

השגות הראב"ד למשנה תורה

ספר המדע וספר אהבה

נספחות בהלכות נזירות והלכות טומאה מות

מוגה מתוך עשרה כתבי-יד וمبואר בידי
בצלאל נאור

מהדורה שנייה מותקנת ומורחבת

עייה'ק ירושלים טובב"א
שנת תשמ"ה לפ"ק

הספר יצא לאור בסיווע ישיבה וכולל "אשל אברהם"
ע"ש ר' אברהם סלימאן עדני זצ"ל
קרית ארבע ת"ז

הסכנות רבותנו גדוֹלִי התורה שליט"א

(לפי הסדר שנותקבלו)

את הספר אפשר להשיג אצל :

רב בצלאל נאור	ישיבת "אשל אברהם"
ת.ד. 89	ת.ד. 135
קרית ארבע 90100	קרית ארבע 90100

כל הזכויות שמורות למחבר

ב"ה
מה נכבד היום בהגלוות נגליות או יקרות השגות רביינו הרاء"ד ז"ל על
הרמב"ם במאזרקה מדויקת ערוכה ע"פ כתבי יד ובעיוון ודקדוק. ונוסף כמה
השגות חדשות אשר לא ראו אור עד היום.
אפרין נמטיה להרב המופלג ר' בצלאל נאור שיחי אשר טרח ויגע בכל
כחו ומאותו לברר מקחו של רביינו הרاء"ד ז"ל זוכתו יעמוד למן דתני ומתני
מתניתא דילית.
הכו"ח לכבוד התהו"ק عملיה ועוסקיה

שלמה פישר

ר"ח אייר תשד"ם ירושתנו.

עובדיה יוסף
ראשון לציון הרב הראשי לישראל

ב"ה, ירושלים, ח' אייר תשד"מ
שנת נטף "וושחלת" לפ"ק

לכבוד הרה"ג סיפא וספרא חכו ממתוקים וככלו מהמודים שמן תורך שמו רבינו
בצלאל נאור שליט"א מחבר ספר "בם דרך",

שלום וברכה וישע רב.

ראה באיתי את הקובץ "השגות הראב" למשנה תורה", על פי כתבייד, כולל
השגות חדשות הראות אוור בפעם הראשונה, בתוספת גוף של הערות והארות
בחrifיות ובקיאות כדי היא הטובה עליון. עברתי בין בתמיון ונגניתי אמרותיו
והערותיו הערכות בטוב טעם ודעת. תפוחי היב המשיכויות ספר דבר דבר על
ופניו. אישר חיליה לאורייתא.

מדי עברי ראייתי את אשר העיר בדברי הראב"ד בהשגות פ"ג מהל' ציצית
ה"ט, על מ"ש הרמב"ם שנשים מתעטפות בצדית בלי ברכה, והרבא"ד כתב על
זה, ויש השולק לומר אף בברכת. וכת"ר העיר שהרבא"ד עצמו כתב להיפך
בפירושו בספרא פרשת ויקרא. וציין לדברי היד מלacci שכשר כותב הראב"ד
בהשגותיו יש מי שאומר וכו', אין לקבוע שהוא סובר כן (וכן הוכחתי בשוו"ת
יביע אומר ח"ב סי' ח אות ג). והוסיף מר בסוגרים: "אם כי אפשר שזהו בו
הראב"ד בהשגתיו שנותבו לאחרונה". אולם נראה שכן דעת הראב"ד באמת
כמו שכח בפירושו לספרא, כמו שהערותיו בזו בשוו"ת יביע אומר ח"א חאו"ה
ס"י לטאות ב, ונאמן לעלינו המאירי (חגיגת טז): שכחוב כן בדעת הראב"ד שאין
הגשים מברכות. וכ"כ בשם בספר אהל מועד. וזה מתאים גם למ"ש הראב"ד
בספריו כתוב שם, ושלא כמו שתפס הארכות חיים הל' שופר אות ח' בדעת הראב"ד
שחולק על הרמב"ם. ע"ש.

ואשר הזכיר כת"ר דברי החזון איש סי' קלז שכחוב בדעת הרמב"ם שאיסור
ברכה שא"צ מדרבנן, כדעת התוס' (ר"ה לג) וטעתם. ושכ"כ התורה תמיימת.
ותמה ע"ז מתשובה הרמב"ם שכחוב להודיע שאיסור ברכה שא"צ מן התורה. הנה
גם אני העירותי בצדיק על החזון איש הנ"ל, בשוו"ת יביע אומר ח"א ס' לטאות ג',
מתשובה הרמב"ם, והבאתי לזכות אחرونיהם שכחוב כן. ומשם בראות. ואcum"ל.
וירגני מברכו שփוץ ה' בידו יצא לברך על המוגמר ופוצץ מעינותיו חוצה
להגדיל תורה ולהדרירה ישותטו הרבים ותרבות הדעת. זוכות הרבים תליה בנו.
ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח קרנו תרום בכבוד ברבות הטובה גם עד זקנה
ושיבחה בבריאות גופה ושובע שמחות וכל טוב.

עובדיה יוסף

יעקב יצחק הלווי רודרמן
באלטימאר, מ.ה.

כבוד הרב הגדל יקר ערך מאד העילי המצוין עדיו לנגן ולתפארת הרב בצלאל
ניעיר שליט"א.

הולם ראייתי את חידושי תורה אשר עומד כ"ית להדפס — פירוש להשנות
הראב"ד למשנה תורה — ונאמרו בהשכלה גדולה וראויים מאד להעלותם
על שולחן מלכים מאן מלכי רבני וניכרים בהם כשורנותיו הגאניזם ובטה ימצאו
המעינים תועלת גדולה בהם. ואקווה שעוד יזכה לחידושים ולהפיצם חוצה,
ORAוי מאד לכל שיתמכו ידי המתרב הגדל.

הכו"ח למן תהא"ק

יעקב יצחק הלווי רודרמן

יב' אייר תשד"מ

מודה אני לכל הספריות שהרשוני לפרסם את כתבי-היד הנמצאים ברשותן. כמו כן אסיר-תודה אני למכון לחצומי כתבי-היד העבריים של הספריה הלאומית, ירושלים, ולספרנו האדיבים, במיוחד מר בנימין ריצ'ל, שנעורתי בМОמחיותו הפליאוגרפיה בתיאור כתבי-היד.

בhzדמנות זו אביע רוחשי הוקраה לשני תלמידי-חכמים מצוינים, תושבי קריית ארבע כמוני, שפתחו לי את ספרותיהם ולבם כפתחו של אלום, ר' אברהם טולדאנו הי"ו ור' יוסף ליכטנשטיין (ספרון מכון הרוי פישל (אריאל) ירושלים). בעיוני השתמשתי בחומר הרב והמגוון שבספר רビינו: פירושו לספרא, פרושיםו למסכתות עבדה ורוה ועדיות, ההשגות על בעל המאור (ספר כתוב שם), בעלי הנפש, ושווית תמים דעתם. כמו כן התיחסתי בקובידראש הרואי להוג תלמידיו ויריביו, גדויל פרובאנס: ארחות חיים לר' אהרן הכהן מלונל, המוסר ממנו גופי הלכות; הגהות הרמ"ר, היוצאת בעקבותיו; וריבינו מנורה מרבוניה ור' דוד הוכבי מאישטיליה (בעמ"ח ספר הבתים), המשיבים על טענותיו על הרמב"ם*. ובכלל, גמלכתו בМОבאות רביינו בספריו שאר ראשונים. תורה לאל, ממשי נשאו פרי.

בצלאל נאור

ادر שני התשדים

קריית ארבע-היא-חברון ת"ז

* ידוע שר' יהונתן הכהן מלונל כתוב תשובה להשגות הראב"ד על הרמב"ם. ראה הקדמת רבנו דוד הוכבי בספר הבתים (הויל ר'ם השרל, ירוש' תשמ"ג) עמ' 73: "זהר ר' יונתן הכהן מעיר לוניל חבר פרושים סדר הלכות הר"ץ, והשיבות על השגות ששהש הראב"ד על דבריו דוחרים לבאר ולהעתר דבריו ה"ב", ועייש בית תפלה עמי ט. ועיי' כבוד חכמים לר' דוד בן יהודה מיסור לייאן (הויל ש. ברונפולד, ברלין תרנ"ט – ירוש' מש"ל) עמ' 120: "כי שאלתיה לכמה חכמים ולא ידעו ולא היבינו, גם אין כאן לא מגיד משנה ולא מגדל עז, ולא ריבינו יהונתן הרגילים להשיב על ההשגות". אולם לצערנו, עלמו עקבותיהם של כתבי ר' יהונתן הב"ל, ולואי שנזוכה לראותם.

למהדרה השניה

אודה כי בכל לבב שזיבני להוציא לאור את הספר "השגות הראב"ד", עתה ב מהדורתו השנייה. הופעת הבכורה נתקבלת בכלל ישראל באחדה וברצון, גדולי חורה עדודני, אמץ וווקו את ידי, האמת ניתנה להגיד: קבלה-הפנים הייתה חמה מעבר לכל ציפיות.

מהדורתו הנוכחית עולה על הקדמת בכמה, מבחינה טקסטואלית לטורה, היא מותקנת, נוקתת, נפתחת, והינה מוקחת שבעתים. מבחינה ריעונית, לאור גליים מיסכמים חשובים שלא היו לבוגד עניי לפניו שנה, הוגדל והורחב המבואר. עתה ימצא בו הקורא בירור היהס של בעלי התוספות לראב"ד, והערכה על חפיפת קבלת הראב"ד וקבלת סידי אשכנזי, בירורים אלה מיישבים את מחקרינו על בסיס היסטורי מוצק. שלישית, עלן במצודתי חדשניים נוספים, אותן הכנסתי במקומם בעיונים".

"היו לרצון אמר פ".

בצלאל נאור

ادرר הימש"ה
ספרית ארבע-היא-חברון ת"ז

מבוא

הקדמת הרמב"ם
מנין המצוות לרמב"ם

ספר המדרע

הלכות יסודי תורה
הלכות דעתות
הלכות תלמוד תורה
הלכות עבودה ורוה וחותמות הגנים
הלכות תשובה

ספר אהבה

הלכות קריאת שמע
הלכות תפלה וברכת כתנים
הלכות תפילין ומועוז וספר תורה
הלכות ציצית
הלכות ברכות
הלכות מילה

נפוחות

עיונים נוספים בהשגת הראב"ד להלכות תשובה ג, ז
הלכות נזירות
тирוץ השגת הראב"ד בהלכות בית הבחירה ד, א
הלכות טומאה מת

פתח חדשניים הנמצאים בעיונים

ג

ז

יג

ז'

יט

כג

נו

סט

כח

צג

ק

קיג

קל

קמא

ק מג

ק נב

ק נג

ק נט

מבוא

"הכל תלוי בمول — אפילו ספר-תורה שבhicl". מאז החפרסם לראשו נעה משנה תורה לרמב"ם, יצא בכל מני מהדורות שונות ונתרבו עליו תלמידים פירושים. וכיון שהוכתר הרמב"ם בתואר "מלך", ואידי-אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד" (חולין ס:), לא שפר כך המול להשגות הראב"ד, לא זכה לא למהדורות ולא למפרשין. אגב הדין ברמב"ם טפל גם במתיקפו, אבל מפרש הראב"ד כשלעצמיו — אף לא אחת. [למרות שרואה אני בגודלי הדור הקודם — ר' חיים הלוי, או ר' שמחה וצפנת פענה — מעין מכשורי הקרקע של חקר הראב"ד, הוא מצד התמסרותם לעומק דעתנו, והן מצד כסופיהם לספרי דוקני. "לא יצליח" את הרמב"ם מהשגותו של הראב"ד, אלא אחרי הנזוחה הדק של העניין הנידון מתברר כמו מלאיו, שהרמב"ם לדרכו מוכחה לכתב כמו שכטב, והרבב"ד לדרכו צריך להשיג מה שהשיג" (אישים וشيخות, רשי זווין, עמי 47). מה שכטב הרב זווין על ר' חיים הלוי, תקופה גם לגבי ר' מאיר-שמחה ור' יוסף רוזין, אשר גם הם עסקו בהסבירה השיטוט. באשר להתייחסות המחוdstה לטכسط של ההשגות: "וכמדומה לי שט"ס בהשגת מלת עתה וצ"ל 'חוותה'" (או"ש הל' מילה א, ו); "עיין בהשגות והנה מה שהביא מהתוספות דמכות הוא טעות סופר וצ"ל מגוף והוא גדר בנין" (צ"פ הל' ע"ז ג, ט, ועיין בנוסחאות כתה"י שהבאנו.)]

ב"קרית ספר", הכר לג (תש"ח) נדפס מאמר בשם: *השגות הראב"ד ל'ימשנה תורה'* בדפוסים ובכתבי יד. אחרי סקירה קצרה של הדפוסים השונים כותב החוקר: "לאור הנאמר על התהווות של ההשגות בדפוסים נראה שלא הפרונז באמרינו שבדיקת כתבי היד היא הכרחית, ותמה הדבר שלא נעתה עד כה, בעדרתי לפתח במצווה זו על-ידי פרוסום הבהירלים שבין ההשגות שבדפוסים לבין ההשגות כפי שמצואים בשלושה כתבי יד". בהמשך מציע לפני הקורא שימי-

¹ כך נתקבל שמו בפי העם, אולי יתכן שהראב"ד עצמו היה בוחר בשם הגנות הראב"ד. ראה לשון רבינו בהלי' תרומות ג, ז, מהוסרי כפרת ד, ב, טומאת מות ו, ט, וסנהדרין א, ה. (עיי' בסוף ההשגה להל' שבת א, ז, וובאה בכספי משנה בלשון סנהדרין, א, ה. אבל בכתה"י הלשון "הגנתה" כבמkommenות הנ"ל). וहלא דבר הוא שהמאירי "השגת", אבל בכתה"י הלשון "הגנתה" כבמkommenות הנ"ל). והלא דבר הוא שהמאירי כינחו "גדול המגיהים". בהקשר זה, יזויין שבדורנו יוצאו שתי מהדורות שונות של הרם"ד, הגנות הרם"ד, והשנות הרם"ד. וראה מארנו בפנינו, אב-אלול תש"ט. אגב, בכ"י קמבריג' 1562 (ק2) אנו מוצאים כתורת זו: "הגנת הראב"ד זיל על הרם במו"ל בהלכות קדוש החדש".

כל זה לנימוקהנו, מעתה ראוי לרבותינו היושבים על מדין לשדיי ביה נורא. (ושמעתי שאכן הగיריד הלווי סולובייצ'יק שליט"א מבוסטן דחה כל זה בכמה ראיות).

הניבים המיסטיים בהשגות

בתקופה לעצם חיים, כותב ר' חיים וויטאל: "וַהֲנֵה אִין בְּכָל דָּר וְדָר שֶׁלֶא נִמְצָאוּ בּוֹ אַנְשִׁים יְחִידִי סְגֻלָּה שֶׁרֶתֶה עַלְיוֹן רוח הקודש והיה אליהו הנביא וְלֹא גָּלַה אֲלֵהֶם וְלִמְדֵד אֶתְּמָתְּרֵי הַהֲכָמָה הַזֹּאת וְכָמוֹ שֶׁנִּמְצָא תּוֹב בְּסְפִרִי הַמִּקְוָבִלִים גַּם בַּעַל סְפִרְךָ הַרְקָנִטִי כתֵב בְּפִרְשָׁת נְשָׂא בְּפִירּוֹשׁ בְּרִכָּת כְּהָנִים וְזֹה לְשׁוֹנוֹ, וְהַפִּירּוֹשׁ הַרְאָשׁוֹן הָוּא דַעַת הַחֲסִיד רַבִּינוּ יִצְחָק בֶּן הַרְבָּז זֶל שְׁהָיָה גָּלָה לוֹ אֲלֵהֶם זֶל כִּי גָּלָה לַרְבִּי דָּוד אָב בֶּן זֶל (בְּעַצְמָתָם) מִשְׁׁבוּשׁ וְתַקְנִיתָעַפְתָּמְךָן זֶל כִּי גָּלָה לַרְבִּי דָּוד אָב בֶּן זֶל כִּי גָּלָה לַרְקָנִטִי — בָּגָן) וְלִימֵד לוֹ חֲכָמָת הַקְּבָלה וְהָוָא מִסְרָה לְהַרְאָבָ"ד בָּנָו וְגַם לוֹ גָּלָה וְהָוָא מִסְרָה לְבָנָו הָרִי יִצְחָק סְגִי נְהָרָו שֶׁלֶא רָאָה מְעוּלָם וְגַם לוֹ גָּלָה וְהָוָא מִסְרָה לְשָׁנִי תְּלִמְדִי הַאַחֲד רִי עֲזָרָא שְׁפִירָשׁ שִׁירְהָשִׁירִים וְהַאַחֲד רִי עֲזָרִיאָל וְאַחֲרָהָם נִמְשָׁכָה לְהַרְמָבִין זֶל וְהַרְאָבָ"ד עַצְמָמוֹ בְּסְפִרְךָ הַשְׁגָותָו לְהַרְמָבִים זֶל עַל הַלְּבָות לְלוֹבָב פְּחַד יְדֵין הַדָּס שְׁנָקְטָם רָאָשוֹ כָּשָׁר הַשִּׁיג עַלְיוֹן הַרְאָבָ"ד זֶל אָא כָּבָר הַוּפְיעָ רָוחַ הַקּוֹדֶשׁ בְּבֵית מְדֻרְשָׁנוּ מִכְמָה שְׁנִים וְהָעַלְיוֹן שָׁהָא פְּסָול וְכֹו וְגַם כָּהָלּוֹת בֵּית הַבְּחִירָה בְּפֶרֶק שְׁשִׁי בְּמִשְׁׁה הַרְמָבִים שְׁהָנָכָנָס לְמִקְדָּשׁ בְּזָמָן הַזֹּה חִיבָּרָת הַשִּׁיג עַלְיוֹן וְכָתֵב אָא וְכָדָגָה זֶל מִסְדָּה הַיְּרָאָיו עַכְלִי". [לְשָׁלַת הַפִּיטָּסוֹ הַקְּבָלה הַגָּל³ רְשָׁוֹמָה גַם בְּפִירּוֹשׁ רִי יִסְפָּר גִּיקְטִילְיאָה לְהַגָּהָה שֶׁל פֶּסֶח (הַפִּיטָּסוֹ רְמִ"מ כָּשָׁר בְּהַגָּהָה שֶׁלֶמֶה), בְּסֻוף הַפִּירּוֹשׁ לְבַהֵּר מִאַחֲד מִתְּלִמְדִי הַרְשָׁבָ"א (שְׁהַדְּפָסָרִי שְׁמוֹאֵל לְרוֹדַיָּה בְּדָפוֹס וּוְלִילָנָא בְּשֵׁם "אוֹרָןָגָנוֹן"), וְלִזְוֹהָת הַמְּתָבָרָה, רָאָה רְיִי וַיְנִשְׁתּוֹק בְּמַעְגָּלִי הַגָּלָה וְהַנְּסָתָר, עַמְ"י 56-57, הע' (34), בְּעֲבוּדָת הַקּוֹדֶשׁ לְרִ"מ זֶל גְּבָאי, חָלֵק הַעֲבוּדָה פְּיַ"ג וְחָלֵק הַתְּכִלָּת פְּיַ"ת, וְעַיְ"ג מַגְדֵּל עַזְוֹ הַלִּי חַפְלִין גַּת, וּמִבְּאוֹ הַרְמָבִים הַרְשָׁלָר לְאִיסְטוֹר מְשָׁהָוּ לְהַרְאָבָ"ד, וּמִ"ש שֵׁם שִׁינְסָם סְבוּרִים שְׁרִי יִצְחָק סְגִי נְהָרָו אַבָּנוֹ שֶׁל הַרְאָבָ"ד אֶלָּא שֶׁל בָּעֵל הַאַשְׁכּוֹל חַותְנוֹ — אַנְיִינְדָּעַ לְמַה הָוָא מַתְּכוֹנוֹ] וְעַיְינָן עוֹד סִוְים הַהֲשָׁגָה לְהָלָל מַטְמָאִי מַשְׁכָּב וּמוֹשָׁבָד זֶל : "בָּרוּךְ הַיְּ אֲשֶׁר גָּלָה סְדוֹן לִירָאָיו יִצְפֹּן לִישְׁרִים תֹּשְׁוִיה". וכן בהל' טומאת אוכליין רפט"ו: "וְאֵינָה מִן הַסּוֹד הַמוֹפְלָא הַצְפָּנוֹ לִישְׁרִים".

ר' משה בן חביב ב"כיפות תמרים" לסתוכה לב: חולק על גישה זו: "נראת

3. חוקר אחד חקר מסורת זו בכתבי-יד עתיקים וגילתה כי במקורות שונים קיימות שמותנה (⁴) גנוסחות של שלשת הקבלה, ביןיהם רשימות בהן מופיעיםשמותיהם של ר' אברום בר' יצחק, הראב"ד השגוי, בעל האשלכה, אב בית דין בונרבונה (חוותנו של ראב"ד השלישי מפושקייר, בעל ההשגות); ר' יעקב הנזיר בר' שאל מלונגייל, חברו של בעל ההשגות; ור' יצחק הנזיר. בכל אופן, יש ביןיהם הסכמה שר' יצחק סגינגורו, בנו של הראב"ד בעל ההשגות, הוא או שלישי או רביעי לאליהו.

עشر עמודים של דוגמאות המשתרעות על-פני משנה תורה, מן הקדמת הרמב"ם ועד הלכות עדות (בלבד). וההעתקות נעשו בהפוז-בזק (בהשנה להל' יסודי התורה א, י בטウת הוועקה המלא "זהעט", ויב-כ-ע-ס), וערכו של המאמר בעיקר בקריאה האתגר שלו. ר' יצחק טברסקי בביבוגרפיה, ראב"ד מפושקייר (תשכ"ב) חזר על קריאה זו: "בקיצור, מהדורה מדעית של הטכסת המבוססת על כתבי-היד והדפוסים, בל ספק תפיז או ר על כוונתנו וגם רוחן של השגות רבות" (עמ' 177-178). בשנים האחרונות הולכת ונופפת מהדורה חדשה של הרמב"ם עלי-ידי צוות תלמידי-חכמים ובראשם ר' שבתי פרנקל, הכוללת שנייני נוסחים של השגות הראב"ד מתוך כתבי-היד. עד עתה יצאו לאור שלושה ספרים: זמנים, נשים ונויקין. אפרון נטמיה לרי' שבתי פרנקל, אבל אין מהדורתו החשובה ביותר פוטרטנו מקריאת אותו ספר-תורה שהbicil המתהן: "הוציאוני מקרא-זיות שהונחתה בה לאור אחר החיים!"

נווג בעולם שמהדורה חדשה של תורתן של הראשונים פותחה בדיון המתבר. הפעם, אפנה את הקורא לרשותה המודעה² של הביבליוגרפ הדוגול ר"א שישא (מבואו לראב"ד מפושקייר): דריש לראש השנה, לנודון תשע"ז). CUTת רצוני להתרכו בשלש בעיות המטרידות את חוקרי ולומדי ההשגות: א) הכלל "כל מקום שלא השיג הראב"ד לרמב"ם סבירא ליה כוותיה"; ב) ממשועות הניבים המיסטיים בהשגות; ג) קיומן של מהדורות שונות של אותן ההשגות.

הכלל "כל מקום שלא השיג הראב"ד לרמב"ם סבירא ליה כוותיה"

כתב השדי חמץ בכללי הפסוקים סימן ו, כללי הראב"ד, סק"א: "כלל מוסכם הוא כי במקומות שלא השיגו להרמב"ם ס"ל כוותיה". אמן פגעי חבל חוקרי הראב"ד המפקקים בכלל זה: ר' יצחק טברסקי בראב"ד מפושקייר, עמ' 175-176; ר' א סופר בהקדמה לפירוש הראב"ד על מסכת עבודה זורה; ור'yi קאפה בקדמה לראב"ד: תשיבות ופסקים. אלה אספו דוגמאות למבחן של פסקי הראב"ד ביתר ספריו או בספריו יתר הרשומות, הנוגדים את דעת הרמב"ם, שלא מצאו את דרכם להשגות למשנה תורה. אם כי בעבר נכתבו תלי-תלים תשיבות ששגנוו היחידה של רבינו.

² ר' ריבים האריכו בתולדות רבינו: החיד"א בשם הנגדוים בערכו; ר' חיים מיכאל, אור החיים צד 32-33; ר'yi ריפמן בהמגיד תרכ"ג; גראסס במאנתאטשייפט 74-1873;

הנ"ל גאליא יודאיקה ז"ל במבוא לאשכול, פירטה תרכ"א; הרב יהודית לובצקי במבוא לספר השלמה, פריטת תומ"ה; דראכמאן במבוא לספר דברי היריב ר'yi ריבון ניו יורק חרטס"א; ר'yi מרקס ברבעון הצרפתי, שנה 59; הרב ש. אסף בספריו של ראשונים, מקצי נרדדים, מרצ"ה; שמואל אטלס במבוא להידישוי הראב"ד למס' בבא קמא, לנודון-קיידיאן תרכ"ז, זורה. יששכר ברגמן בתלפיות ניו-יורק, שנה ג (תש"ח) חוברת ג-ד, ו שנה ד (תש"ח) ווברת ג-ד". בשנות תשכ"ב והופע ספרו של ר' יצחק טברסקי, ראב"ד מפושקייר, שעד היום הינו הביבוגרפיה היחידה של רבינו.

במבוא לספר המנוחה של רביינו מנוח מנרבונה (עמ' 73-74) צעד המהדייר הלאה: "יאали אפשר להסיק מכל זה, כי השגות הראב"ד על הרמב"ם לא היו אלא במעט, אלא שבמשך הזמן חל מהליך שבו העבירו את דברי הראב"ד מתוך פירושיו לתלמוד והיבוריו האחרים אל תוך ה"ששות" למשנה תורה (ומכאן גם על ההבדלים שבין כתבי-היד של הששות... והן מהדורות מהדורות), ודבר זה געשה בתהיליך ממשך עלי-ידי אחרים".
תיאוריה זו מאד מושכת כשהמדובר במדהורה מוארכת שההפרש בין לבין המהדורות המקוצרת של אותה השגה, הוא בסך הכל, חומר המופיע בהשנות למאור של רוזה — כגון זו שבחלות תפלה א, י, שככל יздание אליה את הדיבור במקומתה.
ועוד חזון למועד.

כי לא נשתחבה הראב"ד שמש הופיע רוח הקודש לו בדין זה אלא כיוון שערכ לו הפירוש והחילוק שפירוש אמר כן בדרך גזומה".
הcheid"א ב"שם הגדולים", מערצת גדולים, ערך "הראב"ד השלישי" וערך "רבי יעקב החסיד", צידד עם רח"ז נגד הכה"ת, עי"ש נימוקו בארכוה. [ר' יחזקאל פיזייל בספרו "תולדות אדם" (תולדות ר' זלמן, אחיו ר' חיים מוואלוין) פ"ט מבחין בין שני סוגים רוח הקודש, הסוג האחד הקשור לבינה ממש, והסוג השני שהוא הסיעו האלוהי לומדי תורה לאוטק שמעטה אליבא דהילכתא, ובמקרה שכונת הראב"ד לשוג השני, וסמד מצא בדברי הגמרא סנהדרין קו: "דווג ואחיתופל... דלא הו סלקא להו שמעטה אליבא דהילכתא דכתיב סוד ה' ליראיו".]

מהר"ץ חיota ב"תורת הנביאים" (והסביר עמו החת"ס בחוספות שם) יוצאת בעקבות מהר"ם ז' חביב שלו כתוב בראב"ד אגדות רוח הקודש וסוד ה' ליראיו לא כחוב אלא במליצת.

הרב קוק במשפט כהן סימן צו(ז) (עמ' רוויי, נקט עמדת-בינים. מחד גיסא, קיבל את עמדת רח"ז שאמרנו "כך נגלה לי מסוד ה' ליראיו" קשור להשגותינו הקובליות. (בצעד מאיד' יצירל, מסביר הרב קוק את שיטת הראב"ד ב"קדושה ראשונה" ו"קדושה שנייה" ע"פ תורת הסוד — אם כי אולי יש לפפק בזה שמכניס את שיטת הראב"ד לתבנית של הרמק' בספר אילימה, והרי תורת הנסתור אינה מקשה אחת). מאידך גיסא, הרב קוק איננו סובר כהheid"א שלrab"ד ניתן להכריע בתלכה ע"פ רוח הקודש — "ולא חלק הראב"ד על הרמב"ם בפ"ט מיסודי התורה".

החוקרים מנסים להוכיח מזה שביטויים כאלה נפוצו לרוב בספרות הגאנונים והראשונים (גם אלה שאינם ידועים כמקובלים) שאין להבינם כפושים. במיויחד הדראה הרי"ח סופר כשר ביבליוגרפיה במאמרו "על הביטוי הופיע רוחה"ק בית-מדרשנו וביטויים דומים", המציין, כרך ח (תשכ"ח) גליון ב. מה יסייעו כתבי-היד לדונו? לצערי, לא הרבה. בכ"י פריס ההלכות לולב ח, ה במקום "מקום הנגיעה לי מן השמים", כתוב "מקום הנגיעה לנו מן השמים". בכ"י פרמא-פירו וכן בכ"י פריס וקמבריג (ק2) חסרה המלא "לי" בביטוי "כך נגלה לי מסוד ה' ליראיו" שבחלות בית הבחירה ו. יד. ובכ"י מונטיפורי (לונדון) נכתב "כך נראה מסוד ה' ליראיו". הרושם המתkeletal מנוסחות אלה הוא קצר מאוד מיסטי מאשר גוטה הדוטס. ותו לא.

קיומן של מהדורות שונות של אותן הששות

כבר עמדו החוקרים על העובדה שקיים מהדורות שונות של ההשגות. בקרית ספר (תש"ח): "הראב"ד בעצמו הגיה בגראה את השגותיו, הוסיף עליון ולפעמים אף נטה גסוח שני, מעין מהדורא שנייה". (ראה השגת הראב"ד הל' שבועות ז, ט).

סמכות כתבי-היד וערכם

אמתות גוסחת כתבי-היד מוכחת מתוכה. אלה הדברים שהקדמוניים מביאים אוטם בשם השגות, החסרים בנוסחת הדפוס ומופיעים בכתב-היד:

א) ר' מאיר ז' גבאי בעבודת הקודש, חלק העובדה פמ"א גורס כגירסתנו בהשגה להל' תשובה ח, ב ולא כגירסת הדפוס:

עבודת הקודש ובתהיי'

דף	עבודת הקודש ובתהיי'
דברי האיש הזה בעניין קרובים למי שאומר אין תחית המתים לגופות אלא לנשומות בלבד וחוי ואשי לא היה דעת חמי התלמוד על זה שהרי אמרו עתידין צדיקים שיימכו שיעמדו בלבושיםם קליוחמור מהטהר וכן בלבושיהם קליווחמור מתחה וכוכ' וכן היו היו מצווין לבניהם אל תקברוני בכליים לבנים ולא בשחרורים שמא אוכה וכוכ' והՃוד אמר שלא ישובו הצדיקים לעפר יהא עמדים בגויהם וכן אמרו במנם וכי אמרו במנם עמדין ומתפרקן וכל אלה מוכיחין כי עמדים ומתרפאין וכל אלה מוכיחין כי אלה מוכיחים כי בגויהם הן עמדין חיות בגויהם הן עמדין חיים אבל אפשר שהבורה ישים גויהם וכחותם כבירותם וזהו לשוב ויהיו העטרות כמשמען וכפושטן ולא יהיה משל	דברי האיש הזה בענייני קרובים למי שאומר אין תחית המתים לגופות אלא לנשומות בלבד וחוי ואשי לא היה דעת חמי התלמוד על זה שהרי אמרו עתידין צדיקים שיימכו שיעמדו בלבושיםם קליוחמור מהטהר וכן בלבושיהם קליווחמור מתחה וכוכ' וכן היו היו מצווין לבניהם אל תקברוני בכליים לבנים ולא בשחרורים שמא אוכה וכוכ' והՃוד אמר שלא ישובו הצדיקים לעפר יהא עמדים בגויהם וכן אמרו במנם וכי אמרו במנם עמדין ומתפרקן וכל אלה מוכיחין כי עמדים ומתרפאין וכל אלה מוכיחין כי אלה מוכיחים כי בגויהם הן עמדין חיות בגויהם הן עמדין חיים אבל אפשר שהבורה ישים גויהם וכחותם כבירותם וזהו לשוב ויהיו העטרות כמשמען וכפושטן ולא יהיה משל

ב) הכסף משנה כתוב בהלכות קריית שמע ב, ב: "זאת הנוסחה הכתובה בספר הדפוס טעות סופר הוי ואיד-אפשר לישיבה וצריך להגיה ישב מקום ישב וכן מצאתי בספר כתיבת יד". כן בכתב-היד שלנו הנוסחה "ישב".

ג) בהשגה להל' ק"ש ב, ו גירסת כתהיי "שהות בלילה", ובארחות חיים הל' ק"ש יב גורס "שהות ביום ובלילה".

ד) הטור או"ח סימן סא גורס בהשגה (הראשונה) להל' ק"ש ב, ט: "וכן אם יטעים יו"ד של והיו שלא תראה אל"ף וכן יו"ד של ישראל שלא תראה אל"ף, וכ"מ בכתה".

תיאור כתבי-היד

א. ופיין 8/171 — משנה תורה ספר המדע, השגות הרא"ד בשולי הגלילון על הלכות תלמוד תורה ועובדיה זהה בלבד. סופר אחד כתוב גם הרמב"ם וגם הרא"ד. קולופון: קנדיאה, ה"ר ג"י נעל לפ"ק = ה"א רנ"ג (1493). כתוב ביזנטיא. (1)

ב. מונטיפורי 96 — קובץ השגות. מאה י"ד-ט"ז. כתוב איטלקי. (2)

ג. ניו יורק בהמ"ל, רולא, זרעים (עד הל' מעשר בלבד). מאה ט"ז. כתוב איטלקי-אשכנזי. קדושה, הפלאה, זרעים (עד הל' מעשר בלבד). מאה ט"ז. כתוב איטלקי-אשכנזי. חתימת צנור משנת 1607. (3)

ד. פריט, 181/2 Heb. — קובץ השגות. מאה י"ד-ט"ז. כתוב ספרדי. סדר הספרים שונאי. (4)

ה. פרמ"א 1/318 (2591) — קובץ השגות. מאה י"ד-ט"ז. כתוב ספרדי. (5)

ו. פרמאנטירו ב-57 (3467) — קובץ השגות (עד ספר נזקון, חובל ומוזיק פ"ד). מאה י"ד-ט"ז. כתוב ספרדי. (6)

ז. פרמאנטירו ב-58 (3534) — קובץ השגות. מאה י"ד-ט"ז. כתוב ספרדי. (7)

ח. קמבריג, Add. 1564 — משנה תורה. התאריך לפי הקולופון שרשם קרשביינו הנזובי (= ברכיה התקדמן, פריס): ה"א ב' (1242). כתוב ספרדי. השגות הרא"ד בשולי הגלילון עד הלכות ברוכות פ"א. ההשגות בכתב ספרדי, מאה ה"ז. (8)

ט. קמבריג, Add. 1562 — קובץ השגות. כ"י בניו מקונטרטים של 9-10 גליונות. האופייני לספרד וαιטליה. הכתב איטלקי-אשכנזי. מסתבר שמוינו צפון איטליה. נכתב בשנות ר"ז (1446) כפי רשום בדף רל"ז ע"א. חתימות צנורות משנות 1597, 1618. (9)

י. רומא-אנגליה 63,2 — משנה תורה עד סוף הלכות שמיטה וובל. ההשגות מהוות טקסט בפנוי-עצמו בסוף משנה תורה ומגיעות עד הלכות מתנות עניות (עד בכלל).

אותו סופר כתוב גם את הרמב"ם וגם את הרא"ד. מאה י"ז. כתוב ספרדי. (10)

(חוותי נתונה לספרן בנימין ריצ'ילד מהמנון לתצלומי כתבי-היד העבריים, הספרייה הלאומית, ירושלים, שבעורתו האדיבה הוכנה ורשימת מפורשת זו.)

על הרמב"ם ומביאו מրן בכסף משנה ומקרוב גדפס על ספר זורעים להרמב"ם (שם הגדרותם לחיד"א).

ט) כל ההשגות שישנן במגדל עוז ובכסף משנה, בלי יצא מן הכלל, נמצאות כתבייה-היד שלנו.

בקיצור, כל מה שmoboa בראשונים ובקדmons בשם בעל ההשגות נמצא בכתביה-היד.マイיד גיסא, ישנו הרבה חומר חדש בכתביה:

— ארבע השגות חדשות מכ"י פריס: הלוות עבודה זורה ג, ה; שם יב, ט; הלוות נשיאת כסם טו, ו; הלוות ספר תורה ג, יד.

— מהדורות שונות של ההשגות להלוות תלמוד תורה ג, יד (ההשגה האחרונה); עבודה זורה ג, ט; תפלה א, י; ברכות ג, ב.

— חילופי גירסאות ממשומותים: בהלוות עבודה זורה ג, י במקום "דsharpאל

ורב יהודיה פליני אדרב"ג גרשין"ן "דsharpאל ורב אושעיא פליני אדרב", שנינו

הכרחי להבנת הסוגיא זהחים ע"ד; בהלוות תשובה ג, ט תחת "תנה הוא מודה

באליהו"ם" גרשין"ן "הנה הוא מודה בישו"; וב haloות קראי שמע ג, יא חלף

"דומה שהוא מפרש דילא בסנדלי", גרשין"ן "דונה שהוא מפרש דוקה בסנדלי"

(ראה ברכות כה). והנה דוגמא של שינוי נוסחה שיש ממנו נפקה-מין להלכה

(ראה או"ח ר"ס קעט ובערוה"ש שם). בהשגה לול' ברכות ד, ז כתוב הראב"ד:

"ולענין אכילה לא הויא הפסקה אלא במים אחרים או בשינה או בנמנום".

ועל זאת העיר ה"צפתה פענח": "עיין בהשגות דס"ל דמנומם הויה הפסיק עיין

תענית דף י"ב ועמ"כ הראב"ד ז' למקן סוף פ"ח חמץ ומצה להיפך מכאו

ועיי בירושלמי פ"ג דיומא גבי קידוש ידים ורגלים". ועתה מתברר מכתבי-היד

שנפלה טיעות סופר בנוסחה הדפוס ושהנוסחה המקורית הייתה, "ולא בנמנום".

— הרבה מאד דקדוקי וליטושי לשונו ואותה עברית צחה בה הצעין רבינו:

"תוספות מכות" (תגל' עבודה זורה ג, ט; וכו').

ה) בהשגת השניה לאוთה הלכה בהק"ש כתוב: "א"א ויש מוסיפין שלא יאריך באלאף שלא יראה כאמור אי חד". כך לפי נוסח הדפוס. בכתה"י ישנו המלים הנוספות: "כלומר אין אחד". והנה לשון ספר הבתים (הו"ל ר"מ הרשלן, ירוש"ח שם' עז): "כתב הראב"ד ויש שמוסיפין שלא יאריך באלאף שלא יראה כאמור אי חד, כלומר, אין אחד".

ו) בנוסחת הדפוס של השגות הראב"ד להל' ק"ש ג, יא כתוב: "בירושלמי דוקא לאלאר שהרוק עומד בעבוי אבל לאחר שעיה שהרוק נימוק הצואה מהגילה". הרשב"א ברכות כה: כתוב: "ירושלמי ר' זעירא ורביע יעקב בר זבדא והוא יתבין צואת קם ר' יעקב בר זבדא ורביע יעקב עלה אל' ר' זעירא כמו ימא לטיגני, ופירש הראב"ד ז' של שאין הרקיקה מועלת אלא בשקרה לאלאר אבל לאחר שעיה נבלע והחול ואינו מצל". וכע"ז בשיתה לר"א אלשביבין, באורתות חיים ה' ק"ש לד, וברבינו מנוח. והנה לשונו של כי פריס: "בירושלמי כמו ימא לטיגני פ"ג דוקא לאלאר שהרוק עומד בעבוי אבל לאחר שעיה שהרוק נימוק והחול והצואה מתגלה".

ז) בהל' מעשר בני ונטע רביע פ"ו הליל"א כתוב הרמב"ם: "תיבה שנשתחש בת חולין ומע"ש ומצאו בתרוכת מעות אם רוב מניהין מעשר הרי המעות מעשר, ואם רוב מניהין חולין חולין, ממחזה לממחזה חולין". ובכ"י פריס מופיעה כאן השגה זו: "א"א ס"א מעשר". ועתה ראה גם מצאי בהשגות ישנות כתוב בהן ממחזה על ממחזה חולין "וآخر שכבתבי זה מצאי בהשגות ישנות כתוב בהן ממחזה על ממחזה חולין א"א ס"א מעשר ע"ב, ונראה שכונתו בספרים אחרים מספרי רבינו כתוב בהם מעשר ובודאי שווא הנוסחה האמתית". [אגב, עם השגה זאת נופלת השערתו של ר"י טברסקי (ראב"ש מפשקורייש, 1487-1447) שלא היה לפני הראב"ד יותר מנוסחה אחת של משנה תורה, ולולא דברי מהר"י קורוקס, הייתי אומר שכונת הראב"ד לא לנוסחה אחרת של משנה תורה אלא לב"א של התוספта (השוויה תלי' בכוורים ה, ח שכותב הרמב"ם ומוטרת לויבים ולזבות, והשיגו רבינו א"א נ"א אסורה לויבים ולזבות, ושם כוונתו לנוסחת המשנה חלה ד, ח; ראה רדב"ז שם) ומוכחה שלפני רבוינו הראותינו הראשונים, הרמב"ם והראב"ד, הסתיימה התוספთא בבבא דמחזה על ממחזה].

ח) וכן בהל' בכורים ב, יא (בכ"י פריס, מונטיפורי, פרמ"א 58, וקמברג'י 1562) מצאי השגה זו: "נתן לו חבירו וכי הרי זה מביא — במסכת בכורים ירוש"י בחלתו מביא וקורא". וכשעינתי בביבאר מהר"י קורוקס באומו מקום מצאי כלהלן: "ולא הזכיר כאן רבינו אם מביא וקורא או מביא ואינו קורא ובשנות כתיבת יד מצאי א"א בירושלמי בחלתו מביא וקורא ע"ב, ובודאי שהודיע לנו שהירושלמי שכבתבי כן מוויה בהדייא דקורא". הרי לנו עדותו של מהר"י קורוקס שבשני מקומות סמרק בכלanto על כי ההשגות. [לגדלותו של מהר"י קורוקס — ר"י יוסף קורוקס היה מוציאי גרש ספרד וחיבר חיבור נפלא

אבל איננו מגלת אותו⁵), ואולם הפרדוכס גדול הוא, שדווקא בתורת הנגלה מודרך אופיו הסודי של המחבר. ההשגות לרמב"ם הן חיות סתוםות יתעננו בהנה שוחרי מסתורין. לדעתו, בירור כונת המשיג הוא האתגר הגדול ביותר העומד בפני תלמיד הראב"ד. לענף זה מרכז הכי הרבה רבי יוסף קארו, בעל "כسف משנה", ولو משפט הבכורה. אולם מחתמת יוקרטו וכח-שכנועו, לא אחת הוייקה הפניה ל"כسف משנה" ללימוד המתפתח של ההשגות. הלומד הבינוי תלק שבאי פענוחו של ר' יוסף קארו ז"ל, אבל הלםן המופלג תמיד שמר לעצמו את זכות הערעור על פירושו של הכסף משנה, ולפעמים הניבוה מדרכו חידושים מפוארים: "עיין בכ"מ ולא יוציא מי הכוינו ליב למדר דהראב"ד פליג בתרתי ואנחנו לא מצאנו בס' תמים דעתם שיפסוק הראב"ד כרבא... ויתר נראה דהראב"ד היה סובר דרבנו מפרש..." (מרקבת המשנה הל' ציצית ג, ב); "עיין בכ"מ שפי' ההשגה משום... אולם אשר יראה בדעת הראב"ד (חדושי

⁵ בהקשר זה, יורשה לי להעיר את הערה הבאה. בהלכות kali המקדש ח, יג כתוב הרמב"ם: "הארגן הוא הצمر הצבעו אודם". והגיון ריבינו: "א"א, לי נראה ארוגו או רוג משני מינין או משלו צבעין על נון נקרא ארוגמן". במשנה מלך תמה עליון: "וּמִשׁ הָרָאָבְדַ' אֲרָגֵן מִבְ' מִינֵין לֹא דַעֲתִי פִּרְשׁוֹן, גַם מ"ש או מג' צבעין לא יְדַעְתִּי כוֹנוֹת לְמִה בְּמִינִים וּבְצָבָעִים כַּתֵּב שְׁלָשָׁה צְבָעִין". ובשות' תבשימים ראש טימן רמד, בסcasה הדרנסא, בישק לתרץ את קושית המשיל"מ "שミニין" הכוונה צבעים, יע"ש. ומוקור הדברים במדרבר רבה יב, ד: "מרכבו ארוגן, זה הקב"ה שכחוב בו (דב' לג) רוכב שמים בעורך, והוא אורג את העולם שיצאו כולם לחייהם וכו'". ועיין עוד ממד"ר, יי (פרשת במדרב): "למה באrogram, שהא היה אורג את ישראל מן החטא וכו'". ופרש הדבר, שדרשו ארוגמן" בדרך נטריקון: ארוגמן או ארוגמן. [לבד ואט, יתכן שמדובר רבנן כарамגון, ארוג-גונג]. עד"ש ח"ל בשחתת כה. (חובא ברשי" שמות כה: פילגש = פישגאל, והשווה מ"ש רבינו בריש הלכות אישות בשם בעיל הלשון: פילגש = פישגאל, שובי ראיותן בן במפורש פירוש מהירושם מהיוסת לרמב"ם, שאינו אלא מר' עורייא, רבו של הרמב"ן בקבלה, ותלמיד ר' יצחק בן הראב"ד, ואלה דבריו על הפסוק בשיר השירים ג, י (בכתבי רמב"ן לשולח, כ"ב ע"מ, חזק): "עמדו עשה כסוף, והי מינו של הקב"ה הוא הגקרא בספר יצירה כף' לשון חוק" האטען מכריע בניתה, וחובב; מרכבו ארוגן, קו האמצעי הנקרא לשון חוק" שנאלו הגקרא כף' וכן אמרו רוזל במדרש במדרבר סיני רבה, וכן הוא אומר ממראה אדם עליון מלמעלה, וכינונו באrogram לפיו שהוא ממי צבונין הרבה, כך הוא מקובל (נ"א מקובב) מזה ומזה, ואומר כמראה הקשת אשר היה בענן בין מראת דמות כבוד ה". (השווה מ"ש בחר חדש חקתק: "עמדו עשה כסוף, דא אברהם, רפידתו זה, זא יצחק, מרכבו ארוגן, זא יעקב, כליל תרין טרין, דרכיב על כוסטיא אדקרי אהבה וטאי". וע"ע וזה תרומה קמו רע"ב: "וארוגן, זא זהב וכסף דאתחרדרן לאכללא חדא, מכאל וגבריאל אתחלילו דא עס דא, משלבאן דא בדא, ועל זא כתיב, עשה שלום במורומיין, ובגין דאיןון משלבאן דא בדא, אתעבידו גופה חד"). ובפתיל תכלת לגה"ק רג'ח מרודזין, הפרט השמיini, ערך כל המקומות בוثر המסמכים לשיטת הראב"ד במתנות הארוגן: "היכלא חמישאת כו' חד נזרוא בעין ארוגונא, נהרא

לימוד ההשגות – דרך ופריצת-דרך

לימוד השגות הראב"ד על משנה תורה הוא דיסציפילינה שלימה. כתובי "כללי הפסיקם", הרב "כנסת האגדה", הרב "יד מלacky" והרב "שדי חמד" וכי' כבר התו קווים-מנחים לעיון זה. דומני שישנם ארבעה חלקים העשויים להתברך ולהתעשר על-ידי תגלית כתבי-היד: א) תיקון הגירסה; ב) בירור הכוונה; ג) יישוב הסתירה; ויד) פסקת ההלכה.

תיקון הגירסה

כמו בכל לימודי, קודמת הגירסה, ותיקונה, לעיון. "ligeemer איניש והדר ליסבר" (שבת סג). במיוחד בלמידה ההשגות, שעלו בהן קמשונים, חשוב מעל כל, לבן היכן בדיקת מתחילה השגה והיכן גגמרת. כמו כן צריך להיזהר ממשיבושים בוגו'ת הלשון העולמים לטשטש את המובן. כל מאי לראות כיצד יקדמונו כתבי-היד בכיוון זה. מתחוק העיון בהם למדתי שההשגה להלכות ברכות א"א,טו באמת מסתימת במלים "ונפטר ממנו כל תיום" ושלכל השורה האחורה אינה אלא לשון הרמב"ם שנשחררבה על-ידי טעות סופר. (עדרב"ז הל' תרום א' כד: "וּמִשׁ שנסחררבה על-ידי טעה והכניתה בחוץ לשון הראב"ד ז"ל"). עוד דוגמא, בבדקי את כתבי-הספר טעה והכניתה בחוץ לשון הראב"ד ז"ל). בדעת להלכות ק"ש ג, יא באמת צ"ל "דבוקה", "דבוקה בסנדלי" – הפרש ממשועתי מאי!

בירור הכוונה

נקודת-המוחצא של הלימוד העיוני היא המאמץ לקלוע אל כוונתו האמיתית של המשיג. כבר הראה כותב תולדות הראב"ד שלשוא יחשש מהחפש בכתביו "دلיפה" של תורה הסוד. אין! בכל כתבי ריבינו אשר בידינו בל' יימצא אף גינוי אחד מתורותיו הקבליות.⁴ (בהלכות יסודי התורה א, י רומו לסוד "פנים ואחור")

⁴ ראה אגרת ר' יצחק סג'ינטורו (בן הראב"ד) נגד מגלי תורה ברביבים: "ואנכי לא כן הורגתני כי אבוחי היו אצילי הארץ ומרביזי תורה ברביבים ולא יצא דבר מפייהם ומהנהנים עליהם כשר בני אדם שאין בקיאים בחכמה, וואיתי מטה ולקחת מוסר, וגם שמעתי מהאריות אשר סבבובלים ואנשי עיר ברוג"ש שהם מדברים בגינויו בשווים וברוחותם מבוהלים וכמבולבלים ומטען דבריהם נבר שפר לבם מן העילונה וקוצצים בנטיעות".

הארץ לא בטלה. עד כדי כך שנדחק הגאון הרוגצ'ובי, בעל "צפתת פענה", לתרץ שכונתו לקדושת ירושלים, דבר שלא יישמע. אכן בענייתו בספרנו "בם דרכך" המלצנו שאין כוונת הראב"ד לקדושת הארץ כשלעצמה אלא לקדושת ערי חומות, אם כי לא מלאנו לבנו לומר שנטלה טעות סופר בהשגה. כמה שתיהן איפוא במצאי בכ"י רומא (ספרית אנגליקה) את הנוסחא הבאה המשרתת את השערתנו: "בזמנן שאין היובל נוגג ונישב אף" בעיר עצמה שאין קדושה עלייה בשודתה".

וזאת ועוד. בהלכות מילה ב', ח כתוב הרמב"ם: "מקום שדרכו להרחיץ את הקטן מרוחיצין אותו בשבת ביום המילה בין לפניה המילה בין לאחר המילה או בשלישי של מילה שחול להיות בשבת, בין רוחיצה כל גופו, בין רוחיצה מיליה, בין בחמין שהוחומו מערב שבת בין בחמין שהוחומו בשבת מפני שסכהה היא לא". ועליו השיג הראב"ד: "א"א, שחמן גוי דבשלמא אחר המילה סוכה היא לו ואפלו ישראל מצי מחם ליה אבל לפני המילה לא משכחה ליה אלא שחמם נגי ואין אומר לו שחמם מעצמו". וונגה בהשגתו להל' שבת ב, יד (הובאה במגד משנה) כתוב רבינו: "נראית לי שאין מוחממיין לו שנא בריא ולא שנא החוץ מאחר המילה ויום השליishi ובהדייא גרסיבין בפסחים לא שנא בריא ולא שנא חוללה אין מוחממיין לו חמין להברתו למולו". העיר על זאת הלחם משנה: "משמע מ"ש בהל' ציצית ג, ט. אין אני אומר שכל הסתריות בהשגת הראב"ד תתיישבנה על-ידי נוסחאות כתה"ג, אבל חלקן".

שכתב בהשגתו להל', איסורי ביה יד, ח "אין קדושת הארץ עליה כשהיתה", הדרי סתר הראב"ד כל מה שבנה בעמל רב בפ"כ מהלי' איסובי, בסופו"א מהלי' תרומות, בסופו"ב מהלי' שmittah ויובל ובהל' בית הבהיר פ"ו הל'יד, שקדושת

דא כליל כל גוגני דבהרין, נהרא חור ואוכם סומק וירוק, אוכליין אילין באליין, אמרקים חור בטומק, אוכם בירוק, לבחור בחור באוכם ואתבעיד חד תרומה מארכמן (זהר בראשית מד.); "ויאגמן דאנפיא דכלילא כל גוגני בחדא" (זהר תרומה וכו") (זהר דרישת מילא); "מיהו ארגמן, גוגני דכלילין בגו"ג גוגני" (זהר נשא קמא); "אית עיניין מכמה גוגני בגו"ג ארגמן, רגמן" ר' רפאל ג' גבריאל מ' מכאל ו' נוריאל ורוא דמללה (שיר ג) מרכבו ארגמן וא' אויר דנרביע באליין אויר פניאל וכו'" (תקוני זה, תקונה ג; "יזא חשמל דאתחוי בגוגני גו"ג ארגונא רוק אדים לבי") (זהר חדש יתרו); "באליין תחל גוגניין, חיורו וסומק וירוק אשתלימו איננו לבושי דארגוועז" (זהר חדש תורה); "יעז בעקבותינו גו"ג-ל. אלום מה הפיאני שב'הלכות כא" שודפים ר' שלמה מוסאייב במרכבה שלמה (ירוש' תרפ'א) דף כח ע"א מצאי אותו הדברים כמעט מלה-בלילה: "על הכסא כל מני מאור והוא מרכבו ארגמן כלומר מעשה מרכבה כארינה של מני גוגנים הרבה כד סביב לכסה הכבור מראות חד והדור". [ביה"ל הלוות הכסא" ב" ספרית מינכן 81/4 (במכון ליטולומי כה"י ירושלים, פ' 2495)] בשינויים קלים ביחס: "על הכסא כל מני מאור וזה מרכבו ארגמן, מעשה המרכבה כמו ארינה של מני גוגנים הרבה כד סביב לכסה מראה חד והדור". ולעיל מיניה: "מרכיבו ארגמן, כאותו שבאמצעית(!) המכף של הטווס[...]. ויעיש בפתחה מר"ע פוש, שמשער שמחבר הלכות כסא הוא ר' אליעזר מגוריין, ועל הרוקח. מעטה הונח מקום לחקר את המשותף בין קובלות הראב"ד והרוקח, ומגעים בין המרכז הפרובנסאי וחוג חסידי אשכנז".

ר' חיים הלוי הל' תפלה י, ו; "כוונתו דרבינו... זה כוונתו ולחנן תמה הפס"מ עליי" (או רשותה הל' ע"ז ג, ט).
כאן עשויה להתחולל פריצת-הדריך ממש. לדוגמא, בהשגתו להל' תפלה י, ו חד הראב"ד חיידה זו: "אין כאן נחת רוח". וכשר' חיים איש-בריסק יצא חזץ גנד המוסכמה של הכסף משנה שכונת הראב"ד לחולק על מ"ש הרמב"ם "תפלת ערבית רשות", והציג במקומה שכונן להציג על עקרונו הרמב"ם שפוסק באמצעות התפלת, לא היהתו זו אלא העשרה בעלמא. כבוניה, אבל בסך הכל השערה גרידתא. עד שגילינו בחסדי השית' בכ"י של ההשגה להל' תפלה א, י בדיקךvr, שפירש "פסק" רשות ולא חובה, וופך חידוש ר' חיים מהשערה לאמתה. (וכעת מצאת ש"כ הגרש'ו ערגריך משאמלי בביורו לראב"ז, "אבנו שלמה", עמ' צא, ושני הגודלים לדבר אחד נתכוונו)

חשיבות הפתורה

ישנן סתריות בהשגת הראב"ד למשנה תורה. בהלכות לולב ג, ז סותר מה שכתב בהלכות ציצית א, טו, ובhalachot כלאים י, לב וכלי המקדש ח, יב סותר את מ"ש בהל' ציצית ג, ט. אין אני אומר שכל הסתריות בהשגת הראב"ד תתיישבנה על-ידי נוסחאות כתה"ג, אבל חלקן".

שכתב בהשגתו להל', איסורי ביה יד, ח "אין קדושת הארץ עליה כשהיתה", הדרי סתר הראב"ד כל מה שבנה בעמל רב בפ"כ מהלי' איסובי, בסופו"א מהלי' תרומות, בסופו"ב מהלי' שmittah ויובל ובהל' בית הבהיר פ"ו הל'יד, שקדושת

משמעות ההלכה

שואף כל תלמיד-חכם הרואוי לשמו "לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא". בהשגת הראב"ד ימצאvr-car נרחב שכן הרבה מדרוטיו הובאו לתלכה בפסקים. ב"ד מלאכין", כלילי הרמב"ם והרבא"ד, סי"מ מא, מצדד לפוסק קראב"ד נגד הרמב"ם לחומרא. ועיי"ע שדי חמד, כלילי הפסיקים סי"מ וס"ק. כלום מה יש לכתיביה-היד לתורם בתחום הפסיקה ?

בהלכות נשייאת-כפifs טו, ויז כתוב הרמב"ם: "כהן שלא היה לו דבר מכל אלו הדברים המונעוו בשיאת כפים אף עלי-פי שאינו חכם ואני מדקדק במצוות או שהיו הבריות מרגננים אחרים או שלא היה משאו ומתנו בצדק הרי זה נושא את כפוי ואני מנענין אותו, לפי שזו מצוות עשה על כל כהן וכחן ראוי לנשיאות כפים ואני אומרים לאדם רשות הוסף רשות והמנע מן המצוות — ועל תמהה ותאמר ומה תועיל ברכבת הדירות זה, שאין קובל הברכה תלוי בכהנים אלא בהקב"ה

יחס הרמב"ן לרראב"ד

נכון הדבר שאין הרבה ראשונים שרבינו לא השפיע עליהם. ככל שותים ב策מא את דבריו — תוספות (ע"י גליון הש"ס תענית כת⁶), ראה"ש, רשב"א, ר"ג, וכו' — אינם יחס מיוחד מוצאים אנו בין הרמב"ן והראב"ד. על-פי מסורה, הרמב"ן למד קבלה מפי תלמידי בניו, ומסתבר שגם בתורת הנגלה ראה הרמב"ן את עצמו כבא-יכח של הראב"ד, במיחוד במא שקשר לרמב"ם. כאן חידרה נומלין בין תורות הנגלה והנסתר: זה שהיה מורה-ידרך ב"עלמא דאתכסיא", נהיה למנהג גם ב"עלמא דאטגליא". בהשגות לספר המצוות ובמלחמת הדעות שבין רmb"ן והמוראה, יש לראות המשך פעולה הבקורתית של הראב"ד.

במציאות-עשה זו, בקצח ובלאי-תעשה נח משיג הרמב"ן בספרו המצוות אותן ההשגות שותשיג הראב"ד במנין המצוות לרמב"ם שבתחלת משנה תורה. אל היא דבר זה קל בעיניך. עד כאן בתחום ההלכה.

בתחים הממחשה, בעקבות הראב"ד, חולק הרמב"ן על כמה מעמדות-היסודות של הקונцепצייה המימונית: הפטرون לאייעית הדיעה והבחירה (השנות הראב"ד

6 והשミニט רע"א לציין עוד מוס' תמורה י"ב סע"ב ד"ה יוסף. ראוי להעתיק בקשר זה מה שחוית בקדוש באוצר המלך ז"ך צדוק הבן מלובידי. בדיון טומאת אולה, דף כי"ע:ב: "ובפריש הראב"ד לעדיות שם מפרש... ובחוץ" שאנק שם מביא דבריו (וקוראו תקונטראס כמו שקורו תוס' לרשי"ז) וכן שם פ"ה מג' ד"ה הקצת ופי"ז מ"ב ושם בפ"ג קוראו כמה פעמים בשם ע"ש סוף מא"ג וריש מא"ז וסוף מא"ח וריש מא"ט, ובכמה דוכתני מעתיק דבריו קלשנו סכתם וממה לדעתו דאיון מוס' אללה"ש משאנץ כמו שייחסו בדףו, דוחוק בעיני שחריר"ש יביאו. וגם דביברוש הר"ש משאנץ הגדרפש מחדש על תוכ"כ מביא הרבה מפריש הראב"ד עלי תוכ"כ וקוראו פירוש לוניל, כבר כתבתי במקום אחר דוג' אומו לר"ש משאנץ כלל, ואף דמצינו הראב"ד וובא בתוס' (תעניית כ"ה א'), ובגלוון הש"ס מהרעד"א שם צי"ו שmobא עוד שמעתיה לראב"ד בתוס' (יום מא"ח סע"ב) ובתוס' (ע"ז ליח רע"א) ותייה אצלו לחיזוש שיביאו התוס', וע"כ ציינו שם וגמ' ביוםא שם, והשミニט לצי"ו עוד בתוס' (תמורה י"ב סע"א) ד"ה יוסף, אבל התוס' בכל המסכתות הניל' נתחרבו במנון מאוחר הרבה מר"ש, ותוס' תענית הא מאחרו יותר דשם (י"א סע"ב) מביאطا"ח, ותוס' יומא הוא מהה"ם מרוטנברג, ותוס' ע"ז מרביבנו פרץ, וגמ' תוס' מעילה(1) (תמורה) מאוחר. ונמקום אחר כתבתי דכמודה לי דהמ' מתלמידי מתר"ט מאיברא". עכליה"ק. ומצתאי בעוביל התוספות (ירוש' תש"ם) עמ' 654 הע' 46: "ברם ר' אברהם בר' דוד — בתוס' (ע"ז) ל"ח ע"א ד"ה אלא, אין אלא טעות. בתוס' הר"ש לע"ז, עמ' קכח' רק: ר' אברהם וכי' בתפסי תוספות סי' ע"ת, ובمرדי כי"ס' תת"ל מפורש: ר' אברהם דאורליינש...".

שנאמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם, הכהנים עושים מצוון שנצטו בו והקב"ה ברחמיו מברך את ישראל חփזו". קר הוכאו הדברים להלכה בשלחו ערוך, ואני פוצה פה ומצוצף. מה יכול להיות יותר מהפכני או מאשר השגה זו של הראב"ד, שנטמגה כמה מאות שנים בכ"י פריס :

"אמר אברהם, ומאחר שאינו רשאי לעלות אלא כשיקרא אותו שליח-צבור, אי זו רשע אם נמנעomi ממי שימנעוהו, וכי יסור הרצון מעלי ולא תקער עלי נפש השומעים את קולו כלואו שומעת קול ארוי נוהם או את הדבר" עבדה-זורה פ"ב הל"ט. יש בה ממש לפירק את מסקנת חשיבות הצמח-צדיק המפורשת שגילוח במטפירים אסור אפילו שלא בעין עין. ראה בפנים.

השגות הראב"ד

היל' תשובה ז, ה — רמב"ן ברא' טו, יד); נשמעות העולם הבא (השגת הראב"ד שם ח, ב ויד — שער הגמול לרמב"ן); נצחות העולם (השגת הראבי"ד שם איל"ח — דרשת הרמב"ן על קותלת); הנדרתו הרוחנית של "ברת" (השגת הראב"ד, הל' מילה א, ב — שער הגמול); סמליות ההבטחות המשיחיות (השגת הראב"ד הל' מלכים יב, א — רמב"ן ויק' כו, ז; דרשת תורה ה' תמיימה, עמ' קנד בהוצ' שול).

אפשרו בהשגותיו לראב"ד (חיבור הלולב והשגות הראב"ד לר"ף) ניכר היטב שזאת "תוכחת מגולה, אהבה מסורתית". בתקלת ספר הזכות למסכת יבמות, מתאר אותו הרמב"ג, "הרב המובהק רב אברהם בר דוד ז"ל" וככל מובאה מהשגות הראב"ד סוגר במתיבע זה: "עד כאן דברי הרב ז"ל ואלו דברי התלמיד". (ראה רח"ד שול, שיר הפתיחה ל"ספר הוכחות", בכתביו רמב"ג, כ"א עמי' חטו).

לוח ראשי תיבות

פְּרִיס	פ	דָּפוֹס	ד
פְּרַמָּא-פִּירוֹן	פַּפּ	וּטִיקָּו	ז
קְמַבְּרִיגָּי	קְ	לְונְדוֹן	ל
רוֹמָא	רְ	נוּיוּיּוֹרָק	ג

(תיאור כתבי-היד בפרוטרוט במבוא)

**הקדמת הרמב"ם
מנין המצוות להרמב"ם**

הקדמת הרמב"ם ז"ל

ואהיה השילוני וכו'.

א"א אין זה נכוון אלא שהיה אחיה השילוני מבית דינו של דוד

ושמואל ורבי יוחנן וכו'.

א"א לא היה שמואל¹ ור' יוחנן ור' הושעיא ור' ינאי ונבר קפרא
mbith dino shel rabbi abbel lo'i v'r' bisaa v'r' chama bno² v'r' shmu'el
b'r yosi v'r' yosi bar l'konia ha'm hio³ mbith dino voh⁴ ha'masf⁵.
אסף מדעתו ולא ידע על מה

וכו רב וכו'.

א"א זה לא היה ולא נברא

1 שמואל / קי שמואל ורב.

2 בנו / קבבז ליתא.

3 הו / פ לא תוי.

4 זהה ר' וזה הרב / נקמ' 321992 זוהה הרב זיל.

5 המאסף / ר ליתא.

אין זה נכוון אלא שהיה אחיה השילוני מבית דינו של דוד. עי' עבדת המלך שכבראה הסתמכ ממן הראב"ד על ספר סדר מקבלי התורה ושם איתא הסדר עלי לשמואל ושמואל לגד גדור לאחיה ואחיה לאליהו, ומטעם זה כתוב על דברי הרמב"ם שאחיה קיבל מדוד ובית-דינו, שאין זה נכוון אלא קיבל מן הנביאים שקדמו לו. שודן שדן בכך ראה צימרמן בספרו אגרא לישרים סימן כב: זה לא היה ולא נברא. רב היה מבית-דינו של רב, עי' גיטין נה: דנט. "AMD רב אנא הואי במניא דבי רבבי". הרמב"ם כותב שבנוסף לכך קיבל רב מרבי ינאי, ועל זה צוויח רבינו ככרוכיא. עי' כסף משנה, בתולדות תנאים ואמוראים, ערד "רב", דחיה הימין את ראייתו: "ר' ינאי דעתו היוחסין שרב היה גדול ממנו ומ"ש ביבמות צג, לא שרב היה תלמידו כי ידוע שר' ינאי לא היה מתלמידיו המובהקים דרבי כירב, אך יعن שר' ינאי קיבל תדרין שהוא מר"ח ורב קיבל ממנו הדין בשם

וירודע ממנה ובו/^ו
 א"א ^ט סבר ^ו לתקן ולא תיקון כי הוא עזב דרך כל המחברים אשר היו לפניו כי הם ^ט הביאו ראייה ^ט לדבריהם וככתבו הדברים בשם אומרים ^ט והיה לו ^ט בזה תועלת גדולה כי פעמים רבות יעלה על לב הדין לאסור או להתיר ^ט וראייתו ^ט ממוקם אחד ^ט ואילו ^ט ידע כי יש ^ט גדול ממנו הפליג ^ט שמוועתו ^ט לדעת אחרת היה חור בו ועתה לא אדע למה אחוור מקבלתי ^ט ומראיתי בשביב חיבורו של זה המחבר אם החולק עלי ^ט גדול ממני הרי טוב ^ט ואם ^ט אני

8 א"א / נק' 219921320ג ראייה מהמחבר.

9 סבר / נק' 219921320ג ספר / ר' חבר.

10 כי הם / פ' שם.

11 ראייה / פ' ראיות.

12 לדבריהם / 199 בדרכיהם.

13 אומרים / נק' 3199 ליטא.

14 והוא לו / נק' וזה פ' והוועלן.

15 לאסור או להתיר / נק' 21 האסור והמתיר לדון או להתיר / ר' או האסור או המתיר לדון או להתיר.

16 וראייתו / רפ' 219921320ג מראייתו.

17 אחד / רפ' 219921320ג אחר.

18 ואילו / פ' פ' ולו / נק' 219921320ג ולא.

19 יש / ק' איש / נק' 219921320ג יש בישראל.

20 הפליג / נק' 29921320ג והפליג.

21 הפליג שמוועתו / פ' גראהו לו דעת אחרת מקום אחר כי כל המפרשים אינם טועים ואמ ידע זה שגדול ממנו הפליג שמוועתו.

22 לא אדע למה אחוור מקבלתי / פ' לא אדע למה מקבלתי / ק' לא אדע מקבלתי.

23 עלי / נק' 399 פעלה.

24 הרי טוב / נק' 219921320ג ליטה.

25 ואם / ק' 220 או אם / ג' 1991 אם / פר' 219921320ג או.

רמב', ח ע"פ סנהדר' כב. ועיי"ע ב"מ לג. ועיי"סINI, שבט-אדורים תשמ"א, עמ' רית,
 "רב חסדא ורב הונא וגירסת גאון בתלמוד".
 סבר לתקן ולא תיקון וכו'. למן יהיטה לנו מושג שלם מה יחם ריבינו לחיבור
 משנה תורה, ליד הצורה כללית זו יש להעמיד את ההתקבות הباءה: "והיה
 ראש, וללא כי מלאכה גדולה (בכ"י פריס: הרבה) עשה באסיפות עם זוקני וחכמי כי שנה עליינו
 וירושלמי והחותפה התייחס מאסף עליו אסיפות עם זוקני וחכמי כי שנה עליינו
 הלשונות והמליצות וסביר פנוי השמויות לפני אחרים וענינים שונים" (הלי'
 כלאים ו, ב). וככתבו הדברים בשם אומרים. "כל האומר דבר בשם אומרו
 רב חסדא ורבה בר רב הונא. יתר דיווק, רב חסדא לא היה תלמיד גמור של
 רב הונא אלא תלמיד-חבר שלו. עתס' עירובין ד' סב סע"ב ובהגר"א י"ד

ושמואל קיבל וכו'.

א"א וגם זה לא היה אלא מלוי ^ז

רבה בר בר חנה ומורה.

א"א ור' חייא בר אבא

רבה וכו'.

א"א רב חסדא ורבה בר רב הונא

6 אלא / נק' 219921320ג ליטה.

7 מלוי / ר' ליטה.

ר'ח לנו אמר הלשון "רב כר' ינא", וזה כרעת הראב"ד, ובזה סורה קוסית
 החורי תשובה צב". וראה עתה הכתוב באטולס עץ חיים לרפאל הפלרין, כ"ג,
 עמ' 36-35:

כתב סדר הדורות: "כתב הרמב"ם בהק' ספר היד, רב קיבל מר' ינא,
 והראב"ד כתב עליו, לא היה ולא נברא, ויש קצת ראייה מגמ' דיבמת צ"ג
 (ראה בסוף משנה) ורב רבי ינא, אף שמצוין להיפר בשנתם ל' אמר רב' ינא
 (יחנן אמר רב' ינא אמר רב, אך נראה לי שצ"ג אמר רב' דכמה פעמים
 אמר רב' ינא" אמר רב' ינא, ועל סמך קנה רצוץ זה נראה שכחוב "שארית
 יוסף" רבי ינא תלמידו דרב, לדבל הדעות לא היה רבי ינא תלמיד ר' כב".
 עכ"פ דעתו של הראב"ד שלא היה ולא נברא שרב קיבל מורי ינא מבוססת
 כמעט בדעות על הגמ' שבת רב' ינא אמר רב, כי הגירסת שלפני הראב"ד
 היה ר' רב" ב' ולא "ר' רב"י" ... ווגירסת הרמב"ם היהת כנראה "ר' רב' ינא" אמר
 רב' ינא ונשarra הגירסת בגמרא יבמות" ורב' כרבי ינא", וכן הרמב"ם
 כתב שרב קיבל מרבי ינא, ונכתב דק"ס: "אמר רב' ינא אמר רב' ט"ס
 אמר רב, ובכ"י א"פ ובdeptos שנונצין ר' ור' ינא, ובכ"ז ונזיא פשטו ליה
 בטעות".

וגם זה לא היה אלא מלוי. עי' בסוף משנה שתמה על ריבינו, "וומ"ש אלא מלוי,
 איini יודע מניין לו". ועיי' א. הימן, תולדות תנאים ואמוראים, ערך "שםואלי",
 שכחב בפשיותו שםואלי תלמידו של לוי, מכל הlein "שםואלי ממשימה דלווי":
 שבת קה: עירובין י. סוכה ג. גיטין יג: נדרים סב: מנחות לט: ירושלמי תרומות
 י. ב.

ור' חייא בר אבא. עי' ברכות לח: וב' ק' קו: אמר ר' חייא בר אבא אמר ר'
 יוחנן.

רב חסדא ורבה בר רב הונא. יתר דיווק, רב חסדא לא היה תלמיד גמור של
 רב הונא אלא תלמיד-חבר שלו. עתס' עירובין ד' סב סע"ב ובהגר"א י"ד

גדול ממנה²⁶ למה²⁷ אבטל דעתך מפני דעתו²⁸ ועוד²⁹ כי יש דברים³⁰ שהגאנים חולקים זה על זה וזה המחבר בירור דברי האחד וכתבם³¹ בחיבורו ולמה אסמן אני על ברירתו³² והיא לא נראה בעיני ולא אדע החולק עמו אם הוא ראוי לחלוקת אם לא³³ אין זה אלא כל קבל די רוח יתרא בה³⁴

מנין המצוות לרמב"ם ו"ל

מצוות עשה

ז להשבע בשמו ובו.

א"א אינה¹ מן המניין אלא בא להזהיר² שלא ישבע באל אחר ואולי אמר זה³ דלאו הבא מכלל עשה עשה⁴.

כ לבנות בית הבחירה ובו.

א"א ולמה הניח לבנות מזבח אבניים שלמות.

1 אינה / נק"ר ר"ב 321 פ"ג זו אינה.

2 אלא בא להזהיר / נפקד ר"ב 321 פ"ג זא בא אלא להזהיר.

3 אמר זה ר"ב 321 פ"ג זל זה אמרו / נק"ר פ"ג זל זה אמרו.

4 ססתום ממן.

5 שמות כ, כב; יהושע ח, לא.

מצוות עשה ג. ישנה מחולקת מהותית בין מנין המצוות בין הבה"ג (איתו צידר הרמב"ן) מחד, והרמב"ם מאידך, בנושא של "לאו הבא מכלל עשה". קיימת לנו "לאו הבא מכלל עשה — עשה" (פסחים מא). במקורה כזה הרמב"ם מונה את הלאו במניין העשין, הרמב"ן (ב להשגתו לשרש הששי) מחלק שלא ואמר הכלל של "לאו הבא מכלל עשה, עשה" אלא לענין מלוקות שאנו לוקה, אבל במניין המצוות יש למונתו לאו. והביא אליה לדבריו מתבונמא תצא שיטת הרמב"ם בהקדמתו לספר המצוות: "רמ"ח מ"ע יש בתורה כמנין אברים שבאדם, ובכל יום ויום צועקים על האדם עשה אותו... ושם"ה מצוות לא-יתעשה כמנין ימות החמת, ובכל יום ויום שהחמתה זורחת עד שהיא שוקעת צוחחת ואומרת לאדם גוזרני עלייך بما שהגיע ימיך ליום הזה אל תעבור بي את העבירה הזאת!" ואם כו אין בכלל אלא מצוות שקיומן הוא בקום ועשה. ראה ביאור הגראי'פ' לספה"מ"צ לרס"ג, מבוא פ"ג, ומיל"ת רסדרסה, שהאריך בזה כדרכו בקדש. לモתר לתגיד שהרמב"ן יוצא בזה בעקבות רביינו הראב"ד (ר' מביא).

מצוות עשה כ. עי' כסף משנה, ועי' יד מלאכי, כלל הרמב"ם והראב"ד, סימן נא, שהראב"ד לא ראה את ספר המצוות לרמב"ם. ועי' השגת הרמב"ן למ"ע לג.

26 ממנה / נפקד ר"ב ממנה ואם אני גדול ממנה.

27 למה / פר ולמה.

28 למה אבטל דעתך מפני דעתו / פפק ליחא.

29 ועוד / פ ועתה.

30 דברים / פ דברים רבים.

31 ונכתבם / פ וכותב.

32 ברירתו / ר סברתו.

33 לא / זק לאן.

34 דיניאל ו, ד.

מביא גאולה לעולם" (אבות ג, ז; מגילה טו. חולין קד: גדה יט:). ועי' יו"ד רמב", מג. קובלנה זאת על משנה תורה אנו שומעים גם מפיו של רב פנהש הדין מאכלסנורייה (שמנצאו מלונייל): "ודברי הבודדים מאירים לעולם — אך למי שעסיק בתלמיד וידע שם החכמים... וכ"ש שלומדים ואינם יודעין מה למדין וטוענים באמרי החבור ואינם יורדים לסוף דעתך ומאות מקומות המעין נובע, ועליהם שם שמיים מתחלה" (קובץ תשובה הרמב"י, ח"א, כה ב ד"ה זהה; כה ג א"ה וד"ה). תשובה הרמב"ם אליו, שתפס דרך המשנה ולשונת (כמ"ש במחלת חבורו), "ודע שאם אני גורתי לאבד שם החכמים מפני שאמרתי דברים הנוגנים שם על פי המשפט סתום בלי שם אומרים, דרך רבינו הקדוש תשחיתי" (קובץ שם, כה ג"ד). ועי' שם גודלים לוי"א, מערכת ספרים, ערך ייכרנות: "אך הקפידה שהיינו מקפידים לומר בשם אומרה טעמא דכשי אמרו השמואה בשם אומרה והוא אדם גדול השומע ישמע ומתקבל גורסן אותה ונונתני לב לומדתה... ואין חשש רק שלא יוכל ואמרו להבי במשניות וברייתות דוידי מדברים א"צ ליכורו בשם אומרו וזה היה דעת הרמב"ם לבתוב כל הלכות סתם ועמ"ש באגרותיו".

השגות הר庵ב"ם

קצת לברוק בסימני ברמה וכורא
אי"א כל לבדוק ¹⁴ אין להם ¹⁵ טעם אלא משומן לאו הבא מכלל עשה
עשה
קשה להלוות וכורא.
אי"א זה ¹⁶ לא נמצא בספרי ¹⁷ לנכרי תשיך זו מצות עשה אלא ¹⁸
משומן לאו הבא מכלל עשה ²⁰ לנכרי ²¹ ולא לישראל
רלט לדון לגנוב וכורא.
אי"א ולמה לא ייחסו לשתיים ²² ושלוש

14. לבדוק / ק"ר ג' ר' פ' 321 נספ"ב לברוק לברוק.

15. להם / נספ"ב ל.

16. זה / פ' וו טענות / ר' ליתא.

17. לא / פ' שללא / ק"ג ליתא.

18. פרשת תצא.

19. אלא / ר' לא.

20. עשה / ר' עשה עשה.

21. זו מ"ע אלא משומן לאו הבא מכ"ע לנכרי / פ' ליתא.
22. לשתיים / ק"ר ג' ר' פ' 321 נספ"ב שתיים.

מצות עשה קצת. הרמב"ם בספר המצוות כתוב במצווה זו: "והיותנו מצוין לבודוק אותו באלו הסימנים הוא מ"ע והוא אמרו ית' זאת הthing אשר תאכלו וגוי ולשון ספרא אותה תאכלו אותה באכילה ואין בהמה טמאה באכילה כלומר בהמה שייהו בה הסימנים האלה מותר לאכלה וירוחה וזה שהבהמה שאין בה האל הסימנים אינה מותרת באכילה וזה לאו הבא מכלל עשה שהוא כמו שהוא שרש אגלו ולכך אמרו אחר המאמר הזה אין לי אלא בעשה, ללא עשה מני ת"ל את הכלם וגוי כמו שנזכר במל"ת, הנה כבר התבאר שאמרו אותה תאכלו מ"ע, והשוווה מכות ייח': ועי' חינוך מצוה קנג ותוגחת משנה למלך שם. ועי' מעשה וניס שאלת יוד"ד מה שישיג י"ד דניאל הבבלי ומה שהשיב ר' אברהם בן הרמב"ם.

מצות עשה קצרה. ראה גם השגות רבינו להלכות מלאה ולולה ה, א, ובספר המצוות מצות זו כותב הרמב"ם בפירוש שהסתמך על הספרי. ולא ראה רבינו את ספחים"ץ כב"ל. ובשגות הרמב"ן לרשף הששי דעתו כדעת רבינו. ועי' מעשה נסים הנ"ל. למונות העוגנים כל אחד מצוה בפני עצמה, וכבר כתבנו למעלה שלא ראה רבינו דברים אלה.

כו לחדריך לחם ולבינה וכורא.
אי"א ולמה לא חשב הקטרות. הבזיכין דכתיב ⁷ אשה לה' ואכילת
לחם דכתיב ⁸ ואכלו והו במקום קדוש

ס להיות כל קרבנות וכורא.
אי"א אין לה טעם ⁹ ואולי ¹⁰ לאו הבא מכלל עשה עשה
כח להיות מי נדה וכורא.
אי"א ולמה לא ייחסו ¹¹ לשתיים הטמאה והטהורה ¹²

כמו לשוחות בהמה וכורא.
אי"א זו אין לו טעם ¹³ ואולי לאו הבא מכלל עשה עשה

6. הקטרת / ק"ר ג' ר' פ' 321 נספ"ב קטרת.

7. ויקרא כה, ג.

8. דכתיב / נספ"ב ליתא / ויקי כה, ט.

9. אין לה טעם / פ' וזה אין לו טעם.

10. ואולי / נספ"ב ליתא / ואולי משומן.

11. ייחסו / נספ"ב 199 חשב.

12. לשתיים הטמאה והטהורה / נספ"ב 321 השתיים הטמאה והטהורה / פ' שתים הטמאה והטהורה.

13. זו אין לו טעם / נספ"ב מאין לו הטעם.

מצות עשה כן. אין זו השגה על הרמב"ם שככל הקטרת הבזיכין ואכילת הלחם במצוות זו כאשר כתוב בספר המצוות, "וישיהה עמו לבונה ושיאכלו הכהנים הלחם הנעשה בשבת הקדומים", וזה לפי מה שהשריש בשורש הייב' שבמנות כל חלק וחולק מלאכה מצותה. וכן נ"ל לא ראה רבינו את ספר המצוות. ומ"ש הכסף משנה שלרמב"ם אין ואכלו והו לשון ציוויל, ל"ב, ע"י יומא לט. בתו"י, ריבט"א ומתר"ץ חיות. ועי' בית הלוי ח"א סימן ב, אות ג, ומג"ח מצוה קל. ש"ר שדחה את דבריו הגרי"פ בבייארו לسفחים"ץ לרס"ג, עשה קכב"ג. וש"ר הסבר למחלוקת ר"מ ור"א בגין אריה יהודה לוי מנהם זמבא הי"ד, בקונטרס ש"ת סימן ד סק"ג (ד' קכח ע"א).

מצות עשה ס. ראה ספחים"ץ מצוה זו שכותב בפירוש שהיא לאו הבא מכלל עשה, וכן נ"ל לא ראה רבינו את ספר המצוות.

מצות עשה כה. ע"י מרכיבת המשנה, תחולת חלק שני.

ספר המדע

מצוות לא תעשה

mag shla la hikuf v'psi.

א"א לאו למקוף ולאו לניקף לאו למשחית ולאו לנשחת²³

nah shla yirao v'psi.

א"א הבטחה היא ואינה²⁴ אזהרה

רפג שלא ילמד חובה וpsi.

אי"א אין זה²⁵ קלום שהרי בגמר דין חור²⁶

23 לאו למי ולאו לנ' לאו למי ולאו לנ' / נקז לאו למקוף לאו לניקף לאו למשחית לאו לנשחת.

24 אי"א / פ אי"א זה אין לו טעם.

25 ואינה / ר ולא.

26 אין זה / פ זה אינו / נקז נקז אינו.

27 חור / קד הוא חור.

מצות לא-תעשה מג. ראת מ"ש בתורה לכסף משנה, ואכן כך נוסחת ב"י נייר יורך וקמבריג, ועי' השגת להאל' עבودת זורה יב, א.

מצות לא-תעשה נת. כ"כ הרמב"ן בהשגותיו לספרת"צ מצות זו, ועי' ביאור הגראי"פ לספרת"צ לרוט"ג, ל"ת קכח.

מצות לא-תעשה רפג. "לא שננו אלא בשעת משא ומתן אבל בשעת גמר דין מלמד זכות חור ומלמד חובה" (סנהדרין לד). וערמבר"ם הלכות סנהדרין י, ב.

הלכות יסודי התורה

א, י בקש לדעת אמתת המצאו וכפ' (נדפס בבסוף משנה) א"א אין דעתן מושבת עלי זה שנרי ראה בסיני בארעים יומם של לוחות מה שלא ראה נביא מעולם עד שקנוו המלאכים בו ובקש לדוחפו עד שאחן בכסה ומה הוצרך עוד ועוד אם זאת היתה בקשתו מה ציריך היה

1 מושבת / פר מתיישבת.

2 על זה / לנוקפ292321 על דבריו / פ בוה על דבריו.

3 שנרי ראה בסיני / לנוקפ292321 והלא ראה על הר סיני / פ והלא ראה על הר סיני מכוברו / ר והלא ראה על סיני מכוברו.

4 בארכאים / פק29219323רל ובארכאים.

5 לוחות / לנוקפ292321רל לוחות האשנות.

6 נביא / לנוקפ292321רל נביא וחונן.

7 מעולם / 321997 ליתא.

8 המלאכים בו / לנוקפ292321רל בו מלאכי השרת.

9 בכמא / לנוקפ292321רל בכמא הכבאות.

10 הוצרך פ"ז היה צורך / פר היה צורך.

11 ומה הוצרך עוד / לנוקפ292321רל ליתא.

12 אם ק22לנוקפ292321רל.

13 זאת היתה פ"ז נוקפ292321רל היתה זאת פ"ז היתה זאת.

14 בקשתו נוקפ292321רל בקשה.

אם זאת היתה בקשתו. ציריך עיון אם לבד פירוש פשוטו של מקרא, אין מחלוקת רמב"ם ורואה"ד כאן על רקע השקפתו. הרמב"ם הבין שמשה רבינו ביחס מה' התגלות פרטית, כלומר שימושה כשלעצמה יוכה לדייעת ה' על בוריה. (פירוש זה עבר כחותו השני בכל יצירתיו של הרמב"ם: ע"י שmono פקרים (תקדמת הרמב"ם לפירושו למסכת אבות) פ"ז, ומהו"ג ח"א פרקים לו, לה, גד). הרואה"ד מצדיו יסביר שביחדותו כמעט אין מקום להתגלות והארה פרטית, הנביא הוא שליח-ציבורו. "וידבר ה' אל משה לך לך, מי לא לך ריד, אמר רבי אלעזר, אמר לו הקב"ה למשה, משה, רד מגודלתך, כלום נתתי לך גודלה אלא בשבייל ישראל,

אמר²⁴ אם אין פניך הולכים וגוי²⁵ אל תאמר²⁶ כשנכנס לארץ²⁷ אז²⁸ תלך²⁹ עמנו כי לא נזו מכאן³⁰ עד שתלך³¹ עמנו ואמר לו³² הקב"ה³³ גם את הדבר הזה עשה³⁴ ויאמר הראני נא את בבודד³⁵ כלומר אני רוצה³⁶ לראות ויאמר אני אעביר כל טובך על פניך³⁷ וכי³⁸ ואודיעיך³⁹ בעבורי⁴⁰ והעם אשר הкусיס⁴¹ אותו⁴² יהיה מי שאחונ⁴³ עליו ולא על כלם ופניהם ואחרו⁴⁴ סוד גدول הוא⁴⁵ ואין⁴⁶ ראוי⁴⁷ לגלותו לכל אדם ואולי בעל הדברים הזה לא ידענו⁴⁸

- ²⁴ ומשה אמר / לפנקנרגט 321996 ואמור משה.
- ²⁵ הולכים ונגו / שם פס' טו / קגלאנפפ 321996 הולכים כלומר.
- ²⁶ אל תאמר / מ' 199 ליתא.
- ²⁷ לארכן / פ' 3299 נברא.
- ²⁸ או / פ' 221996 321996 ליתא.
- ²⁹ תלך / נ' ליתא.
- ³⁰ לא נזו מכאן / לפנקנרגט 321996 מכאן לא נסע.
- ³¹ שחלך / לפנקנרגט 321996 שתשוב.
- ³² הקב"ה / לפנקנרגט 321996 הבואר.
- ³³ גם את הורבר הזה עשה / לפנקנרגט 321996 גם את הדבר הזה אשר דברת עשה / שם פס' יג.
- ³⁴ או / פנקנרגט 321996 מ' אני.
- ³⁵ וכו' / לפנקנרגט וקרأتي בשם גוי / פ' 299 וקרأتي בשם ה' וגוי.
- ³⁶ שם פס' כב.
- ³⁷ הкусיס אותו / לפנקנרגט 321996 הкусיסוני / נ' הкусיס.
- ³⁸ ופניהם ואחרו / נקנרגט 321996 ובמי ואחרוי / שם פס' כב, כג.
- ³⁹ הוא / נרנפפ 321996 ליתא.

מתי מדבר, וע"ע חידושי הרמב"ן שם) מайдך כתבו: "ולא חור הדיבור שאין השכינה שורה לא מתוך עצולות ולא מתוך עצבות כדשכחון גבי יעקב שכל אותו ימים שנתאבל על יוסף לא שרותה עלי שכינה כדאמר בשפת ולכך כל ימי אבילתן של ישראל לא חור הדיבור שבוכותון היה מדבר עם משה כדאמר" בראש מיכילתה לאמר ר' יעקב אומר צא ואמור להם שבוכותון אני מדבר עמך שכל אותו שלשים ושמונה שנה שדייה נעם על ישראל לא היה מדבר עם משה ואחריו שנאמר ויהי כאשר תמו וכוי". וע"ע ספרא א' ופירוש הראב"ד שם. יושם לב שוגם לפי חז"ל במסכת ברכות (?) שבקש משה להודיעו דרכיו של הקב"ה, "מןפni מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו וכוי", אין זאת ידיעה קוסמוגית מופשטת, אלא ידיעה ממד אנושית של גורל האדם, מכובדיו והצלחותיו.

בתשובה¹⁵ לומר וחנותי את אשר אחונ¹⁶ ולכון נראה לי¹⁷ לפי שהקב"ה אמר לו¹⁸ לא עלה בקרבר וכוי¹⁹ ובקש משה שישוב²⁰ ואמר לו²¹ הוודיעני נא את דרכיך²² ואמר לו פני ילכו וגוי²³ ומה שמה

- ¹⁵ מה צרך היה בתשובה / פ' מה צרך בתשובה / קגלאנפפ 321996 מה צרך בתשובה / ר' מה צורך זאת התשובה.

- ¹⁶ אחונ / פנרגט 321996 אהרן ורhamti את אשר ארחים / שמות לנו, יט.
- ¹⁷ ולכון נראה לי / נקנרגט 321996 אבל.

- ¹⁸ שהקב"ה אמר לו / נקנרגט 321996 שאמर לו הבואר / פ' 299 מה שאמר לו הבואר.
- ¹⁹ וכי / פ' כי עם קשה ערכך אתה פן אכלך בדרך / קגלאנפפ 321996 פן אכלך בדרך / שם פס' ג.

- ²⁰ שישוב / פ' שישוב עמהם.
- ²¹ ואמר לו / נקנרגט 321996 והוא און(ו) מדר / פ' 299 והוא אמרו / פ' והוא אמרו.
- ²² שם פס' יג.

- ²³ וגוי / נקנרגט 321996 והניחותי לך / שם פס' יד.

ועכשו ישראל חטאו, למה לך גדולה" (ברכות לב). בארבעים יום שעשה משה בהר זכה להtaglot אלוהית אדריה — והכל בזכותם של ישראל. ולא ניתן שידאג עתה להארתו שלן. דאגתו לכל ישראל, שתשרה ביןיהם שכינה אל בכל מלוא זהה בפרק ז הלהקה ז יכתחז הרמב"ם: "הגביא אפשר שתהיה נבאותו לעצמו בלבד להרחב לו ומולטסiph רעד שידי' מה שלא היה יודע מאיתנו הדריות הנגדוים, ואפשר שישולוח לעם מעמי הארץ או לאגשי עיר או ממלכה לבונן אותם וכי". האפשרות הראשונה, של הרחבה הדעת לשם הרחבה-הידע, מוכירה (אם לא זהה) את האידיאל הפלוסופי היווני. ועי' ארבנאל ירמי' פמ"ה: "אות"ל בפסקתא רבתי שאין הנבאים מתנבאים אלא בזכותו של הנבואה כדי להשלים והתבונן חכמת דבריהם ז"ל שהנה גלו בזה שלא היה תכלית הנבואה כדי להשלים נפש הנביא בהתקדחה בשלל הפעול... כמ"ש הרב המורה בפל"ב ח"ב ונמשך אחריו הרד"ק בפירושו למקום זהה... הנבואה דבר נסי מפעל הרצון האלקטי המגיע לנביא לתחלת הישראל העם... והמתפלפסים מהחמי עמנו לא שייערו בו ונשנה הדעת האמתית". (עי'יש בארכוה) מענין בקשר זה כי נחלה רם"ם ושאר ראשונים בביור הגمرا (תענית ל: וב"ב קכ"א) "עד שלא כל מתי מדבר לא היה דיבור עם משה שנאמר ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מרב העם וספיק ליה וידבר ה' אליו לאלי היה הדיבור". הרמב"ם כתב במורה הנבוכים ח"ב פל"ו: "ושמשה רבינו ע"ה לא באותו הנבואה כבואה מקודם מאתר תלונת המרגלים עד שמותו כל דור המדבר אנשי המלחמה, בעבר שנלאה לסכלה לרוב תלונותיהם וכו'". איןנו שומעים כאן הוזהה המשגה בוגרל העם, אדרבתה, סולק המטרד והזרה הנבואה למשה. תוס' (ב"ב קכא. ד"ה יום שכלו בו

ו, ד כתוב אל"ף למיד' מאלחים.

אי"א⁴⁰ זה אינו כלום שלא אמרו⁴¹ אלא באלי'ף למיד' מאלחים וזה
מייהה אבל שי' ודי'⁴² משדי' וצ'ב מצבאות הרי אלו נמחקים⁴³

40 השגה זו חסורה בכ"י פריס.

41 שביעות לה: .

42 שי' ודי' / ג' ז' שד.

43 נמחקים / צו נמחקין אחר בן הבנתי תיל.

זה אינו כלום. עי' בנו"כ שכולם ראו כן תמהו על רבינו מה השיג על הרמב"ם והרי כתוב אותן את לשונו ואין בינהם ולא כלום, ונדרך לכתוב מה שכתבן. ועל רקע זה יש לפרש את סיום התשגה הנמצאת בכ"י קמבריג, "אמ"כ הבנתיו ת"ל", לא שהראב"ד כותב כך על הרמב"ם, שאין זה סגנונו כלל, אלא שהסופר אומר כך על הראב"ד שזכה להבין תעלומתו.

1 למוצאות / פ לשמהת.

2 גוזה / לנקנפפ 32פשת.

3 אם היא מקורת / פ אם היא מקורת / ג'ו לימתא.

4 לא / פ' 1999 לא כי.

5 מן השני / פפו מהשנין.

6 עריכן טו: .

7 תנין / פ תנין: .

8 הורב / ר נהרג.

וכן למוצאות העונה. ראה בעלי הנפש, שער הקדושה. וمعنى לעניין באותו עניין, ידועה מחולקת הרמב"ם והמקובלים בעניין הזיווג. במורה הנבוכים (ב, לו ויד, ח) שבחר המרב"ם את דבריו אריסטטו "חשש המישוש והוא חרפה לנו", ואילו בעל "אגרת הקודש" דוגל בקדושת הזיווג ושבבו. [מיוחס אגחה'ק לרמב"ן, אולס הרוח"ד שול בכתבי רמב"ן הוכיח שלא יתכן שהרמב"ן הוא מhabro. לענד' יש להסביר לרアイות שהביא, זה שהרמב"ן שמות ל, יג בחלקו על חמורה ח"ג פ"ח לא ערד על יסודו הפילוסופי שחוש המשיש הוא חרפה לנו כבעל אגחה'ק, אלא הסתפק בסבירות לשוניות. לפי השערת שלו, חיבר הספר ר' אוריאל, רבו של הרמב"ן, וחוליה בשלשלת הקבלה שנמשכה מהראב"ד (ראה מבוא), וע"ז בא רגלה למהר"ל, באר החמישי.

הראשון. הרכili. השני. בעל לשון הארץ. תליתאי...תנין. "bumerva אמרו לשון תליתאי קטיל תליתאי הורג לאומרו ולמקבלו ולאומרין עליו" (עריכן טו:). ופירש"י: "לישנא תליתאי — וזה לשון הרכili שהוא שלישית בין אדם לחבירו לגנות לו סוד; לאומרו — לרכili עצמו מריבה שנופלת בין השניהם

הלוכות דעתות

ג, ב וכן כשבועל ופי/
אם היא מקפתה :

ז, ב אבל בעל לשון הארץ שירושב ואומר כך עשה איש פלוני.
אי"א לא, אלא קשה הראשון מן השני. שהראשון הוא תליתאי.
וההורג נפשות והשני תנין. ואינו הורג. אלא את עצמו בינה זאת

הלכות תלמוד תורה

ד, ג אין המתרגם רשאי לא לפחותות ולא להוסיף ולא לשנות אלא אם כן היה המתרגם אביו של חכם או רבו.
א"א דבר זה מקרה חדש ¹ והוא ² רב שעד מתרגם לר' שילא במסכת יומא ³ ושנה והוסיפה ⁴ שהיא ⁵ גדולה ממו

ו, יד המכשיל את העור.
א"א. כגון המכחה את בנו הגדול

חשות הראב"ר

הורגין זה את זה והורגין גואלי הדם את הרכili שהחרוג בא על ידו. רכינו המפרש את הגمراה כמו רשיי, התפלא ברמב"ם שהשיא את הדברים שנאמרו על רבייל, שלישי המתווך בין שני בני אדם, למספר לשון הרע, היכן שאין אלא שנים. המספר והמקבל (⁶ עי' כספ משנת). יתכן שהרמב"ם מפרש "תליתאי" כתום שם: "יאני מצאי כתובليسנא תליתאי שהקיפה הקב"ה אחת של עצם ואחת שלבשר והוא שלישי בינהם". עי"ע חוץ חיים, הל' איסורי רכילות, כלל ג בהגתה.

1. היה / 292 ליתא.
2. דבר זה מקרה חדש היה והוא / 293 דבר זה מקרה חדש והוא / 292 דבר זה מקרה חדש והלא / ר' דבר זה חדש והא.
3. שעד / נזק עמד.
4. דף ב עי'.
5. שהיה / 292 שהוא.
6. השגה זו חסירה בכ"י פריט.

דבר זה מקרה חדש. איתא בתוספתא שלחי מגילה: "תורגמן העומד לפני חכם אינו רשאי לא לפחותות ולא להוסיף ולא לשנות אלא אם כן יהיה אביו או רבו", ואיתא גמי בירוש' מגילה פ"ד הל"י, והביאו הרי"ף סוף מגילה. ורבינו פירש כפירוש הר"ן וכן ר' יהונתן הכהן מלוני, "אביו או רבו של מתרגם לפני שאין מקפידין עליו כדאמרינן בכל אדם מתקנה חוץ מבנו ותלמידו", שלא כפירוש הרמב"ם. ועי' כספ משנת.

כגון המכחה את בנו הגדול. מ"ק יז. הביאו הרמב"ם בהל' ממרים ג, ט: "ותמכה בנו הגדול מנדין אותו שהרי הוא עובר על ולפני עור לא תנו מכשול".
ועי' כספ משנת.

ז, ז בכמה מתיירין הנדיי וכי.
אי א זה ²⁰ אינו כן אלא חשבון ²¹ המנדין כך צורך ²² המתירין ²³
וכחישותן ואפשר כל זה כשירצו להתירו תוך זמן ²⁴ הנדר ²⁵ אבל
כשישם הזמן ²⁶ כל שלשה או יחיד מומחה מתירים לו ²⁷ אי נמי
כשנידחו ²⁸ יחיד ואפלו אינו מומחה על דבר עבירה וכשישם
לו ²⁹ הזמן מתירים לו כל שלשה או יחיד מומחה אבל נידחו רבים
צרכין רבים כמותם ³⁰ להתייר.

- זה / גלונפ' 32 ליתא.
חובון / פ כי חשבון.
צורך / פ לא.
כך צורך המתירין / ר כך צריך שייהו חובון המתירין.
זמן / נ כל זמן.
הנורו / פ הנורי / הנורו ... וכשישם לו הזמן מתירים לו / נק' גלונפ' 32 ליתא.
חובון / פ זמן.
מתירים לו / ו מתירין / מתירים לו ... או יחיד מומחה / פ ליתא.
cashidoro / ו בשנורו.
לו / ו ליתא.
כמוהם / גלו כמוהן / ר כמוהו.

אם אינו ת"ח למה יהיה חייב נידי המנדינה, הלא אם ביוות הת"ח לעם הארץ למה
מנדיין אותו, ומההיא דריש לחייב לביא ראייה דשמא נדה ת"ח גדור ממנגו".
עיין במרקבה המשנה שמשמעות לא כרמי"ד בירושלמי מועד קטן ג, א שריש
ליקש נידה ליטטימ. ועיי' כבוד חכמים לר' חזק בן יהודה מיסר לייאן (הויל
ש. ברנפולד, ברלין תרנ"ט — ירוש' תש"ל) עמ' 112-120.

ఈ חשבון המנדין כך צורך המתירין וכחישבותן. ברא"ש פ"ג דמו"ק (ס"ו):
כתב הראב"ד ז"ל בעינן תלתא חשבי כוותיהם וכదאמר לקמן (דף יז). בההוא
గברא דשותה רבי יהודה גברא רבה יהודה ליכא לשמריה לך זיל לגבי
נשיהה ומעשה דריש לkish (שם) דשותה ההוא גברא ומשום שלא דעתך כמהה
היה חשוב אמרו ליה דליזול לגבי נשיהה והוא אמר הגי תלתא דמשמתו איתו בי
תלתא אחרני ושרוי ליה נראה לי שכאותו בני אדם שנמלכו בהן בשעת שמתה
והסתמכו עליהם גם הם נחשבים מן המשמותים וכשיתו לו צרכיים שיהו בשעת
ההיתר או בני אדם כנגדן וחשובים כמו תלתא הראב"ד ז"ל". וראה ראב"ד: תשיבות
ופסקים (הויל י. קאפקה) סימן רו (עמ' רמ): "וצרכני גמי דלהו תלתא דכוותיהם
בחכמה ובמנין (עפי"ר) הראב"ד עדיות א, ה, "הא דקנני בחכמה ובמנין, מנין
שנים קאמר, והכי איתא בירושלמי", וע"ג ר' ראוון מרגליות, מרגליות יהם,
סנהדר' לג, ויסוד המשנה וערכתה, בירורים ה) ממעשה דרב יהודה (מו"ק יז)".

חכם ששפטו רעה.
אי יש ⁷ אחרים הרבה שהורה להתיר במים ⁸ שאין להם
סוף לינשא ⁹ לכתהלה ¹⁰ וכן ¹¹ מי שעובר על נדרו כל בית דין
שנוקק לו לשאלת ¹² בר שmeta הוא ואיכא טובא
מי שמנדרה מי שאינו חייב בנדי.

אי א דבר זה הוציא מעשה דריש ¹³ לקיש ¹⁴ דהוה מנטר פרדייס
וכרי אמר ליה ההוא אדרבה ואמרו לו ¹⁵ שלו נדי ובחוי ¹⁶ ראשי
אין כאן פלפל כי הדברים שהוא מונה בית דין צריכים לנדרתו
ובכל ¹⁷ האי גונא לא היו ¹⁸ בית דין נזקין לנדרות לר' ¹⁹ שמעון בן
ליקש אבל אותו שנייה והקפיד על בבודו נדי נדי

7 ויש / פ יש.

8 במים / נק' גלונפ' 30 מים.

9 לישא / ו להנאה.

10 לכתהלה / גפ' בחתלה.

11 וכן / ו כן.

12 לשאה / ו לשאה.

13 דריש / פ ריש.

14 מוריין.

15 וגמור לו / נק' וגמור לו / פ אמור לו.

16 ובחוי / פ בחוי.

17 ובכוי / גפ' וכוי.

18 לא היו / גו אין.

19 לר' / גלונפ' ר'.

חכם שהורה להתיר במים שאל"ס לינשא לכתהלה. ע"פ יבמות קכא.
הביאו הרמב"ם בהל' גירושין יג, כ. במרקבה המשנה תירץ שלרמב"ם כלל זה
או בהמולול בדבר אחד מדברי סופרים או בהמכשיל את העורו. מי שעובר
על נדרו כל בית דין שנוקק לו לשאלת בר שmeta הוא. בנדרים
כ. הביאו הרמב"ם בהל' גירושין ד, טז, "כל ב"ד שנזקין להו וכיז"ב ומודיעין
לאלו שמלולין בנדרים שאין חייבין מן התורה, או שיורו להן להקל או שיפתחו
לawn פחת, מנדין אותו ב"ד התודיעות". "ומבוואר מלשונו שם דכה"ג מקרי המכשיל
את העור" (מרקבה המשנה).

ובכל האי גונא לא היו ב"ד נזקין לנדרות. בהשגות הרמ"ר כתוב: "המנדה
מי שאינו חייב נדיי — ובכלל שיתהה וזה שאינו חייב נדיי תלמידיהם, אבל

הלכות עבודה זרה וחוקות הגויים

א, ג ובער ארכיעים שנה הכיר אברהם את בורואן.
א"א יש אגדה¹ בן שלוש שנים² שנאמר³ עקב אשר שמע אברהם בקולו⁴ מנין עקיב⁵.

והיה מהלך וקורא וכו' עד שהגיע לארץ נגע שנאמר ויקרא
שם בשם ה' אל עולם.
א"א ותמה⁶ אני⁷ شهر היי⁸ שם⁹ שם ועבר איך¹⁰ לא היו מוחים

- 1 יש אגדה / 1 יש אגדה שאמי / פ מצינו באגדה / נדרים לב.
- 2 שלש שנים / 1 שלש שנים היה / פ שלש שנים הכיר אברהם את בוראו במנין עקב / נקוזרנזר 321992 לחתא 321992 נדרים לב.
- 3 שנאמר / נדרים לב לחתא / 20 כמנין.
- 4 בקולו / פ מילא לחתא.
- 5 מנין עקיב / 1 מנין אותן עקיב / פקו לחתא.
- 6 ותמה אמי / ר תמה.
- 7 ותמה אמי / 1 אני תמה.
- 8 היי / 1 היי קיימים.
- 9 שם / נלנפ 321992 לחתא.
- 10 איך / פכו ולמה.

בן שלוש שנים וכו'. לפי הרמב"ם, הגיע אברהם להכרת הבורא על-ידי חקירות פילוסופית. (יוושם לב למקבילות בין היל' יסודי התורה א, ה ותל' ע"ז א, ג הרמב"ם, במסגרת של מצות ידיעת ה, דורש מכל יהודי לשחוור אותו טיעון הגינוי דרכו הגיע אבי האומה להכרתו האלוהית. וכך פריש במורה הנבוכים ג, ג' מ"ש דע את אלהי אביך ועבדהו. והשווה חובה הלבבות, שער ההיחד פ"ג. ונגד שיטה זו, ומילא לצד הראב"ד, ע"י בספר הבהיר השלם לר' פנחס אליו מווילנא, ח"א אמר ב, פרקים ט-כ). השגה על גיל ההכרה, כהשגה על פוג' ההכרה שייחס רמב"ם לאברהם אבינו. אותו גוטה המתחאים לבן ארבעים איננו מתחאים לבן שלש. כאן, כבשא רשות (ראה הל' חסונה ג, ז ויה, ה) מרים רביינו על נס את "תמיונות התמיינים" ואת אמונתם הפסotta.

הרי היו שם שם ועבר — איך לא היו מוחים. בפירושו למסכת עבודה זרה

ג, יא תלמיד חכם שנירה עצמו וכי.
א"א זה אינו מחורר³¹ אם כן³² יהודה למה לא³³ התיר³⁴ לעצמו
ועל כל זה קשה לי³⁵ יעקב למה לא³⁶ התיר³⁷

31 זה אינו מחורר / 1 אין זה מחורר.

32 אם כן / ר אמר ר'.

33 לא / ו לחתא.

34 התיר / נקוזרנזר 321992 הפר.

35 לו / ו לחתא.

36 אלא שהוא שנהה הקפיד על בכורו לפיכך גודו נדווי (מלים אלו שנתרבבו לכאנ' שכיחות לסייע המשגה לעיל ה יי, וכברואה נושא אהיריאן היא זאת).

יהודיה למה לא התיר לעצמו... יעקב למה לא התיר. עי' מקות יא:
ויגירסת רבינו חנן אל שם, וכ"ג הרא"ש (ס"ג) והרי"ף (דף ט) בפ"ג דמו"ק.
ועי' תשובה הרמב"ם "פaddr הדור" סימן עג. בczפנות פענזה תירץ את קושית
ההשגות ע"פ היירושלמי נזיר ט, א ("ישראל יש להן היתר חכם, גויים אין להן
היתר חכם") שבנ"ה אין לו יותר שללה והוא הדין לנדיין. כל זאת לפי ההנחה
שבני-ישראל לפניו מתן תורה היה לחם דין בנובנות. אבל הנחה זאת גופה שנויות
במחלוקות — ראה פרשת דרכיהם לבעל משנה למלך. בכל זאת, תירוץ זה הולם
יפה את שיטת הראב"ד שכטב בפירושו למסכת עבודה זרה דף לו ע"ב: "בית-
דין של שם גורו דכתיב הוציאוה ותשחרר — ואך עלי-פי שבאותה שעה לא היו
ישראל הרי היו שם ב"יד של שם וב"יד של אברהם אבינו ע"ה שהיו מקיימים את
התורה בהופעת רוח הקודש, ושאר האומות היו בעיניהם כゴים לפי שלא היה
מקיימים המצוות והיו עובדים עבודה זרה". עי' במרדי ב"מ (פרק השוכר את
האונן, סי' שנ) בשם רבינו פרץ: "גדי של עולם הוות יש לו תורתה ושל
עולם הבא אין לו תורתה... ודעתני נוטה לכך אמר הרבה שאין לו היתר שחי
נכנס בגדי הבריות בעוה"ז ובגדי של מקום לעוה"ב וגדי של הבריות תלוי
היתרו בבריות ונדיי של מקום תלוי היתרו במקומות וכן ביהודה מצינו שהיו
עצמאות מגולגלי בארון עד דשရיה רחמנא". וע"מ מגדל עוז, אור החיים בראש'
mag, ט, תורה שלמה שם בארכיות.

השגות הרא"ב²¹

ואפשר כי²² מוחים היו ולא אירע להם שישברו²³ את צלמייהם לפני שהיו מתחבים מהם עד שבא אברהם ושבר צלמי אביו²⁴ ב, ה יישרל שעבר וכו' לכל דבריו.
א"א אף על-פי כן אסור לאבד ממוני בידים מידי דהות אמסור אבל אם נשא גויה ואין לו זרע אשר ודאי²⁵ מותר לאבדו בידים²⁶ או ליטלו עצמו²⁷.

ג, ד שחת לה הגב פטור אלא אם כן הייתה דרך עבודה בכך.
א"א אין הדעת מקבלת כל זה וכי²⁸ שחיתת הגב או שחיתת²⁹
בhma מהוסרת אמר דאית פחותים הם מספיתה³⁰ צואה ומnisrok מי

11 כי / נורפפ 321 ליתא.

12 שישבו / נק 2 של שברו.

13 צלמי אביו / קמגנרג 321 נא של אביו.

14 ודאי / 1 ליתא.

15 בידים / נגפרג 2ק 321 ליתא.

16 מעצמו / 2995 לצצמו.

17 וכי / נלקרג 321 נא כ"י.

18 הגב או שחיתת / נק 3295 צואה ליתא.

19 מספיתה / ר מפחיתת.

(הו"ל א. סופר) ד' לו: כתוב רבינו: "הרוי היו שם בית-דין של שם ובית-דין של אברהם אבינו ע"ה שהיו מקיימים את התורה בהופעת רוח הקודש, ושאר האומות היי בעיניהם כוגים לפי שלא היו מקיימים המצוות והיו עובדים עבהה ורה".

אבל אם נשא גויה וכו'. השווה תמים דעתם סימן מה: "ישראל משומד עובד ע"א מין הוא וכבר יצא מכלל אחיך ואין מחזירין לו אבידה ומורדים אותו למקום איוב וכ"ש שאין מעליין אותו ולא יהא ממוני חמור עליו מגשו ואינו כאן לחוש דילמא נפיק מיניה בראשית גויה ונשא גויה ובנייו גוים גמורים וכל (מי שנוסר עצמו לע"א וכו') משומד שמוכר עצמו לע"א ומטבלני אותו כמנוגם ומלבשים אותו המלבוש הגברי שעושין להMRI אין דורשין בעדו מה יש בלבו על טעם שאין הולcin אחר לבו אלא אחר מעשיו".

שחיתת הגב, עבודה זרה נא. שחיתת בhma מהוסרת אמר. ספיתה צואה וניסוק מיירגלים. ע"ז נ"א. חולדות בעבודה זרה. סנהדר' סב. מי

hilchot العبודה זרה

כח

רגלים אלא מראין הדברים שהחכמים²⁰ שפטו²¹ בשחיתת הגב אין להם תלדות²² בעבודה זרה ומ"ש שפט במחוסרת²³ אמר גם כן סבר ליה כחכמים אבל رب יהודה ורב נחמן אליבא דרב סבירא להו רבבי יהודה וכתנא דספת²⁴ וכן הלכתא דכל כעין זביחה וזריקה של פנים²⁵ המשתרבים חייב אפילו²⁶ שלא כדרכה וכשאמר ר' יהודה זרה שעובדין אותה במקל לא שייאUbodtha לא בשbirah²⁷ ולא בזריקה²⁸ אלא בענין אחר ורבותא קאמר דאית עלא-גב²⁹ דעובודtha במקל וرك מקל לפניה פטור הויאל ואין עובודtha בזריקה ואינה משתמשה

20 שהחכמים / פ' שחכמים.

21 שפטו / נק 3299 יש פוטרין.

22 להם חולדות / נק 2992 חולדות להם.

23 במחוסרת / פ' מהוסרת.

24 דספת / ר קמא.

25 של פנים / פ' לפנים.

26 אפילו / נק 2999 נק 321 ואפלו.

27 עבודה זרה :

28 בשbirah / פ' בשbirothah.

29 לא בשbirah ולא בזריקה / פ' לא בזריקה ולא בשbirah.

30 דאית עלא-גב / נק 3295 ליתא.

שפט במחוסרת אמר ר' יוחנן. ורבותא אמר דאית עלא-גב דעובודtha במקל וכו'. ע"י בר"ז שם שנחלקו רש"י ורבינו בפירוש בעבודה זרה שעובדין אותה במקל, שלרש"י דוקא בשובדtha במקל (אולם לא בשbirah מקל אלא קשות מקל או עניין אחר) חייב בשbirah מקל אבל בשובdtha במקל כלל פטור, ואילו לרביבנו לרבותא נקט שאפלו עובודtha במקל אם ורק מקל לפניה פטור, אבל בשbirah מקל חייב אפילו אין עובודtha במקל כלל. ובפירושו למסכת עבודה זרה ד' נא. הרח' רבינו את הדריכו: "שבצראן מתחלה — וה"ל כעין זביחה ור' יהודה ור' נחמן דלא בעי כעין פנים ס"ל כר' יהודה ומתניתא נמי מוכחא כר' יהודה, דהא פרכילי ענבים אינן דבר של נוי ומשום נוי ע"ז לא מתרשי במאי מתסרי ע"כ משום דהוי כעין זביחה כדורתינא ותגא דספת ס"ל גמי כותינחו, ואילא מאן דמפרש במלתיה הרב יהודה דוקא שעובדין אותה במקל די לא מחייב כ"ש ולא מתרשי והוא מרקוליס דבר ברור שאין עובודtha בזביחה כלל ולא בתולדותיהם וכי בצר ליה פרכילי ענבים מתחלה לשם מתסרי דהויא להו כעין זביחה".

הלוות עבודה זורה

אמרין³⁷ ב מגוף ומנשך³⁸ אינו לוקה עליהם³⁹ משום דזהה ליה⁴⁰ לאו שבכליות שכלל⁴¹ עבודות הרבה ללא תעבדם⁴² והכא⁴³ נמי⁴⁴ כל התמונות לאו אחדותו קשיא⁴⁵ לי Mai⁴⁶ דאמרין ב מגוף ומנשך וכרי דלא⁴⁷ וכי עלייהו ובתוספת דמכות⁴⁷ דכא חשב

- 37 סנהדרין סג.
- 38 ומנשך / ר ליטתא.
- 39 עלייהם / 1 עלייה.
- 40 להה / 121992 ליטאה.
- 41 שככל / נג' שככל / 9 שנכללו.
- 42 בא תעבדם / 1 משום לא תעבדם.
- 43 וחכא / 129 וחכאי.
- 44 קשיא / 1 קשאה.
- 45 Mai / 1 אמראי / ר האין.
- 46 דלא / 1 לא.
- 47 ובתוספת דמכות / נג'נ'ג'רולוק' ובתוספת מכות / פרק ד.

בסוח"ד. (מופייע הקטע בשינויים גם ב מהר"ם הלאות פסחים שם, ובמאירי ב"ט בשם "אדולי המפרשים"). וצ"ע. אגב, ראייתו שהרב"ח הילר בהערתו לשרש הט' של ספהמ"ץ האריך בענין הלווי הגירסתאות בש"ס בין "אביי" ו"רבא" בפלוגתא אי לוקין על לאו שבכליות, וכותב: "ו הראב"ד ג"כ הפס כתבי הגי"ד דאביי סבר אין לוקין ולכנן העיר על ססקי הרמב"ם בכמה דוכתי בס' הי"ד". כשנדייק היבט, נמצא שהמקומות האחד והיחיד שהעיר על כך הראב"ד הוא בהליך נזירות. ואילו בהלה' סנה"ד, ג' כבר הוכחה הלחם משנה (שם ובהל' ק"פ ח, ד) שהונוסה הוכנונה של השגת הראב"ד היא "זהו דלאocabiy ורבא" (כגירותם המגדל עז, כי מונטיפורי ופריס) לא כಗירותם הכספי משנה, "אביי ורבא", ולא כפירשו. מי לא אמרין ב מגוף ומנשך אינו לוקה עליהם משום דזהה ליה לאו שבכליות שכלל עבודות הרבה ללא תעבדם. אבל הרמב"ן בספהמ"ץ שיש ט' פיריש אחרית את דברי הגמara סנה"ד. סג. שהלאו הזה הוא לא תלכו אחריו אליהם אחרים ייש בכללה זה שלא לעשות לה שום מעשה של כבוד ושלאל להשבע בשמה ושלאל לשאול העתידות ולפיקד אמרו שהלאו לאו שבכליות. (ווערש"י שם) וכן לפי מס' רשיי, "אי נמי, אל תפנו אל האלילים" (וכ"כ היראים, עמוד אלילים, סה, בשם רבותיו), נחשב זה לאו שבכליות מכיוון שבגנוש לעניין גיופו ונישוק וכו' כולל עניינים אחרים ג"כ כדאיתא בשבת קמ"ט. ודיויקנא עצמה אף בחול אסור להסתכל בה משום שנאמר אל תפנו אל האלילים וכו' (עי' ביראים שם). ולפ"ז לא קשיא קושית רבינו, שאין להשות אישור עשיית ע"ז, המוגבל לעניין אחד, לאיסור גיופו ונישוק הכלול עניינים הרבה. ובתוספת מגות. רגיל רבינו להשתמש באוצרה העברית של המלה "תוספתא", ועי' ירוש'

השגות הראב"ד

ג, ו' ואם עבודה דרך עבודה או באחת מארכע עבודות מהאהבה פטור. א"א דומה שהוא⁴⁸ השמייט מכאן מיראה וגמרא⁴⁹ הולcin יוזם מהאהבה ומיראה ונו מפרשין מהאהבת⁵⁰ אדם ומיראת אדם⁵¹ ולא מהאהבת עבודה זורה ולא מיראתה⁵²

ג, ט העושה עבודה זורה לעצמו אף על-פי שלא עשה בידו ולא על-פי שלא עבודה לוקה.

א"א קשיא לי אמראי לוקה ולהלא⁵³ לאו שבכליות הוא מי לא

51 שהוא / פ כי הוא.

52 סנהדרין סא:

53 מהאהבת / ק מהאהבת אהבת.

54 ומיראת אדם / קג'נ'ג'רולוק' ליטאה.

55 ולא מיראתה / נג'ו ולא גם מיראתה.

56 והלא / נג'נ'ג'רולוק' ותכלא.

דומה שהוא השמייט מכאן מיראה. עי' השגות הרוב"ד על הרמב"ם (הר'יל ש. אטלס) ובעה' 393 שם, ועי' ספר המדע עם שוני נסחאות שיצא לאור ע"י מוסד הרב קוק, שבוגף כת"י קונטנזה 3140 המלים "או מיראה" חסרות וכבראה שנוסח זה הודמן לראב"ד ולרמ"ד. ואנו מפרשין מהאהבת אדם ומיראת אהבתו רשות הרמב"ם הוא קדום, ער"ח שבת עב: ואוצר הגאנונים שבת, הפירושים, 28. ועי' מרגליות הים לר"ר מרגליות בארוכת.

אמאי לוקה והלא לאו שבכליות הוא. הגם שנסתפק הראב"ד בהלוות נזירות ה, ח אם הלהה כמ"ד אין לוקין על לאו שבכליות או כמ"ד לוקין עלייו (ראה פסחים מא: נזיר לח: ב"מ קטו:) אין זה גונגע לעניינו, שהרי מפורסם החילוק בראשונים בין שני סוגים של "לאו שבכליות", וכי פליגי בלאו שבכליות, כשהלאו אחד כולן כמה פרטיטים, כגון נא ומboseל דקרבן פsch או זוג וחרצן דגניז, אבל כשנדרש פסק אחד לכמה עניינים שונים, כגון "לא תאכלו על הדם" (מנין לאוכל מן הכהמה קודם שתצא נפשה... לא תאכלו על הדם; ד"א, לא תאכלו על הדם, לא תאכלו בשר ועדין דם במזורך; מנין שאין מבירין על הרוגי ב"יד תיל לא תאכלו על הדם; מנין לសנהדרין שהרוגו את הנפש שאין טועמין כלום תאכלו על הדם; ואורה לבן סורר ומורה מנין תיל לא כל אותו היום תארה ראה תוס' סנה"ד שם ד"ה על כלום; רמב"ן בספר המצוות, שאין לוקין עליו כלל, ראה תוס' סנה"ד שם ד"ה על כלום; רמב"ן מהדורא תליתאה) פסחים השרש התשייעי, ובפירושו לשמות כג, יג; תורי"ד (מהדורא תליתאה) פסחים מא; ראב"ן סימן לד. אולם עמ"ש השטמ"ק בא מציעא (קטו) שם הראב"ד,

ג, יא וכן אמר לוצר צורת חמה וכו'. א"א דומה שהוא מחלק בין צורת אדם לצורות המשמשין⁶⁷ במרום⁶⁸ צורת משמשין⁶⁹ אפילו הם שווים לא בולטים ולא שוקעים אסורים וצורת אדם אם אינו בולט מותר⁷⁰ ולא ידעתו למה ומ אין לו ואם

67 המשמשין / קיינט 1990 משרותים.

68 במרום / נקיון 3 שבמרום.

69 משמשין / קיון המששרות.

70 מורה ולא ידעתו... ואית משום דעתנו חותמה בולט / קיון ליתא.

ב להשגות והנה מה שהביא מהתווספה דמוכות הוא טעות סופר וצ"ל מגוף". אלא שוגם ברוב כי הראב"ד חסרת מלת "הגוף", וכך תואמת לשון ריבינו את גוסחתנו בתוטסתה. [אגב, מה שהסביר הצפנות פענחו לחוץ את קושית ריבינו שביואר "גוף" בתוטסתה הינו העושה סביב העז גדר ובניין ולא "גוף" ומנשך], במחמתה לא תමוץ קושית ריבינו במתהיד, שרי אין קושיתו תלויה אריך ורוק במגוף (וכבר הערטתי שברוב כתה לייטה), גם "הסר" משותף למשנה ולתווספה]. ועיי' תוטסתה סגנדה⁷¹, ב ובמצפה שמואל שם, "ויהנה כאן אף דנאמר באורה מ"מ ייל דליה... אלא שאין הכרה עכ"פ מתוטסתה זו". האסף משנה כתב לחוץ קושית זו: "מאחר שאוთה תוטסתה לא הזוכרה בגמרא ממשע דלאו דסמכא היא". (ועיין עוד שדי חמוץ, קונטרס הכללים, מערכת הלמ"ה, כלל ייא). ליחס ריבינו למוסתה במקומ שחלוקים עליה בתלמוד, עי' השגת ריבינו להל' מעילה ו, ד: "ואין סומכין על תוטסתה שהיא סורתת המשנה והגמרה". והkowskiיא הראשונה אפשר לתוטסתה. "ויהנה תירוץ הראב"ד על קושיתו הראשונה עם היota שהכ"מ הסכים עמו איןנו לזרק ביבינו בגין המצוות ע"ש רש"ט שעשה ריבינו שתי חלוקות דכל לאו שבכללות זומיא דלא האכלו על הרם שכול הרבה ושומע עניין איינו מפורש איינו לך כל ומשו"ה כתוב ריבינו בפרקין ה"ז הגוף כו' איינו לך לפי שאינם בפירוש ודוקא אם עבדה דרך עבודת היב מיתה מושם לא תעבדים דחשיב מפורש כל שדרך עבודהה כדי לוקה והחולקה השניה, כל לאו שבכללות שפרט הרבה ונכללו בלא אחד חדא בכך. והחולקה השניה, כל לאו שבכללות שפרט הרבה ונכללו בלא אחד חדא ודי לוקה ואם פירשו חז"ל לוקין על כל אחד ע"ש. וא"כ אין כאן התחלת קושיא למלה שהקשה הר"א דכיוון דמפורט פסל כל תמונה חדא ודי לוקה. ובלאו הכני מגומגמת קושיתו דatto תפיש התורה כל התמונות שבעולם ושאנני עבודות שהיתה יכולה לפרט גיטוף וגישוק וכוכוניתה, ז"פ" (מרקבת המשנה).

דומה שהוא מחלק בין צורת אדם לצורות המשמשין במרום. ריבינו איינו מסכימים לחייב הרמב"ם בין צורת אדם וצורת המשמשים במרום, ולפי דעתו יש להקל בצורות המשמשים במרום באותה מודה שמיילים בצורת אדם ומוראים צורה שוקעת. החילוק שברמב"ם מופיע גם בראשונים אחרים ונימוקם עם,

הלוּכוֹת קא חסיב⁷² הסך והמקנה המגוף והmgrd⁷³ אלמאeki והkowskiיא הראשונה⁷⁴ אפשר לתרצה⁷⁵

נשחת הדפוס נסחת כתבייה

דשאני עבדות אלו כיוון דאין דשאני עבדה⁷⁶ כיוון דאייכא עבדות פנים דאיפיגו מזביחה עבדות⁷⁷ פנים דאייפיגו בה⁷⁸ דכתיב זבח לאלהים יחרם משאר עבדות לעונש⁷⁹ דילפין⁸⁰ וכלהו שאר עבדות להו מזביחה⁸¹ דכתיב⁸² זבח לאלהים יחרם⁸³ וכלהו שאר עבדות לעונש דילפין⁸⁴

כלילנו הכא לאסור בלא תעבדים⁸⁵ הו⁸⁶ לאו שבכללות אבל עניין⁸⁷ עשיית פסל וכל תמונה⁸⁸ בעבודה זרה⁸⁹ אחת היא⁹⁰

48 חסיב / ו חסיב גמי.

49 המגוף והmgrd / ו המגוף והmgrd / פנרכפ' 323 והmgrd / קיון והmgrd.

50 והkowskiיא הראשונה / ו הו הקושיא.

51 להרצה / קיון להרצאה.

52 עבדה / ופפ'נו עבדות / נ עבדה כד.

53 עבדות / ור עבדות.

54 בה / פפ'נו ליתא.

55 לעונש / ו בעונש / נ בעונש.

56 דילפין / ו ייפין.

57 מזביחה / ו זביחה.

58 דכתיב / ו שבן.

59 שמות כב, יט.

60 לעונש דילפין / ו פ ליתא.

61 בלא תעבדים / ו לא בלא תעבדים / ו לא בלא הא. ני בלא כיון / קיון לא בלא הא.

62 הוי לאו שבכללות... בעבודה זרה אחת היא / קיון 32199232132 גון ליתא.

63 עניין / ו לעונן.

64 עשיית פסל וכל תמונה / ו עשייתו כל תמונה.

65 בעבודה זרה / ו בעבודה זרה / ו כל עבודה זרה.

66 אחת היא / ו אחת היא וכל איסור תמונה אחת היא.

הוריות ג, ה : "לה, זה התוטסת... וככבוד, זה התוטסת". דקא חסיב הלוּכוֹת קא חסיב הסך והמקנה המגוף והmgrd אלמאeki. קושיה זו אינה קושיה על הרמב"ם כי"כ כמו על האגרא עצמה. בתוטסתה מכות ד, ה נאמר : "העשה בעבודה זרה מהחרך המעמיד סך המקנה והmgrd עבר בלא תעשה". בנותחנתנו חסירה מלת "הגוף" של נשחת ההשגות. וכבר העיר על כך הצע"פ : "עיין

השגות הראב"ד

תאמר⁷¹ משום דקתני חותמה בולט אסור להניחה⁷² הא שוה בשוה מותר אימא סיפה⁷³ חותמה שוקע מותר להניחה הא שה בשוה אסור וסוף דבר לעשותה ישראלי בכל עניין אטור ואם גוים עשו לו בולט⁷⁴ אסור⁷⁵ להניחה בידו ומותר שיחתום לו גוי שוקע מותר להניחה ואסור לחחותם⁷⁶ לו⁷⁷ גוי ואחד צורת אדם וצורת שמשיין⁷⁸ שבמרום⁷⁹ דין⁸⁰ שוה וכן⁸¹ עיקר

71 אמר / ר' ליתא.
72 להניחה / 1 להניהם.

73 סיפה / ר סופה.
74 בולט / בולטים.

75 אסור / קון ליתא.
76 להחותם / נזקנרטופפניז שיחתום.

77 לו / 1 לו / פ ליתא.
78 שמשיין / קון משמשים / גפרטפניז משמשין.

79 ואחד צורת... שבמרום / 1 ואחד צורת השמשין שבמרום ואחד צורת אדם.
80 דין / ר דין.
81 וכן / פפ וווה.

halchot uborda zora

ד, ד אין אחת מרעי מקלט נעשית עיר הנדחת.
א"א לא ידעת מיין לו⁸² זה ולא נאמר בגמרה⁸³ אלא על ירושלים אבל כל ערי מקלט⁸⁴ השבטים נתנו אותם⁸⁵ מחקיהם

82 לו / נזקנרטופפניז ליתא.

83 בגמרא / נזקנרטופפניז ליתא / ב"ק פב:

84 מקלט / פ המקלט.

85 אותם / ר אותו / 1 אינם.

מה שדרשתי מקרוב: בירושלמי מגילה א, יא: "למה נקרא שמו ובינוי הקדוש שלא הביט במלתו מימיין (ראה שבת קהה), ולמה נקרא בחום איש קודש" הקדשים שלא הבית בצורת מטבח מימיין". ועיין במקבילות בבבלי פסחים קד. ובעודה זורה ג. מאן גיהו בגין של קדושים רב מנהם בר סימאי ואמא קרו ליה בגין של קדושים דלא אסתכל בצורתה דזוזא. (חוספות שבת קמطا. ברורו שמעיקר הדין האיסור להסתכל בצורות ממשום (ויק' יט, ד) אל תפנו אל האليلים הוא בשוויה לשם עבידה זורה אבל לשם נוי מותר, ובב"ג. כתבו בגונגן אתרינה שצורתה דזוזא שרגיל לראות בה תידר לא שייכא בה הפנהה. ועיי"ע שאלת יubar"ץ ח"א סימנו קע). ויש לעומת בירושלמי "איש קודש"
הקדשים" כמו "איש חוץ הבית" (מדות א, ב). ונראה שנקרה בכך על שם הכרובים אשר שם. ועיין יומא ג. במקדש שני כרובים דצורתה הוו קיימי. ועיי' כורי א, צו: "הצורות אשר צוה הוא בהם מהכרובים". ויש לומר שהבחילה בצורות האليلיות במטבעות מתייחסת לאידיות לצורות המקודשות במקדש. (וע"ע מ"ק כהה: "דר' מנהם בר סימאי אישטו צלמניא והוא לו למחציא", ובריש"י שם). וגוף וכן חמתה ולבנה כוכבים ומזלות מפני שאינו גראי בולטין ואך בגלגים אינן בולטין אלא משוקעות בחומו ליכא לאיפיגוי בהו בין בולט לשוקע אבל דמות אדם מפני שאינו גראה אלא בולט לא מתרס אל בכוי האי גוגונא". וכותב הכסף משנה: "ואיני יודע למה כתוב הר"ן טענה זו כמספק בת שחרי בעלי התוספות סוברים כן". האור שמח מסביר את היסוסו של הר"ג, כיון שלא דבריו התוס' אלא על חמתה ולבנה כוכבים ומזלות, והר"ן כדי לתרץ את שיטת הרמב"ם הכלול מלאכים, נאלץ להציג סברא מפני שאינן בעלי גוף, ואדרבה " מלאכים שאינם נראים במוחש ורק הצירוף לפי הדמיון שבסכל להויתן אם כן כמו שם בולטיהם כן דока לעשותם בולטים אסור לא משוקעים". (אגב, הראב"ד סובר של מלאכים בעלי גוף הם, ראה השגתו בתה' תשובה ח, ב: "כגויות המלאכים"). בהמשך הופר ר' מאיר-שםחה את הקערה על פיה, שאין שום חידוש בזה שצורת ממשים שבמרום לא פלוג בין בולט ושוקע, אלא החידוש הוא שבצורתם אDEM שוקעת מותרת. זאת לדעתי מושם שאסדור צורת אדם נובע מאיסור עשיית כרובים (פני אדם אפי זוטרא) במדינה, "זכמו שכרובים מהה בולטים, כן מה שאסדור לעשות צורת אדם הוא דока בולטת", יע"ש. [בקשר לנו, ראה להעתיק

אבל כל ערי מקלט וכו'). רגילים לומר שמקור הרמב"ם בספריו ווטא פרשת מסעוי (הוא בליקוט שמעוני): "תהיינה — שלא יעשו עיר הנדחת". אולם יושם לב שליפותת הרמב"ם "שנאמר באחת ערך" אינה לפותת הס"ז "תהיינה". עיי' מרכיבת המשנה, טורי אבן, יד דוד, בן אריה, ועובדת המלך. ועיי' שורי' קרבן לירושי' סוטה ט, ב. ועיי' חולדות אדם (תולדות ר'ז' מוילנגן) פ"ה.

ד, יג קדרשי מובהם ימותו עד ואחר כך שורפין (אותה⁹²) [אותה] וכו'!
א"א לא ידעת⁹³ למה שורפין אותן⁹⁴ שלל שמיים היה ולא חל
עלינו⁹⁵ איסור

ד, יד ובעלי מומים הרוי הן בכלל בධמתה ונחרגנו כ"ז.
(נדפס במגדל עוז וכסף משנה) א"א דומה שהוא סבר⁹⁷ דברי שמעון
חולק וכאן⁹⁸ פסק⁹⁹ הוא כתנא קמא ולוי נראה דרבנן שמעון אינו
חולק וקיים לאן כוותיה וככלו אמראי מפרש למלתיה ורב פפא
זהו¹⁰⁰ בתרא מפרש למלתיה אפילו¹⁰¹ בעל מום ויוננו¹⁰² לכחן
אחר¹⁰³ ואין כאן¹⁰⁴ זבח רשותם תועבה שאנן דורון כשאר זבחים
ולא מכפרים שום כפירה

⁹² כן.

⁹³ לא / פ זוז לא.

⁹⁴ לא ידעת⁹⁵ / נק²⁹⁹⁵ ליתא.

⁹⁵ אותן / ר אותו / ננ⁹⁶ אותה / ק ראות.

⁹⁶ עליו / פ עלייה.

⁹⁷ שהוא סבר / ר נק²⁹⁹⁵ שהוא סבר / ר הוא שובר.

⁹⁸ וכאן / פ דקה.

⁹⁹ פסק / נרו פסיק.

¹⁰⁰ דהו¹⁰¹ / רן דהה.

¹⁰¹ אפילו / נק²⁹⁹⁵ ליתא.

¹⁰² יוננו / נק²⁹⁹⁵ ווננו / וניתן.

¹⁰³ אחר / ר נק²⁹⁹⁵ גולן אחר ובלשן חמימים.

¹⁰⁴ כאן / נק²⁹⁹⁵ כאן משום.

לא ידעת¹⁰⁵ למה שורפין אותן. וכ"כ רשי"י בסנהדר' מז. ד"ה קדרשי בדק הבית
יפדו, כשאר בדק הבית והפודה אותם יאלכם שהרי לא נאסרו דלאו דידחו הוו.
מציהה גודלה¹⁰⁶ מזא מתברר אחד בזמננו שבאתדים מכ"י הרמב"ם הגוסחה
"וואח"כ שורפין אותה", ופירש הכוונה לעיר הנדחתה, ורצה לומר שנודמנה לראב"ד
גוסחה משוגשת¹⁰⁷ "וואח"כ שורפין אותן" והבini שכונת הרמב"ם לקדרשי בדק הבית
ולכן השיג מה שהשיג. ובטלו את דבריו "כעפרא דארעא". שקדום כל, בכ"י
אוקספורד 577 של משנה תורה (מדוע ואהבה בלבד) שהוגה מספר הרמב"ם כפי
שהחט עלין, הגוסחה כמו אצלונו "אותן", ושנית, אפילו גניה שהנוסחה הנכונה
"אותה", אין מקום לפשרה על עיר הנדחתה כמו שחשש.

ורב פפה. עי' במגדל עוז שבנותאות שלנו רビינה גרשינן. שאנן דורון
כשאר זבחים ולא מכפרים שום כפירה. זבחים יא: "ובכור בר ריצוי הוא?";

ואין בית-דין אחרعروשה שלוש עיירות הנדחות זו בצד זו אבל
אם היו מרוחקות עשויה.

א"א כל זה שבוש לעולם⁹⁶ אין עושים שלוש עיירות נדחות⁹⁷ לא
בבית-דין אחד ולא בשלשה לא⁹⁸ במקום אחד ולא מרוחקות⁹⁹
אלא¹⁰⁰ יהודה וגיל

ד, יז אחר כך שלוחים להם שני תלמידי חכמים להזהיר אותן ולהחוירן
אם חזרו ועשוו תשובה מוטיב.
א"א טוב הדבר שתועל¹⁰¹ להם התשובה אבל לא מצאתי תשובה
מועתת אחר התראה¹⁰² ומעשה

⁸⁶ ליעלים / נק²⁹⁹⁵ רפ²⁹⁹⁵ זליעלים.

⁸⁷ שלוש עיירות נדחות / ר שלוש עיירות הנדחות / נק²⁹⁹⁵ שלוש ערי נדחות / ר שלוש
עיר הנדחות.

⁸⁸ לא / פ ולא / נק²⁹⁹⁵ אל.

⁸⁹ מרוחקות / נק²⁹⁹⁵ מרוחקת / נק²⁹⁹⁵ מרוחקת.

⁹⁰ אלא / פ אלא עס / ר לא.

⁹¹ שתועליל / ר שתועליל.

⁹² התראה / נק²⁹⁹⁵ רשל תשובה.

טוב הדבר שתועליל להם התשובה אבל לא מצאתי תשובה מוועלת אחר
התראה ומעשה. עי' בافظת פענה שמיישב שאין כוונת הרמב"ם לפטרם לאמרי
מאחר שהזרו בתשובה, "אך באמת כוונת רבינו זadam עשו תשובה שוב פקע מהן
דין עיר הנדחת ומן מונם פלט וכן הקטנים אינם נהרגים רק העובדים נסקין וכו'".
(ועי' במאזנים למשפט לר'ז' סורוצקין, ח"א). ובארוח וז הלך הגראי' הלוי
שליט"א מבוטון, בתוספת גוףך משלו: "אכן נראה דהלהכה מסויימת בחלוקת
עיר הנדחת דשאני מכל חייבי מיתות ובכעינו ללחולה וקיומה שם גברא של
רשע. ומקורו הוא מהתרייתא בסנהדר' קיא: שבתוון כל הדינים של עיה"ז מבואר
"בני בליעל" בנם שפרקן על שמם מזואיהם, ומפרש הרמב"ם דדרינה איתמר
כאנו שככל חלות עיה"ז הוא רק ברשעים מגזה"כ של "בני בליעל", וע"כ כשבתוון
תשובה קודם גמר דין וגמורין דין כמו יחיד, דחויבא דיחיד לא פקע מנייניו (לשון הרמב"ם
צ"ע) ("קובץ חרושת תורה, עמ' קלד"). ונפeka מינה לעניין עונשין, שעיר הנדחת
דין בסיפת, ויחיד דיןינו בסקללה. עי' חידושים וביאורים בש"ס מאת האדמו"ר
מליבוראוץ' שליט"א, סיימון לא. עי"ע מגדל עוז ונודע בייהודה קמא או"ח סיימון
לה (דף ט"ז ע"ב) וספר בים דרך, עמ' מה.

חדרים יבקע ובבעל אוב שהוא בקי בכשפיו ובמעשייו מוציא את קולו מתחר שחיי של אוב עליידי הקשת ורעוותיו של אותו האוב כאדם שמקש ורוועתו של צדיי וקול יוצא מתחתיו כך כasadם גשאל בו מקש בו בזרועותיו והוא משיב תחת ורעוות את הנשאל בו על-ידי שד והשבעה וכי' וכך פירשו רבותינו במסכת סנהדרין (סה:). הכתף משנה הקשה: "יאני יודע מהיכן למד הראב"ך כו ובעל אוב דשאיל יוכיה שלא הייתה בבית הקברות". והנה מצאת שגם הרד"ק בש"א כת', כה פירש "שמדמה שמעלה המת ומדבר ומשמע קול מתחת הארץ מעל פי הקבר כדרכ ששמע שאל את קולו של שמואל". (ועמ"ש לקמן בהשגה לפ"א הל"ד. לותוי דזע שראב"ד ורד"ק שניהם בני נבותנו, ושרד"ק מתיחס כמה פעמים לפירושיו של הראב"ד בל' לנוקב בשמו. לפרטים נוספים בחס שביניהם, עי' ראב"ד מפרשניש, עמ' 80-81, 199.) ועי' מרכיבת המשנה שהוציאו רבינו מ"ש בגמ' סנהדר' שם, "ושאל אוב היהנו ודורש אל המתים כדתニア זה המרעיב וכו'", ההבדל הוא המרעיב אבל אידי ואידי בבית הקברות.[אגב אורחא, שמא יש לאות תקדים לדברי הביביטה "ודורש אל המתים זה המרעיב עצמו והולך ולן בבה"ק כדי שתשרה עליו רוח טומאה" במ"ש בשאל, "גם כה לא היה בו כי לא אכל לחם כל היום וכל הלילה" (שם פס' כ'). ועתה, עי' ספר הרזים (טו"ל מ. מרוגליות, ירוש' תשכ"ז) עמ' 76: "ואם תרצה לשאול באבו, עמוד נגד קבר". וראה הערת המהדרין שם. (ועי"ש עמ' 77 שגם הרמב"ם השתמש בספר הרזים לתיאור מעשה האוב, וממנו שאב את הפרט "זאתו שריבט של הדס בידו"). וראיתי בכ"י תרד"ק הגוסחה "מכפלי הקבר", המתארה לדברי ספר הרזים "בגנד הקבר". מאחרו דעות רmb"ם וראב"ד בהגדרת "בעל אוב" מסתתרות שתי השקופות-עולם שונות לגמרי, של השבלתן ושל המיסטיון. (עי' לחם משנה) קדם את הרמב"ם בגישה השכלתנית ר' שמואל בן חפני גאון בפירוש מעשה בעל האוב בשМОאל א' כ"ח (הובא ברד"ק ובוצער הגאנינים ב. מ. לוין) חגיga ד:). ידועה המחלוקת לדורות כמחלוקת רmb"ם ורmb"ז (האווז בשיטת רבינו, עי' מבוא). יעינוי פיהם"ש לרmb"ם שעבודה זרה ד, ז; ספהמה"ץ מל"ת לא, לב; והל' ע"ז, א, טו, מחד גיסא. ומайдיך גיסא, רmb"ז דבר' ייח, ט; וראש תורה ה' חמימה (שול) עמי' קמטע-קנבן; ותשובה רmb"ז, מחד' שול, סימן קד. לרmb"ם (כך גם רלב"ג בשМОאל א' שם) הכישוף כולו מעשה תעוטויות והשתולות הדמיון; לרב"ז, היכשוף מציאות של כוחות הטומאה. ולענ"ד נראה שיש נפקותה לדינא בין שתי הגישות: לרmb"ם שכל טעם האיסור הוא ממשום השקר בדבר, ברגע שהוכחה חכמה (כהוג' פרפסיכולוגיה) כאמור תחילה, להיות "פסבדו-מדעי", פקע ממנה האיסור; ומה שאין כן לרmb"ז, אין-Amיתותה מוציאות מכל אי-סרו. [לשלימות בירור העניין, לצדדים של ה"מיסטיונים" נעמיד את ר' יהודה החסיד: "ומצאתי לאחד מהחכמים בזה האלשון, ושמעתן שההאות המת בבעל אוב אם היה אדם בודק בקרים באותה שעה לא היה מוצא דבר עד אחר חורתו שפשט מלובשו וכן מצאתי בלקוטי החסיד הרבה ר' יהודה ז"ל" (עובדות הקורדיש לר"מ ז' בגאי, חלק העובדות סופכ"ה). ועי' באריכות

ה, יא ואינו לוכה אלא הנודר והמקיים בשמה והוא הנשבע בשמה. א"א זה לא אמרו בגמרא אלא אליבא דר' יהודה דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עלייו¹⁰⁵ ולית הלכה כויה אלא כר' יוחנן משום דרבי יוסי¹⁰⁶ הגלילי¹⁰⁷ דאמר כל לא תעשה שבתורה וכי' חז מנשבע ומימר

ו, א ביצד מעשה האוב זה שהוא עומר ומקטיר.
א"א¹⁰⁸ בבית הקברות עושה כן¹⁰⁹ ובעור של אדם¹¹⁰ מת ומדבר¹¹¹ משחו של מת

¹⁰⁵ לוקין עליו / פ אין לוקין עליו / סנהדר' סג.

¹⁰⁶ דרבי יוסי / נזקנרט 3292 רבי יוסי / חוספთא מכות פ"ד; גמרא טז.

¹⁰⁷ משום דרייה"ג / פ ליתא.

¹⁰⁸ א"א / נזקנרט 3299 זה.

¹⁰⁹ כן / פ זה.

¹¹⁰ ובעור של אדם / פ ובעור אדם.

¹¹¹ ומדבר / ר מדבר.

שם להלן (כט): ה"מ בכור דלאו בר הרצתה הוא". זונראת דבחci פלייגי: הרמב"ם סובר שדין זבח רשעים תועבה אינו תלוי כל ב嗥רתו ואם הוא מרצה על הבעלים, אך הוא דין בגוף הקרבן אם הוא של רשות והוא מביאו להקרבה, יש בו משום זבח רשעים תועבה. וכיון שהבכור הוא של הכהן (עי' תמורה ח') והמעשר של הבעלים (עי' לשון הרמב"ם הל' מעיה"ק א, ו' קרבנות היחיד הם הבכור והמעשר והפסח") יש בהאתם משום דורון, ובדורון שלם יש בו משום זבח רשעים תועבה, שהדם המבאים אותם להזיה קרביטים, ואם הם רשעים יש בו משום זר"ת, כיון שיש להם שייכות אל גוף הקרבן. אבל הראב"ד סובר כיון שאין לבעלים שייכות בהקרבת הקרבן, ובכור ומעשר הקרבנות מחמת עצם מפנוי שיש עליהם קדושת קרבן, ואלו בני הרצתה נינוח על הבעלים וגם אין בהם משום דורון, אין בהם ממשום זר"ת, אם בעיליהם הם רשעים" (חוון יחזקאל לר"י אברמסקי, חוספთא סנהדר' פ"ד).

לא אמרו בגמרא אלא אליבא דר' דאמר לאו שאב"ם לוקין עליין. תחינוך מצוה פ"ז כתוב שטעם הרמב"ם שחיבר מלכות א"פ שאין בזה מעשה, מרוב חומר עובודה זורה. חז' מנשבע ומימר. במגדל עוז גרש' "חז' מנשבע ומימר ומכל תבירו בשם" כלשון התוספთא במלואת.

בתוך הקברות עושה כן וככ'. רבינו בפירשו לספרא, קדושים פרשṭא ז, כתוב: "אומר אני כי עיקר האוב ערו של מת גופה כמו נוד מלשון כאובות

הקריאת וכדרביינו; ויתור נראה דאיןך אמראי ס"ל דהלא הוא רק כשבוגה בניו לקביעות ולא לאקראי לנון קזר". בHAL' בית הבחירה תירץ רבינו באופן אחר: "והלא לשכת כהן גדול של עז היתה ובשחת בית השואבה מקיפין כל העורה גוזוטרא אלא לא אסורה תורה כל עז אלא אצל מובהח ה' והוא עורת כתנים (ובכ"י מונטיפיורי וקמבריג' הגירסתו "עורות נשים", רעי' משל"מ שם שכטב שציריך להגיה "עורות ישראל") משער ניקנור ולפניהם אבל בעורת נשים וכבר הבית מוחרר". ר"ב רבינוביץ' תאמים בקובץ הקהל הנ"ל, עמ' קבר-ג, דיק מהה שבירושלמי סוטה ג', זו פרק את הקושיה "אין ישיבה בעורה אלא למלי כי ביד בלבד" — "תימפר שסמרק לו בכותל ושב לוי", ולא תירץ כאשר בבבלי סוטה מא: דוחיא בעז"ג, דס"ל לירושלמי שהבימה שהמלך קורא עליה היתה בעורת ישראל. "ואפשר ממש כך כתוב הראב"ד בהל' עז' שההיתר בנין הבימה של עז הוא מפני שהיתה רק לשעתה, אך עפ' שהוא סובר בהל' ביתב"ח שבעז"ג אין איסור בנין של עז, והלא הבימה בעז"ג היתה, ממש שলפי היירוש' שהיתה בעז"ג תירוץ שמכ"מ אינה אסורה מפני שהיתה רק לשעה". (וכבר קודם בוזה הגרא"ם קרקובסקי בעבודת המלך"). בפירוש המיחס לראב"ד (שלא מנו) לתמיד לילא. תירץ רבינו כאן בתוספת תירוץ אחר: "ע"כ צ"ל דלא חשב ההיא בנין (=הבימה) דבר של קבוע שאם הוא חשוב בנין של קבוע זה אסרוcadmorinן לקמן שאין אסורה של עז בעורה... כמו כן נראה לו מודר בימה לא אריך לאסורה ממש לא חטע אפיקלו אם היהת ממש בקביעות לשם דאל' וכל דבר שיש בוأهل דומיא דעתיעת שישובין בצלו וזה אסורה לעשות כן אבל בעניין אצטבות ו biome אינו נראה שחייבין בון קטין עשה מוכני לכיו' של עז וגם מנורה אייכא מאן דממושיר בסוכה בפרק החליל ואעפ' שמורה אין ראייה כל כך ממש שדבר הימיטלט הווא ואין דומה לנעיטה מכל מקום מוכני היה קבוע אלא מידי דמיהיל בעניין דומיא מה שהتورה אסורה". שוב מצאתי בספר יראים, סוף, שכותב: "ותניא בספר מניין לנוטע אילן ובונה בית בהר הבית שעובד בלבת ת"ל כל עז אצל מובהח ה' אלקיך כשהוא אומר אשר תעשה לך לרבותה בינה ובמס' תמארי ומ"י אסדראות בעורה והתניא א"ר אלעזר מגני שאין עושין אסדראות בעורה ת"ל לא תען לך אשורה כל עז א"ר חדא באסדראה של בנין, יש לשאול היכי עבדין אסדראה של בנין והכתב הכל בכתב מיד ה' עלי השכל ואפי' בעורת נשים והכי מקשה בסוכה בפי' החיל דין יורדין לעורת נשים ומתקין שט תיקון גדול ואמרי' בגמ' הילקה היתה והקיפה גוזוטרא בו' ומקשין בגמ' והכתב הכל בכתב מיד ה' עלי השכל ויש לחץ דהאי אסדראה של בנין לא היהת מחוברת בצדפה אך על עמודי אבנים וחבים היתה בנינה ובחלושים אין חוספת בנין כדתנן בסוטה בפי' ואלו נאמרין עושין לו בימה של עז בעורה קו"ו. וכן גוזוטרא שהקיפו בעורת נשים בשחתת בית השואבה לשעתה היתה. יתכן שהרמב"ם יחולוק על זה שהרי כתוב בהל' בית הבחירה ה, ט, "עורות נשים היתה מוקפת גוזוטרא כדי שייהיו הנשים רואות מלמעלן והאנשים מלמטה כדי שלא יהיו מעורבבין". מלא הוכיר

ו, י' אלא כל האCMDראות וכי של אבן היו לא של עז.
א"א לשכת העז בית היתה בימה של עז¹¹² שעושין למלך בשעת הקהיל לשעתה¹¹³ היתה וכן¹¹⁴ גוזוטרא שהקיפו בעורת נשים בשחתת בית השואבה¹¹⁵ לשעתה¹¹⁶ היתה

¹¹² בימה של עז / זקננפער בעז.

¹¹³ לשעתה / ר לשעתה.

¹¹⁴ וכן גוזוטרא... לשעתה היתה / פ' בשחתת השואבה.

¹¹⁵ בשחתת בית השואבה / פ' בשחתת השואבה.

¹¹⁶ לשעתה / ר לשעתה.

בדובר צדק לגא"ק ר"ץ הכהן מלובלין, ד' גניד, בסוד הבעל דרומי בזוהר. וע"ע שות' דעת כהן סימן סט.

לשכת העז בית היתה. רבינו מהרץ כאן אותו מבני-יעז שהיה בבית-המקדש. הוא מניה שנתקרא לשכת העז ממש שעשוי עז (אולם החוויט' מדות ה', ד חולק עז'). בספרי ר"פ שופטים כתוב: "רב' אליעזר בן יעקב אומר מגני שאין עושים אסדראה בעורה ת"ל אצל מובהח ה' אלקיך". לפי הכסף משנה, רבינו סבר דלייב"י לא מתרדי אלא אסדראה אבל בית אפללו כלו של עז שרי שלא דמי כלל. מרכבת המשנה מעmis פירוש זה בדברי הגמרא חמיד כת: "ומי הו אסדראות בעורה והוא תניא ראב"י אומר מגני שאין עושין אסדראות בעורה וכי א"ר בחאנדראות של בעז", ככלומר בנין קבוע שרי אלא ארעי הוא אסורי. (רבינו גרשום והרא"ש פירשו בעניין אחר, "באסדראות של בנין — של עמודי אבנים עשו"). וע"י עמק הנז"י ב לספרי שם שהרמב"ם והרא"ד לא גרס המליטי "מנני לנוטע אילן" ובונה בית בהר הבית (שהוא עobar בלבת וכו'). (וממרץ בוה את קושית הכסף משנה על הרמב"ם). בימה של עז שעושין למלך בשעת הקהיל לשעתה היתה. יש לציין מכאן רבי רבינו את הירושלמי מגילה א, ד' (הביאו רבינו בעניין אחר בהשגה להל' הילגה ג, ז): "ויעשו אותן (= הבימה להתקהל) מאתמול, שלא לדוחק את העורה, א"ר מתניתה ע"ש לא תען לך אשורה כל עז". נראה שרבי מתניתה סובר שאסור לקיימת יום או יומיים במקדי' שזה כבר נקרא נתיעת, הינו קבוע. (אולם ראיתי מי שפירות את דעת רבי מתניתה משום גדרי דתיה ע"י חיזב המצווה בשעתה), האדרית' (בקובי הקהל, ירוש' תש"ג, עמ' מה'מו) הסביר את המחלוקת בירושלים: "נראה דלמ"ד משום לע"ת כל עז ס"ל דגם בהר הבית אסור וכדי ראב"י בחרמיד כת: וא"כ גם בעורת נשים אסור, ואינך אמראי ס"ל דאין איסור רק אצל מובהח ה' ממש שלכל היותר הוא גם עורת ישראל ולא בעז"ג וע"כ הוצרך לטעם אחרינא; ואפשר דאיתך מ"ד נמי ס"ל דאין האיסור רק בעורת הכהנים, ורק דס"ל ממצד הדין שם היתה גם

ג. י פירש כום אחד מן התערובת ונפל לכופות שנים הרי אלו מותריין. א"א לפיה הסוגיא השנויות בזובחים¹¹⁸ בעין שנותערב¹¹⁹ עוד מאותן שלשה¹²⁰ לשנים אחרים ואוthon האחוריים מותרים שהם נקראים¹²¹ ספק ספיקא¹²²

שאני אומר אותה הטענה האפורה ברוב ה'ויא.
א"א כל זו¹²³ הטוגיא איננה כלהה דיחידה היא דבר¹²⁴ אליו¹²⁵ עט אללו". ועיי"ע מדות ג, ח, "וכלונסאות של אבן היו קבועין מכתלו של היכל לכתלו של אלולם כדי שלא יבטע", וברא"ש גרש' כלונוסות של ארוז"; וערכינו ג: איתא נמי¹²⁶ ליתא דشمואל¹²⁷ (רrob' יהודה) [ור' אוושעיא¹³⁰] פלייגי אדרב¹³¹ דסבירה ליה ה'כוי

ז. יב והאפרוחים והביצים שצרכיהם לאמן אסורים שהרי האשורה כמו בטיטם להן.

א"א היה לו לומר מפני שהן כגידולי האשורה

- 118 דף ע"ד.
- 119 שנותערב / נרגק9219932 ג' שנותערב.
- 120 שלשה / ר שלש.
- 121 שם נקראים / ר והן הנקראי.
- 122 שם נקראים ספק ספיקא / פ מפני שהם ספק.
- 123 זו / ר ליתא.
- 124 דבר / ר כר.
- 125 אהמיא / פ אויתיה.
- 126 נובחים עד.
- 127 ברובא / ר ברובא.
- 128 ברובא איתא נמי / נקעפ93 ג' נמי ברובא איתא.
- 129 דشمואל / ר לשמואל.
- 130 נרגק9219932 ג' וכ"מ בלחם משנה / ג' ור' הוועשייא.
- 131 אדרב / ר עליה דרב / פ על רב.

היה לו לומר מפני שהן כגידולי האשורה. השווה מ"ש רבינו בפירושו למ"ס ע"ז מב: "משום דהינו רביתינו דדרך של עוף لكنן באילן ולגדל שם את ביציו וכיון שהביצים גדלים בעמידת ה'ן ה"ל כגידולי האילן".

ז, ה ומכווש אחרון שגמורה אין בו שוה פרומה.
א"א למד' ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף¹²⁷ 117 פ ובשאר כי ליתא.

את שחתת בית השואבה, משמע שכך נבנתה בקביעות. אולי נראה ללמידה סתומם מן המפורש שבhalb' לולב ח, יב כתוב: "וכיצד היו עושים ביז"ט הראשון היי מתקין במקודש מקום לנשים מלמעלה ולאנשים מלמטה כדי שלא יתעורר אליו עם אללו". ועיי"ע מדות ג, ח, "וכלונסאות של אבן היו קבועין מכתלו של היכל לכתלו של אלולם כדי שלא יבטע", וברא"ש גרש' כלונוסות של ארוז"; וערכינו ג: שחיברים הכהנים בסוכה במקדש (עתום' שם) ובילוקוט שמעוני ע"פ לא תבע בשם הספר זוטא מרבה גם סוכות לאיטור. בגמ' יומא כא: מסופר "בשעה שבנה שלמה בבית המקדש נטע בו כל מני כדמים של זהב והוא מוציאין פירחותינו בזמננו וכשהרוח מנשבת בהן נשרין שנא' ירעש כלבנון פריו וכשנכנסו נקרים להיכל ייש שנא' ופרח לבנון אומלל ועתיד הקב"ה להחרירן שנא' פרוח תפארת ותגל אף גלת ורונן כבוד הלבנון נתן לה", ובדף לט: שם מוסיף, "ומהן היהת פרנסת להבוגה". ולא ראייתי מי שייעיר בויה משום "לא תטע לך אשרה כל עז וגרא". ופשוט מפנוי שהיה של זהב ולא של עז, אבל מאייך הפרות של ממש. הבה נחקרוה. [קרושיתנו אינה קושיה אלא למ"ד (רש"י ורמב"ן ע"ה) שאסור לטעת עז בכל חור הבית, אבל הרמב"ם והראב"ד פסקו שהאיסור הוא דוקא בעורגת] והנה מצאנו שדברים המתרחשים בסנס אינם בגדר הטלחה, עי' סנהדר' גט: שהותר לאדה"ר לאכול בשר היורד מן השמיים, ומהנות סט: חטין שידרו בעבימים מהו, ובתמות' שם. כドמתה כתבו גם הפסוקים גבי שמן חנוכה שהיה שמן ונס ולא שמן זית (עי' המועדים בהלכה ע"מ) קנה בשם חידושי הר"ם והגר"ח) ולכך תירצzo מה שתירצzo; וכ כתבו אדם שנוצר ע"י ספר יצירה אין בו משום שפ"ד ואינו מצטרף למניין עשרה (שו"ת חכ"צ ח"ב ס"י פב, ועיי' סדר טהרות, מסכת אтолת, דף ה ע"א, סי' ט ושאלת יוב"ץ ח"ב ס"י פב, ועיי' סדר טהרות, מסכת אтолת, דף ה ע"א, וקונטרא דברי הולומות לוי' צדוק הכהן מלובליין, סימן ו), אם כי אני הטע שאן לו תוכנות הנפש של בני אדם (ראה פ"י ר' יצחק סגינבוואר לספר יצירה ופי' שיר-השירים המיויחס לרמב"ן סוף'ה (בכתבבי רמב"ן לשולן, כ"ב ע"מ תקד); וחקרו אם אשת אלהו מותרת, אי harusכ' כמת או לא (אמונות ודעות לר"ג, המאמר השביעי; קובץ שעורירים לר"א וסרמן, ח"ב ס"י כח; מבשר טוב, סימן עה; חדשים ובאוריהם בש"ס לאדמור' ר' מליאבאוויין, סימן מב). ועיי' בארכיות במנחת מאיר (בלומנפולד) סימן יט. שו"ר ב מהרש"א יומא לט: שאפילו הפירות ה'ז של זהב, ומעטה בטלת חקיינגו.

למ"ד ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף. עי' ע"ז יט: בטוט' ור' ז שם. וערמ"ב הל' אישות ג, כ.

ח, ב מים שערכו הגל והשתווה להן לא אפרן נטלו בידו והשתווה להן אפרן.

אי' ואם מים של רבים הם אין נאסרין ואם של יחיד הן אף על-גב¹³⁸ שערכן הגל אסורים ובפלוגתא¹³⁹ דבני ר' חייא¹⁴⁰ ורבי יוחנן¹⁴¹ היא¹⁴² ולא ידעין¹⁴³ בני רבי חייא מי סבירה להו וספקא לחומרא

¹³⁸ אף על בב / לפרק 21 א' פ' / נ' ג' ו' ואעפ'.

¹³⁹ וכפלוגתא / 22ב' ופלוגתא / נ' ג' דפלוגתא / פ' ג' זפלוגתא.

¹⁴⁰ דבוני ר' חייא / פ' ד' חייא.

¹⁴¹ עבודה זרה מז.

¹⁴² היא / פ' ק' ג' ז' 3299 ר' 321 בישר'ן.

¹⁴³ ידעין / נ' ג' ז' 321 בישר'ן.

"תמה דבגמ' מסיק שעשה בה מעשה אסורה אמר רב הונא היהת בהמת חבירו רובצה לפני ע"ז ושותט בה סימן אחד אסורה וחוזי לה מכך דאחו דאמר דאחו ר' חייא ווא"ג דלית לייה שותפות בהדה כמו שפר"ש בכלים שהוניה המלך אחן, ויל' דהא דחולין מסיע ליה דאוקימנה דאפי' למ"ד אדם אסור דבר שאינו שלו ע"י מעשה ה"מ ישראל משומד אבל ישראל אחר לצעריו קא מכויין, מ"ט תמה הוא איד לא אמר ולא ישראל משומד הוא אסורה, וליכא למימור דפסק כמ"ד אין אדם אסור דבר שאינו שלו אפי' ע"י מעשה ואפי' בישראל משומד, דהא אחו ישראל משומד הוא ואסר דבר שאינו שלו ע"י מעשה". וידוע שהרמ"ד בדרך כל מושפע מהרבא"ד. אגב אורחא, איינו יודע אם ראייתו מכלי אחן בע"ז נד. ראייה מכרחות היא, שהרי בע"ז נב: אסרו מושום קנס ולא מושום שאדם אסור דבר שאינו שלו על-ידי מעשה. וכבר עמד על סתרת הסוגיות הגרא"ז, הובא בתודשי הגרא"ח (טמנסיל) עמ' עה-עט. אולם ש"ר בריטב"א שם נב: שחויר את שתי הסוגיות ותו לך"מ.

ואם מים של רבים הם אין נאסרין. ע"ז מג. נה: נת. ואם של יחיד הן ע"ג שערכו הגל אסורם. בע"ז נט. "הא דיחדי נאסרין... לא צריכא דטפיחינהו בידיה". והבין רבינו שדברי הרמב"ם "נטון בידיו" הם העתק דברי הגמרא "טפיחינהו בידיה", ומפורש בגמרא שאפילו כך במים של רבים אין נאסרין. ככלומר רבינו מקשה מההנפשך. אם מדובר הרמב"ם במים של רבים, אפילו נטלו בידיו לא אסרון, ואם מדובר במים של יחיד, אפילו עקרן הגל ("דחלישינהו גלא"). היה חייב לפסק שאסרו דספקא לחומרא. ותירצ'ו המפרשים (מרכיבת המשנה וצפנת פעונה וחכונו לדבר אחד) שאכן מדובר במים של רבים, וכוונת הרמב"ם כיוון שנטלן בידו (ולא סתם טפה אותם) קנאם בהגבלה ונעשה של יחיד. ולא ידעין בני רבי חייא מי סבירה להו. שני נסיבות הגمرا

והקנו עצמה שברואה מותר מפני שהעוף מביא עציו למקום אחר.

אי' ¹⁴² דוקא שהביא מקום אחר

ח, א במא דברים אמרים בכחמתו עצמו אבל אם שחת וכו'. אי' איינו כן אלא אדם אסור דבר שאינו שלו על ידי מעשה בדבר הונא¹³³ ובכמי קיימת לנו שטעטה¹³⁴ במסכת עבודה זרה¹³⁵ אליבא דהילכתא מיהו דוקא בגין או בישראל משומד אבל בישראל¹³⁶ אחר אמרינן¹³⁷ לצעריה קא מכויין

¹³² השגה זו הסורה בכלי נזק ר' 2192.

¹³³ דבר הונא / פ' כרב הונא / נ' ג' ז' 3992 כרב / פ' 29 כרב / חולין מ.

¹³⁴ קיימת לנו שטעטה / ר' קיימת שטעטה.

¹³⁵ במסכת עבודה זרה / פ' ר' 1990 בעבודה זרה / נ' ג' ז' 3299 בעבודה זרה / ד' מ.

¹³⁶ בישראל / נ' ג' ז' 321 ישראל.

¹³⁷ חולין מא.

דוקא שהביא מקום אחר. בע"ז מב: ומעילה יד. "דאיתתי עזים מעלמא". ולרבינו דוקא בידוע בירור שזאת היא העובדת, מותר הקן. ולרבם"ם אפלו סתם סומך על זה, והסבירו המפרשים (עי' מרכיב המשנה וצפנת פעונה) את דעתו ע"פ הכלל "ירוב וקרוב הולcin אח' הרוב", שתולין ברוב דמיית מעלמא.

מייהו דוקא בגין או בישראל משומד אבל בישראל אחר אמרינן לצעריה קא מכויין. בכתה"י גרשין "ישראל משומד". באשר להגדרת המונח "משומד" בספרות ההלכתית הקדומה, ראה ר. ויינרג, תשובה רב ש"ר שלום גאנון, עמ' קט-קי. הכסף משנה הקשה על הרaab"ד דהא' שיגויא "הני מילוי גוי אבל ישראל לצעריה קא מכויין" ליתא אלא לר' נחמן ורב עמרם ורב יצחק, אבל לר' הונא אסור בכל אופן, וכותב שקטע זה האחרון נאמר "לידיך" דהרמב"ם שפוקק כאחיהם גוי וישראל משומד לישראל אחר. והסביר הכה"מ: "ויציל' שרבניו קצץ כאן וסמרק על מ"ש בפ"ב מהל' שחיטה (הכ"א) לחלק בין י"ר לגוינו". וע"ע הל' חובל ומזוק ז, ו: "המנפק יין חבירו לע"ז לא גאסר היין, שאין אדם מישראל אסור דבר שאינו שלו, ואם היה לו בו שותפות, או שהייה משומד שחררי הוא כגוי וככו' הרי"ז אסור היין וחביב לשלם". והשיג הרaab"ד: "לא נאסר היין וכו' — לצעריה קא מכויין". ומסתבר מהכ"מ שהrab"d טובע מהרמב"ם לחלק כאן כמו שחילק בה' שחיטה ובה' חובל ומזוק. וע"ע כרתי ופלחי סימן ד, ש"ה עונג יו"ט סימן גט, ואבן האול. ומצאת כי שכן הקשה בהשגות הרמ"ד בהדייא:

הלוות עבודה וריה

ט, ה אבל גנו שעושה הוא איד לעצמו ומודה לעובדה וריה שלו
ומכלפה ביום שנולד בו.

אייא לפי סוגיא¹⁵⁵ דגמרא¹⁵⁶ יומ הלידה של מלך הרי¹⁵⁷ הוא
כשאר יום אידם ויש להם פנים אבל יומ תגלחת זקנו ובלוריתו¹⁵⁸
וכן כילן עד סוף¹⁵⁹ בין של מלך בין של הדיות אינו אסור אלא
אותו¹⁶⁰ היום¹⁶¹ בלבד אבל משועבדיו¹⁶² איןן אסורין אלא אם
כן¹⁶³ עובדין אותו¹⁶⁴ אפיקלו¹⁶⁵ בקלנדא וסנטריא¹⁶⁶ וכי קתני
אותו האיש למעטוי משועבדיו¹⁶⁷ ואכולחו¹⁶⁸ קאי

- 155. סוגיא / נזק2929ר99ט 3219ט הסוגיא.
- 156. דגמרא / נזק2929ר99ט ליתא / בעותה וריה ופ' ח.
- 157. הרי / נזק2929ר99ט והרי.
- 158. ובלוריתו / נזק399ט הסוף.
- 159. סוף / נזק299ט הסוף.
- 160. אחריו / נזק2929ט ליתא.
- 161. הירום / רפפו יום.
- 162. משועבדיו / פ' משועבדין לו.
- 163. אם כן / ר' ליתא.
- 164. אותון / ר' יותה.
- 165. אפיקלו / פנ disag' 3299ט ואפיקלו.
- 166. סנטריא / פל99ט 3299ט וסנטריא / ר' סטראוטריא / קען וסנטריא / 199 וסטראוטריא.
- 167. משועבדיו / פ' משועבדין.
- 168. ואכולחו / ר' אכולחו.

רב אינו מתייר שבריהם מכל וכל, שהרי קייל' כר' יוחנן נשתרבה מלאיה אסורה
(עלל מא): אלא שאינו צריך לבטל אלא אבר אחד ממנה וממילא בטלו כל
השבריהם. וא"כ "חוליא" הכוונה "פרק" או "אבר" שלם. אבל רבינו (וכן רשי)¹⁶⁹
שמפרש שבאין הדיות יכול להחזרו מתייר רב לגמרי ואין צריך ביטול כלל
לשיטתו מוכחה לפреш "חוליות", "שבריזברים" או "חצאי איברים", ולא אסר
דיין ועוד דהרי ר' יוחנן גופיה חבר הרושלמי ואיך ע"כ ר' יוחנן עצמו אומר
שהוא אסור וא"כ הדבר ברור דקייל' כתוקיה דשרי. (הלכתא כוותיה לגבי ר'
יוחנן).

לא אמרו זה היד אלא לעניין טומאת עבודה זרה בלבד. ערשי חולין
כך. כתשתת הרמב"ם.

השנות הראב"ד

ח, ג השתחוה לחצי דלעת וכי אמור מספק שמא זו החצי כמו יד
לחצי הנעדר.

אייא לא אמרו¹⁴⁴ זה היד¹⁴⁵ אלא לעניין טומאת עבודה זרה בלבד¹⁴⁶
אבל לעניין אסור לא אמרו שאין אסור¹⁴⁷ מושום¹⁴⁸ יד¹⁴⁹

ח, יא ואם איינו יכול להחזיר כיון שבוטל אבר אחד ממנה בטלו כל
השבריהם.

אייא לא מחוורא הא מילתא שם צריכה ביטול כילן צריכין
ביטול¹⁵⁰ אלא בעובדה זרה של חוליות והחוליות הם שברי שברים
כמו חצאי איברים¹⁵¹ שם לא היה הדיות יכול להחזרה אינה¹⁵²
צריכה ביטול וכשהדיות¹⁵³ יכול להחזרה¹⁵⁴ אינה כשבורה וצריך
לבטל כל קיסם וקיסם

144. חולין קכח.
145. חד / פ' ליתא.

146. בלבד / פר ליתא.
147. לא אמרו שאין אסור / קען 3219ט לא אסור / 2 לא אמרו לא אסור.

148. מושום / 199 אלא מושום.
149. יד / פ' ליתא.

150. כילן צריכין ביטול / נזק 29 צריכין ביטול כילן.

151. איברים / פ' שברים.
152. אינה / נ לאלא.

153. וכשהדיות / נזק כשהדיות / פ' וכ"ש הדירות.
154. אינה צריכה ביטול ... להחזרה / 199 ליתא.

(ע"ז מו. נט). לפשט מהן עמדותיהם של בני רבי חייא ורבי יוחנן על' בთהו.
אולם הש"ד י"ד קמה, א) כתוב שבירושלמי איתא בהדייא דחוקיה שרי ור'
יוחנן אסר וא"כ לא שבקינן מי דפשיטה לירושלים מושום מאוי דמספקא לש"ס
דיין ועוד דהרי ר' יוחנן גופיה חבר הרושלמי ואיך ע"כ ר' יוחנן עצמו אומר
שהוא אסור וא"כ הדבר ברור דקייל' כתוקיה דשרי. (הלכתא כוותיה לגבי ר'
יוחנן).

לא אמרו זה היד אלא לעניין טומאת עבודה זרה בלבד. ערשי חולין
בuchs כתשתת הרמב"ם.

בעובדה זרה של חוליות. כלשון הגمرا ע"ז מט: מקפיד רבינו על הרמב"ם
ששינה את לשון הגمرا מ"חוליות" ל"פרקים". (וראה ע"ז מג: "דפרקים",
ופירושי, של חוליות), אולם אין הקפידה לשונית בלבד כי-אם עננית. לרמב"ם,

ו, ואפיו ישב ישיבת ארעי או עובר ממוקם למקום במחורה לא עبور באצנו (כתיב בהו ולא עברה¹⁸⁰).

א"א¹⁸¹ זאת לא מצינו ולא שמענו מעולם והפסוק¹⁸² שהוא מביא בז'¹⁸³ אומות הוא ואפיו לדבריו ישיבה כתיב בהו ולא העברה

אבל שלא ביום היובל אין מקבלין אלא גור צדק בלבד.
א"א איני משוה לו בישיבת הארץ¹⁸⁴

¹⁸⁰ נקננ.321999. השגה זו חסраה בכ"י גקננ.321999.

¹⁸¹ והפסוק פ הפסוק.

¹⁸² בו פ ז.

¹⁸³ איני משוה לו בישיבת הארץ / רפפץ אני יודע מהו זה אם יאמר ואני משוה לו בישיבת הארץ / נקננ.21 אני יודע מהו זה אם יאמר ואני משוה לו בישיבת הארץ / גז איני יודע מהו זה.

כתב בהו ולא עברה. בכתמת מכתה¹⁸⁵ נפלת טעות גרוטסקית, שנשתרכבו המלים בסוף החשגה "כתב בהו ולא עברה" לסופ' דיבור המתחיל, כך שנוצר רושם שזו לשון הרמב"ם ואני אלה לשון הראב"ד. (כבר עמדנו על תופעה זו של בלבול לשונות הרמב"ם והראב"ד, במובאו), אולם הרווחנו ממשבשתה זו נסותה חדשה, מלוטשת בחשגה: "ואפיו לדבריו ישיבה כתיב בהו ולא עברה" (במקום העברה של נושא הדפוס). (השותה החשגה להל' טומאה צרעת י, יב. בדפוס הנוסחה "שמא יתרעב עם הצבור דרך העברתו". אולם בכ"י פריס כתוב "עברתו").

אני משוה לו בישיבת הארץ. בכתמת כתבייד מופיעות בתשוגתנו המלים: "אני יודע מהו זה אם יאמר", ופשות שהמלים הללו געתקו מתחשגה שאח"כ בפי"א. שאלת ישיבת גור תושב בארץ-ישראל ביום זהה, שנדרנה כאן בקיצור נמרץ, וכתה לדין מלא בחשגה להל' איסורי ביהא יד, ח. (כך גם איסור בניית עץ בעורה נדון בשני מקומות, בהל' עבודה זורה ו, י' ובhalb' בית הבירה א, ט.) דנתני בכך בארכיה בספריה בימי דרך עמי פא-פג. דברי הראב"ד שם, "בזמן שאין יובל נוגה יושב אפיו בעיר עצמה שאין קדושת הארץ עליה בשנותה"¹⁸⁶ מהווים אתגר, שכן סותרים את שיטתו בכ"מ (פרק ב מהל' איסורי, ב, סוף"א מהל' תרומות, סוף"ב מהל' שmittah ווביל, והלא' בית הבירה ו, יד) שקדושת הארץ לא בטלה. בספריה הג"ל, עמי פב-פג העצתי שאין רצונו לומר שקדושת הארץ בטלה כי אם קדושות עיריה חוננת. ועתה זכוי ה' למצדא כדי בנוסחת כ"י רומה ספרית אנגליקנית): "בזמן שאין יובל נוגה יושב אפיו בעיר עצמה שאין

ט, ט עיר שיש בה עבורה זורה מותר להלך חוצה לה.
א"א¹⁸⁷ בתוספתא¹⁸⁸ מפרש¹⁸⁹ לה ביריד ובמשא ומתן¹⁹⁰ עמהם ואפיו להלוך שם ביום האיד אסור מפני חשש¹⁹¹ משא ומתן

ט, י אבל אם יש שם דרך אחרת ונקרה והלך בו מותר.
א"א אין דבריו מיושבים כלל שם הולכים ממש למקומות אחר
モותר לעبور מתוכה¹⁹² למקום אחר לתחילת¹⁹³

ט, יג המוכר ביתו כו' דמי אפורין בהנאה וויליך אותן המלה.
א"א ואם הקדימו לו דמי קודם שעבדוה¹⁹⁴ מותרים¹⁹⁵

יג, ד אבל משביר להם בתים לעשוטן אוצר.
א"א ובלבך שלא יהיה¹⁹⁶ אוצר של יין ואם¹⁹⁷ עשה שכרו אסור

¹⁶⁹ השגה זו חסраה בכ"י גקננ.321999.

¹⁷⁰ עבורה זורה א, ג.

¹⁷¹ מפרש פ מפורש.

¹⁷² וממן פ וממן.

¹⁷³ חיש פ חיש.

¹⁷⁴ מתוכה פ מתוכה גקננ.321999.

¹⁷⁵ לתחילת קגננ.299 שעבדוה פפנ ליתה.

¹⁷⁶ שעבדוה נגפנ שעבדוה פפנ ליתה.

¹⁷⁷ מותרים פ מותרים.

¹⁷⁸ יהיה פ ישותם.

¹⁷⁹ ואם פ אם.

בתוספתא מפרש לה. גם בפירושו לעבורה זורה יא: הביא ורבינו את התוספתא. וכן רבינו יונה (תלמידי רבינו יונה על מफכת עבדה זורה, היל' ר"צ זרקבסקי וובא בראי'ש) ביאר את משנתנו ביריד, אבל רשי' מפרשא ביום איתם, והרמב"ם מחמיר עוד יותר יותר שאין זה איסור שהזמן גרמא. הרי שלש שיטות בדבר.

ואם הקדימו לו דמי קודם שעבדוה מותרים. הכסף משנה כתיב שדבר פשות הוא, אבל במרכבת המשנה כתיב שאפיו הכי אסור ממשום קנס. ועי' צ"פ. ובלבך שלא יהיה אוצר של יין, ע"י מגדל עוז שהרמב"ם כתיב דין זה (או הדומה לו) בהל' מאכלות אסורת יין, טז. וכ"כ הכה"מ. וע"ע מרכיבת המשנה.

הטענו¹⁹² הלשון¹⁹³ שראה כל נחש שאינו-Caliluzor ויונתן¹⁹⁴ אינו נחש והוא סבר¹⁹⁵ שלענין איסור נאמר ולא היא אלא הכי קאמר אינו ראי לסמוך¹⁹⁶ ואיך חשב על צדיקים ממותם¹⁹⁷ עבירה זו וראי הוי אינו הוא מפקי פולסי דנורא לאפייה¹⁹⁸

יא, ה כל אלו וכיווצא בהן מותר הוואיל ולא ביו מעשייו ולא גמגע מלעשות אלא עשה זה סיימן לעצמו לדבר שכבר היה הרוי זה מותר.

אי אף זאת¹⁹⁹ שאמרו²⁰⁰ בית תינוק ואשה אף על-פי שאין נחש²⁰¹ יש סיימן לא אמרו לענין איסור והיתר אלא לענין סמיכת אם ראי לסמוך על סייניהם ואמרו שראי לסמוך אחר שהוחזקו שלש פעמים

192 הטעהו / רפ' 1999 התעהה.

193 חולין צה:

194 ווינטן / נלק' 21991 321990 וביונתן.

195 סבר / רפ' 320 סבר.

196 לסמור / רפ' לסמור עליון.

197 צדיקים ממותם / נלק' 21991 321990 הצדיקים ממותם / ר' האזיקים ממותם.

198 עפ' ב"מ מג.

199 אף זאת / ר' אף זה / נלק' 21991 321990 ואף זאת / ר' ואף זה.

200 חולין צה:

201 נחש / ר' ניחוש.

הטענו הלשון שראה כל נחש שאינו-Caliluzor ויונתן אינו נחש והוא סבר שלענין איסור נאמר ולא היא. נחלקו הראשונים בバイור הסוגיה חולין צה .. לרשיי, תוספות ורמב"ם הסוגיה דנה בגדרי איסור ניחוש; לרבניו וכמוهو הרדי"ק בשמהאל יד, ט אין המדבר באיסור אלא בעילות הניחוש. צפנת פענה מביא ראייה לפרש רשיי ורמב"ם מלשון הירושלמי שבת ו, ט (הובא בתומו מגילה לב): "תני ר' ליעזר בן יעקב לא תנחשו ולא תעוננו עפ' שאין נחש יש סיימן ובבלבד לאחר ג' סיינים וכיר". הרי מוכת שמדובר באיסור לא תנחשו. ועיי"ע תוי"ת ברא' כה, יד.

לא אמרו לענין איסור והיתר אלא לענין סמיכת. ראה מ"ש לעיל בהשגת הקודמת.

יא, א ולא יבנה מקומות לבניין היכלות של עבורה זדה. א"א איני יודע מהו זה¹⁸⁵ אם יאמר שלא יעשה בהם¹⁸⁶ צורות כמו שהן עושים או¹⁸⁷ שלא יעשה שם¹⁸⁸ חמנים¹⁸⁹ סיימן לקבץ בו את הרבים כדרך שהם עושים

יא, ד וכן המשמש לעצמו סיינים אם יארע לו כך וכך וככ' וא"א זה שבוש¹⁹⁰ גדול שהרי דבר זה מותר ומותר¹⁹¹ הוא ואולי

185 איני יודע מהו זה / ר' זה איני יודע מהו.

186 בהם / נר' 321990 ב' / 22 כט.

187 או שלא יעשה ... כדרך שהם עושים / נלק' 21992 ליתא.

188 שם / פ' בנהן.

189 חמנים / ר' סיינים / ר' עפ'.

190 שבוש / נלק' 21990 321990 חדש.

191 ומותר / ר' 1999 ליתא.

קדושה עליה כשהיתה". (אולם בשווית רשב"א ח"א סיימן קפב הביא השגת הראב"ד לבונשחת הדרמים בשינויים קלים) דרך אגב, לרבניו שיטה מיוחדת ב"גר תושב". בפירושו לעבודה וורה סד: כתוב: "ויאויה גר תושב זה גר אוכל נבילות — פ"י שהוא מזהה בכל חייבי כריתות אלא שאין מזהר בחיבבי לאוין, וכי"מ שקיבל עליו כל המצוות חז' מן הנבלים". וכך הובא בשמו במאיר ובס"כ ר' יהונתן הכהן מלוניל בפירושו למזכות ח. העודטה שעמדה זו, כל-כך יהודית, לא מצאה ביטוי בהשגות למשנה תורה — לא בהל' ע"ז, ולא בהל' איסו"ב, ואף לא בהל' מלכים — לכאהו סותרת מ"ש בכללי הפסוקים שככל מקום שהrab"d אינו מושיג על הUMB"מ, סבירא ליה כוותיה. (אם כי אינני שולל את האפשרות שהשגות, שנכתבו בסוף ימי, חזר בו לרבניו מה שכתב קודם)

אני יודע מהו זה. הרמב"ם הוציא דין זה מתו"כ פ' אחורי, "ובחקותיהם לא תלכו, וכי מה הג� הכתוב שלא אמרו לא ימצא בר מעבר וגו' וחבור חבר וגו' אלא שלא תלכו בנמוסות שלhn החוקון להם כגן תיאטריות וקרקסאות והאסטריות" (ויגיד עליו רעו שזה מוצאו ממשים שם ריב"ב אמר שלא תנחור ושלא תגדל ציצית ושלא תספר קומי). ועיי' ספחים'ץ מל'ת ל, והערת הגרא"ח הלר שם. ועיי"ע ע"ז ייח: תוס' מגילה ו. ירוש' ברכות פ"ד ה"ב, וסידור עולת ראה ה"א עמ' שmag. באור שמה כאן כתוב, "ולא יבנה מקומות כו' שייכנסו בהן רבים — הנקרים בלע"ז קלופ". ולאחרונה ראיתני בספר המדע שחוויל ר"י Kapoor שהכוונה לארכיטקטורה המיחודת להיכלייהם, ושבתימן נמנעו מלעשות כיפה בגג בית-הכנסת כדי שלא לחייב את תבנית המסגדים.

לשיתו: "איש אמר לאשה אקיי לי קטו... להר לישנא דאמרת כל היכא דשליח לאו בר חיו בא מיהיב שלוחה, הניג נמי ביזן דלאו בני חיו בא נינחו מיהיב שולחן". ואילו לרב אדא, ממה נפשך: בדרך כלל, האשה שפיר הויא בר חיו בא ואסורה להקייף; ובמקרה זהה של קטן, גם איש שהקייפו פטור. ולכן פסק הרמב"ם קרב הונא בהלי' א"ב: "המגלה את הקטן לוקה... האשה שגלחה פאת ראש קרב הונא בהלי' א"ב: אלא כשנתעמק קצת, נמצאה שהרמב"ם פסק דלא ממש — בהלכה האשף פטורה". אולם כשנתעמק קצת, נמצאה שהרמב"ם פסק דלא ממש — בהלכה זו אוסר את האשה לגלה פאת ראש האשף ואילו קטן (כלומר פטורה אבל אסורה), והרי לרב הונא מותרת לגמרי, ולרב אדא כشمקייפה גודל לוקה (ומותר להקייפ הקטן)? ! ותירץ מון הראב"ד שהאיסור ודבנן. אלא שמצוות בחידושי הגראיין על הש"ס, נזיר נז: שיצא בשיטתה החדש, שלרמב"ם יתכו שאותו איסור דאוריתא. ואלה דבריו: "משמע מהראב"ד לדורבן הוא איסור מקיף, אבל יכולם לומר דברמת אינו איסור מקיף אלא בגודל (= שמקפת גודל) והוא איסור מה"ת משום לפני עור לא תחת מכשול, ובקטן יהיה איסור דלא תאכילהם, אלא הוא דלרב אדא מותר דהא שאיל ריק לרב הונא "וידידך מאן מגלה לחו", יכולים לומר דלרבות אדא כיון דאמרינו כיון דנקייף פטור ליכא גם איסור מקיף, וא"כ אמרינו בקטן נפקע מכל האיסור והאריה דגם מקיף פטור ובמלא ליכא גם לא תאכילים, אבל לרב הונא דמקיף באמת חיב, וא"כ אמרינו דהא בקטן פטור הוא רק משום דלאו בר עונשין הויא, וא"כ המקיף את הקטן אפילו אשה דנתמעטה מדין איסור מקיף אבל מ"מ אילכא איסור דלא תאכילהם, וא"כ כיון הרמב"ם פסק כרב הונא לכון אמרינו דלא תאכילהם. ועי' קרור אורה שם ונזיר כט. ותורי"ד, והערת ר"ג זק"ש המהדר את פרושין ונומי רבתן עזריאל (ירוש"ת ח"ב) שם. ועיי"ע שעיר המלך, חי רע"א יוד"ס סי' קפא, ומנתת חינוך מצהו רバ. ועיי"ע עבדות המלך להגר"ם קרקובסקי שדייק מהסוגיה דב"מ: דמלוקות ליכא אבל איסורא מיהא אילכא. ולולוי דמסתפニア, הייתי אומר שהרמב"ם לשיטו כאן (חל"א) "אין מגלהין פאתה הראש כמו שהוא עושין עובדי עבודה זורה וכומרהון" (ובHALIZ, "דרך כומר עז", בספחמ"צ מל"ת מג'מד ("שלא נתדמה לעובדי עז כי כן hei להשחת זקן"), בספחמ"צ מל"ת מג'מד ("שלא נתדמה לעובדי עז כי כן hei עושין כומר עז"), ובמהונ"ג ח"ג פל"ז). ואיל תשיבוני שאלות דברי אגדה ואין לדין מן האגדות. והו עניך רואות את לשונו הרמב"ם בספחמ"צ: "וילכן הזרכנו שבאוaro במסכת יבמות (ה.) ואמרו הקפת כל הראש שמה הקפה כדי שלא תאמר כי תכלית מה שישמר הויא גלה הצדים והניח שאור השער כמו שיישו כומר עז אמן כשיגלה הכל אין בזה דמיון בהם, הנה הודיעינו שאינו מותר גלה הצדים בשום פנים לא ביחיד ולא עם הראשת". וידוע שישם מן האגדות המצדדים לומר שהרמב"ם פסק כרבי שמעון דדריש טמאDKRA, שהרי בהלי' עז ד כתוב, "איין עושין עיר הנדחת בספר כדי שלא יכנסו גוים ויחריבו את ארץ ישראל", וזה כר"ש דדריש טעמאDKRA. בנו"כ שם כתבו הגם שרמב"ם אינו סובר כר"ש, מכיוון שאין נפקותא לדינא, כתוב טעםו שהוא נכון ומתפרק אל השכל. אולם במנ"ח מצהה תנ"ד הראה כמה נפקותות לדינא. (ועי' גם בתוס'

יב, א אבל איש המתגלה אינו לוקה אלא אם כן פיעע למגלה. א"א אף על-פי שאינו לוקה²⁰² כיון שמדדתו עשה²⁰³ עובר בלבד

יב, ה אף על-פי שהאשא מותרת לגלה פאת ראש הדיא אסורה לגלה פאת ראש האשף ואילו קטן אסור לה לגלה לו פאת.

א"א האיסור הזה אינה לוקה עליו²⁰⁴ לא בגודל ולא בקטן אלא מדרבנן הוא דאסור מדאמר²⁰⁵ רב אדא בר אהבה לרב הונא חובה דמקפה לבניה קטנים תקברינהו לבניה אלמא²⁰⁶ איסורה אית בהו

²⁰² שאינו לוקה / ר שאין לוקין / פ שאינו מסייע.

²⁰³ עשה / פ עשה.

²⁰⁴ עליו / יקון ליתא.

²⁰⁵ נזיר נז: / מדאמר ר"א בר אהבה... לבניה אלמא / ל ליתא.

²⁰⁶ אלמא / 3299 אלא מדרבנן הוא דאסור / 199 אלא מדרבנן הוא דאסור מדאמר.

اع"פ שאינו לוקה כיון שמדדתו עשה עובר בלבד. עי' השגת רביינו למל"ת מג במנין המצוות, וכדעת רביינו היא דעת החותם ב"מ: ד"ה אקיי לי קטן, ודעת רמ"ה הוכאה בריטב"א מכות ב': ועי' מלכ"ם פרשタ קודשים (התוועה"מ ע"ג) ועי' ספר הפלאת נזירות סימן ב.

מדרben הוא דאסור מדאמר רב אדא בר אהבה לרב הונא חובה דמקפה לבניה קטנים תקברינהו לבניה. מחלוקת היה בנזיר נז: רב הונא סבר המקיף את הקטן חיב ורב אדא בר אהבה פטור, ומשעה שוחבה, אשתו של רב הונא הקיפה את בונה ("כדי להברותן אחר החולין" — מפרש) וקללה רב אדא (ועתס' ב"ק פ), ואכן נתקימה קללהו ("כשוגנה היוצאת מלפני השליט" — תוס') ו"וכלוו שני דרב אדא בר אהבה לא אקימים ליה זרעא לרב הונא". ותנה המפרש כתוב שככל קלתו של רב אדא לא נאמרה אלא "ולדידך, דאמרת המקיף את הקטן חיב, כי מקפת ליה נמי חיבתך, אבל לדידי איפלו גודל המקיף את הקטן פטור, והוא הדין נמי לאשה". בהמשך הגمرا מתבאר שנחלקו רב הונא ורב אדא בתרתי. נחלקו באשה, רב הונא לקולא, "כל שיש לו השחתה יש לו הקפה והני נשוי הואר-ל וליתנהו בהשחתה ליתנהו גמי בהקפה", ורב אדא לחומרא הגם שנשים אינן באיסור נקייף אבל הינן באיסור מקיף. ונחלקו בקטן, רב אדא לקולא, להא מילתא "איתקש מקיף לנקייף, כל היכא דنبيק מיהיב, מקיף נמי מיהיב", והאי קטן הויא וגופיה לאו בר עונשין הוא דמייחיב, מקיף נמי לא מיהיב", ורב הונא לחומרא שהמקיף את הקטן חיב. בבבא מציעא י: מוכח שהלכה כרב הונא (וכ"פ הרוי' פ' שלחי מכות) שהרי הסוגית שם הולכת

יב, י' המלcket שערות לבנות מתוך שחורות מראהו או מוקנו משילket שערת אחת לوكה.
א"א לא מהוור שיהא²⁰⁸ לוקה באחת שלא²⁰⁹ אמרו²¹⁰ אלא²¹¹
אסור ועוז מאי עד' אשה איכה בחדא²¹² והא לא מינכרא²¹³
AMILTA²¹⁴ כל

208 שיהא / קגנאל 32992 שהוא.

209 שלא / נקנאל ולא.

210 שבת צד: מכות כ:

211 אלא / נלקנאל 32992 שהוא.

212 בחודא / 299 בחודא / נקנאל 32992 בחדא.

213 מינכרא / קו איתה להא / 299 תא.

214AMILTA / נלקנאל 32992AMILTA הא.

מן הב"י לפסוק קראב"ד נגד רשב"א, במילבד אם הבין כך בדעת הרמב"ם
שמננו פנה ממנו יתד, כיודע. (וע"ע במוגני).

לא מהוור שיהא לוקה באחת שלא אמרו אלא אסור. איתא בשבת צד:
תבנ"ה הנוטל מלא פי הוג שבת חיב וכמה מלא פי הוג שתים ר"א אומר
אתה ומודים חכמים לר"א במלקט לבנות מתוך שחורות שאפילו אחת חיב
ודבר זה אף בחול אל אמר משום שנאמר לא ילכש גבר שמלה אשה" (ובן במכות
כ:). הרמב"ם הבין שם"ש בסוף הוא המשך מה שקדם לו, קלומר אף בחול אם
ליקט אפלו שעיה לבנה אחת מתוך שחורות חיב (משום עד' אשה), משא"כ
למן הראב"ד, "זובר זה מתחילה עניין חדש ולא מוחבר לעניין הקודם אלא על
צד הדמיון הכללי שאיסור מלקט לבנות מתוך שחורות נהוג אף בחול (משום
עד' אשה), אבל איןו מתייחס לשיעור של שערת אחת (עי' סוף משנה).
ופירוש זה בדברי רבינו מותקמא שפיר אליבא דגירסת כתה"י "לא מהוור שהוא
לוקה אחת ולא אמרו שהוא אסור". קלומר כוונתו שבמלקט שערת אחת אפילו
איסורא לייכא. ועוד מאי עד' אשה איכה בחדא והא לא מינכראAMILTA
כלל. עי' מנ"ח מצוה תקמ, ועי' שווית לבוש מרדכי עפשטיין סימן כד. והגני
יוצא בדרך מה הסברא ומכח הנתוגנים החדשין בידינו מגנו כי". טרם
אדר"ב, אקדמי הקדמה אחת. לעיל הל"ט פסוק הרמב"ם שהעברת שער בית השחי
ובית העוראה איננה אסורה מן התורה אלא מדרדי סופרים. (ועתוט' יבמות מה,
מנחת אליעזר ח"ב סימן מה) ולא היא, כי אתנו על מהלכה רשותינו הראשונית
אם אסור במספרים שלא בעין תער, הראב"ד מתייר, והרשב"א אסור. באשר לדעת
הרמב"ם, איןנו יודעים בבירור מהי. הא"צ (שם סוס"ק) כתוב שאסור מdalא
הוציא היתר שלא בעין תער, אבל אין זה בטוח, ויתכן שהב"י יסביר שאין
מחלוקת רמב"ם וראב"ד בעניין זה, כדרכ שבייאר בכמה מקומות בכיס פונה
שאין השגת הראב"ד השגה כלל מכיוון שגם הרמב"ם יודעה לכך. וספר יוכל

זיב, ט אלא מרבי סופרים.
אי"א במספרים בעין תער²⁰⁷

207 פ ובשאר כי' ליתא.

חדשים על המשנה ריש סנהדרין). ועי' מרגליות הים סנהדר' טז : שבכל לא מבורר
אם הרמב"ם אינו פוסק כר"ש דדרשין טעם דקרה. ודעת החת"ס דאן קי"יל
כרבי יהודה שלא דריש טעם דקרה להקל עליין ופשות דלעומן ניחוש לטעם
להחמיר אפילו לר' יהודה (שו"ת חת"ס יו"ד סימן רנד) ועי' שד"ה מערכת
טיה"ת כלל יד-טו (כ"ג, 105-110). ואולי אפשר לומר שהרמב"ם גופיה פסק
דרשין טעם דקרה לחומר ולא לכולא, והכל על מקום יבא בשלום. לא דרישין
טעם דקרה לכולא ולכון הקפת כל האש שמה הקפה, אבל דרישין לחומר ולא
הגם שאשה פטריה אבל אסורה להקיף את הגברים ממשום שטעם האיסור הוא "שלא
נתמדה לעובדי ע"ז", מה לי מקיפו איש מה לי מקיפתו אש. בnalpuf"ד לחומר
הנושא. ושוב, באשר לדעת הראב"ד, וראיתי בעבודת המלך שכחוב : "ואפשר
גם לומר דהרבב"ד ס"ל כשית הסוברים דהיכא דהיתר גמור להמכשיל ליכא
לפניהם עור, וראיתם מסוגיה דפסחים כב: דפרק, והרי אמר מנו חי' דכתיב...
ותניא ר"ב אומר מניין שלא יושיט אדם כו' ואבר מן החוי לבני נח ת"ל ולפניהם עור
לא תנתן מכשול הא לכלבים שרוי, ולא מוקי לה במרקסט, ומוכרה דכיוון דמרקסט
ליישראל שרי אף אסורה לב"ג, מ"מ ליכא בזה לאו דלפניהם עור ולפי"ז גם באשה
המקפת לגודל ליכא לאו דלפניהם עור. וכן כתוב הצפנת פענה: "עיי' בהשגות,
ור"ל דגמ לאו דלפניהם עור ליכא כיון דהיא אינה מוזהרת על זה, ועתוט' ב"מ:
ואbam"ל".

במספרים בעין תער. עי' נזיר נח: גירסת הריב"ף שלחי מכות; יו"ד סימן קפב,
ועי' ב"י שם שבלא יודע כיון לדעת רבינו והבין "שכל מספרים האמורים
בעניין זה בעין תער הם אבל שלא בעין תער אפילו בית השחי ובית העוראה שרי
דבכה"ג לא היו תיקון אשה כלל". וubahgr"א שם. ראה זה מצאתי בשו"ת צמה
צדק חי"ד סימן צג ("חוכין התשובה"): "כתב הרב"י שככל מספרים האמורים
כאנו בעין תער הם אבל שלא בעין תער שרוי, ובמה"כ אשתמייתיה תשובה
הרשב"א ח"א סימן קו הביא הכהנה"ג דאסור במספרים אף שלא בעין תער ואפילו
בידיו, ובודאי אילו ראתה הב"י תשובה הרשב"א זהה הדר בה". (וע"ע שוו"ת
מנחת אליעזר ח"ב סימן מה) ולא היא, כי אתנו על מהלכה רשותינו הראשונית
אם אסור במספרים שלא בעין תער, הראב"ד מתייר, והרשב"א אסור. באשר לדעת
הרמב"ם, איןנו יודעים בבירור מהי. הא"צ (שם סוס"ק) כתוב שאסור מdalא
הוציא היתר שלא בעין תער, אבל אין זה בטוח, ויתכן שהב"י יסביר שאין
מחלוקת רמב"ם וראב"ד בעניין זה, כדרכ שבייאר בכמה מקומות בכיס פונה
שאין השגת הראב"ד השגה כלל מכיוון שגם הרמב"ם יודעה לכך. וספר יוכל

הלבות תשובה

ב, ה במה דברים אמורים בעבירות שבין אדם לחברו.
א"א וכן עבירות^۱ המפורסמות^۲ ומגоловות^۳ אף על-פי שאין עם
חברו^۴ שכמו שנתפרנס החטא כדי צרייך לפרשם^۵ התשובה.
ויתbias ברבים

^۱ עבירות / נזק 21 פרנשטיין 3219.

^۲ המפורסמות / ר' מפורסמות.

^۳ ומגоловות / גן ۱۹۹۰ והמגоловות.

^۴ עם חברו / קו בין אדם לחברו / פפ' ליתא.

^۵ לפרשם / פ' להחפרנסם / ר' להחפרנסם.

^۶ התשובה / פ' ברבים.

וכן עבירות המפורסמות ומגоловות אע"פ שאין עם חברו. לפי רשיי (יומא פו:) המיטה של גילוי העבירות בין אדם לחברו לרבים היא "шибוקשו ממנו שימחול לו", וכ"כ הכסף משנה בדעת הרמב"ם. ואם כן הדבר, העיקר חסר מן הספר שלא הזכיר הרמב"ם מגמה כזו. ואדרבה נראה שהלכה זו באה בעקבות ההלכה הקודמת שהסתימה "גילות מכפרת עון מפני שגורמת לו להיכנע ולהיות עניין ושפלה רוח". וראה דבריו לקמן ג, ח: "בעל' תשובה דרכן להיות שלדים וענויים ביותר, אם חרצו אוטו הכסילים במעשיהם הראשונים ואמרו להן אם היה היה עשה כדי וכך וכי אל יריגשו להן אלא שומעין ונכללים מהן זכותם מרובה ועליהם מתגדלת". ולאחר שתכלית גילוי העבירות היא הביויש, מתחזק השגנת רבני על הרמב"ם, יגלה גם העבירות שבין אדם למקום שעון מפורסמות וויתbias ברבים. אגב, ראיתי בຫוטפות יום הכהורים לmorph'ם ו' חביב בסוגינו שמקשה על האמוראים רב יהודה ומר זוטרא מחלוקת התנאים לקמן "צרייך לפרט את החטא שנאמר אני חטא העם הזה חטא גודלה וייעשו להם אלהי זהב דברי ר' בן בבא ר'ע"א אין צרייך שנאמר אשורי נשוי פשע כסוי חטא". ولو כדבריו היתה הגمرا גופה צריכה לומר "למאת תנאי". אלא שמתפלא אני בו אככה ראה תלומות מילתא למילתא ואין בינויהם דמיון כלל, שחלוקת האמוראים בעניין גילוי עבירות ברבים ומחלוקת התנאים בעניין פירוט החטא בזיהוי, ומה רבניו

מד"ס, כתוב שתגלחת ראש האשה כאיש הו עדי האיש וכותב שם עדתת האשה עדי האיש לوكה — ונראה שטעמו מפני שתגלחת ראש אש אש כאיש הו דבר הניכר טובא ורמי ללבשת מלובש האיש משא"כ בבית השחי ובבית הערוות שם במקום מכוסה". (וע"ע ב"י סימן קפב) היסוד העולה הוא שכשרא"ב"י דרש (נייר נת). "לא ילبس גבר שמלה אש — שלא יתקנו איש בתיקוני אש" לא כיון אלא לתיקון שהוא ניכר ומגלה, כאמור, "זה כי מתרגםין ליה של א"י יחול וללא יפרקם במניין צבעונים של אש", ואידך מד"ס. מעתה יצא רבניו למחלמת תנופה נגד א"י העקבויות של הרמב"ם, שלפי אותו הגוון שהעbara שער בית השחי ובית הערוות מה"ת אין בה עלי אשה בכלל שמכסה ואינה אסורה אלא מד"ס, עאכו"כ שלקיטת שערות לבנות מתחר שחוורות לא מיקרי עדי אשה שאינה דבר שביש ולא מינכרא כלל. בשלאם בהעbara שער בית השחי או הערוות יתכן שיודיע הדבר בגנו בבית המרחץ, אבל הדבר הלן לא מינכרא ולא איתא להא מילתא כלל" (כగירסת כ"י קמבריג'). ונפקחו ענייני בראותי את גיוסת כתה"י "מאי עדי אשא אייכא בהדה" במקום "בחדא" של נסוח הדפסות. ככלומר לא כמו שהבינו עד כה שמפקר רבניו בשערת אחת לפטרו מלוקות, אלא מערער רבניו את יסוד דין הרמב"ם שלקה על לקיית שערות לבנות מתחר שחוורות, ולדעת רבניו לא זהה אלא איסור מד"ס כמו העbara בית השחי ובית הערוות דלא מיקרי "עדי" ככלומר דבר הגלוי והגיכר. וכשכתוב בגמרא "וזכר זה אפלו בחול אסור", פירושו אסור מד"ס (וכ"כ הריטב"א מכות ב:); ואינו לוקה (וצ"ב אם לשיטתו מכין אותו מכת מרידות ע"ד שלקה בהעbara בית השחי והערוות). והוא חידוש גדול בעורת החונן לאדם דעת.

ג. ה בשעה ששוקלין עונות אדם אין מחשビו עליו עון שהטא בו תחלה.

א"א זה¹³ מן הערוב שמערבב¹⁴ הדברים¹⁵ זה בזה ומדמה בדעתו שהן אחדים והם זרים ונפרדים¹⁶ ממא¹⁷ לפי שורה בראש השנה¹⁸ ורב חסד מטה כלפי חסד ותנא דברי רבי ישמעאל מעבר ראשון¹⁹ ראיון וכך היא המדה וראיה (בימא) [ביום הכפורים]²⁰ רבי יוסי ברבי יהודה²¹ אומר אדם חוטא פעם ראשונה ושניה ושלישית מוחלין לו רביעית אין מוחלין לו סבר בדעתו שהן עניין אחד²² והן רוחקים ממא²² דההיא דרבבי ישמעאל היה ליום הדין הגDEL ולהציל²³ הבינו מגיהנם בדברי בית היל ואין שם זכר למחילה

13 זה / פנק2ר992 זהו.

14 שמערבב / פנק2ר992 שהוא מערב.

15 הדברים / פ ליתא.

16 ונפרדים / פנק2ר992 וגפרדים.

17 מאור / פנק2ר992 ליתא.

18 באש השנה / יי. / בראש השנה ... רבי ישמעאל / פ ליתא.

19 פרנקלק2ר992 ביום הכפורים / פו:

20 דברי יהודה / פנק2ר992 ליתא.

21 שהן עניין אחד / פ שהיית דבר אתה.

22 מאור / פנק2ר992 מואר מאור.

23 ולהציל / ר ולהצילא.

זה מן הערוב שמערבב הדברים. עי' בלחם משנה שמחלוקת רמב"ם וראב"ד תלوية בשני הפירושים שפירוש הריב"ף בראש השנה, הרמב"ם סבר כפירוש הריב"ף שהרכיב את שני המאמרים דראש השנה ודויומה, ואילו רביינו כפירוש הגאון שהובא בריב"ף בשניהם "ולא קרב זה אל זה". ועי' Tosfos יומם הכהורים שתקיית את כל השיטות. ביום הכהורים. הכוונה לפסק האחרון של מסכת יומא, פרק יום הכהורים, וזאת למורת שבתימן קראו לה "מסכת כפורים" [ראה מאמרו של ש. מורג "כתבבי בבלית-תימני של מסכת כפורים" בספר חסיפת גנווים מתימן (חולון תשל"א), עמ' יא], שהרי בפי רביינו נקראת מראיה בז' נקירת "מסכת יומא". ראה הל' תלמוד תורה ד. ג. ואין הפרש בגמרא בין ייחיד לצבור ולא ידעת מי אין מצאו. ראה כסוף משנה שהרמב"ם גורס לריב"ף "הא ביחיד הא בצבור", ואילו בנוסחת רביינו (וכן שלנו) להיפך "כי תימא הנני מיili בצבור אבל ביחיד לא ת"ש". ועדין צ"ע כי גירסת הרמב"ם איננה בדיקת גירסת הריב"ף שהרי בរמב"ם ישנו הפסוק "על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו", ובריב"ף איןנו.

ג. ב אדם שעונתו מרוביין על זכויותיו מיד הוא מת ברישעו. א"א לא כמו שהוא סובר שכשאמרו⁷ רשיים⁸ נחתמין לאלאר למיתה⁹ שמיד מתים ואינו כן כי יש רשיים חיים¹⁰ הרבה אלא נחתמין לאלאר שלא ימלאו מהם שני¹¹ הדור שנגزو עליו ועicker דבר זה ביבמות¹²

7 שכשאמרו / פנק2ר992 כשבאומו / פ כי הוא סובר כשאמרו.

8 רשיים / ר ליתא.

9 רשות השנה טה:

10 חיים / פ ליתא.

11 שני / פוןמק2ר992 לשני.

12 ביבמות / מטז'ג / נק בימא.

כשהותודה התבודד עם קונו כמ"ש (שמות לב, לא) "וישב משה אל ה' ויאמר אנא חטא העם הזה חטא גדולה ויעשו להם אלהי זהב".

לא כמו שהוא סובר וכו'. עתוט' ר'ה то: "דיה ונחתמין, ושעריו אוריה לר' ג'יקטילא, שער שמיינן. וראה דרישת הרמב"ן לראש השנה: "ויש לשאול האר פסק ... רשיים גמורים נכתבין ונחתמין לאלאר למיתה, שהכתוב אומר וש רשאי מראריך ברעטו וכו'" (עמ' רכם בטבכי רמב"ן, מהדר' שול). ועי' אגרת התשובה לריש"ז מלראי (בלקטו"א — חניא) פרקים ד-ו. בczפנת פענה הואה שישית הרמב"ם היא-היא שיטת היירושלמי ר'ה ששאל "אלו שמיטים מר'ה ונדי יום הכהורים מאיזה דין הם מתיים, אין תימר משתה דעתך עד כדון לא עלת, אין תימר בשתה דונפקה הכוון הווון מורכין כל שתא ממות כדון", והשיבו "וילא שמי דא"ר קרוספא בשם ר' יוחנן שלש פינקיות הם אחת של צדיקים גמורים ואחת של רשיים גמורים ואחת של בינוונים וכוי זה של רשיים גמורים כבר נטלו איפופיס שלחן מרראש השנה". ועicker דבר זה ביבמות. מדי דברי באותה סוגית, נחלקו שם רבי עקיבא וחכמים ב"שני דורות" (רש"י: "שנים שפנסקין לאדם בשעת לידהו") שלר"ע אם זכה משלימין לו ולחכמים מושפעין לו. עי' אמונהות ודעות לרס"ג ו, ו שהכريع בחכמים בכתבו "BORAH הוגף והנפש קצב להחותברותם וקופת זמן קזובה כפי שאמיר מספר ימיר אלמא..." והוא כולל להוסיף עליו ולאמצו כך שיתמיד נוסף לשבעים שנותיו עוד שלושים שנה נוספת... והוא אמר לגבי אחד הצדיקים "והוספתי על ימיך חמיש-עשרה שנה".... כמו כן ראה תשובה רב האי גאון על הצע הקצוב לחכמים בספר אסף, ירושי תש"ג; ותשובה הרמב"ם בשאלת הצע הקצוב לחכמים, הוציא וילל, תל-אביב תש"ט.

הלבוט תשובה

52

המחשבה⁴² לפי מה שראו במקראות וייתר ממה⁴³ שראו בדברי האגדות המשבשות את הדעות

⁴² המחשבה / פ' המחשבה שהוא גוף ובעל תמורה.
⁴³ ממה / יג' מלה.

לא תזכירו וכור" והרוי מי שיש לו קומה הוא אלהים אחרים بلا ספק" (תשובות הרמב"ם, מהדורות בלאו, סימן קי). (וראה פירוש המשניות לרמב"ם, פרק חילק, מהדורות כאחף, עמ' קמבר, הע' 42: "במהדו"ק היה כאן" ויתתגלל בתוך הדברים שיעור קומה ועניתו". ומקנון רבינו עד שלא השair להן שם רשות מה שלא עשה כן לשום טעות אחרת, مثل אילו אינו רוצה שייכר שבצעירותו דמה שאפשר להקשר ספר זה... גם רס"ג הסתייג מכך ממן... ולעתם זאת רב האי גאנן מאכשירו). לעומת זאת, ר' אשר בן דוד מוסר פירוש אגדה בשם סבו הראב"ה, בו, בין היתר, מצטט מספר שיעור קומה. (ראה אוצר נחמד, כ"ד (תרכ"ד) עמ' 37). רוחות שמעה מפי הגור"ה הלוי סולובייצ'יק שהסביר בדעת הרמב"ם הוא: "ענבר און אפיקורום איז איריך אונ אפיקורויס", ככלمر אפיקורום בשוגג גם הוא אפיקורוס. וקדמו בזה "מרכבת המשנה": "וזדי כל מין בדעתו שהאמת אותו ומ"ט אין לו חלק לעזה" בדמייר שגנת עבודה וזה דהוה ליה למידך ולמה יגרע אמונה הגשמה משאר אמונה זהה ?" ומלבד ספרי ההלכה, מחלוקת זו התקבלה בין גזולי' מחשבת ישראל: "ואם יעלה בדעתך שמאמינו ההגשמה יש לו התנצלות בעבור שగדל עלייה או לסכלתו וקוצר השגתנו, כן ראוי שתאמיין בעובדי עבודה ולא יעבוד אלא לסקולות או מפni שגדל על זה מגאג אבותיהם בידיו. ואם תאמיר שפטו הכתובים שלLivcom בזה הספר, כן תדע שעבוד עבודה רוחה הביאו לעובדותה דמיונים וצירוצים חסרים, אין התנצלות אם כן למי שלא קיבל מן המתמים המעניינים אם יהיה קצר מן העיון, שאני לא אחשוב לכופר מי שלא יביא מופת שעל הרחקת הגשות, אבל אחשוב לכופר מי שלא יאמין הרקחתה, וכל שכן במצבו פירוש אונקלוס ופירוש יונתן בן עוזיאל ע"ה ירחקו מן ההגשמה כל מה שאיפשר" (מורדה הנביבים, א, לו; הר"י קאפה ב מהדורתו של ספר המדע, משער שדרבי המורה נכתבו בטור תגובה להגשת הראב"ד שהגיעה לאזני הרמב"ם). רשב"ץ דודאן באהוב משפט פ"ט ציד במלחוקת זאת עם הראב"ד; לעומת זאת, ר' אברבנאל בראש אמרה פ"ב ציד עם הרמב"ם. ושוב, ר' פנחס-אליהו מוילנא בספר הברית שלם, ח"א אמר כ פל"ב, הצדיק את שיטת הראב"ד והרחיב בה את הדיון. ראה נספח בפוך הספר. האגדות המשבשות את הדעות. לפני הראב"ד, הביעו הסתיגנות לגביה האגדות, הגאננים [ראה ספר האשכול (הו"ל רצ"ב אויערבך, הלברשטאדט, תרכ"ח) ח"ב עמ' 47, בשם רב שירא גאנן ורב האי גאנן; ואוצר הגאננים (ב. מ. לוי) מסכת מגילה, עמ' 59-60 בשם רב האי גאנן ורב שירא גאנן, עמ' 65 בשם רב סעדיה גאנן, ומס' ברכות עמ' 91 בפירושים בשם רה"ג];

השגות הראב"ד

עון²⁴ אבל הא²⁵ דרבי יוסי ברבי יהודה²⁶ בעולם²⁷ הזה ובתחלה מעשינו של אדם מימי ענסו²⁸ ואילך שחתא²⁹ הראשון והשני והשלישי³⁰. שיזדמנו³¹ לידיו אם עשה מהם³² תשובה אף על-פי שהם מן החמורים שצרכין יסורין ויום הכפורים³³ למרק אל³⁴ הראשונים אין צריכין מהם³⁵ מחולין לגמרי זו היא³⁶ הצעת הדברים³⁷ ועיקרן ואין הפרש³⁸ בಗמרא בין יחיד לצבור³⁹ ולא ידעי מאי מצאו

ג, ז והוא אומר שיש שם רבנן אחד אלא שהוא גוף ובעל תמורה. א"א ולמה קרא לזה⁴⁰ מין וכמה גדולים וטובים מהם⁴¹ הלכו בזו

²⁴ למחלת עון / פ' מחלת העון / ולהציג הבינוים ... למחלת עון / גו ליתא.

²⁵ הא / ק' הילא / נג' 292 ליתא.

²⁶ ברבי יהודא / נג' 292 ברבי חנינא.

²⁷ בעילום / פר' הילא בעילום.

²⁸ מימי ענסו / פ' נג' 295 מימי ענסו / נג' 299 שחתא אדם.

²⁹ שחתא / פ' שחתא / נג' 292 שחתא אדם.

³⁰ והשלישי / נג' 292 ליתא.

³¹ שיזדמוני / נג' 299 שיזדמוני.

³² מהם / פ' כהה.

³³ שצרכין יסורין ויום הכפורים / ק' הרציכים תשובה ויסורין ויום הכפורים.

³⁴ אל / פ' אלא.

³⁵ אין צריכין מהם / ק' כיוון שעשה תשובה המ.

³⁶ זו היא / נג' 292 רצ' 20.

³⁷ הדברים / פ' דברים.

³⁸ הפרש / נג' 299 323.

³⁹ ואין הפרש בגמרא בין יחיד לצבור / גפ' ואין בגמרא בין יחיד לצבור הפרש.

⁴⁰ להה / פ' דזה.

⁴¹ ממן / נג' 299 323 ליתא.

גדולים וטובים מהם. בכמה מכתבי לייטה מלת "ממן". בא"ש כתוב: "וטובים מהם צ"ל מעמנו". ועוד פהות עוקצנית היא גנטחת ההשגה כפי שmobata בעקרים א, ב: "אמר אברהם, אע"מ שערק האמונה אין הוא, המאמין היהתו גוף מצד תפיסתו לשונות הפסוקים והמדרשות כפשטן אין ראוי לקרותו מין". והשווה לשון ההשגה להל' עדות ח, ד: "וכל מי שאינו דין אין לא ידע בדיוני ממונות בין ימינו לשלמינו — א"א, ויש שאין מורים כן ויודעים בדינין כמותו" (עפ"י כתבי פריט). המחלוקת המבוטאת כאן, באהה לידי ביתוי גם ביחסם לספר שעור קומה. אומר עליו הרמב"ם בתשובה: "לא חשבתי מעולם שהוא מחייבי החוץ" וחלילה להם שוה יהיה מהם, ואין הוא אלא חבר אחד הדרשוין היונאים ומתו לא, סוף דבר, לMahon זה הספר ולכורות זכר עניינו הוא מצוה הרבה, "וזום אלהים אחרים

ד, ג' זה האוכל שור עניים וכי'.
א"א דומה שהוא שונה ⁶⁰ שור בריש ואינו אלא שוד ⁶⁰ בدل'ת
כלומר שהוא דוחק אותו ⁶¹ בחובו ⁶⁰ עד שמלחיטין ⁶⁰ קרקעותיהם
בפחות או המטלטلين שלהם ואומר שלוי אני נוטל

ה, ה' וביון שכן הוא אין לנו כח לידע הייך ידע הקב"ה כל הברואים
ומעשה ידיו.

א"א לא נהג זה המחבר מנהג החכמים שאין אדם ⁶⁰ מתחיל ⁶¹
בדבר ולא ידע ⁶² להשלימו והוא החל בשאלות קושיות ⁶³ והניא
הדבר בקושיא והחוירו לאמונה ⁶⁴ וטוב היה לו ⁶⁵ להניא הדבר

55 בריש שלוי יומא.

56 שוד / פ' ליתא.

57 אותו / פ' 21992 אותם.

58 ברכבו / פ' בחובם.

59 שמלחיטין / פ' 21992 שמלחיטין לו.

60 אדם / פ' ליתא.

61 מתחיל / פ' 321992 מחל.

62 ידע / י' דע בברבר.

63 קשותית / 299 וקשותית / פ' 299 ובקשותית.

64 והחוירו לאמונה / פ' 299 ליתא / 299 והחוירו.

65 לו / פ' 299 ליתא.

ר' השמואל הנגיד במבוא התלמוד; ור' יהודה הלוי בכוורי (ג, עג). וע"ע רמב"ם,
קדמה לפירוש המשניות, פיהם"ש פרק חילק, פתיחה למורה הנבוכים, שם
ג, מג; ר' אברהם בן הרמב"ם במאמריו על-אדודות ורשות חז"ל (נדפס במחילת
עין יעקב); רמב"ן בוכוכו ("מלוחמות ה") נדפס בכתביו רמב"ש (שול) כ"א,
עמ' שח; לשון ריא"ז הובא בשלטי הגברים פ"ק דעת"ז (דף ו. בדף הריש'ף);
רמ"ל, אמר על ההגדות; ואנציקלופדיית תלמודית, ערך "אגדה".

כאווע שאמור. מושך מאי לומר שחצי רבינו כאן מכונים לשיטת המורה שיש
מלך לחמיין בקדמות העולם ולא פסל אמונה זו (ראא מהו"ב, כה-יב). (וראה
שווית מהר"ם אלאשקר סימן קיון, השגות שהשיג על ספר האמנות שחייב ר' שם
טוב ז' שם טוב נגד הפילוסופיה של הרמב"ם). אולם מבחינה היסטורית כמעט
מנע להעמס כוונה זו שהרי רבינו (שהיה מבוגר מהרמב"ם) נפטר לפני הפטונו
של המורה. וריעוני עוד ישעשני. ראה להלן החשגה להל' תשובה ח, ח
וערטנו שם.

בישו וכו'. כאן נפתח אשגב להשפת רבינו על הנזרות. (ועם"ש רבינו בהל'
אבות הטומאות ב, י: "גויים הם בכחות, ואין מטמאין ואין מיטמאין, עם הדומה
לחמור, הן גויים כמו מדלי, ואת כולם ישא רוח, ותחשב אותם לכלום אסף רוח

וכן האומר שאינו לברדו הראשוני.
א"א כאמור ⁴⁴ אלהיכם ציר גדול היה ⁴⁴ אלא שמצא לו ⁴⁴
סמנים גזולים ⁴⁵ תהו ובהו חושך ומים ורוח ⁴⁶ ובhem עשה ⁴⁷ מה
עשה ⁴⁸

ג, ט והמשומר לכל התורה כולה כגון החוזר (ולדת) [ולדתין] הגוים.
א"א וממי שחזר (ולדת) [ולדתין] הגוים הנה הוא ⁴⁹ מודה ⁴⁹
(באליהם) [בישו ⁴⁴] והרי הוא מין

44 שאמר / נלק121995 שאמור.

45 היה / פ' הוא.

46 לו / פ' ליתא.

47 סמנים גזולים / נלק299 סמןין שסיעו-הו.

48 רוח / ק' רוח ותהום.

49 עשה / פ' שעשה.

50 בר' אר. ט.

51 פרלמק992 פ' 321.

52 הוא / ר' ליתא.

53 מודה / נלק299 חור ומוודה.

54 דלק299 בישו / פ' בישו / נלק2 ליתא.

ו, ה **זה לא** כתוב בתורה ועבדום וענו אותם וכו'!
א"א אלה הם ⁸⁴ אריכות דברים ⁸⁵ שאין מתובלים ⁸⁶ וחוי ראשי
כמעט אני ⁸⁷ אומר שהם ⁸⁸ דברי גערות יאמר הבורא לזונים למה
זנית ואני לא הזכרתי בשם כדי שתאמר שעיליך גורתך יאמרו
לו הזונים ועל מי תלה גוירתך על אותן ⁸⁹ שנא זנו ⁹⁰ הנה ⁹¹ לא ⁹²
נתקיימה גוירתך ⁹² אבל ורק העם הזה זונה ⁹³ כבר אמרנו ⁹⁴ שאין
בעניין הזה ידיעת הבורא גירה וככל-שכן ⁹⁵ בכךן שאף משה אמר
כי ⁹⁶ השחת תשחיתון הנ בעודני ח' עמכם ⁹⁷ ואף כי אחרי מותי ⁹⁸

84 אלה הם / הם / פ ליתא.

85 דברם / פר הדברם.

86 מתובלם / ר מקובלים.

87 איי / פנקנרגט 3219921 זנאי.

88 שם / פ ליתא.

89 שלא זנו / פ ליתא.

90 הנה / ר והנה / נלזק 3219921 ליתא.

91 לא / פnkנרגט 3219921 פ ליתא.

92 גוירתך / ר ליתא.

93 דבר לא, טן.

94 בהשגה הקודמת.

95 וכ"ש / ר ליתא.

96 כי / ר כי ידעת כי / פ ידעת כי כי / שם פס' כת.

97 עמכם / פ עמכם מודרים היתם עם ה'.

98 שם פס' כת.

קטן וגדול מסרו הבורא בכה המזולות. השווה הקדמה לבני הגנש : "אף
כפי עליוני העלונים והם ז' כוכבים ויב' מזלות כולם מופקים על תשמעיש האדם
אם לשפלות ואם להחכמה אם לסלכות, אם לעושר אם לדלות". וכל זה איננו
שווה. ריבינו השתמש בלשון זאת גם בהל' שאר אבות הטומאות יג, ג.

יאמר הבורא **לזונים וכו'**. עי' רמב"ן ברא טו, יד. וכבר מצאנו פעמים רבות
שהרמב"ן דולה ומשקה מתרת רבינו. ראה מבוא שלנו. ידוע **שהאין** הבורא
נפרע מ אדם רע אלא ברע ממנה. חז"ל אמרו (שבת לב.) "מגללין וכותה
על-ידי זכאי וחובה על-ידי חייב". והשווה פירוש הראב"ד לספרא אחורי-יות
פרשטא ט : "ומנין שישיבתן של ישראל גרמה לכל המעשים הללו וכו', פ"י מאותו
עון ששבudo בישראל באו לידי עבירות הלוו כדי שיתחייבו ויפלו לפני
שביריה גורת עבירה". וכן הוא אומר הו' אישור וכו'. בטרור פסוקים כזו
מתגללה בקיוחתו המרשימה של ריבינו בתנו"ר. וראה ר' ראב"ד מפשקנירש, עמי'
200-199

בתמימות התמים ולא יעורר לבם ויניח דעתם ⁶⁶ בספק ואולי
שעה ⁶⁷ אחת יבא הרהור בכלם על זה ואף על פי ⁶⁸ שאין תשובה
נצח על זה טוב הוא ⁶⁹ לסמוך לו ⁷⁰ קצר תשובה ואומר אם ⁷¹ היה
צדקת האדם ורשעתו תלויים בגזרת הבורא יתעללה הינו אומרים
שהבורא הסיר זו הממשלה ומסרה ביד האדם עצמו אין ידעתו
גוזירה אבל היא כדי-עת האצטגנים ⁷² שידועם מכח אחד מה
יהיו דרכיו של ⁷³ זה והדבר ידוע שככל מקרה ⁷⁴ האדם קטן ⁷⁵
וגדול ⁷⁶ מסרו הבורא ⁷⁷ בכך המזלות אלא שנtan בושכל להיות
מוחזיקו ⁷⁸ לצאת מתחת המזל והוא הכה ⁷⁹ הנتون באדם להוציאו טוב
או רע והborא יודיע כה המזל ורגעיו אם יש כה בשכל להוציאו
לזה ⁸⁰ מידו אם לא זוז ⁸² הידיעה אינה גוזירה וכל זה איננו שווה ⁸³

66 דעתם / ג לבם.

67 שעיה / ר בשעה.

68 ידועה היא זו, שהיא שנדפסה בהשגה אתה, בכתבי הינה מחלוקת לשתיים).

69 על זה טוב הוא / פ טוב.

70 לסמוך לו / נזק לו לסמוך.

71 ואומר אם / פ ואם.

72 אצטגנים / פן אצטגנים.

73 של / קן על.

74 מקרה / 299 מקרי.

75 קטן / רפפז קטן.

76 וגדול / נלזק או גודול.

77 הבורא / ר ליתא.

78 מחזיקו / פnkנרגט 3219921 מחזיקו.

79 הכה / פ כת.

80 לזה / פ מזה / נלזק זנאי.

81 אם / פ אן.

82 וזה / ר וזה.

83 ע"פ אסתר ה, יג.

ועל-ידי שהborא הסיר זו הממשלה מידיו ומסרה ביד האדם וכו'. פתרון
זה המנצל את "סוד הэмוץ" ידוע היה גם לרמב"ם, שהרי הוא כתבו למללה
בתל"ד ("ואל תסתמה ותאמר הייאך יהיה האדם עושה כל מה שיחפש ... הייאץ
חפש להיות האדם רשותו בידו וכל מעשייו מסורין לו וכו'"), ואם לא הסתפק בו
בתלכה זו, הינו מפני השוני בתכוונות רצון ורעת, ואם הספיק גישה ואת לפטור
את בית הרצון, כבר לא תענה על שאלת הידיעה. ואcum"ל. כל מקרה האדם

ת, ב' העולם הבא אין בו גוף. א"א דברי האיש הזה ¹²⁴ בעניינו ¹²⁵ קרובים למי שאומר ¹²⁶ אין תחית המתים ¹²⁷ לא גופות ¹²⁸ אלא לנשימות בלבד ¹²⁹ וחוי רashi לא ¹³⁰ היה דעת חז"ל ¹³² על זה שהרי אמרו ¹³³ עתידיין ¹³⁴ צדיקים שייעמדו לבוכשיהן קל-וחומר מחתה וכ"ו וכן הוא מצין לבניהם ¹³⁵ אל תקברוני בכלים ¹³⁶ לבנים ולא בשחרורים שמא אזכה ¹³⁷ וכן אמרו ¹³⁸ שלא ישובו הצדיקים לעפר אלא עומדים בגויהם ¹³⁹ וכן אמרו ¹⁴⁰

¹²⁴ איש הזה / נל²ק²1²1²3 זה האיש / 59 האיש.

¹²⁵ עניינו / נל²ק²1²1²3 ליתא.

¹²⁶ שאומר / נל²ק²1²1²3 שאומרין.

¹²⁷ תחית המתים / ר החית המתים מן התורה.

¹²⁸ גופות / נל²ק²1²1²3 ליתא.

¹²⁹ נשימות / הנשימות הצדיקים / פ לפנותו.

¹³⁰ בלבד / 22 בלבד באゴף במלאכי השרת / נל²ק²1²1²3 ליתא.

¹³¹ לא / פר מעולם לא.

¹³² חז"ל / נל²ק²1²1²3 חכמי התלמוד.

¹³³ כתובות קיא:

¹³⁴ עתידיין / פ ליתא.

¹³⁵ שבת קיד.

¹³⁶ בכלים / פ לא בכלים.

¹³⁷ אזכה / פ אזכה או לא אזכה.

¹³⁸ וכן אמרו / נל²ק²1²1²3 וצדיק אמר / פ ליתא / סנהדרין צב.

¹³⁹ בגויהם / פ יושבון בגויהם.

¹⁴⁰ שם צ"ז:

דברי האיש הזה וכ"ו. נוסח כת"י שלנו הוא שהיה לפני בעל עבודת הקודש, ר' מאיר ז' גבאי, עי"ש, ב, מא' אות באות כלשון כתבי היד. פלא עניינו שככל הספרות הפלולומוטית שנכתבה נגד השיטה המיימונית של תחית המתים, לא העיר אחד מהמחברים ממש הרמב"ם ההל' מלכים י"א, ג: "יזאל עילה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשותות אותן ומופתים ומה חדש דברים בעולם או מהו מותם וכיוצא בדברים אלו". עתידיין צדיקים שייעמדו לבוכשיהן ק"ז מחותה. השווה בתאב אל רסאייל לרבנן מאיר הלוי (חו"ל יתיאל בר"ל, פריט, תרל"א — ירושלים תשכ"ז) עמ' סא. מצוין לבניהם. "אמר להו רבינו ינא ר' בנוי, בני אל תקברוני בין בין כלים לבנים ולא בכלים שחוררים, לבנים שאלא אזכה ואהייה כחthon בין בין כלים, שחורים שמא אזכה ואהייה כאבל בין בין חתנים" (שבת קיד). וכן אמרו שלא ישובו. "תגא דבי אליהו, צדיקים שעמיד הקב"ה להחיותן אין חורוני לעפרון" (סנהדר' צב). ועי' שער הגמול עמי' שי במאhad' שול.

וכל-שכן הבורא שהוא יכול לומר כן ⁹⁹ בלי גזירה וענין המצרים אינה שאלת ¹⁰¹ משני פנים ¹⁰² האחד כי הדבר ידוע שאין הבורא נפרע מ אדם רע ¹⁰³ אלא ברע ממו ואחר שיפרע ¹⁰⁴ מזה יחוור ויפרע מן ¹⁰⁵ והוא מנו ¹⁰⁶ בראשעו ¹⁰⁷ וכן הוא אומר ¹⁰⁸ הו' או' שבט אפי כהתימך שודד תושד ¹⁰⁹ פרוש מפני רשות גוזל לך ¹¹⁰ והתפארך ¹¹¹ עלי ¹¹² והמצרים גם כן רשעים היו וראוים למכות ההם ואילו ¹¹³ שמעו למשה במתלה ושלחו את ישראל ¹¹⁴ לא היו לוקים ולא טבעו ¹¹⁵abis בים אבל זוננו של פרעה ¹¹⁶ ובזותו את הבורא יתרברך ¹¹⁷ לפניו הוא גרם לו ¹¹⁸ והשני כי הבורא ¹¹⁹ אמר ¹²⁰ וענו אותו והם עבדו בהם ¹²¹ בפרק והמיתו מהם ¹²² וטבעו מהם כענין שנאמר ¹²³ אני קצפתי מעט והם עוזרו לרעה לפיכך נתחיבנו

⁹⁹ לומר / נל²ק²1²1²3 לעשות / רנ²ק²1²1²3 ליתא.

¹⁰⁰ כן / פ ליתא.

¹⁰¹ שאלה / פ אלא.

¹⁰² פנים / נל²ק²1²1²3 טעמיים.

¹⁰³ מאם רע / פ מן האדם.

¹⁰⁴ שיפרע / נל²ק²1²1²3 שנפער.

¹⁰⁵ יחוור ויפרע מן / פנ²ק²1²1²3 וזהו ונפער מזה.

¹⁰⁶ ממו / נל²ק²1²1²3 ליתא.

¹⁰⁷ בראשעו / נל²ק²1²1²3 מושעיו / ר ומרשעו / פ ליתא.

¹⁰⁸ ישעיה י, ז.

¹⁰⁹ שם לא, א.

¹¹⁰ לבר / פ לבך / ע"פ גודל לבך מלך אשור (שם י, יב).

¹¹¹ ע"פ שמות ה והמשן המס' בישועה: יו"ל ח פארת רום עיניו.

¹¹² עלי / פ על זה.

¹¹³ ואילו / רROLE.

¹¹⁴ את ישראל / פנ²ק²1²1²3 להם לישראל.

¹¹⁵ פבשו / פנ²ק²1²1²3 והוא טובעים.

¹¹⁶ של פועה / נל²ק²1²1²3 ליתא.

¹¹⁷ יתרברך / פ ליתא.

¹¹⁸ לו / ? להם.

¹¹⁹ הבורא / נל²ק²1²1²3 הבורא יתרברך.

¹²⁰ אמר / פנ²ק²1²1²3 אמר ועבדום / בראי טה יג.

¹²¹ בהם / ר ליתא.

¹²² מהם / פ 329953 ביהם.

¹²³ שאומר / נל²ק²1²1²3 ליתא / כוריה א, טו.

אבינו כופ ש ברכה לברך ואומר להם אני מברך שיצא מני ישמעאל, אומר לו ל'צחק טול וברך, אומר להם אני מברך שיצא מבני עשו, אומר לו לעקב טול וברך, אומר להם אני מברך שנשאתי שת' אחות בחיהון וכו', אומר לו למשה טול וברך, אומר להם אני מברך שלא זכתי לכנס לארץ ישראל וכו', אומר לו ל'יתחשע טול וברך, אומר להן אני מברך שלא זכתי לבן וכו', אומר לו לדוד טול וברך, אומר להן אני אברך ול' נאה לבך, שנאמר כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא". ריעוניית, השגה זו קשורה להשגה הקודמת; ממשיך רבינו להסתער על שיטת הרמב"ם שהעולם הבא או עולם התהיה (כלומר העולם אחר תותית המתים) לנפוח בלבד ולא לגופים. ובאמת ציריך עיוון באיוו רוח ונרשמה השגה זו:حرك "נכתב בצד" ההשגה הקודמת, או שמא יש כאן תוספת נופך של ממש? מלבד היחס בין שתי ההשגות, השגתו כשלעצמה אומرت דרשני. חילילת לומר שהראב"ד הוא קתת-חו"ש כזה שלא יבין שכשש שפירש הרמב"ם את ה"סעודה" בכלiolותה בצורה אליגורית, אך מסוגל לפреш כל פרט ופרט הימנה, לרבות ה"כוס של ברכה", על דרך משל. אם כן, איווע השובה נצתת מצא באגדת פסחים? דברי הרמב"ם במורה הנבוכים חלק ראשון פרק ע' ופע"ד (הדריך השבעי) נוטים לדעה הפילוסופית שללאור מיתה כל הנפשות מתכללות ומתחדשות בשל הפועל ולא נשאר כלל מפרטותן. בודאי לא ראה הראב"ד קטעים אלה בתוך המורה, אולם יתכן ששאלת הרמב"ם בטלות יסודי התורה ד', ח"ט ובהלכות תשובה ח, ג, "קלט" עד היכן הדברים מגיעים. (להלן במו"ג א, ע סמך הרמב"ם על מה שביאר "בסוף ספר המדי"). "...ולבן היו נפשות הצדיקים נשאחת כי לא ימצאה בה רבוי ומינין כי הרבוי והמנין בדברים אשר הם אחדים במיין יבא מצד החמר ונפש ראובן הוא נש שמענו במיין אם כן הסתלק החומר אם ישארו אלו הנפשות ויוכו לח'י העולם הבא יהויב שישובו אל שרש אה"ז (שם טוב שם). ובבדיוו של קרושקש: "...יתחכו לפי דעתנו אם נמשך אחר זה הדעת שייהיה נש משא רבינו היא נש אהרון ומרום ונפש אברהם יצחק וייעקב ונפש מי שקדם מן הצדיקים ונפש דוד ושלמה וכל הנביאים החסידים וכו'". וכבר התנגד לשיטה זו רבי יהודה הלי בכורי א, א, ובמאמר החמישי (אות יד) כתוב בנימה סאטירית כדרכו: "מדוע לא נתהודה נש אריסטו עם נש אפלטון ?" (הראב"ד הזכיר את ספר הכוורי כידוע מהמחולקת בדבר קו התאריך). אם כן לא מצא רבינו "כל' מחייב ברכה" להתנגדותו לשיטת הרמב"ם הניל אלא הגمرا פסחים שבஸעודת הצדיקים "האי להודית קיימת והאי להודיה קיימת", אברהם לחוד ויצחיק לחוד וכו'. (וע"ע עליו רבינו, "א"א, ולמה הוא אמר וגדר זאב עם כבש וכיו"ב משלים הם והלא כחוב בתורה והשבתי וזה רעה מן הארץ" (עמ"י כת"י פריס). ועי' דמקרה והסבירו לר"ר מרגליות, עמ' נזרנת, הע' 1.

במום עומדים ומתרפאין וכל אלה מוכחים כי בಗויתם¹⁴¹ הן עומדים חיים אבל אפשר שהבורה ישים גויתם¹⁴² חזיות ובריאות כgentiyot המלאכים וכgentiyot אליו זכור לטוב והוא העטרות¹⁴³ כמשמעותן¹⁴⁴ ולא יהיה¹⁴⁵ משל

ח, ד וחכמים קראו לה בדרך משל לטובה זו המומנת לגדיים בעודה.

א"א ואם זו היא¹⁴⁶ הסעודה אין כאן כוס של ברכה¹⁴⁷ וטובה היהת לו השתקה

141 בגויתם / פ' בגויתיהם.

142 גויתם / ג' גויתיהם.

143 ברוכת יי.

144 וכփשוטן / פונקז'ון 329921 ליליא.

145 היה / ניקז'ון פ' היה.

146 זו היא / ניקז'ון הייתה זאת.

147 פסחים קיט:

בכתה"י במקום "ויכן אמרו" הנוסחה "וזצדיק אמר". ועי' שם הגדלים להרב חיד"א, ח"ב, מערכת ספריהם, ערך "סדר אליו רבא". וכגונית אליו זיל. קדמו בוה רס"ג באמונות ודעות, המאמר התשייע: "ואם יבקש שואל שנסחיל לו ויאיר יהיה גופו ורוח בעלי אוכל תמיד נגידים למשה רבינו ע"ה אשר היהו הובא ג' ב' ביד רם"ה, תחילת התהית המתים לרמב"ם ששולל את האפשרות שהמצב הקבוע למשיח לא ידמה למצב העראי של אליו ומשה כשלא יוכל לחם ולא שתה מים ארבעים יום בהר. את תשובתו של הרמב"ז לטענותיו של הרמב"ם, ראה בשער הגמול (עמ' שע' במדה) שול של תורה האדים). העטרות. "צדיקים יושבים ועתרותיהם בראשיהם" (ברכות יז). ועי' מהרש"א שם. ולא יהיה משל. מחלוקת דומה תימצא בסוף הלכות מלכים, שהרמב"ם כתוב, "ויכן כל ביז'ה באלו הדברים בענין המשיח הם משלים", והשיג עליו רבינו, "א"א, ולמה הוא אמר וגדר זאב עם כבש וכיו"ב משלים הם והלא כחוב בתורה והשבתי וזה רעה מן הארץ" (עמ"י כת"י פריס). ועי' דמקרה

אין כאן כוס של ברכה. לשון נופל על לשון, פשטו לומר שאין "ברכה" מצויה בדברים אלה של הרמב"ם, והרמז למסופר בגמרא פסחים קיט: "עתדי הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים וכו' לאחר שאוכלון ושותין נותנין לו לאברהם

ספר אהבה

ח, ח זה שקראו וכו').
 א"א נראת כמכחיש שאין העולם חומר לתחו ובחו והקב"ה מחדש
 עולמו ואמרו¹⁴⁸ שיתא אלף שני¹⁴⁹ הו יעלמא חד חרוב ונמצא
 שהוא עולם חדש¹⁵⁰

י, ו דבר ידוע וברור וכו').
 א"א זה השגון לא ידענו לאיזה דבר כיון ואנו מפרשים אותו בשני
 עניינים לשון שיר כמו שגון לדוד¹⁵¹ וענין אחר בעבור אהבתה
 תשגה¹⁵² בענייןך שלא תשים אליהם¹⁵³ לב

148 סנהדרין ז, עבורה וזה ט.

149 שני / נילקדרן 321999 ליחא.

150 שהוא פולם / נילקדרן 321999 שהעולם.

151 תהילים ז, א.

152 תשגה / גבור תשגה תמיד / משלו ה, ט.

153 אליהם / ר עליות.

כמו כן, ראה בתאב אל רסאייל, עמי נג. ועיי"ע עבודות הקודש לר' מאיר ז' גבא,
 חלק התכליות פמ"א.

נראת כמכחיש. בכספי משנה כתוב: "ותקבלת שהקב"ה יתריב את עולמו בסוף
 שיתא אלף שנים כmozker בפרק חלק גם רבינו לא יכחיש זה". והאמת היא
 שהוצאה מידי פשטota במורה הנבוכים ב, כת: "וחוד חרוב איבנו העדר המציגות
 לגמרי וכו". עי' רמב"ן, דרשה על דברי קוהלת (עמ' קפה-קצ בכתבי רמב"ן,
 חול"ל ת. ד. שול) הנלהם לצדו של רבינו הראב"ה. ועיי' פרוש הראב"ד על
 מסכת עבודה זיה (חול"ל א. סופר) דף ב. ד"ה דרש ר' חנינה.

בעבור אהבתה וכו'. במשליו ה, יט פירושי: "וירבותינו פירשו (עירובין נד:)
 לשון משגה במשמעותו, בעבור אהבתה תהיה שוגג בשאר עסיקך". ועיי' השגות
 רבינו להל' ציצית א, ז. זה מקרוב ראיתי בהלשון העברית בישראל ובעתים
 לר"ש פרדובוש (ירוש' תשכ"ח) עמ' 50-51, שרבו יהודה בן קורייש, מגדולי
 המדקדקים, למד משיחת אליזד הדני שאמר "יש לי שגיה" בمبון "יש לי עסק
 או ענן" שכונת הכתוב "באהבתה תשגה תמיד" היא "באהבתה תעסוק תמיד".
 עיי"ש שמסביר על רקע זה את דברי ר' משה הדרשן, הובאו בראשי' משלו שם,
 וכן את לשון הromebm'ean.

הלכות קריית שם ע

ב, ב ואפשר לקרות קריית שם עדר וקורא.
א"א יותר¹ טוב אם ישכּב² וצורך לעשות כן אם יכול³.

ב, ו היה עומק באכילה.
א"א לא כי⁴, אלא מפסיק וקורא אף על-פי שיש שהות⁵ לקרות
מן שמייא מן התורה ואם אין שהות אפיו לתפלה דרבנן מפסיק⁶.
ואיתא להא מילתא במסכת סוכה⁷ פרק⁸ לולב הגזול⁹ ורמייא
נמי במסכת ברכות¹⁰.

1 יותר / פ יותר הוא / נק' 3219953 ויתר הוא.

2 ישכּב / פרטפו ישב / נל' 3259213 והוא ישב.

3 ויזיך... יכול / ר ליחא.

4 כי / פ 299-CN.

5 שהות / פ נל' 3219953 שהות בלבד.

6 מפסיק / פ ליחא.

7 במסכת סוכה / נג' 2 בסוכה / פ 29 לטוכה.

8 פרק / פ 3219953 בפרק.

9 סוכה לה.

10 ראה העורות.

יתר טוב אם ישכּב וצורך לעשות כן אם יכול. עי' כסוף משנה, "זאת הנוסחא הכתובה בספר הדפוס טעות סופר היא ואידי-אפשר לישיבה וצורך להגדיר ישב במקום ישכּב, וכן מצאיי בספר בתיבת יד, ואין בו השגה לרבניו דאיו זיל לא מيري ביכול לישב". [וכבר העיר על כך החוקר במאמרו בכרית ספר, כרך לג (תש"ה). והשווה מה שהשיג רבניו בהל' תפלה ה, ג.].

受访 על-פי שיש שהות. בכמהי הגירהה "שהות בלבד". ובארוחות חימות הלכות ק"ש יב, "שהות ביום ובלילה". להסביר מחלוקת ר"מ ור"א, עי' ערוה"ש או"ח ס"ס ע. ורמייא נמי במסכת ברכות. תיבות אלו הביכו את המפרשים. רבינו שלמה חלמא במרקבה המשנה כתוב: "ר"ל דשם דף כא. ספק קרא ק"ש חורר וקורא משא"כ בספק התפלל". אבל אין זה מתקבל על הדעת. יותר מקובל על השערתו של ראי' מלצר באבן האול, שכונתו בברכות ירושלמי, ואולי

השנות הרא"ד

ב, ט. כיצד ידקך יותר כי עד ולא ינור הנח ולא יניח הנר לפיכך ציריך ליתן ריווח כי עד והכנה פטיל.

א"א לא ידעת נוד הנח מה הפסד יש בו אם יאמר לבבך בנוד הבית השנית כדי להטעינה שלא תורה ואיזו וכן אם יטעים יoid והיו שלא תורה אל"ף וכן [11] יoid של 12 ישראל שלא תורה אל"ף וכן כל 14 כיווץ באלה יניד הנחמים ותבא 15 עליו ברכה וכן נשבע 16 ציריך להפרידה 17 כדי שלא תבלע הא' בע'

וציריך להאריך בדילית כי עד וציריך שלא יחתוף בחיה'ת כו'.
א"א ויש מוסיפין 18 שלא יאריך באל"ף שלא יראה אומר 20
אי חד [כלומר אין חד 21]

11 פג'ק12121996. 321996.

12 של / נזק121996 321996 ליתא.

13 יoid של ישראל שלא תורה אל"ף וכן / פקו ליתא.

14 וכן כל / רפפו וככ.

15 זרבא / גו' תבא.

16 נשבע / ליק'ק12121996 נשבע ח'.

17 להפרידה / קו' להפריד / נזק121996 להפרידם.

18 ויש מוסיפין / ליק'ק12121996 ויש שמוסיפין / נזק ויש שמוסיפה.

19 שלא / ר וללא.

20 כאומר / נזק12121996 321996 ליתא.

21 פג'ק12121996 31996 כלומר אין אחד.

חשרה בדבריוثبت ירושלמי, והוא בפ"א הל"ב הפסיק אתנן תניננו מפסקין לק"ש ואין מפסקין לתפלת אמר ר' אחא ק"ש דבר תורה ותפלת אינה ד"ת וכו', יע"ש.

לא ידעת נוד הנח מה הפסד יש בו. ראה ר"ץ הילמן, "ביאור נוד הנח" שבഷגת הרא"ד בהלכות ק"ש, ספר הוכרכן להרב יהיאל יעקב וינברג (ירוש"ת של' עמי קה-קדמי. יoid והיו שלא תורה אל"ף. כ"מ בטואו"ח ס' סא. וכן נשבע ח' ציריך להפרידה. "אל ציריך דקדוק... ר' חנינא בשם ר' אחא אשר נשבע ח'" (ירושלמי ברכות ב, ד).

שלא יראה אומר אי חד כלומר אין חד. עי' כסוף משנה בשם יש מפרשין, מאיר פ"ב בדרכות הע' 45, ושיטה לר"א אלשביili שם הע' 43. ועכשי מצאת בספר הכתבים (חו"ל ר"מ הרשלר, ירוש' תשמ"ג) עמ' עז: "כתב הרא"ד ויש מוסיפין שלא יאריך באלו שלא יראה אומר אי חד, כלומר, אין אחד".

הלבות קריית שםע

ב, י. קורא אדם את שמע בכל לשון בו' עד ומפרק באותו הלשון כמו שהוא מפרק אם קראה בלשון הקודש.

א"א 22 אין זה מקובל על הדעת לפי שכל הלשונות פירושן הן 23
ומי 24 ידקך 25 אחר פירושו

22 א"א / פ א"א אוי אומר.

23 פירושן הן / רפפו פירושן הן לעברית / נזק12121996 פירושיהם לעברית / נזק פירושיהם
לעברית.

24 ומי / רפפו ומה.

25 ידקך / פג'ק12121996 ידקך עוד.

כל הלשונות פירושן הןomi ומי ידקך אחר פירושו. נראה להעתיק מה שנדפסתי בספר ר'ראשית אוני"ל מסכת ברכות (ניו-יорק תש"ה): "ועיין במגדל עו' ובכסף משנה שכתו לתרץ שכונת רבינו (הרמב"ם) שכשмар ביאור המלה יאמר הביאור האמור כי יותר ומסכים לאומרו כיון שאין הבקאים אומרים ביאור משובש שדרך קצת בעלי אותו הלשון לאמרו כיון שאין הבקאים אומרים אותו לפי שאיןו משמעות או לפי שיש ביאור יפה ממנה, כתבו שהה דבר פשוט, ובאמת לפי דבוריham קשה לשער שלא הבין הרא"ד כוונה זאת. ונראה לפרש כוונת הרמב"ם באופן אחר. מה שכותב ימדדק באותו הלשון כמו שמדדק בלשון הקודש", הכוונה לעניין הדקדוק שכתוב לעיל בטל' ח' וט' דהינו דקדוק האותיות וליתן רוח בין הדבקים וכו' כמ"ש בברכות טו: "א"ר חמא בר' חנינא כל הקורא ק"ש ומדדק באותיותה מצינו לו גיהנם שנאמר בפרש שדי ותבדיל אותן בה תשלג בצלמו' וכו', ופירש"י בפרש שדי, אם תפרש שדי ותבדיל אותן של מלכות שמים וכו'. ונראה היסוד בדבר, שכאשר נאמר ק"ש היא קבלת עול מלכות שמים וכו'. וכך נראה היסוד בדעתו של ק"ש הינה הכוונה המתreffת קריית שם, אין הפרש רק שכש庫רא מלים אלו תחיה לו הכוונה המתreffת של מלכות שמים ושענינו המלכות שמים הוא עניין חז' מעצם המלים של ק"ש, אלא גוף המלים של ק"ש הינה המלכות שמים, שעצם הקראיה היא הגלמה וכו', יע"ש.

של מלכות שמים, וכן כדי להיות מלכות שמים שלימה צריך שתהיה הקראיה קריית שם, והוא עצם אחד עם הקראיה, ועי' בירושלמי מגילה פ"ב ה"א הפרטומי ניסא בעצם אחד הוא עם הקראיה, ועי' בירושלמי מגילה פ"ב ה"א שלמדו שקריית המgilah בלשון הקודש דока מהאגאות שלחו ביד הרצים בדבר תגאולה שהיו "ככתבים וכלשונים" (אסתר ח, ט), משמע שקריית המgilah מסמלת התאחדות הגאולה ופרטומי ניסא כאילו שאומה אגרת-גאולה ממש הייתה מגיעה אלינו הפעם הזאת (ועי' רמב"ם הל' מגילה פ"ב הל"ב). והבן יסוד זה

השנוגות הראב"ד

ג, ב וכל מי שקרא במקום שאין קורין בו חורף וקורא.
א"א ²⁶ אם אמר על מי שקרא ²⁷ מצד המת שיתזר ויקרא ²⁸ לא אמר כלום

²⁶ א"א אמר על מי שקרא / נ ליתא.

²⁷ שקרא / קו שקרא במקום שאין קורין / י שקרא שאין קורין בו חורף.

²⁸ שיתזר ויקרא / קו שיתזר וקורא / פ ליתא.

של הקריאה הללו אינן קרייה לחוד וענין לחוד אלא הקריאה היא התגלמות עצם העניין. ולכו הרמב"ם סבר שכמו שארה בדקוקו באוטיותה של ק"ש שהיה בלשון הקודש את שלימות המלכות שמים שלו, כן יכול להיות בכל לשון שהוא קורא בה את שמע, שעיל-ידי לדקוקו באוטיותה מקבל עליו מלכות שמים שלימה. אבל הראב"ד מקשת על זה שהמשוגש של דקוק באוטיותה לא נאמר אלא בקורסו בלשון הקודש שמציד שאותיות עצמן קודש הן יכולות להיות התגלומות של עצם העניין, אבל בלשון דעתך בהזדהש אינן ראיות להיות חפצא של עצם העניין ואין שייך לדקוק בהן ליתון רוח בין הדבקים וכי (ועי' נפש החיים, שער ב, סופ"ג בהגהה). [*חוויא לאצטראופי המחליקת היזועה בין החוקר והמקובל אם לשון הקודש "הסכמייה" או אלוקית, ראה מורה הנבוכים ב, לו, ח, ורמב"ז שמות ל, יג, ועי' מאמר על מהות לשונו הקודש לר' צדוק הכהן מלובליין, נדפס בספריו אור ורווען צדיק. ועי' תורה הנזיר לר' הוטנר פ"א הל'ח], וב"ראשית אוני" ח"ב הוספה זו: "כבר כתבנו שאין הפירוש בה שועל מלכות שמים הוא עיקר הדבר ומה שהוא קורא את זה רק "היכי תימצ"י" בעלמא, אדרבה מה שהוא קורא דברי תורה הלו בקריאה תהמה ומפרשת היא-היא עצם קבלת עול מלכות שמים שישים דברי תורה כעל עול צוארו. ועיין טנהדרין צט: "אי' אלעוזר כל אדם לעמל מרלא שנאי כי אדם לעמל يولד, אני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה, כשהוא אומר כי אף עלי פיהו הי אומר לעמל פה נברא", ועברשי"י מפני שהוא משים דברים בפיו תמיד כאוכף שעל החמור, לא"א מפני שאכף שכך פיהו על דברי תורה".*

אם אמר על מי שקרא מצד המת שיתזר ויקרא לא אמר כלום. הכסף משנה כתוב לדעת הרמב"ם חורף וקורא לא נהייא. ובשות"ת עונגה יו"ט סימן ט כתוב משום מצוה הבהה בעבריה. וכ"כ ابن האול הל' ברכות א, יט, האף שהעברית דרבנן, יעוז"ש. ובמקרה אש לר"מ סאווייצקי (ח"ב דף ר'י) צידד להסביר את שיטת הרמב"ם משום "כל מילתא דבר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני" (וכ"כ הרבה השואל באבן האול הק"ש). לאחרונה התפרסם מאמרו של ר'yi קאפקח ק"ש ותפללה במקום טומאה" בספר היובל לבוגד הגראי"ד סולובייצ'יק, כ"א.

הלכות קריית שם

עב

ג, ג בית הכהנא חדש שהוכנו ועדין לא נשימוש בו מותר לקרות קריאת שם ענגנו אבל לא בתוכו.

א"א הרוב ²⁹ כתוב ³⁰ והזמנה ³¹ בבית ³² הכסא לצליוי בגואה בעיא ולא אפשריטה ולא כתוב לחומרא ³³ כדכתיב לעניין צואה דבוקה ³⁴ בסנדלו ואיכה למיימר בהא דלקולא ³⁵ דהא קיימת לנו דהזמנה ³⁶ לאו מילתא היא ומשום גזירה ³⁷ או משום בזין הוא דאיבעיא ³⁸ לנו ³⁹ הילך ⁴⁰ ספיקא ⁴¹ לקולא ⁴²

ג, ה דבריהם של חול וכו' עד וכן הבנויין כגון רחום וחנוך ונאמנו וכיוצא בהם מותר לאמון בבית הכהנא.
א"א לא מצאנו שם רחום כי אם על הבורא ואסור לאמרו בבית הכסא

²⁹ הרוב / לנתקרפפ' 321997 הרוב זיל.

³⁰ הרוב כתוב / פ ליתא.

³¹ והזמנה / נק' הזמנה.

³² בבית / פנתקרפפ' 321997 לבית.

³³ לחומרא / פנתקרפפ' 321997 דלחומרא.

³⁴ צואה דבוקה / נתקרפפ' 322992 דבוקה צואה.

³⁵ דלקולא / נק' לcole.

³⁶ דהזמנה / נתקרפפ' 321997 דהזמנה / סנהדרין מז:

³⁷ גזירה / נתקרפפ' 322992 גזירה הו.

³⁸ דאיבעיא / נתקרפפ' 322993 ואיבעיא.

³⁹ לנו / נק' ליתא.

⁴⁰ הילך / ר הלכתא.

⁴¹ ספיקא / פנק 2 ספק.

⁴² לcole / ר לcole / פ לחומרא.

הרוב. ה"ה הרוי"ף. וראה הרוי"ף ומישנתו לר' שאל שפר, עמ' 175-176. כתוב בעיא ולא אפשריטה ולא כתוב לחומרא כדכתיב... ואיכה למיימר בהא דלקולא. עי' תר"י סופ"ג דברכות ולהח'ם. ועי' באר אברהם מהגר"א אבל מווילנה (ירוש' תש"ט) חלק השו"ת סימן ז.

לא מצאנו שם רחום כי אם על הבורא ואסור לאמרו בבה"כ. כן הקשה רביינו מנוח בעקבות רביינו, עי"ש. ועי' תלמידי רביינו יונה סופ"ג דברכות: "ונראין דברי ר'ם זיל דהא כתיב ורוח בחשד אוור לישרים חנון ורחום וצדיק (תחל' קיב, ד) וזה נאמר על הצדיק...". אמונם ראה אבן עזרא שם: "ירוח אוור לישרים והוא השם שהוא חנון ורחום וצדיק".

השגות הראב"ד

ג, ו' צוותת האדם וצואת כלבים כי עד קוריין בנגדו.
אי' זה הרב ⁴³ דרכו להיות סומך על הירושלמי ⁴⁴ וכאן לא סמך
כי שם אמר ⁴⁵ מי רגילים ⁴⁶ של חמור שבא מן הדרך אסור לקרו
בנגדו ⁴⁷ וכן צואת התרנגולים ⁴⁸ האדומה ⁴⁹

ג, יא היה צואה בגומה כי עד נוגע בה.
אי' דומה שהוא מפרש (דוקא) [דבוקה ⁵⁰] בסנדלו שבגומה נוגעת
וaino ⁵¹ מחור כי יש הפרש ⁵² בין דבוקה לנוגעת ⁵³ ומשמע
שבגומה ⁵⁴ אפילו נוגעת מותר אבל אם דרש על גופו הצואה ⁵⁵
ועלתה בסנדלו ⁵⁶ הייתה הבעיא ועלתה בתיקו ולהומרה ⁵⁷

43 הרב / פולק 21995 המחבר.

44 הירושלמי / נילק 21995 ירושלמי.

45 כי שם אמר / פולק 21995 31 ושם אמרו / ברוכות פ"ג ה"ה.

46 רגילים / פולק 21995 31 רגילים.

47 בנגדו / נילק בנגדו.

48 החרגנליים / נילק 21995 חרגנליים.

49 האדומה / נילק האומותן.

50 329921995.

51 דומה שהוא מפרש דבוקה בסנדלו שבגומה נוגעת ו' / פפ' ליתא.

52 והרש' פרפק' הרבה / נילק 21995 ליתא.

53 ולוגעת / פפ' לוגעת שבגמרה.

54 ומשמע שבגומה / פ' ומשמע בגומה / ר' ומשמע שבגומה שבגומה / פפ' ומשמע שבגמן.

55 על גופו הצואה / נילק 21995 32 על גבי צואה.

56 בסנדלו / פ' ברגלו.

57 בתיקו ולהומרה / ר' בתיקו להומרה / פפ' לתיקו להומרה.

זה הרב דרכו להיות סומך על הירושלמי וכאן לא סמך. עי' בכסף משנה
שנוסחה אחרת היתה לו לרמב"ם בירושלמי. לדעתו, מה שמאפיין, יותר מכל דבר
אחר, את זיקתו המיוחדת של הרמב"ם לירושלים, הוא זה שתברר "הלכות
ירושלמי" (ראה פירוש המשניות תמיד ה, א).

אם דרש ע"ג הצואה... להומרה. עי' ספר הבתים לר' דוד הכהני מאישטיליא
(הו"ל ר"מ הרשלר) עמי פה: "כתב הראב"ד שאם דרש ע"ג צואה ועלתה צואה
בסנדלו מותר לקרו, ובဆותיו כתוב שאסור לקרו".

halbota kriyat shema

הייתה בנגדו כי עד רוק עבה עד שתתכסה וקורא.

אי' בירושלמי ⁵⁸ [אי' פלוני כמו לא לטgni פ"י ⁵⁹] דוקא לאalter
שהרוק עומד בעבו אבל לאחר שעיה ⁶⁰ שהרוק נימוק ⁶¹ הצואה ⁶²
מתגלית ⁶³

ג, יב ריח רע שיש לו עיקר וכו' עד מרחוק עד מקום שפסק הריח
וקורא.

אי' איןנו כן אלא מרחק ארבע אמות מקום שפסק הריח וקורא ⁶⁴
זה תניא ⁶⁵ כוותיה דבר חסדא דבר ליה הci ⁶⁶ וזה אמר רבא
ליית הלכתא כי הא מתניתא לאו אהא אמרה אלא אצוות כלבים
וחזירים דביעיא ⁶⁷ נתינת עורות והכי כתוב רב האי גאון זיל ⁶⁸

בעיקר ⁶⁹

58 ברוכות ג, ג.

59 פ' ובשאר כתה"י ליתא.

60 שעיה / נילק 21995 שעיה אסור.

61 נימוק / נילק 21995 נימוק והולך.

62 הצואה / נילק 21995 הצואה.

63 מתגלית / נילק 21995 מתגלית.

64 וקורא / נילק 21995 לליה.

65 וזה תניא / נילק 21995 כוונתא / ברוכות כה.

66 דבר ליה הci / נילק 21995 דבר רבי הci / פפ' דבר רבי הci אמר.

67 דביעיא / נילק 21995 דביעיא.

68 רב האי גאון זיל / פפ' רב האי זיל / נילק 21995 רבינו זיל
זיל / פ' רבינו האי.

69 בעיקר / פר' ועיקר.

בירושלמי... כמו לא לטgni. זיל הרשב"א ברוכות כה: "ירושלמי ר' ועירא
ורבי יעקב בר זבדא הו יתבין חמוון צואתה קם ר' יעקב בר זבדא ורקיק עלה
אל ר' זעירא כמו ימא לטgni, ופירש הראב"ד זיל שאין הרקיקה מועלת אלא
בשקרה לאalter אבל לאחר שעיה נבעל והולך ואינו מציל". וכי"ז בשיטה לר"א
אלשביבי, באrhoות חיים ה' ק"ש לד, ורבינו מגוון. ובמובוא לספר המנוחה (עמ'
75) כתוב מההדר: "פירוש זה ומצא בראב"ד בהשגות כאן ובראשונים, אבל
דברי היירושלמי לא נמצאים בהשגות כאן, אלא הפירוש עליהם, ורק הראשונים
הביאו לשון היירושלמי". וכי פיל שבחשגות כ"י פרים מובהת לשון היירושלמי!
(הניב "כמו ימא לטgni" מופיע גם בבבלי קידושין מד. ערשי' ותוס' שם)
ארבע אמות מקום שפסק הריח. צידדו איתו תלמידי רבינו יונה (בדפי
הריאף צו: סוד"ה ולמדנו).

מצות אנשיים מלומדה⁸⁰ גם בחכמי הגמרא⁸¹ היו אומרים כן⁸² מהזקנא טיבותא לרישאי כי מטינה למודים כרע מנפשיה⁸³ ואידך אמר דהוה מנוי דיויסין⁸⁴ בגו צלחתא⁸⁵ ואידך אמר דחשיב מאן ממטי⁸⁶ אסא לבי מלכא

⁸⁰ ישעה כת, יג.

⁸¹ הגמרא / פנגלק210991321 התלמוד (וכן נופש במגדל עוז) / ירושלי ברכות ב, ד בשינויים.

⁸² כן / ר ליתא.

⁸³ כי מטינה למודים כרע מנפשיה / פנגלק210992323 כד הוה ברעגה במודים / ד991 כד הוייא

כרע במודים / כן כד הוה ברעגין במודים.

⁸⁴ דיויסין / פנגלק210992323 זימוטין.

⁸⁵ צלחתא / פנגלק210992323 צלחתה.

⁸⁶ ממטי / גנור דטמי.

וכך הקשה: בשלמא אם פסק כת"ק שמנה במשנתנו (טו): "חתן אם רוצח ל夸ות ק"ש לילה הראשון קורא" ז"ש "כל מי שהוא פטור מליקות ק"ש אם רצח להחמיר ע"ע ל夸ות קורא", אבל או לא היה צריך להעמידו התנאי "עד שתתהייש בעתו עליו" כי דעת הת"ק שבכל אופן קורא אפילו לא יכולו לא יכוון, "ומה בכך יקרא והוא כ庫רא בתורה... ואין זה דומה לתפלה". ואם פסק הרמב"ם כרשב"ג ומ"ש "זה הוא שתהא דעתו פנואה עליו וככו" הוא פירוש למ"ש רשב"ג לא כל הרוצה ליטול את השם יטול", עדין שלא כתילכתה הוא שהרי "אין חושין עתה ליוירה וכו'". נכלפער"ד. ועי' במגדל עוז וכסף משנה שאיפלו הרמב"ם איננו אסור עלוי ק"ש עצמה, והעמידו מחלוקת ברכות ק"ש. ובאמת מצינו מחלוקת בינהם אם ברכות צרכיות כוונת. כתוב הראב"ד בהשגות על בעל המאוור (דף ו' ע"ב בדף הר"ף): "שלא מזאנו מעולם פגם בברכה ממש כוונת אחרית וכבר ידענו שאפי" בק"ש שהוא מן התורה אין הכרונה מעכבה החיז מפסק ראשון וכ"ש זה שמתכוון לשם ברכה בעולם" (וברא"ש הובא בזהיל': "שלא מצינו בשום מקום שתתא הברכה נפסדת בשליל חסרון כוונת, אפילו בעל שום כוונת הברכה עולה לו כל שכן שהוא מתכוון לשם ברכה בעולם"). וראה מחלוקתם בהיל' ברכות ח, יא.

ד, ו' קברו את המת והזרו בו. א"א דוקא באותו הנסיבות⁸⁷ לראות⁸⁸ פניו האבל שם קרוים⁸⁹ פנימיים והם הקרובים⁹⁰ אליו

ד, ז' עד שתתהייש בעתו עליו.

א"א ומה בכך יקרא והוא⁹¹ בקרוא בתורה ולא יהיה⁹² כפוך שם⁹³ מעליו ואין זה דומה לתפלה⁹⁴ ואין חושין עתה⁹⁵ ליוירה שהדבר ידוע לרוב הקוראים והמתפללים שאינה אלא

⁷⁰ הזריכים / ר שצרכין.

⁷¹ לראות / פנגלק210992321 להיות רואים.

⁷² קרוים / נגלק21099323 קרויאם.

⁷³ הקרובים / נגלק210992323 קרובים.

⁷⁴ והוא / נגלק2109921 ויהה.

⁷⁵ יהיה / נגלק2109921 ויהה.

⁷⁶ שם / פפ' עול.

⁷⁷ שם שמים / ר עול מלבות שמים.

⁷⁸ ואין זה דומה לתפלה / ר991 ליתא.

⁷⁹ עתה / פפ' עכשו / נגלק210992323 עליו / ר ליתא.

דוקא באותו הנסיבות לראות פניו האבל... הקרובים. "ויפירש רבני האי זיל כד היה מנהגם שורה ראשונה כנגד המת, להספיד קרוביו ורעוו ומכבדיו יותר מן הכל, שורה אחרת מי שהוא עמו ובאהבתו ובכבודו פחות מעט מהן, ושליישת שחן בכבודו פחות מן הראשונים, והכי פירשו הפנים הרואין פניו האבל שחן קרובים לו מן הכל וכו'" (תורת האדם לרמב"ן (ענין התהלה) עמ' קמח במתוך' שוויל).

ואין חושין עתה ליוירה. עתוס' ברכות יז: ד"ה רב שישא. מחזיקנא טיבותא לרישאי. אצלנו בירושלמי קר כתוב: "א"ר חייא רובה אנא מן ימי לא כינוית אלא חד זמן בעי מכונגה והרהורית לבני ואמרית מאן עלייל קומי מלכא קדמי ארקבסה אי ריש גלווחא, שמואל אמר אנא מנתנית אפרוחיא, רבי בון בר חייא אמר אנא מנתנית דימוסיא, א"ר מתניתא אנא מתחוק טיכו לראשי דכד הוה מתי מודים הוא כרע מגנימה". (انب, הניב "אמתיית אסא לבי מלכא" נמצא בביבלי ברכות ט: הירושלמי הובא ג"כ בתוספות ר'ראש השווה טז: ד"ה ועינן חפהלה, וביאורו הפטימי בתורת משה — חת"ס עה"ת, הפטרת שופטים. והשווה בבבלי עירובין סה, לולי דמסתפינא, דיבורי מסביר את כוונת רבני זיל שמסתפק כמוון פסק הרמב"ם, אי כתנאנ קמא (כהר"ף), אי כרשב"ג (כהר"ח הובא בתוסט).)

שהיא קיין למזבח אלא שלא הייתה מצויה [והתפלות⁵ כנגד חובות⁶]. המצויות תקנון ולא כנגד הנדבות שאינן מצויות הילך צבור אין⁷. מתפלין נדבה מפני שנראיין כמקריבין⁸ שלש. חמידיין ביום¹⁰ אבל תפלה היחיד מסעיף¹¹ הצבור היהת¹² ולא מעיקר התקינה הילך כמה שירצה יתפלל¹³ ואינו חייב לפסוק אלא אם רצה¹⁴ פסוק ואפשר שסביר הגאון כיון דיחיד מтолדות¹⁵ הצבור הוא אם שנה והתפלל אדעתה¹⁶ דחויה וקבע עצמו בחובת הצבור פוסק כמו שהצבור פוסקין והוא דעת הגאון¹⁷] ומה שאמרו שלא יתפלל יחיד תפלה המוספים נדבה וכן מה שאמר הגאון¹⁸

5. והתפלות / ר' ר' מה התפלות.

6. חובות / ר' חובות.

7. צבורי איןן / נפ' צבורי איןן / ב' אין הצבור.

8. כמקריבין / ב' בו למקריבין.

9. שלש / ב' שני.

10. ביום / ב' ליתא.

11. מסעיפוי / ב' מסנפי.

12. הריחת / ב' ליתא.

13. לתפלל / ב' מתפלל.

14. רזה / ר' ריצה.

15. מחולות / ר' מחולות.

16. אדעתה / ר' לדעת.

17. הגאון / ב' הגאון זיל.

18. וכן / נק' 299 וכיו' / וכן מש' הגאון שאסור להתפלל נדבה / ר' ליתא.

19. הגאון / ב' הגאון זיל.

יתפלל ואינו חייב לפסוק אלא אם רצה פסוק. זה לשון רבינו בהשגות על בעל המאור: "אי משומד אמר שමואל פוסק ואפלו באמצע הברכה, און אם ריצה פסק קאמרין אבל חובה לתפלת לא אמר לא לייחיד ולא לצבור". (על היחס בין ההשגות לרמב"ם וההשגות על בע"מ, ר' מבוא). ובספר ההשלמה (נדפס ב"גני וראשונים — ברכות" לר"מ הרשלר) הקשה על רבינו קושיא אלימאת: "מדאמרין לך מאר"י אמר שמלא התפלל ונכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמפלליין לא יכול לחפש בה דבר יתפלל ואם לאו אל יתפלל וצריכא דאי אשטעין קמייתא וכו', והא דאי בהן בתרייתא ذכבר דאמר אל יתפלל, אין לו רשות להתפלל, ואי קמייתא דאמר פוסק, יש לו רשות לגמור, אמא קאמר וצריכא, הא ודאי צריכא וצריכא, דבקמייתא יש לו רשות לגמור ובתרייתא אין לו רשות לגמור ולהתפלל. וכי תימא בתרייתא נמי דקאמר אם לאו אל יתפלל, אין חובה עליו להתפלל קאמר, אם כן אם יכול לחפש בה דבר, נמי

הלכות תפלה וברכת כהנים

א, ט תפנות אלו וכי.

א"א אף על-פי שלא חדש

א, י אין הצבור מתפלליין.

א"א, ז מצינו¹ קרבן נדבה בצבור והוא עולה הבאה מן המותר².

1. א"א / פרטנו א"א באמת כך אמרו הגאנינים.

2. מצינו / נפ' או אל מצינו.

3. קרבן / ניק' 21952 ליתא.

4. המותר / פולק' 21952 רפ' 32 המותרות.

אף על-פי שלא חדש. להבנת העניין, נציג את הסוגיה ברכות כא. "ספק התפלל ספק לא התפלל איינו חזר ומתפלל, ורבי יוחנן אמר ולואי שיתפלל אדם כל היום כלו, ואמר רב יהודה אמר שמלא דליה עמד בתפלה ונזכר שהתפלל פוסק ואפלו באמצע ברוכה... ואמר רב יהודה אמר שמלא התפלל ונזכר לבית הכנסת ומצא צבור שמפלליין אם יכול לחפש שרבי יוחנן ואם לאו אל יחוור ויתפלל". הרמב"ם פוסק רבבי יוחנן, אבל מפרש שרבי יוחנן מתכוון שמחודש בה דבר כהה בתሪיתא דרב יהודה (וכ"כ תלמידי ריבינו יונה והרא"ש בשם רבagi גאון). ורבינו פוסק אף הוא כרבבי יוחנן,อลומ מפרש שרבי יוחנן סבור שיתפלל נדבה אף על-פי שלא יחדש בה דבר. בוגע לדעת הר"י, נחלקו רבו לנו. תדר"י כתבו שהר"י פוסק אליבא דרי' יוחנן שביחיד אין צריך חידוש, ולא נאמר דיון חידוש אלא בזיכרוי. ואם כן דעת מxon הראב"ד שבסור הר"י, אולם הב"י (או"ח סי' קו) חלק על תר"י ופירש את דעת הר"י' שבסור אליבא דרי' יוחנן שיחיד צריך לחפש בה דבר, וכדעת הרם"ב. (באשר לאחרונים, ערואה"ש שם סק"ז השווות את דעת הראב"ד לדעת הר"י' (כתרא"י) ורחתה"ל בחיזוריו להל' תפלה י, ו כתוב בכ"ז):

מצינו קרבן נדבה בצבור והיא עולה... אלא שלא היה מזויה. עי' בעל המאור, השגות הראב"ד, מלחות שם רב"י אפרים, שיטת ריב"ב, ותר"י בסוגין. ועי' העמק דבר ויק' א, ב וגליוני הש"ס לר"י ענגיל, ברכות כא. כמה שיריצה

ג, ז. ויש לו להתפלל וכו'.
אי אין ראוי לעשות כן אלא לצורך שעה⁴⁰ והלא צריך לסמוך
גאולה⁴¹ לתפלה⁴²

40 שעה / פג' 21992132 תשעה.
41 גאולה / פג' 1991 תחפה של ערבית.
42 תפלה / פג' 21992132 תחפה של ערבית / פג' לתפלה ערבית / ברכות ד'

והלא צריך לסמוך גאולה לתפלה. עי' חמשים דעתם סימן קייח והשגות הראב"ד על בעה"מ ריש מסכת ברכות. ובಹילוט יעקב לגר"י קנייבסקי שליט"א, מסכת ברכות סימן ב, הסביר את מהלוקת רמב"ם וראב"ד: "דין זה סימכת גאולה לתפלה אינו אלא במנן שנייהם רמיין עליון דכיוון דעתשו היב בברכת גאולה ובתפלה, מצוה והגון הוא שישמור גאולית", אבל כשמתפלל במנן דליקא עליון חיוב ברכת גאולה, ליכא נמי חיובא סימכת גאולית, והראיה זהה שהרי תפלה המנחה מתפלין בלבד סימכת גאולית... ולדעת הראב"ד בהחיה דבר שהתפלל במקום תפ"ע שעיקר חיובה הוא במנן שיש ג"כ דין ברכת גאולה ושיך בה דין סימכת גאולה ייל דאפיקו אם ירצה להקדימה אינו רשאי שעיל תפלה זו כבר חל חיובא סימכת גאולית, אבל לדעת הרמב"ם ייל שפיר דגם בתפלה ערבית כל שהקדימה מבוער וום ליא חיוב סימכת גאולית לפ"ז שאינו עדין בדין ברכת גאולה ולא נאמר דין סימכת גאולית אלא במנן שחייב בשנייהם (שוב מצאי שיעיר סברא זו כתוב השאגת אריה בסימן ג'). כתעת מצאי בספר התשלמה לרבנו משולם מבדריש ברכות ח: ול. "זהrab"ד פירש דכי קאמר ת"ק ומתפלל, אפיקו קודם עמוד השחר קאמר, ויש רמז בוה בפירוש רש"י זול שכתב בפי' קודם הימים". ומעטה לדרכ הכה"י שם בהמשך, יש להסביר שנחalker הרמב"ם ורבינו גופא בפירוש הסוגיה ברכות ל. שרמב"ם יסבור כתוס' דמיiri אחר שבינו לבין דכבר רמייא עלייה חיוב סימכת גאולה לתפלה אפיקו קודם עמה"ש והרי חזינו דכבר הגיע וק"ש בדיינע, ורבינו קרש"י ס"ל דמיiri קודם הומן. ורבינו בהשגתו כאן לשיטתו בפירוש הסוגיה שם. וע"ע בש"ת בנין של הרשב"א על רבינו) ואפשר שסביר הגןון וכו'. כ"כ הריב"ף. ומ"ש שלא יתפלל יחיד תפלה המוסף נדבה. דעת הגאנונים הובאה ברי"ף, ורב האי הובא בתר"י ורא"ש) כתוב שהיחידי מתפלל תפלה שבת נדבה בין תפלה שחരית ומנהה בין תפלה מוסך. וכן מ"ש הגןון וכו'. כב"ל הובא ברי"ף. ועי' ב"משמעות צדק" לגא"ק ר' צדוק הכהן מלובלון, י"ד ע"ד — י"ז ע"א, שהקייף את סוגיותנו בהיקף מפליא.

שאסור להתפלל נדבה²⁰ בשבתו וימים טובים²¹ לפי שאין מקריבין בהן²² נדבות אלא חותת²³ היום²⁴ בלבד אני דעת אחרת יש עמי בכל אלה דרבי יוחנן לא אמר הלוואי²⁵ שיתפלל אדם כל היום²⁶ אלא שמונה-עשרה²⁷ שהיא תפלה רחמים²⁸ ובקשה²⁹ ושווה ביןיהן כדי שתתחולל דעתו עליו³⁰ ויתכוין³¹ דעתו³² לבקש רחמים אבל תפלה שבת ויום טוב שאינו אלא הודהות לא אמר ר' יוחנן ואם יודה ויזוזה ברכה לבטלה היא³⁴ וכן ברכות יוצר³⁵ וברכות ערבית³⁶ וברכת המצות³⁷ וברכת הפירות³⁸ והדומה להן³⁹

20 נדבה / פג' 21992132 תפלה נדבה / פ' ליתא.
21 וימי טובים / פג' 21992132 ובימים טובים / פ' וימי טובים תפלה נדבה.
22 בהן / פ' ליתא.
23 חותת / פ' חותמות.
24 היום / ר' אותו חיים.
25 הלוואי / פג' 21992132 ולואו / ברכות כא.
26 שייפול אדם כל הימים / פג' 21992132 שייפול אדם בכל יום / ק"ו יתפלל אדם בכל יום.
27 שמונה עשרה / פג' 21992132 בשמונה עשרה.
28 תפלה רחמים / פ' תפלה דرحمים.
29 ובקשה / פג' 21992132 ובקשנות.
30 ברכות ל: פג' 21992132 ברכות.
31 ויתכוין / פג' ויכוין.
32 דעתו / פ' בדעתו.
33 שאינו / פג' 21992132 שאין / פג' 299 שנים.
34 היא / פג' 21 ליתא.
35 יוצר / ק"ו דיוור.
36 ערבית / פ' ערבית.
37 המצות / ר' המצות.
38 הפירות / פ' פירות.
39 והדומה להן / ר' והדומים להן / פ' וכיוצא בהם.

שחובה עליו להתפלל, אלא ודאי אסור להתפלל קאמר...". (והשווה קושית הרשב"א על רבינו) ואפשר שסביר הגןון וכו'. כ"כ הריב"ף. ומ"ש שלא יתפלל יחיד תפלה המוסף נדבה. דעת הגאנונים הובאה ברי"ף, ורב האי הובא בתר"י ורא"ש) כתוב שהיחידי מתפלל תפלה שבת נדבה בין תפלה שחരית ומנהה בין תפלה מוסך. וכן מ"ש הגןון וכו'. כב"ל הובא ברי"ף. ועי' ב"משמעות צדק" לגא"ק ר' צדוק הכהן מלובלון, י"ד ע"ד — י"ז ע"א, שהקייף את סוגיותנו בהיקף מפליא.

ד, ג אבל שחרית רוחץ פניו ידיו רגליו פ'ו.
אייא לא ידעת**י**⁵⁶ רגליו למה

ה, ז לא יעמוד במקומות גבוה כרי עד שהרי חלק רשות לעצמו.
אייא ובכלל זה ⁵⁷ אם יכול לירך למיטה ולהתפלל ⁵⁸ ירד למיטה
ויתפלל ⁵⁹

56 לא ייעט / פ' ליתה.

57 ונככל זה / פנילרוףפ 321 וביבון.

58 ויתתפלל / פנילרוףפ 329 במתוך ליתה.

59 ירד למיטה ויתתפלל / פ' יריד ויתתפלל / פ'ו לירך ויתתפלל / נילק 329 ויתתפלל.

לא ידעת**י** רגליו למה. בעקבות רבינו השיג עליו גם הרמ"ד בהגתו:
צ"ע מאין הוציא וזה שייא צrisk לרחוץ רגליו ובהיה קורא (ברכות ד:) גורסי הרוצה לקבל מלכות שמים שלמה יפנה ונוטל את ידיו ועליו הכתוב אומר ארוח בנקוין כפי אלמא דאיינו צrisk אלא רוחצת ידיו — ויש אמרורים ממשום כל פעול ה' למנעו מה כדמשמע במסכת שבת (ב): "כעת הזדמן לידי ספר המנוחה לרביינו מגנות, ואלה דבריו: "ויאני אומר וכי נתעלמה ממנה (הראב"ד) הלהקה אמרינו פרק במה טומנים חייב אדם לרוחץ פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונוינו שנאמר כל פועל ה' למענו ותו דתפלות כנגד תמידים תקנו וככה אפייל הדיות היה מקדש ידיו ורגליו בכל يوم הקרבת התמיד ואם לא עשה כן ועבד עבודתו פסולה כדאיתא בפרק אמר להם הממונה, ומושׁוויה ההדין נותן שיתא אדם רוחץ פניו ידיו ורגליו בכל יום קרבת תפלה השחר. מיתנו רוחצת הרגלים לא נהגו אותה מפני טורה ומפני שאינם עסוקנים כמו הידים ולא פשתה בכל ישראל אלא הניחו אותה כמו שהניחו תפילה לב的日子里". ועי' בהערה המתודיר שם שאסף עוד מקורות בענייננו. ועי' תש"ו נודע ביהודה מהדורות א"ח סימן קמ.

ובכלל זה אם יכול לירך למיטה ולהתפלל וכו'. עי' במגדל עוז וכסף משנה, ולפי נוסחת כתה"י ("ובכלולן") לא נהירא כלל מ"ש הכספי משנה, אלא כוונת התשנה כמ"ש המגדל עוז שככלון (אף בנין גבוהה חלק רשות לעצמו) רצוי שיריד ויתפלל, ואפשר שידה לה והמכב"ם ולא כתב אלא על צד התither. ומ"ש המגדל עוז, "נהגו בכל הקהילות להתפלל ש"ץ בבימה ובמגדל", אדרבתה ודוק להלן פ"א הל' ג' וד' ותשכח שرك קריאת התורה בבימה והתפלת הארץ לפני התיבה. כתע מצאתי בריבינו מנוח: "לא יעמוד במקומות גבוה וכרי — ודוקא כשמתכוון שישמע הקב"ה תפלו מקום גבוה, אבל אם כוונתו להשמע לציבור,
אפילו ע"ג כסא וספסל מותר". ועי' בהערה המתודיר שם.

ג, י טעה ולא התפלל לא תפלה זו כו'.

אייא רأיתי בדעתו שאינו משלם טעות ⁴⁴ אלא בסמור לו ולפיקד אמר שחרית אין לה תשולםין שכבר עבר זמנה ודעת ⁴⁴ יחידית ⁴⁵ היא זו מפני ⁴⁶ שראה העניין בסוכין משחרית למנהחה וממנהה לערבית ומערבית לשחרית ואני ⁴⁷ אין לי להורות בה לא איסור ולא היתר ואם ⁴⁸ רצה להשלים ישלים אבל אני אומר ⁴⁹ אם נזכר בسمוכה לה ולא השלים טועתו ורוצה להשלים במופלות אינו ממשים מפני שהוא ביטול ⁵⁰ בזעיר עוד ⁵¹ נראה לי שככל אלו התשלומים ⁵² שאמרו ⁵³ אינם אלא עם התפלה האחראית ⁵⁴ שבאה ⁵⁵ בזמנם הוαι ושתע תפילה היא

43 טעות / ר' טעות.

44 רأיתי בדעתו שאינו... שכבר עבר זמנה ר' / פנילרוףפ 329 במתוך ליתה.

45 יחידית / ר' יחיד.

46 מפני / פ או מפני.

47 ואני / ק' או אני.

48 ואם / פ'ו אם.

49 אני אומר / פנילרוףפ 321 אומר אני.

50 ביולו / ר' פ'ו כדי שבעל / פ' כמו שבעל / נילק 329 במתוך כמו שבעל / מbullet.

51 עוד / פ' ועוד.

52 התשלומים / פ' תשולםין.

53 שאמרו / פ' שאמרו אותן.

54 התפלה האחראית / פנילרוףפ 321 תפלה אחרת.

55 שבאה / נילק 329 במתוך הבאה.

דעתו שאינו משלם טעות אלא בסמור לו. כ"כ תר"י בשם רבנן צרפת, חוס' ברכות כו. ד"ה טעה, ורא"ש בשם רשב"ם. ואם רצה להשלים ישלים, כי'ך ובני שמחה מובא בהגהה⁵⁶, והרשב"א. עוד נראה לי שככל אלו התשלומים שאמרו אינם אלא עם התפלה האחראית שבאה בזמנה הואי ושתע תפלה היא. לאפוקי שאינו מתפלל אותה תפלה עצמה שהפסידה לאחר זמנה. וכ"כ שאור ראשונים.

הלוות תפלה

ורגלייך ועינוי אני יודע מאי נפקא ליה מהא — וכי על כלים טפוחים יברך, הא ודי איבנו מברך על ברך, אליבא דאמת פסק הראב"ד דbullet מיל' דמנקי מברך "על נקיות ידים" (חובא ברובינו מנוח הל' ק"ש ג, א והל' תפלה ד, ב; באරחות חיים נט"י יב; ובשיטה לר"א אלשבייל שלתי ברכות). כמו כן לרובינו מברך על מים האחוריים "על רחיצת ידים", ראה השגתו להלכות ברכות ג, ב. וזה לשון השגת הרמ"ר היוצאה בעקבות ר宾ו: "תמה הוא ביום הכהנים וחשעה באב למה אין שם רחיצה, והלא החירו לשומר פירות לעבור עד צוארים במים (יומא עז): כ"ש שיש לנו להחריר בשבל מצות נטילת ידים ולאחר מלכות שמי שלימה ציר ליטול ידיין, ונוד כי יהו דיו מלכילות בטיט ובצאה דיאנו רשאי ליגע באחד אבריו דהא אמרינן יד לפה תקצץ (שבת קח): ... וההוא דגورو עליו להאכיל בשתי ידייו (יומא שם) מסיעו ליה דמשום הכל גورو עליו דבלאו הכל היה חייב ליטול לך"ש ולתפליה". ובאשר לשיבתא — האמת היא שלרמב"ם (לא ביום הכהנים בלבד כמו"ש המגדל עוז כי"ם בכל ימות השנה) לא שידך שיבתא, היות והרמב"ם איננו מאכין במצוות השדים. "ויאל תשיבוני ממ"ש (בפ"ג מהל' שביתה עשור ה"ב) ומדייח אשא ידה ביום הכהנים ונונת פת למניוק... ולטפ"ש היה לו לרבם"ם להשמיט דין זה... אין מן החמה כי הרמב"ם העתיק דין הנמצא בגמרא כדרכו [הגאנן מלכיבים באץ יהודה, הל' בט"י, סימן ד, אלא שהשווה את דעת הרמב"ם לדעת התוס] (יומא עז: ובכ"מ) ש"אין נזהרין עכשו בויה לפि שאין אותה רוח רעה שורה באלו המלכיות" ולא ירד לעומק דעת המימונגי. ביחסתו בויה, כתוב בביאור הגרא יוז"ד קעט, יג: "הרמב"ם נמשך אחר הפילוסופיא ולכון כתוב שכשפים ושותות ולהשיטים ושדים וקמעיות הכל הוא שקר". ונזהרתי לראות שחוקר בזמננו כתוב להיפך שהרמב"ם האמין במצוות השדים שהרי הוליכים במו"ב א, ז ולא השםיט ענין השדים ממשנה תורה אלא משום שלדעתו אינס בגדר הלכה, אין ראיתו של אותו חוקר מהו"ג מוכרתת כלל, ראה תורה שלימה לרמ"ם כשר, ח"ב עמי שנא העי' לא, שהשווה דברי הרמב"ם שם לדברי רב שרירא גאון כונת חז"ל לשדים ממש אלא לבריות משנות המכוננים בפי הבריות "שדים" לרוב כיurons. וערםב"ם הל' רוח ושמירת הנפש יב, ה: "וילא תין התבשיל תהה המתה אף על-פי שהוא עוסק בסעודה שמא יפול בו דבר המזיק והוא אינו רואה". ובשוגט הראב"ד: "א"א, גם זה בירושלמי ומפרשים משום רוח רעה". וראה יזריעות המבון לחקר השיבתא. רוח רעה השורה על (הלחן הנלקח ב-) הידים שלא נטלן שחרית, יומא עז: יעוש. אפשר לפרש את השוגט ור宾ו על הרמב"ם בשלושה אופנים: א) עניינית, שהרמב"ם כתב שביום הכהנים וחשעה באב "אין שם רחיצה", משמע כל דהו, ובא רבינו להודיעינו שיש מקרים יוצאים מן הכלל שבهم הרחיצה מותרת (כסף משנה במסקנה); ב) עקרונית, שסבירו כהני ראשונים (רבינו חם בתוס יומא עז: ור"ז שם בשם ר' י"ץ גיאת) שמותר ליטול ידיין שחרית ביום הכהנים (מגדל עוז); ג) שווolk עליו לעניין ברכה (כסף משנה בהוה אמינה). ומ"ש הכסף משנה "ואם יש לו כלים טפוחים מקנה בהם ידין

השוגט הראב"ד

ה, יד ואין אדם חשוב רישאי ליפול על פניו אלא אם כן יודע בעצמו שהוא צדיק כיitious. א"א בירושלמי⁶⁰ ובלבך ייחיד על הצבור⁶¹ ואות⁶² דגרסי ובלבד יחיד בצבור⁶³

ז, ח ביום הכהנים ובחשעה באב שאין כו'. (נדפס בכסף משנה) א"א ומ"הו⁶⁴ שלא ירחץ⁶⁵ ידיו מפני⁶⁶ הנקיות או מבני השיבתא ואם יש⁶⁷ כלים טפוחים⁶⁸ מקנה בהם פניו⁶⁹ ועינוי⁷⁰ ואם יש⁷¹ לפלוף בעינוי רוחצים כדרכו⁷² בימים ומברך כדרכו כשאר הימים⁷³

60 בירושלמי / פ' שאמרו בירושלמי / פפ' ליהא / תענית ב, ר.

61 האיבור / פגין צבורי.

62 ואית / 195 אית.

63 בזיבור / דף 195 בזיבור נופל על פניו.

64 ומ"הו / ר' מיה.

65 ירחץ / ר' יאה רוחץ.

66 מפני / 9מן.

67 יש / פולקדרט 3219 טפוחים.

68 טפוחים / פולקדרט 3219 טפוחים.

69 פניו / פולקדרט 32 מנוי ידין.

70 ועינוי / פולקדרט 32 מנוי ליהא.

71 יש / פולקדרט יש לו.

72 כדרכו / פ' כדרכם.

73 כשאר הימים / ר' כשאר ימים / פולקדרט 32 ליהא.

בירושלמי ובלבך ייחיד על הצבור. כן גירסתנו, ועתה, מגילה כב: ד"ה אין, "בירוש" מפרש היכא שמתפלל בשבל וצבורי אבל בינו לבין עצמו שפיר דמי".

השיבותא. רוח רעה השורה על (הלחן הנלקח ב-) הידים שלא נטלן שחרית, יומא עז: יעוש. אפשר לפרש את השוגט ור宾ו על הרמב"ם בשלושה אופנים: א) עניינית, שהרמב"ם כתב שביום הכהנים וחשעה באב "אין שם רחיצה", משמע כל דהו, ובא רבינו להודיעינו שיש מקרים יוצאים מן הכלל שבهم הרחיצה מותרת (כסף משנה במסקנה); ב) עקרונית, שסבירו כהני ראשונים (רבינו חם בתוס יומא עז: ור"ז שם בשם ר' י"ץ גיאת) שמותר ליטול ידיין שחרית ביום הכהנים (מגדל עוז); ג) שווolk עליו לעניין ברכה (כסף משנה בהוה אמינה). ומ"ש הכסף משנה "ואם יש לו כלים טפוחים מקנה בהם ידין

הלוות תפלה

י. ו מי שהוועט בתפלה וכו'
א"א אין כאן נחת רוח
י. ג עשרה ימים וכו'.

א"א יש מי שאומר שאינו⁸⁸ חוזר בראש ומה שאמרו בגמרא⁸⁹
לא יצא לומר שלא יצא ידי חובה ברכה כתקנה ומצאנו בעניין
קריאת שמע שאמרו⁹⁰ הקורא⁹¹ עם אנשי משמר ועם אנשי מעמד
לא יצא⁹² מפני שאנשי משמר⁹³ מקדימים והדבר ידוע שהיה⁹⁴

88 שאינו / נילקנאל 329923 איננו.

89 ברכות יב:

90 יומא לו:

91 הקורא / קמאל 329923 ליתא.

92 יצא / נילקנאל יאאו.

93 משמר / נילקנאל 329923 מעמד.

94 שהיה / פ לאין.

אין כאן נחת רוח. הכסף משנה פירש שרビינו משיג כאן על מ"ש הרמב"ם "תפלת ערבית אינה חובה", אולם בחידושי ר' חיים הלוי ירד לסוף דעת ר宾ו שהינו חולק על מ"ש הרמב"ם "היה עומד בחפה ונזכר שכבר מתפלל פוסק ואפיקו באמצעות ברכה", כדי להגתו על בעל המאור (דף יג ע"א בדפי הריני") וכבריוו המתוגלים מתוך שפוניטטמוניא כתבי-היד בהשגוות פירק א' מהל' תפלה שלדעתו "פוסק" הפרioso אם ירצה הרשות בידיו להפסיק וAINO חיב לחמשין, ואולם אם ירצה ימשיך ואין מעכב על ידו. [אין זאת טענה חיללה על מנת הכסף משנה שהרי בימיו טרם נדפסו השגות הראב"ד על בעל המאור, ואילו ראן יתכן שהיא כותבת אחרת. עי' שורת איש מצחיח ח"א סימן טו (ד' נ"ח סע"ד וע"ח רע"א). ועמ"ש בסמוך]. ובזה אולה קושית האו"ש על ר宾ינו בהלכה הבאה. ועי' בהערה המתדריך למאירי פ"ג דברכות הע' 190-191, שהוכיחה את זדקה דברי רחה"ל מן המאייר. (כעת מצאתи שכ"ב הגרש"ז ערבו ריבריך משאמלי בביאורו לראב"ז, "בן שלמה", עי"ש מסכת ברכות, סימן קנה, עמ"צ). אולם, אם כי עפר אגמי תחת כפות רגלי הגדיק, בזה חולק אני עליו שכתב שרビינו עומד בשיטת רשי"י ותוס' שפסקו כביה"ג ודלא כרי"ח, ואין לה הכרה כלל, ואדרבה שפיר יכול מטעם הראב"ד לסביר כרי"ף, עי' ערוה"ש או"ח סי' קז, ומ"ש לעיל בפ"א הל"ג.

יש מי שאומר. הלא הוא הראייה הוכח בטוא"ח ר"ט תקפב. וכותב הטור שם שהrab"d כתוב כדבורי, אולם עי' ב"י שם: "bahagot baf"i מהל' תפלה כתוב שיש מי שמספרן כן אבל אינו מבירע בהדייה שידיה דעתו כן". בומנו של הבית יוסף

השנות הראב"ד

ה, ה וכן לא יהיה אחד מברך ברכת כ"ר.
א"א אינו⁹⁵ אומר⁹⁶ אלא⁹⁷ יוצר⁹⁸ בשבל קדושה שבה והוא פורס
כמו בפרוס הפסח⁹⁹ מאוי פרוס¹⁰⁰ פלאגא ופלגא¹⁰¹ דהלוות הפסח¹⁰²
וכן פורס על שם¹⁰³ והוא אחת מהשתים¹⁰⁴ שלפניה¹⁰⁵

י. ה אף לבנים לא יעבור.
א"א אנו אמורים¹⁰⁶ מפני חשש מינות ולא באotta תפלה ולא
בחפה אהורת¹⁰⁷

74 אינו / נילקנאל 3219923 אנו / פ ליתא.

75 אמר / נילקנאל 3219923 אמורים / פ ליתא.

76 אלא / נילקנאל 3219923 על.

77 יוצר / נילקנאל 3219923 יוצר אור.

78 שקלים ג.א.

79 פורס / ג פרוסא / נילקנאל 3219923 פורסיא / פ ליתא.

80 פלאגא / נילקנאל 3219923 פלאגא / פ נילקנאל ליתא.

81 גمرا שקלים שם.

82 מגילה כד.

83 מהשתים / נילקנאל 3219923 מן השתיים.

84 שלפניה / פ לפניה.

85 השגה זו אינה בכ"י נילקנאל 3219923.

86 אנו אמורים / פ ליתא.

87 תפלה אהורת / פ באחרות.

יוצר בשבל קדושה שבה. עי' מגילה כג: ועי' ספר הบทים לר"ד הוכבי מאישטיליה (הו"ל ר"מ הרשלר) עמ' כו: "הראב"ד כתב בתשובה שאלת שהיחיד אמר קדושת יוצר, ובפירושו כתב שאין היחיד אמור קדושת יוצר". ועי' שורת רמב"ם, "פאר הדור", במהדורתו החדשה של ר"ד יוסוף (ירוש"ת תשד"ט) סימן פא, הע' 5. פורס על שם מפני שהוא אחד מהשתים שלפניה. כ"כ ריש"י מגילה שם: "פורסין לשון חז"י דבר". ועי' מגדל עוזו שרビינו חולק על הרמב"ם שבפירוש המשניות כתוב יוטרנסן על שמע היא הפרישה והצעעה שהיא קודמת קודם ק"ש ר"ל שיטור אדם אחד יוצר ואהבה", ומאיד מוספקני אם ר宾ינו הכיר את פיהם"ש לרמב"ם.

מנפי השש מינות. נראה להעתק מ"ש בפירוש ר' יהונתן הכהן מלוניל (הו"ל ש. ק. מירסקי) פ"ד דמגילה: "האומר איני עובר לפני התיבה בצדעתי, בגדי צבעוניים אדומיים, אף לבנים לא יעbor, דחיישין שמא מינות גורה בון, שתלמידי ישו הנצרי, שהם הכהנים עושים כן ולובשים לבנים והולכים יחפים בשעת תפלה שוא שליהם ומקפידים על שאר בגדי צבעוניים". וכ"כ הנמק"י מגילה (הו"ל רמ"י הכהן בלוי) בשם רשי".

הלבות תפלה

פ"ט

יכול הקונה לעשות בה בית התבונן ביה הבקר בבית המשכוב ומותרים להשתין בו מים ולפייך אין הפי' כי אם על הדמים וכו'". (כעת מצאתי בהגנת הרמ"ד הלי' פלה יא, יז שהעתק דברי רביינו בתמים דעתם מלא במלחה, ולא ראייתי מי שיעיר בזה) בהקשר זה, רצוני לצלט מדברי רביינו בהמשך משום חידוש שנחרש בו: "ומ"ש בסמוך... מהו למזרעה בית הכנסת שנפל היה ובנו את אבניה ואת עזיה במקם אחר ולא נשרו שם כי-אם תל עפר והוא מדרס כל לאדם ולבמה ונסתפק רビינה אם היה יכול לזרעה בקבנות או בחכירות כי היה שמה ולא היה ממנה שום הנאה לבני העיר ואפשר שהיתה אשפה ושאל אם בטל קדושתה בחורבנה ואינה דומה לבני-הכנסת שחרב כי הוא עדין קיים אלא שנתרועעו משום שוממו של גלן נשים ממש הלא תורה ואין שותחין על גנו פירות יש לו גנו וקירותיו אבל אם הוא תל עולם ונעשה מרbez להבמה ולזבל אין זה מו החימה אם נסתפקו עליה אם נתבטלה קדושתה כי כמה בתי בכסיות ומדרישות היו בירושלים ובשאר המדינות ובשבטלה הארץ בטלה כלו ולא חשו להם בטלתו מן הגדולה שלאל לעשות בהם כל צריכיהם".odus שבשורת משפט כהן סימן צז סק"ו דהה את שיטת השגות הראב"ד בתל"ה בית הבחירה י, יד והכריע נגידו כרמב"ם מכיה הסוגיה ב מגילה (כח) "השימושי את מקדשיכם, קדושתו אף כשהו שומפני", וכן קל-וחומר מתחייב-כnestת לבית המקדש שהקדושה אינה בטילה (זהיתכן להיות שיסוד כל הקדושים של מקום, שהוא בית המקדש, יהיה גרווע כחו מתקדשות של מקדשי מעת, שהם נטפלים לו, ולא מצינו בכל תורתה כולה שהוא טפל חמוץ מן העיקרי)". והנה עיניך וראות שדרך הראב"ד סלולה לפניו ושפיר קוזיל לשיטתה ב"תמים דעתם" קדושת בית הכנסת נתבטלה בחורבנן גמור. וזה כפורה ופורה בס"ד. ועי' מלכי בדור לר"ח הירשנוגן, ח"א (תרע"ט) עמ' 41-49, שביקש להתיידד הכנסה לתה הבית בוה"ז עפ"ד הראב"ד, ולא הסכימו עמו רבני דורו, ובראש האוסרים היה הרב קוק ו"ל שבך שאפלו לרבא"ד" בירת אין בן, אבל איסורא איכא, ויכול להיות איסור לאו ועשה של תורה, או עכ"פ מדברי קבלה וכו' ופשט שעכ"פ לא נפקא מאיסורא דרבנן ודרכי סופרים החמורים". יעוש' ח"ד "חליפות מכתבים", עמ' 4-136; וח"ז (תרפ"ח) "חליפות מכתבים", מכתבים יג וכו' וראה מ"ש הרב קוק לז"ר ב Mattis, באגרות הראי"ה כ"ד ע"מ רמת. [וכע"ז נחלקו האחראונים בעדעת הראב"ד הל' נזירות ח, טו שכותב "זהבנין בזמנ ההה טמא מות הון ועוד אין עליון חיב טומאה והחייב אותו עליו להביא ראייה", שיש מן האחראונים שהבינו בעדתו היתר גמור לכהנים להיטמא למתים בזמנ ההה, ויש שהבינו שאיסורא מיהא איכא המשנה למלך הל' אבל ג, א ושות'ת הגאון רבינו עליבא איגר מהדור"ת סימן י"ח נקטו בעדעת הראב"ד שאין איסור כלל. לעומת זאת, בדגול מרובה י"ז סימן שעב ושות'ת חותם סופר י"ז סימן שלט נקטו בעדתו כי עדין יש איסור, לדג"מ אולי אפילו איסור תורה, ולחות"ס רק איסורא דרבנן בעלמא — כלומר לא אמרה הראב"ד אלא לענין חיוב מלכות אבל לענין איסור מודה. ולאמתו של דבר, ברור שלא בא הראב"ד אלא לפטור את הכהן בזמנ הוה מלכות, אבל איסורא מיהא

השנות הראב"ד

קורין אחר עמוד השחר ובשעת הדחק אדם יוצא בה ומאי לא יצא דקאמרין⁹⁵ אלא ⁹⁶ שלא יצא כתקונה וגם זה כמו זה יא, יז בני הכהן וכו'

(נדפס בכסף משנה) י"א אין זה מחור שיויכלו להתנות על ארבעה דברים אלו ⁹⁷ ואם אמרו ⁹⁸ שיכולים להתנות עליה לזרעה והוא ⁹⁹ תל חרב לא אמרו להחל הבית שהיה לתפלה להיות ¹⁰⁰ בורסקי ¹⁰¹ וכיוצא בו

95 דקאמרין / פנק2לפנ' 32993 דקאמרין הכא.

96 אלא / פ' ליטא.

97 אלו / נמרפפ' 3 הלול.

98 מגילה כו:

99 והוא / פנק2לפנ' 32195 והוא היה.

100 לתוית / רפ' 199 להיויתו / נפ' 32 לה יותר / נפ' לא יותר.

101 בורסקי / נפ' 32993 בורסקי.

טרם נדפסו השגות הראב"ד לבעל המאור, אבל בימינו כבר אפשר להוכיח את אמרת דברי היבת יוסף מ"ש הראב"ד בהשגוותיו אלו (ברכות דף י' ע"ב בדף הראי, ד"ה ונראה) להצדיק את פסק הרاي' שלא יצא וצריך לחזור, נגד החקפת בעל המאור. אך צ"ע שבב"י שם בסמור היבא דברי הארכות חיים שכותב בשם הראב"ד שאם אמר מלך אהוב וכו' לא יצא וחוזר ואומר המלך המשפט, ולמה לא הכריע מוה להփך שאין דעתו כדעת הייש מי שאמר. ומאי לא יצא דקאמרין אלא שלא יצא כתקונה, השווה מ"ש רביינו בהשגוותו על בעל המאור ריש מסכת ברכות (דף א ע"ב ד"ה ועדיין). וקשה לפירושו מהירושלמי ברכות א, א, הובא במלחמות לרמב"ן (ב' ע"ב בדף הראי', סota"ד).

ואם אמרו שיכולים להתנות עליה לזרעה והוא תל חרב לא אמרו להחל הבית שהיה לתפלה להיות בורסקי וככ"ב. ע"י כסף משנה, וככון לדעת רבינו במפורש בתמים דעתם סימן קיד: "אם מכוון אותם במעמד אנשי העיר וקבלו עליהם מה שעשו אז אפילו למשתוי ביה שכרא שפיר דמי פ"י אפילו התנו שיכרמו לצורך שתיה ולא לצורך אכילה כי היא חי נפש אלא אפילו לצורך שתיה מותח להוציאו כי הם בנו אותם ועל דעתם בנו אותם שאם יצרכו מזונות יתפרנסו מדמי" שלא עליה על הדעת לבנות בית הכנסת וייהו חסרים מזונות...". יש שגורסים אפי' למשתא ביה שכרא שפיר דמי, רוצחים לומר שיכולים להוציא את מקדושת בית הכנסת למורי אבל לא הרים ואין העניין גראה כי מושני פניט האחד כי עדין לא הגיעו לאווחה פסקא שמזכרת על יציאת הבית לחולין ומה עשה בה, ועוד כי לא יתכן לומר אפילו למשתא בית שכרא וייתר דבר נבואה מוה

הלכות תפלה

ובמקומות הללו ¹⁰⁵ נהגו ¹⁰⁶ שהulosים לקרות בתורה ¹⁰⁷ הוא לבדוק קורא ¹⁰⁸ ואין החזון קורא עמו ומה שכחוב הוא ¹⁰⁹ עניין זרות הוא ¹¹⁰ מאי והציבור היכן הלכו

נותו, ו' כהן שלא היה לו דבר מלבד אלו הדברים המונעים גשיאת כפים אף על פי שאיןו חכם ואינו מדריך למצות או שהיו הבריות מרננים אחריו או שלא היה משאו ומנתנו בצדך הרדי והנושא את כפוי ואין מונעין אותו לפי שזו מצות עשה על כל כהן וכהן שוראיו לנשיאות כפים ואין אומרים לאדם רשות הוסף רשות והמנע מן המונעות.

אי' ¹¹¹ ומאהר שאינו רשאי לעלות אלא בשיקרא אותו ש"ץ (= שליח צבור) אי זו רשות אם נמנעומי שימנעוה וכי יסור הרצון מעליו ולא תקצר עליו נש השומעים את קולו כאשר שומעתו קול ארוי נוהם או את הדוב ¹¹²

¹⁰⁵ ובמקומות הללו / קגנפפ ומוקמות רביהם.

¹⁰⁶ נהגו / פ נתנו העם.

¹⁰⁷ שהulosים לקרות בתורה / פנקולרפפ 321 השעה להספר תורה

¹⁰⁸ לבדו קורא / נקכלרפפ 321 קורא לבדו.

¹⁰⁹ הוא / פ ליתא.

¹¹⁰ הו / פנקולרפפ 329 ליתא.

¹¹¹ עפ' משלוי כת, טו: "ארוי נוהם ודוב שוק מושל רשות על עם דל".

¹¹² עפ' משלוי כת, טו: "ארוי נוהם ודוב שוק מושל רשות על עם דל".

הריי' הלו סולובייצ'יק מבוטטון שליט'א שאין כוונת רבינו כאשר הבינו המגדל עוז והכסף משנה שתחמה במציאות لأن הילך הציגור שהיה שם בשעת הקリアה לפני זה, אלא כוונתו להקשوت להיכן פרח דין הציגור שצרכיך עשרה. ועי' "בענין שמונה פסוקים בשיטת התורה", הרב יצחק סנדר, המעין, תmeno' תשמ"ב.

איןנו רשאי לעלות אלא בשיקרא אותו שליח צבור. תרגום "אמור להם" — כד תימרון (ס"א יימרון) להוון, ראה תוס' מנהות מד. ור"ן ומרדי פריך הקורא עומר. ובסוטה לט: "ואין הכהנים רשאין להתחילה בברכה עד שכלה דבר מה קורא", ורבינו מפרש "הקורא" שליח-צבור כפירוש"י (וע"ע עורך ערך "חzon") דלא כרבינו تم בברכות לד. (וע"ע עמק הנציז"ב ספרי נשא ד"ה ומניין שחוזן) אי זו רשות אם נמנע. ראה סוטה לח: ומנהות מד. "כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלושה עשה וכו'". ועתומס' שם, "דזקה כשאומר לו עליה".

שינויות הראב"ד

יב, טו המפטיר בגביה כי עד שנייה חותם בונה ירושלים כי עד בתפלה.

אי' אנו אומרים משmach ציון בבניה

יג, ו' שמנה פסוקים שבסיוף התורה כי עד מותר ליחיד לקורתן. אין לא שמענו דבר זה מעולם ומה שאמרו ¹⁰² היחיד קורא אותן לומר שאינו מפסיק בהן ¹⁰³ והכי איתא בירושלמי במגילה ¹⁰⁴

¹⁰² שאמרו / פ שאמרו רוזל.

¹⁰³ בהן / נקכלרפפ ליתא.

¹⁰⁴ בירושלמי במגילה / ר בירושלמי דמגילה / פ"ג ה"ג.

איכא. כן כתבו בשם הרמב"ן בחידושים סוף מכות והמאירי נoir מב: וכן מובן מאליו מ"ש בהשגת על הריי' פ' שליחי מכות (= חמים דעתם סימן רול). (ובדעה זו אחזו רבינו שם, מובא בסמ"ג עשיון רול), להבנת שיטותו, מלבד ההשגה הנ"ל, ראה מ"ש בהלכות גזירות ב, כא (בוחנו"א שם) ובחל' אבל ג, ג (אגב, נוסחת הדרפוס של ההשגה בהיל' אבל, יוטומאת באיה), משובשת, ובכתחה"י (פ, פט) הנוסחה כתקנה, יוטומאה ובאייה, זהה פשות, ולא התייחס מעיר על כך אילולא ראייתי בששות לבודד עפסטיין טו"ס לו שהציג להגיה בה מה שלא יתכן כלל), וראה פירוש הרדא"ש נoir מב: ועי' נחל אשכול (ביאור ספר האשכול) מבוא עמי ווא' והלכות טומאת כהנים, ח"ב עמי' יד (וכשכתב שהרבא"ד בהשגות על הריי' פ' חור בו מ"ש בהשגות על הרמב"ם, הרי הפך את היוצרות); סדר טהרות, מסכת אהילות דף ח'יט; ושורת' אבנין נור יוז"ד סי' חסן, ועי' פירוש הרבא"ד לעובודה זורה לו: וחידושים הרמב"ן שם) וע"ע מאיריו שבויות טו: שהעתיק את דעת הרבא"ד וכותב "זהמנת פשטוט ליכנס שם לפ' מה שמענו".

אנו אומרים משmach ציון בבניה. ר' עמרם גאון, ר' סעדיה גאון והרמב"ם חותמים את הברכה השניה אחר המפטיר "בונה ירושלים" (ראה בסוף ספר אהבה, "סדר תפלה כל השנה"), וכן מנוגה תימן עד היום. אנו מנהגנו לחותם "מש mach ציון בבניה" כדי איתא במסכת טופרים יג, יב. וע"ע א. לוי, יסודות התפלה, עמ' 325-322.

ומ"ש היחיד קורא אותן לומר שאינו מפסיק. כן שיטת רשי' ור' ר' (תוס' מגילה כא: ב"ב טו. ומנוחות לא), וער"ן מגילה פרק הקורא עומר. והכי איתא בירושלמי במגילה. פ"ג ה"ז: ר' יוסה כי רבינו בין תמנוני פסוקיא אהילא דמשנה תורה טעוגין ברכחה לפניהן ולאחריהן". ובמקומות הללו נהגו שהulosים לקרות בתורה הוא לבדוק קורא ואין החזון קורא עמו. כן פירש ר' משולם בתוס', ועי' ש מה שהקשה עליו רבינו שם. והציבור היכן הלכו. שמעתי בשם

וכ"כ בפירוש רבנו יהונתן הכהן מלוגיל (הו"ל ש. ק. מירסקי) שלחי מגילה: "כל כהן שאינו עולה עולח בשלשה עשה, כלומר שהצבור מצוין שעלו לדוכן ואינן רוצין לעשות, אבל אין צבור מצוין אותן עוברים דהא כתיב אמר להם כד תימרון להוון". ועי' במרודכי מגילה סימן חמוץ דלא דוקא שליח-ציבור אלא אספלו ה"נוון המים" לכוהנים ליטול ידייהם אם מוציאו ליטול את ידיו צריך לישא כפירות ולא עולה עולח בשלשה עשה, וכ"כ בתגדות מימוניות סוף הלכות נשיאת כפים, "ויש ליוזר שלא יאמר לו אדם עליה ונעם את הנזון מים לכוהנים יוזרו שלו ייאמר לו טול ידך לעלות... אמן אם לא אמר לו אדם עליה אינו עולח בעשה וכו'". ועי' ביאור הלכה או"ח קכח, בשלידינה הגה בז"ע אם דוקא שהצבור (או הש"ץ, שלענין זה צבור עצמו) קוראו עולח בעשה, או אפיקו כל אדם. ועי' רבינו מנוח סוף הל' נשיית כפים, ב"י או"ח ס"י קכח, שו"ת בגין ציוו לוי יעקב עטילנגר, סימן ז, והעמן שאלה לנצי"ב לשאלות דרב אחאי גאון, שאלתה קכה, ומני' שימנעחו. השווה תשב"ץ סימן קזו: "כהן שהמיר דתו וחוור בתשובה... מהר"ם (מרוטנברג) ז"ל אומר שאין אמורים לו לעלות לדוכן, ואם עליה אין למחות בידו". ועי' ירושלמי גיטין פ"ה ט ושורי קרבן שם. כי יסור הרצון מעליון, ולא תקצר עליו נפש השומעים את קולו וככו'. ראה והר נשא קמו: "תאנא כל כהן דלא רחמין לה עמא לא יפروس יdoi ועובדא הוועה בחדר דקס ופריס יdoi ועד דלא אשלים אתבעיד תלא דגרמי, מ"ט משום דלא בריך בתביבותא וקם אחר ופריס יdoi ובריך ואתקון והוא יומא, כל כהן דהוא לא ווועס לעמא או עמא לא חמינו לה לא יפروس יdoi לבריכא לעמא דכתיב (משל כי' טוב עין הוא יבורך א"ת יבורך אלא יבריך". ועי' מחשבת הקודש לר' אברהם הרשביג, ח"ב סימן כא. השגה זאת יוצא בפעם הראשונה וברוך שווינו לאור הנזון של רבינו. מסתבר שעשוויות להיות מוגנה נפקודינות הלכה

למעשה, ראה מבחן

הלכות תפילין ומזווה וספר תורה

ג, ה ביצד כדור הפרשיות כי עד אם החליף סדור זה פבולות. א"א רבינו האי ז"ל¹ אינו אומר כן². אלא היה באמצע קדש מימין המניח והיה כי יביאך סמור לה שמע משמאלו והיה אם שמווע סמור לה³. באמצע והוא בהיפך לקורא שכנדוז והקורא קורא כסדרן על שמע והיה אם שמווע נאמר⁴ שהוא כסדר הקורא. בתורה מימין לשמאלו והמחבר הזה שם הבריתא השנואה בגמרה⁵. מימין הקורא והבריתא שהביאו בkowskiach⁶ ואמרו⁷ והא חניא

¹ זיל / ג' בגאון.

² כו / ט כה.

³ שמע משמאלו והיה אם שמווע סמור לה / נק' ליתא.

⁴ מנוחת לד:

⁵ הקורא / פלנורפפ' 32 הקוראים.

⁶ שם.

⁷ בkowskiach / ר' ליתא.

⁸ שם.

רבינו האי ז"ל. ישנן מסורות הפוכות בשם רב האי גאון. הראב"ד ורבינו הם (מנחות לד: תוד"ה והקורא) כתבו בשם "היוות במאצע". הרמב"ם, כשנשאל מהחייב לוגיל כיצד פסק בחיבורו להיפך מרה"ג, השיב שגם הוא בתחילת הוטעה [על-ידי חיבור התפילהן של ר' משה (בתשובה כתוב "בן מימיון", אולם וא"ה פרימין בהערתו טועין שזה שיבוש) מקרוטובה] לחושב שרה"ג סבור כן, אולם כשהגיעו לארץ-ישראל נודע לו להיפך שבאמת דעת רב האי גאון שהפרשיות מונחות כסדר שכובות בתורה (כלומר קדש, והיה כי יביאך, שמע, והיה אם שמווע). עי' פאר הדור סימן יט; תשוכות הרמב"ם (הו"ל א. ח. פרימין) סימנים ז, ח; חמימים דיעים סימן עט מבעל האשכול; ותורה שלמה לרמ"מ כשר, מלואים לפשרות בא, סימן מד. רשותי ורמב"ם פוסקים שהפרשיות כסדרן, ורבינו הם ורבינו הווית במאצע (כלומר קדש, והיה כי יביאך, והיה אם שמווע, שמע). אולם גחלקו ורבינו הם ורבינו בפרט אחר, ראה לנוון. קדש מימין המנויות, רשותי, רמב"ם, ורבינו הם כולם מסכימים שסדר הפרשיות בגמרה נאמר

רבינו כייקר את סדר המניה שיש צורך בקריאתו, וסבירו אמתית היא. (שו"ר שכטב כן רוח'י דינקלס בדעתו יוסף ע"מ ידים פ"ג מ"ג) היסדים ואנשי מעשה הולכים אחריו ז"ל (עפ"ש בשורת רם"ע מפניו סימן קו) מנהיגים ארבעה זוגות תפילין: רשי", רבינו חם, שמושא רבא וראב"ד. בתפילין (של ראש) לראב"ד החווית באמצעות בתפילין דרי", אלא שבתפילין דר"ת קדש מיינן הקורא ושמע משמאלו, ובתפילין דרבינו קדש מיינן המניה ושמע משמאלו. הנהוג שבתפילין (של ראש) דشمושא רבא הפרשיות מוסדרות בסדרון (ברשי") אלא קדש מיינן המניה והיה אם שמעו משמאלו, ואילו בתפילין דריש" קדש מיינן הקורא והיה אם שמעו משמאלו. כך שתפילין של שמושא רבא וראב"ד שווים זה בזו שמסודרים מוויח-דאה של המניה ולא של הקורא. (בתפילין של זה שווים ר"ת וראב"ד, וכן רשי" ושמושא רבא). עי" בתוכה' במלואים לפרשת בא; בטעמי המנהיגים ומকורי הדינים (הו"ל ש. ויינפלד) ענייני תפילין; ובஸמורת שלום לר"ש מקוינוב, סימן ד סק"ב. בתו"ש ובטעמי המנהיגים מופיעות טבלאות. (ויש להעיר על מ"ש בטעמי המנהיגים שימושא רבא מרוב שר שלום גאון, שוה מפקפק, עי' תשובה רשות"ג גאון לר"ש ויינברג, עמי לה-לו) אגב, בஸמורת שלום חקל אם בתפילין לראב"ד גם השינוי הפטרים מאשר אצלו: "לכארה היה נרא השם שלרש"י ו/or התש"י של ד' ראש מטה דשי"ז של ג' ראש הוא שי"ז של תורה ושוי"ז של ד' ראש הוא שי"ז של לחות והוא יותר חשוב על כן צריך להיות מימין הקורא אצל קדש, עיין בסמ"ג ומפרשיו, אם כן לשימוש רבא וראב"ד צריך להיות השם שלהתש"י של ד' ראש מימין המניה אצל קדש — ומכל מקום נראاه כיון דאמרו רוזל וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך תפילין בראש, ופרש"י דקאי על השינוי, עכ"ם גם לשימוש רבא וראב"ד צריך להיות שי"ז של ד' ראשין שחשוב יותר מימין הקורא". (כל החקירה הזאת לכתיביהם, כי בדיעבד "אי אפיק לית לנו בה", תוס' מנוחות לה, ד"ה שי"ז וסמ"ג שם), ואנו צריך לפנים, עשו"ת ר' ריטב"א (הו"ל אכחף) תשובה עא: "ואשר שאלת בשוי"ז של תפילין הללמיים היא, והטעם ששמעת מני כי שי"ז של ד' כדי שתהא לנו שי"ז שוקעת וכי צריך לנו בקריאת המניה, וכאשר דבר,عشית המצווה היא הגחה ולא קריאה ? ולפי עומק העניין, יש לומר שבתפילין ישנו קיום תלמוד-תורה, עפ"ש בואר שמה בהל' תית א, ב לבאר את דברי המכילה א"ס"פ בא, "למען תהיה תורה ה' בפק, מכאן אמרו כל המניה תפילין كانوا קורא בתורה, וכל הקורא בתורה פטור מן התפילין". (ותוס' ר'ה י"ג. ד"ה קרפהתא דלא מנה תפילין, הביאו את המכילה), וכORB האור שמה: "אלמא דעיקר מצוותה הוא בגדר שננו וכלמי שתורתו או מגנו פטור מתפילין (בגהרא"א או"ח סי' לח סק"י)... עיקרו רק משום תורה". ועי" מדרש שוחר טוב מזמור א, "כי אם בתורה ה' חפוץ, ר' אליעזר אמרו ישראל לפני הקב"ה, רבש"ע רוצין אנו ליגע בתורה יום ולילת, אבל אין לנו פנא, אל הקב"ה קיימו מצוות תפילין ומעלה אני עלייכם כאילו אתם יגעים בתורה יומם ולילת". ומכיון שהמניה כתפילין ומעלה אני עלייכם כאילו קורא, לכן תפס

איפכא שם אותה . לيمין המניה והוא תימה שהגמרה הניחה סדר המניה שעושה המצווה ופירשה סדר הקורא שאין לנו צורך בקריאתו ועוד כי שמע והיה אם שמוע לפ" פשטות¹⁰ מן הראש¹¹ הוא מתחילה ולא מן האמצע לדרכו זה המחבר לעולם שמע מן האמצע¹² ולפיכך¹³ תפס¹⁴ הגאון ז"ל דרך פשיטות הגמורה ושם היות¹⁵ באמץ

ד,טו לפיכך אסור לישן בחם וכוכי, (נדפס בקסוף משנה) א"א אינו כן אלא כל זמן שהם בידו לא יישן¹⁶ בהם כלל שהוא יפלו מידו והכי איתא¹⁷ בגמרא¹⁸ בפירוש

ו Era תנייא איפכא שם אותה / פר והא תנייא איפכא אותה שם / נקעלא 32993 והתנייא אותה שם.
פשטה / נקעלא 32993 פשטוט.

10 הראש / נקעלא 32993 הראשונה.

11 ולדברי זה המחבר לעולם שמע מן האמצע ר' פ' ליתא.

12 ולפיכך / נקעלא 32993 לפיכך.

13 תפס / נקעלא תפס.

14 היות / נקעלא 32993 היות.

15 ישן / ג' 2999 ישן.

16 איתא / פ' איתמר.

17 סוכה כו.

מנקודת מבט של הקורא, אולם לרביינו מדובר מזווית-ראייה של המניה, וטעמו: והוא תימה שהגמרה הניחה סדר המניה שעושה המצווה ופירשה סדר הקורא שאין לנו צורך בקריאתו. לאכורה יש להקשوت על לרביינו, וכי צריך לנו בקריאת המניה, וכאשר דבר,عشית המצווה היא הגחה ולא קריאה ? ולפי עומק העניין, יש לומר שבתפילין ישנו קיום תלמוד-תורה, עפ"ש בואר שמה בהל' תית א, ב לבאר את דברי המכילה א"ס"פ בא, "למען תהיה תורה ה' בפק, מכאן אמרו כל המניה תפילין كانوا קורא בתורה, וכל הקורא בתורה פטור מן התפילין". (ותוס' ר'ה י"ג. ד"ה קרפהתא דלא מנה תפילין, הביאו את המכילה), וכORB האור שמה: "אלמא דעיקר מצוותה הוא בגדר שננו וכלמי שתורתו או מגנו פטור מתפילין (בגהרא"א או"ח סי' לח סק"י)... עיקרו רק משום תורה". ועי" מדרש שוחר טוב מזמור א, "כי אם בתורה ה' חפוץ, ר' אליעזר אמרו ישראל לפני הקב"ה, רבש"ע רוצין אנו ליגע בתורה יום ולילת, אבל אין לנו פנא, אל הקב"ה קיימו מצוות תפילין ומעלה אני עלייכם כאילו אתם יגעים בתורה יומם ולילת". ומכיון שהמניה כתפילין ומעלה אני עלייכם כאילו קורא, לכן תפס

ד, י"ח במה דברים אמורים בכית הכסא הקבוע כו'. א"א נראה בוגרוא¹⁹ דבית הכסא עראי משתין בהן ותפלין בראשו אבל לא יטלים בידו משום קינוי²⁰ הניצוצות והכלי כתוב רב אחא זיל²¹

ד, יט אם הוצרך בלילה.

(נדפס בכספי משנה) א"א לא ידעתי למה בלילה²² ואולי לשמיירת עצמו כదامر רבי יוחנן²³ ביום שرأוי ללבושן²⁴ הויל ושרו ובן לינטרן וח"י ראשין אין זה נכון שרבו²⁵ יוחנן ביום אמר שرأוי ללבושן כלليل יה' ינניס²⁶ אותן לשמיירה²⁷ כבת רב חסדא דמנחא ידה ארישא דרבא²⁸ כי היכי שלא בעית²⁹

ו, א עשרה תנאים כו' עד וייחו לו דלותות.

א"א شيءיו לו³⁰ דלותות לא נאמר אלא משום היכר ציר³¹ ובשער שבין שני בתים שיש לשנייהם יציאה מכאן ומכאן ואין ניכרת ביאתה³² לשער האמצעי אלא בהיכר ציר שבו ולפיכך אמר לו³³

קבע דשי ברישא

ברכות כג:

20 קינוי / ר קילוח.

21 שאלות, פרשת בא, שאלתא מה (ועי' העמק שאלת נציגיב שם).

22 להה ליליה / פנקולרף 321999 נבלילה מה.

23 ברכות כ"ג.

24 ביום שראוי ללבושן / פנקולרף 321999 ליהא.

25 שרבו / נק 29.

26 ינניס / נק 2929 הכנמים.

27 לשמיירה / ר ליתא.

28 דרבא / ר דרב.

29 בעית / נק 222999 נבעית / ברכות סב.

30 לו / ק 2299 לה.

31 ציר / ר ליתא.

32 ביאתה / ר ביאתו.

33 לו / ר ליתא / מנוחות לג. ונוסחת הדפוס "חליל" במקום "קבע".

נראה בוגרוא כו' והכלי כתוב רב אחא. וכ"כ תוס' ברכות כג. ד"ה חישבנן.

אולם עי' מה שהקשה הכספי משנה, ז"ע. ועשוי' בית הלוי סימן ה.

שייהיו לו דלותות לא נאמר אלא משום היכר ציר ... ולפיכך אמר לו³⁴ קבע דשי ברישא. נחקרו רכובינו הראשונים בバイור מירמת רב נחמן לריש

ו, ז מפני שאין עשוין לדירה. א"א תמייה אני על שער הגינה שפטר³⁴ שאם יש בו³⁵ בית הרוי הוא חייב ואם אין שם³⁶ בית הרוי הוא פטור³⁷ מה צורך לומר ולהלא אף³⁸ בית שאינו מקורה אמר³⁹ שהוא פטור ואולי אף על-פי שיש בה⁴⁰ שומירה לגינה⁴¹ אמר שהיא⁴² פטורה⁴³ לפ"י שאינה קבועה כדי שיתחייב⁴⁴ לא בית שער שלה ולא שער הגינה ו, ט שתי פוכות של יווצרות כו' עד לפ"י שאין לה קבוע. א"א אף⁴⁵ הפנימית אין לה קבוע

34 שפטר / פנקולרף 321999 שאמר שפטור.

35 בו / ג. לו.

36 שם / ר. בו.

37 הרוי הוא פטור / נק 222999 ליהא / הרוי הוא חייב ואם אין שם בית הרוי הוא פטור / ג' ליהא.

38 אף / פ ליתא.

39 אמר / ר אמר.

40 בה / ג ליהא.

41 שומירה לגינה / פנקולרף 321999 שומרה לגונן / ג' פטורה לגונניין / ג' שומרה לגונניין.

42 שהיא / פנקולרף 321999 ליהא.

43 פטור / ג פטור.

44 שיתחייב / פנקולרף 321999 שתחייב.

45 אף / נק 222999 שאף.

גולותא (מנחות לג.) "קבע (ובנוווחתנו: תלוי) דשי ברישא". לרשותי, וכן לרמב"ם, הוא עניון חדש (לרשותי, תעשה ולא מן העשווי); ולרמב"ם, תנאי דלותות). משא"כ לרבא"ד, Tos' ורואה"ש הוא המשך המאמר הקודם, "וז אמר רב יהודה אמר שמואל במנוחה החל אחר היכר ציר, מאי היכר ציר וכו'". ועי' חשובות הרמב"ם לחכמי לוניל [הובאה בכספי משנה הל"ה, בפואר הדור סימן כ, ובתשובות הרמב"ם הוויל א. ת. פרימיום] סימן קלא]. "ורובינו הב"י בספרו הגדול הכריע דלא כהרמב"ם, ומ"מ הביא דעתו בש"ע סעיף טו, זו"ל הבית אע"פ שאין לו דלותות חייב במנוחה ויש מי שפטור עכ"ל, ולפ"ז אפשר דיקבע ולא ברכה" (ערוך השלחן י"ד סי' רטו).

אע"פ שיש בה שומירה לגינה אמר שהיא פטורה לפ"י שאינה קבועה כדי שיתחייב לא בית שער שלה ולא שער הגינה. עשו"ת רבנו יוסף מסלוצק, סימן מט: "משמע זה שומרה עצמה חיבת".

בهم ⁵⁵ קדושה כלומר ⁵⁶ שאין בהם קדושת המשמש ⁵⁶ ספר תורה אבל יש להן ⁵¹ קדושת בית הכנסת והכי איתא ⁶² בירושלמי ⁶³

י, ו לא יהוז בוי עד עלייה.
אייא ואם היה ⁶⁴ מקום ⁶⁵ גבוה טפח וספר תורה מונח ⁶⁷ עליו מותר והכי איתא ⁶⁸ בירושלמי ⁶⁹

- 58 בהם / 59 ג'ם.
- 59 כלומר / פנקלרוף 32199 לומר.
- 60 תשמש / פרטן תשמש.
- 61 להן / פנקלרוף 32199 בהן.
- 62 איתא / פ אדרין.
- 63 מגילה ג. א.
- 64 ואם / פ אם.
- 65 היה / ר היה שם.
- 66 ואם היה מקום / קו אם אין מקומו.
- 67 מונח / פ מגינה.
- 68 אתה / פ איתמן.
- 69 ברכות ג. ה.

ו, יב במתחלת שליש העליון וכו'.
(נדפס בקסף משנה) א"א [אמרו בירושלמי ⁴⁶] הגע עצמן שהוא ⁴⁷
שער ⁴⁸ גבוהה מנicha ⁴⁹ כנגד כתפיו ⁵⁰ ודין

יג, יד בשיטה אחת מותר.
א"א הטעם לפि שלא אסרו מגילה לתינוק אלא בזמן שהיה כתובה

סדר התורה מעתה אם שנה בכל דבר הפוסל בה תהא מותרת ⁵¹
יג, ד אבל הבזימות שעומד עליו שליח ציבור ואוחז הספר והלוחות
שכובתיו בהן לתינוק להتلמד אין בהן משום קדושה.
אייא אין דעתך נזהה ⁵² הפירוש ⁵³ ושמעתי הלוחות שהמפטיר
והמתרגם עומדין עליהם ⁵⁵ בשעת שימוש ⁵⁶ ומה שאמרו ⁵⁷ שאין

- 46 קדלאפ 32199 / פ בירושלמי אמרו / מגילה ד. יב.
- 47 שהוא / נקאלג 32995 שהוא / פ שיחיה / ר שם היה.
- 48 שער / פנקלרוף 32995 ליחה.
- 49 מנicha / פר מניח.
- 50 כתפיו / ר כתפיו ידו.
- 51 מזה / נקאלג 32995 בותה.
- 52 הפירוש / פר והתרוגמן / נקאלג 32995 והמתרגמן.
- 53 עליהם / נקאלג 32995 ליטה.
- 54 והמתרגם / פר והתרוגמן / נקאלג 32995 שמושם.
- 55 שימוש / פנקלרוף 32199 שמשם.
- 56 מגילה לב.
- 57 מגילה לב.

אמרו בירושלמי. עי' סוף משנה. הגע עצמן שהוא שער גבוהה מנicha
כנגד כתפיו ודין. חוס' יומא יא: ומנתנות ל"ג סע"א הביאו את הירושלמי;
רמב"ם, טור וש"ע לא הזכיר רק שליש העליון; ועודלו האהرونים הסכימו
כהירושלמי (לבוש וש"ך יוד' רפט, ד). אבל התוס' במנחות ל"ג רע"א כתבו
שהירושלמי חולק על הש"ס שלנו. "ומ"מ כיון דבירושלמי מבואר שם שכן עשו
למעשה בהכרח לעשות כן וצ"ל מה שהש"ס שלנו לא הזכיר זה משום דמייתא
דפשיטה היא" (ערוה"ש).

מעתה אם שינה בכל דבר הפוסל בה תהא מותרת. ראה פאר הדור סימן ז
(תשבות הרמב"ם, הויל א. ח. פרימן, סימן ה): "ואם נדחקנו לתביא פסוק
לראייה נשנה הכתיבה ונשנה סימניין או נכתב מכל תיבתאות אחת או שתים
ונכיה שאר התיבה או נכתב בסירוגין וכו'". עי' יומא לוז'לה.

א, ז ולוקה חוט אחד מן הלבן וכיו' עד ארבע הכנפות.
 א'זיא זה הסדר אין לו שרש ⁴ ולא ענף ⁵ ולמה ⁶ יותר בתכלת מלבן ⁷
 שהוא מין כנף וממנו מתחילה ובו מסיים ובכרכוכתו הוא ממעט
 אין זה כי אם שగיון גדול והגאון רב נטרונאי ויל ⁸ סידר אותו יפה
 סידור נאה מאד ⁹ על דרך שאמרה ההלכה וכמה ¹⁰ שיעור חוליה

לו שרש / פלו לא שרש / רפפו שרש לו.

וילא ענפ / פפ 29 וענפ.

ולמה / ר למא

בחלפת מבלון / פפּרָן בחלפת מבלון ומלבו / גיגו גיגו 322 מהבלט מלבו גברבו

ד"ל / פ ליחא

פִּידָר אַוְתָן יַמָּה בָּ

ב' יגור ואם מאיר / 122 צדקה איזוגן פולק ניאר איזען

וְכַאֲמָתָה בְּגִזְעָן מִפְנֵי בְּקִרְבָּלָם וְלֹבֶג / כְּלֹבֶג

זה הסדר אין לו שרש ולא ענה. ע"פ מלacci ג', יט' לשון נופל על לשון הרמב"ם בריש ההלכות ציצית "ענף שעושין על כנף הבגד הוא הגקרא ציצית". כגון זה בהלכות כלאים ב, יב הגיה האב"ד "לא מצאת לי זה שרש ועוקר", לשון נופל על לשון הרמב"ם שם "ונשארו העירין בארץ". ועמ"ש בהלכות ברכות ג, והגאון רב נתרוגנאי גאון ז"ל סיידר אותו וכוכו. השווה תמים דעתים סימן לט, ועיי' תשובה הרמב"ם, "פאר הדור", סימן מו. ועיי' ספר פתיל תכלת הנ"ל, פרט השביעי, שישנו שלוש דעות בעניין כריכת התכלת והלבן:
א) רב נתרוגנאי גאון והראב"ד שכל הכריקות צריכות להיות מחילוף כריכה אחת של לבן וכריכה שנייה של תכלת וכן חזרה חלילה עד שוגמר כל החוליא ומשיים בכיה בשל לבן וכן כל חוליא וחוליא כורך בה כריכה אחת של לבן ושניה של תכלת וחזרה חלילה; ב) תוס' והרא"ש בחד פירושא שכורך חוליא שלימה של לבן וכורך חוליא שנייה שלימה של תכלת, חוליא שלישית של לבן וחוליא ריביעית של תכלת וכן חזרה חלילה בכל החוליאו ומיסים בחוליא של לבן; ג) הגאון רב שמו אל בן חפני (ועהרכו) ורש"י ורמב"ם בספר האשכול ור"י שבמדרכי בשם י"ג וגם תוס' ורוא"ש אליבא חדד פירושא, כולחו כריכין ד齊צית ותכלת נינבו בר מרכיבה אחת הראשונה סמוך לכנף וכריכה אחת באחרונה בסוף החוליא ואחרונה. גם בעניין הקשרים נחלקו רכובותנו: א) לדעה קמיהה שהיא רב נתרוגנאי גאון וראב"ד ודעה שנייה שהיא שיטת תוס' ורא"ש אליבא חדד פירושא השוו ונוה בעניין הקשרים שוגם כשים תכלת צריכין וכן בחמשה קשרים; ב) דעתה שפר האשכול ור"י שבמדרכי גום ורוא"ש אליבא חדד פירושא כשים תכלת א桑גי בחמשה קשרים אלא צריך לקשור כל חוליא וחוליא. והן לעניין שיעור הכריקות שבחוליא ולענין מגין החוליות נחלקו: א) לדעה קמיהה שהיא רב טרוגנאי גאון וראב"ד שיעור הכריקות בחוליא הוא שבע להפנות ושלש עשרה המוסיף וכן בכל חוליא וחוליא, ומגין החוליות הוא ארבעה; ב) לכולו רכובות

הלוות ציון

ו. ייחודה אחד משמניה החותמי חוט תכלת והשבעה לבנים.
ז. טעות הוא זה ¹ אלא הנסים של ² תכלת והשעה לבנים.

זה / לא ליתא.

2 של / פנקולרפפ3 ליהא.

לبنים / ק2לרפפ21 לבן

כדי שיכרוך וישנה וישלש אתכלת קאי ותנא דתנא¹¹ הפחות לא יפחות משבעה¹² על הרכיכות¹³ קאי שהן שלש מן התכלת וארבע מן הלבן מפני שמתחליל לבן ומסים בלבן קשור תחלה סמור לכינף קשר אחד בחוט לבן ובוחוט של תכלת והוא שנקרא קשר העליון¹⁴ ואחר כך כורך שני חוטין אחד של לבן ואחד של תכלת עד שיש כרכיות והשביעית לבן לבדו וזהו שבע שאמרנו והן חוליא אחת ואלו הרכיכות כולן על ששה החוטין המשלשלים¹⁵ וחוליא אחת בשני כרכיות כולם על ששה החוטין המשלשלים¹⁶ וכורך וקשר חוליא של שבע כרכיות כאשר אמרנו ונוהגו לעשות חוליא אחת בשני קשרים סמור¹⁸ לכינף ושתי חוליות בסוף הגדי עם שלשה קשרים ובאמצע כורך ללא דקוק בין מכונס בין מפוזר בתכלת ולבן¹⁹.

א' אחד חוטי לבן כר' עד אלא חוט אחד כר'.
 א"א זה טעות אלא צריך להיות²⁰ שזרין דיליף בספרי²¹ תכלת תכלת ממשכן מה להلن שזרין אף כאן שזרין ובערובין²² נמי אמרנן המוצא תכלת בשוק לשונות פסלה וחוטין²³ כשרה ואוקימנא בשזרין ומופסקין כעין צריך לציצית

11. דתנא / נקנערפפ 321 ליתא.

12. מנותה לפ.

13. על הרכיכות / פפ' ארכיות.

14. מנותה שם.

15. המשלשלים / נקנערפפ 1992 המשלשלים.

16. והמשלשלים / נקנערפפ 321 ליתא.

17. ובענין / פפ' וכענין.

18. סמור לכינף וב' חוליות בסוף הגדי עם ג' קשרים / ר' ליתא.

19. ולבן / נקנערפפ 321 להיות.

20. להיות / נקנערפפ 321 להיות.

21. פרשת שלח, עשי הערות.

22. ר' צו:

23. וחוטין / פפ' חוטין.

ציריך להיות שזרין. עשי תשובה הרמב"ם "פאר הדור" סימן כא. עשי ארצת החיים לגאון מלבי"ם סימן יא סק"ב. בספר. כך גירסת הראשונים, ריבינו והרמב"ם בתשובה (ועי"ע תוס' מנחות לט. ד"ה קשר) ובנוסחה שלנו ליתא חד ילפותא. עשי ביאור תלכה סימן יא סק"ב.

דהנץ תרתי דעה שנייה ושלישית שיעור הרכיכות בחויליא הוא שלש וכן בכל חoilיא וחoilיא ומגין החוליות הוא שבע לפחות ושהה להמוסיף.*

* בהדמנות זו, רצוני להעיר על דברי הרמב"ם לפקון ההלכה ט: "העושה לבן בלא חכלת לוייה אחד משמנוגה החוטני וכורך אותו על שר החוטין עד שלישין ומגין שבי שלישית ענה. וכרכיה זו אם רצה לכורך אותה חוליותחוליות כתען שכורך בתכלת הרשות בידו וזה הוא מגנונו, ובמ' רצה לכורך בלבד לא מגין חוליות עישה, ככלו של דבר יתכוון לחיות הכוון שליש והענף שני שלשים, ויש מי שאינו מפרק ברכר זה בלונ". ועמ"ש הכסף משגה. ועתום' מנוחות לט. "לא יפחות משבע כנגד שבעה ריקעים — לפי שתכלת דומה לים ועם דומה לרקייע ואנן דלית לו תכלת לא קדרין בהא והוא גמי אמרנן צריך לקשרו על כל חוליא וחoilיא הינו כדי שייה נבר תħallit" (ועי"ג ברש"י שם). וברא"ש יותר מפורש הדבר: "נראה דודוק בשיש תכלת או יש לדקק במגין חוליות, שהתקחלת ניכר בחוליות זוזמה לרקייע וhalbן דומה לאויר שבין רקייע לרקייע, אבל האידנא שאין לנו תכלת אין לדקק במגין חוליות ומהאי טעמא אין צריך לקשר על כל חוליא וחoilיא, כי הקשר הוא להכير מגין החוליות". [ושמא הרמב"ם שנוגה לכרוך חוליות-חוליות גם בזמננו הזה שאין אלא לבן, לשיטתו בהלכות יסודי התורה ג, ג, "זה שאנו רואין אותו (ב' כל הגלגים) כעין התקחלת למראית העין בלבד הוא לפני גובה האורי", ועי' מורה"ג א, ע], ועתה מצאתי בס"ד שגמ המנגה (שהזכיר הרמב"ם בסוף דבריו) לא לדקק בשליש גדייל ושני שלשים ענה גדייל שני שלשים ענה בטעמא הוא. אלה דברי התוספות היצוגו, הובאו בשיטת מקובצת סוטה יז. — "שהתקחלת דומה לים וכו', ולפיכך גנבה ציצית פירושת ציצית פלי שתקחלת דומה לים וכו' והקשב על כס האכבד עשה לנו ניסים על הים. ועוד שהתקחלת דומה לים ואנו עושה שליש גדייל שני שלשים ענה וכן עשה הקב"ה בקב' הים בשליש (אמצעי) ועשה מן הים (ב') (ג' שלשים) שאם יבקענו בשליש התהוו צריך שיידו למטה בטור הים ואם יבקענו בשליש העליון צריך שייעלו למיטה (דקיל גודשא תħallat) והבקיעו בשליש אמצעי לא למיטה ולא למיטה ע"כ יסיד הפייטן (פוננו) פינה) כאן וכאנו שליש הם מימות ונפקל לא מדקחtab בלב ים וקייל דלבו של אדם היי בשליש גופו".

שוב ראייתי בפירוש התוספות בהדור זקנים פרשת בשלח: "ונמצא במדרש, כתיב וייבקו תמים, דמשמעו שנבקעו ממש עד קרקייתו של ים, וכחטיב קפאו תחומות בלב ים, דמשמעו שקפאו ונקרשו ורכבו ישראל עליהם, וממשני לבב הים נ dredש, שאם קפאו מ' הים כולם כמו שהם, היו ציריכים לעלות עד לשימים, ואם היו נבקעים ממש עד קרקייתו של ים, היו ציריכים לירד עד ההום, וכך נבקעו גודש המים שהוא שליש של ים, כדאמרנן האי גודשא תħallat כו', מה הלב שני שלשים למטה מגוף האדם ושליש הגוף למיטה הימנו, אף הים קפאו שני שלשים של מטה. ובפירוש של מעלה נבלע. וזה שיסיד הפייטן: פונו כאן וכאנו שליש רום מימות". הרא"ש שם אחורי שמביא פירוש הניל מוספי: "זהה אמר הכהוב דודי שלח ידו מן הchor, בשיר השירים, פ': דודי זה הקב"ה שליח דדו להעיר ולסעד הווקנים שלא היה יכולן לעבור את המים, שעדיין היה טיט בהם למלחה, לפי שלא קפao ריק עד שליש, והתחום צפ' וועליה והיה רטוב מקום מעבר ואנטוכה רבתוננו ייל לעשות ציציות שליש גדייל ושני שלישי ענה, ועל יציאת מצרים כתיב פרשת ציצית". ועמי"ש רשי"ס פ"ז שלח בשם רב' משה הדרשן. לפום כך, גם העגנון של שליש גדייל ושני שלשים ענה, אין להකפיד עליו בזמננו שאין חכלת.

השגות הראב"ד

מקרה דאי אכן ארבעה חותין ואיתו הוא³⁷ חמישי אי קשר

- העליוון דאוריתא גרווע³⁸ ועומד הוא אלמא משום תוספת מיפסלא
- מצוה התם משום חיצזה דהינו החוט³⁹ היתר שחווץ בין החותין
- העיקרים והקשר שהרי למאן דאמר⁴⁰ קשור העליון לאו דאוריתא
- אמרין האי להודיה קאי והאי להודיה קאי וליכא גרווע והכא נמי
- אם היה⁴² שם⁴³ קשרה בתקנה והטיל בה⁴⁴ אחרת וקשרה כמו
- כん האי להודיה קימי והאי להודיה קימי⁴⁵ וכקשרה בין שנתכוון להוסיף בין שנתכוון לבטל וכן עיקר דהאי להודיה קימי והאי להודיה כו'⁴⁶

37. הוא / פ' ליתא.

38. גרווע / נק' גרווע הווא.

39. החיצזה דהינו החוט / פנק' גראפ' 321967 חיצצת החוט.

40. ראה Tosf. סנהדר' פט. ד"ה קשר.

41. קשור העליון / פ' ליתא.

42. היה / ר. יש.

43. שם / פ' ליתא.

44. בה / פ' ליתא.

45. קימי והאי להודיה קימי / נק' גראפ' קימי / ר. קאי.

46. דהאי להודיה קימי והאי להודיה כו' / פ' דהאי להודיה קימי וhai וכו' / ר. דהאי להודיה קימי וכו' / פנק' גראפ' 329967 ליתא.

א,טו הטיל צייטת כו' עד פטולה היהת.
א"א עינתי בדבריו ולא מצאתי²⁴ בגמרא כן שהרי אמרו²⁵ הטיל למוטלת²⁶ כשרה²⁷ ופירש רבא הטעם בבול תוסיף קאי מעשה לא²⁸ הוילך הכא²⁹ חתר את הראשונות²⁹ והנינה השניה מעשה³⁰ קריינן ביה ורב פפא שהקשה עליו ממאי דהאי גברא לאוסופי אתי³¹ דילמא לבטولي אתי³² ובול תוסיף ליכא מעשה איכא לאו למימרא דאי³² לאוסופי אתי הווי מיפסלו³³ חדא מנייהו³⁴ אלא למיפטר גברא מבול תוסיף היכא דעתא לבטולי קמייתא והטיל למוטלת כשרה סתמא הוא דאיתמר והוא דמסיק³⁵ בסנהדרין³⁶ בענין זוקן

24. מצאתי / פרט' 1969 מצאתיים / פנק' גראפ' 329967 מצאתיים.

25. מנותה מ:

26. למוטלת / פ' למוטלת עליו.

27. כשרה / נק' גראפ' לא.

28. הכא / פנק' גראפ' 321967 אפילו / פ אפילו לא.

29. הראשנות / פנק' גראפ' 21967 הראשנות.

30. מעשה / פנק' גראפ' 321967 תעשה.

31. דילמא לבטולי אתי / פ' ליתא.

32. דאי / ר. דהאי / פ' דהאי / דילמא לבטולי אתי ובית ליכא מעשה איכא לאו למימרא דאי / נק' גראפ' לא.

33. הווי מיפסלו / דראפ' 1969 מיפסלא / פ מי מיפסלא / פנק' גראפ' 329967 למיפסל.

34. מנייהו / פ' דהאי / פ' ליתא.

35. דמסיק / פנק' גראפ' 321967 דאמירין.

36. מה: פט.

בדברי הראב"ד: לפי שדינו של רב זира "הטיל למוטלת כשרה" נאמר סתמא ראה רב פפא דוחק רב בפירושו של רבא אשר לפיו לא יכול אדם לבוש את ה"מוטלת" במ"ה יubar מפניו בבול חוסטי. לכן פירש רב פפא באופן כזה שבעוד שתתי היציאות על הבגד וככל אדם לבבשו ולא לעבור בבול חוסטי שמוסום שכונתו לבטל את הראשנות. ודפ"ה. והוא דמסיק בסנהדרין בענין זוקן מمرا דאי איכא ארבעה חותין וכו'. בשאגת אריה סימן להקשה על הרמב"ם שכחוב בחטיל צייטה על צייטה בנתכוון להוסיף שניהם פסולים מטה דאמר בסנהדר' פח: לעולם איןנו חייב אלא בדבר שעיקרו מד"ת ופירשו מדברי סופרים ויש בו להוסיף גרווע ואיזו לנו אלא תפlein ואדר"ג נפרק והא איכא צייטה שעיקרו מדברי תורה וכוכ ומשני בצייטה מאי סבירא לנו אי ס"ל קשר העליון לאו דאוריתא האי להודיה קאי והאי להודיה קאי ואי ס"ל דקשר העליון דאוריתא גרווע ועומד הווא, והשתא אכתהי איכא למיפורך והוא איכא צייטה בחטיל צייטה על צייטה דלאו גרווע ועומד הווא דמעיקרא קודם שהטיל היציאת הב' היו היציאות הראשנות כשרות ועכשו כשהטיל השניות הוא דגרוע ופסל לראשנות. עכ"ל. וביד המליך כתוב שקיים השאגת אריה היא קושית הראב"ד

הרוי אמרו הטיל למוטלת כשרה. הרמב"ם פסק שבתנאי מסוימים ש"גחכוו להוסיף", הטיל למוטלת פסולה. רבינו מאידך, סבור שבעל אופן הטיל למוטלת כשרה, ולכך גוונה דעת התוספות (מנחות לת. ד"ה התחלה): "זהאי דלא מוקי לה התם (סנהדר' פח): בהטיל למוטלת ממשום דילמא לא מיפסלא בכק ע"ג דעובר על בל חוסיף אם נתכוון להוסיף ואם לא נתכוון להוסיף שרוי". ורב פפא שהקשה עליו ... למיפטר גברא מבול חוסטי היכא דעתא לבטולי קמייתא והטיל למוטלת כשרה סתמא הוא דאיתמר. רשי' פירש שרבע פפא מקשה על דינו של רב זира "הטיל למוטלת כשרה" כי "מאמי דגברא לאוסופי קא מיכוין דלמא לבטולי קא מיכוין ובול תוסיף ליכא מעשה איכא". כלומר היציאות פסולות מחתמת "תעשה ולא מן העשוי". רבינו, שלא כרש"י, סבור שרבע פפא לא בא לחולוק על דינו של רב זира אלא לספק ציור אחר משל רבא שגברא לא יצטרך לעבור בבול חוספה. אבל לכל הדעות אדם לא יכול לבוש את הטלית עד שלא יסיר את היציאות המיותרות, או את הראשונות או את השניות. אולם בשם הגר"ד הלוי סולובייצ'יק מבוסטן שמעתי את ההסבר הבא

ב, ז' המוצא תבלת בשוק אפילו מזא חותנו פסוקו משווין פסולה. א"א אם תדקך יפה בගירסה של עירובין⁴⁷ תמצא באמת דהכי מסקנה דשווין מופסקין כשרה דכולי האילא טרחי⁴⁸ והא דתנן⁴⁹ בהמוצא תפלין ישנות מכניסן זוג זוג⁵⁰ אבל לא חדשות כרביה יהודה לאו⁵¹ מושם דחוויישין שמא קמייעים הם דכולי האילא טרחי⁵² לעשות קמייע עניין תפלין אלא Mai han⁵³ חדשות שאין⁵⁴ מקושרות ומשום דלא אפשר למקטרינהו בשכתא ואפילו בעניבתה דרביה יהודה לטעימה דאמור עניבה קשייה היא

⁴⁷ בגירסה של עירובין / נגערת 32993 בגירסה עירובין / פרופפו בגירסה עירובין / צו: זצ.

⁴⁸ טרחי / רפ"ט 3219.

⁴⁹ אצלנו בגירסה הגירסה "דתנאי".

⁵⁰ זוג זוג / נגערת 321997 ליתא.

⁵¹ לאו / לא אבל.

⁵² טרחי / רפ"ט 3219.

⁵³ Mai han / נגערת 321997 מה han.

⁵⁴ שאין / לא שאין.

ולכן כמשמעות יציאות נוספת, היחסה נחפה במציאות ועובד על כל תוסיף, מה אין בארבעת המינים שהנים כארבע מצאות בפני עצמן (שהובא בארחות חיים הל' לולב סימן יט בשם ריבינו הראב"ד שם וטלון אחד-אחד מברך על כל אחד ואחד לעצמו מאחר שאין אגדות ביחד שתאה ברכת הלולב פורתתן), אין החסיפה מצאות לולב, ולכן כתוב שבכי האיל גוננא אילו עובר בכל היחסה מצאות לולב. (ולא זכתי להבין דברין, שאם כן הדבר, אפילו במין אחר לא יעבור תוסיף). (ולא זכתי להבין דברין, שאם כן הדבר, "ראי אגיד ביה מינא אהרינה בא חוסיפת, וריבינו כתוב בהדייא בהלכות לולב, "ועי"ע השגת ריבינו היה ליה מוסיף", ולא כתוב אלא במינו דליך מוסיף). ועי"ע השגת ריבינו להליכות מרמים ד, ג, ומאריך סנתדרין פח:

בגירסה של עירובין. צו: זצ. ועי' בתשובה שהסביר הרמב"ם לחכמי לוניגל [שהובאה בסוף משנה וב"פאר הדור" סימן כב ובתשובות הרמב"ם (הו"ל א. ח. פרימין) סימן ב] שמודה כי טעה בשל נוסחה משובשת שהוזמנה לידו. ועי"פ, בין יציטת לולב הוא מצד עצם אופי המציאות. ארבע היציאות מחותה מצהה אחת בלבד מהו"ל רמ"ז חסידה, רישוט' תשכ"ט). וראה השגת ריבינו הל' שבת יט, כד. דכולי האיל לא טרחת. בספר כתוב שם הנ"ל כתוב ריבינו: "bamata girsa shel no cdoli ha'il la terhat. be sefer chotav shem han"l catav rivinu: "bamata girsa shel no cdoli ha'il la terhat ayinish v'mefreshinu drabba gospita hadar b'ha, abel girsat ha'rav (= horiyah) ayinah kon ala d'vuli ha'il la terhat ayinish", v'z'u, v'shamay mchion shu'osuk canan b'shitat ha'ramb"m nakt girsa dirida.

פה. (ואם כי איןני משוכנע שזה כן, גם קושיה של השאגת אריה קושיה היא ולהרצה אלו צרכיהם), בתרציו קושיה זו חידש יד המלך הייש נפלא: כיון שהבטיל למוטלה אין המעשה הסתמי עצמו פסול אלא בצרוף כוונה מסוימת להוסיפה, אין זה עניין לדין וכן מורה, שזקן מררא הוא וזה שמורה בדבר שאם הוסיף רוגע, ככלمر מצד תכונות הדבר עצמו ללא שום צירוף זה פסול המציאות. זאת אין פסול זה בכלל פסול הגערון הנוצר בדין וכן מורה ומשום שאין גרעון זה בא מחמת צירוף כוונת העשויה המציאות. [במה שקדם מבסקו בפ"ב מהל' פסולי המקדשין כרבי יהושע] שעצם עבירות הללו דבל תוסיף אין ציריך כלל שום כוונת. יעוזין עוד בתוס' מנהחות מ: ד"הمامא ועירובין צו. ד"ה מיכל]. ועי"ע שוו"ת עוגג יו"ט סימן י; חזקושי הגרא"ה (סתנסיל) ע"מ רה-רט; ושו"ת לבוש מרדיי עפשטיין, סימן יא. שיטת ריבינו פה שהבטיל למוטלה ונתקוון להוסיפה, עובר על כל תוסיף אבל אין היציאות פסולות, סותרת את שיטתו בהלכות לולב זו, שאף על כל תוסיף אילו עובר. כבר העירו על כך האחוריים והעללו כמה תירוצים. בץ' הקודש לר' יהושע בדור הרב"ד דסובר דהמברא מסוגה דסוכה "לחומר הנושא גראח לחוש בדעת הראב"ד דסובר דהמברא מסוגה דסוכה אדם מוסיף במינו ליכא משום כל תוסיף או בר' סימן א כתוב: אין הכוונה דלא שייך ביה הכל אסור כל תוסיף, אלא הכוונה דמטעם זה השיב כאילו שלא בזמןנו דיאינו עובר משום כל תוסיף אלא אם כן מכובן להוסיפה מבואר בראש השנה כח: * אבל אם מכובן להדייא לצאת ידי חותם המציאות עלי"ד שתיהן, אין היכי נמי דעובר על כל תוסיף... דכיוון דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי לא חשיבות הלולב השני למעשה כלל ומשום היכי איןנו עובר משום כל תוסיף אבל אם מכובן לשם מצווה, זה גופא ממשי ליה מעשה ושפיר עובר בזה משום כל תוסיף. ולפי זה מיושבת הסתירה הנ"ל דבhalb' יציטת דמייריה להרייא בנתכוין להוסיפה משום היכי כתוב הראב"ד דאיכא כל תוסיף איפלו במין אחד (וכדמברא במנחות מה שאין כן בהלכות לולב דמייריה בכל גזוני ואדרבה מתוך שיטפה דילשנא של הרמב"ם ממשע דאפילו אם מוסיף רק לנו"י עובר משום כל תוסיף) בוה שפיר מהה הראב"ד דלא שמע מעולם איסור תוספת בזאת, שהרי אם לא מכובן ליכא כל תוסיף משום דאמרין האיל לחודיה קאי והאי לחודיה קאי". בשם הגרא"מ סולובייצ'יק ז"ל שמעתי תירוץ אחר: החילוק בין יציטת לולב הוא מצד עצם אופי המציאות. ארבע היציאות מחותה אחת

* השותה תוס' עירובין צו. ד"ה מיכל, ולפי המתבאר בספר כתוב שם פ"ג דר' ריבינו ס"ל מצאות צריכות כוונה פרט לעניין אכילה (ש"הרי גנטה גנטו ומעו"י), וכ"מ בהשגות הראב"ד לבעל המאור שלוי פסחים (ד"ה כתה, בדף הר"י פ), אין ציריך לשכנונו ונשיה בסברא רשוועה בזאת, אלא יש לומר בנסיבות שרבינו ספר עברו משום כל תוסיף בעי כוונה, עי' במנ"ח מצואה תנך דלמ"ד מצאות צריכות כוונה, לעבור וראי עבי כוונה אפילו בזמנה.

השנות הרא"ד

הלבות ציונית	קמ
ג, א כפות שחייב אדם כי עד ולילד עמו.	
א"א יפה אמר ⁷³ שלא בכל קטן משערין אלא בזה שיכול לילך לבדו בשוק שהרי אמרו ⁷⁴ והגדול יוצא בו עראי אלמא דלא ⁷⁵ בכל קטן משערין	
ג, ב אבל טלית של שאר מיניהם כי עד במצות ציונית.	
א"א במדומה אני שזה הוא כלך ⁷⁶ ולא מהוור	
73 אמר / ג ליתא.	
74 מנהות מא.	
75 דלא / פ לא.	
76 שזה הוא כלך / פרפפ' זהו כלך / גנקזען זהו.	

צבוע אלא במינן ממש... וא"כ לדידיה מין צבע כנף מגן ליה ומציצית הכנף לא שמעין הרוי אלא לא קפידן אציביען דציבען לא גרים כלום וכו'". תכלת... שהייא מינה. בטלית שכולה תכלת ישנן שתי שיטות שני שלש: שיטת רביינו שבמקורה כוה התכלת הייא-הייא "מין כנף" ושיטת החוספות (מנהות לח: ד"ה מיד) שהתכלת לאו מין כנף, ישנן שתי אפשרויות: א) בגידון דידן אין מין כנף (רש"י שהתכלת לאו מין כנף, ישנן שתי אפשרויות: א) בגידון דידן אין מין כנף (רש"י מהות מא:; ב) בתנאים חריגים אלה, הלבן (אף שאיננו מצבע התבגד) הוא מין כנף (רmb"ם הל' ציצית א, י' וזה הענין הוא הנקרא לבן מפני שאין אלו מצווין לצובען), וכןן, "חיותה כולה תכלת עשויה לבן שלשה שאר צבעוניין", ועי' סוף משנה כאן בסוף ההלכה). [שםעתி בשם הגרא"ד הלו סולובייצ'יק שליט"א].

כלך. "השיריאין והבלך והסוריין כולם חייבין בצדית" (מנהות לט:). ועי' בכיסף משנה שמראה רבינו המקור למ"ש הרmb"ם "משי". לחס' רבינו לתרוגמים העבריים במשנה תורה של מונחי התלמוד הארכימים, השווה השגותיו להל' ברכות ו, ג; שבאותו ו, ט; ובית הבחויר ב, ת. ולא מהוור. בסוגיא דמנהות שם נחלקו האמוראים רבא ורב נחמן אם בגדים של שאר מיניהם שלא מצטרם ופשטים חייבים בצדית מדאוריתא או מדרבנן. הר"ף והרmb"ם פסקו כרב בחמן, ורש"י ותוספות (שם ד"ה ורב נחמן) רבינו והרא"ש פסקו כרבא שהוא בתראה. בשולחן ערוך המחבר פסק, "אין חייב הצדית מן התורה אלא בגין פשטים או של צמר אבל בגין שאר מיניהם אין חייבים הצדית אלא מדרבנן", והגיה אותו הרמ"א, "ויש אומרים דכלוחו חייבים מדאוריתא והכי הלכתא" (או"ח ט, א). כל זאת כתבתי בהשפעת הכסף משנה עד שלא ראיתי דברי מרכיבת המשנה: "ולא ידעתי מי הכניסו (= הכסף משנה) לריב לומר דהרא"ד פליג בתרחוי ואנחנו לא מצאנו בספר תמים דעתם שיפסוק הרא"ד כרבה... יותר גראה דהרא"ד

ב, ח טלית שהיא יכולה להיות עד שאין צבועין. א"א ראיתי מי⁵⁵ שהקשה⁵⁶ עליו ועל זאת⁵⁷ הברייתא⁵⁸ שהקפידה על הצבע שיהיא הצדית מצבע הטלית כדי⁵⁹ שהיא ממין הכנף והוקשה עליו מה שאמר רבא בראש⁶⁰ התכלת מידי צבעא גרים להיותו⁶¹ מין⁶² כנף⁶³ ולאו קושיא היא⁶⁴ דהחתם⁶⁵ לעניין⁶⁶ אקדמי תכלת לבן כא פריך דאין ראוי שיקדים תכלת לבן⁶⁷ בשבייל הצבע אף על-פי שהטלית כולו תכלת אלא ודאי מצוה להקדים לבן לתוכלת⁶⁸ אף על-פי שהיא מינה⁶⁹ והתורה אמרה על ציצית הכנף פטיל תכלת לעולם תכלת⁷⁰ יבא על ציצית הכנף כלומר שהיא התכלת אחרון בו⁷¹ ומכל מקום⁷² צריך שהיא בו ממין צבע הטלית כדי שהיא בו ממין כנף

55 עיין Tosipot מנהות לת: סודיה מידי ומما: ריה אין, ועי' מה שתירצו שם.
56 שהקשה / פנקזען 21 שהקשה.

57 זעל זאת / פר על זו.

58 מנהות מא: "שלית אין פטור בה אלא מינה".
59 כדוי / פ ליתא.

60 בראש / פנקזרפפ' 32 בראש.
61 להיזו / גנגבפ' 32 לת יותר.

62 מין / גון ממין.

63 כנף / נ החכלת.
64 היא / פ ליתא.

65 מנהות לח: דוחט לעניין ר' דענין.

66 קא פריך דאין ראוי שיקדים תכלת לבן / פנקזרפפ' 32 ליתא.

67 אעפ' שהטלית כולו תכלת אלא ודאי מצוה להקדים לבן לתוכלת / פלאנפ' 32 ליתא.

68 אף על פי שהיא מינה / אין אף על פי שהוא פ' מפני שהוא.

69 אף על פי שהיא מינה / אין אף על פי שהוא פ' מפני שהוא.

70 תכלת / פנקזרפ' 32 ה. אבל.

71 בו / פנקזרפפ' 32 אבל.

72 ומכל מקום / פנקזרפפ' 32 מכל מקום.

שיהיא הצדית מצבע הטלית. שיטת רש"י, רmb"ם וראב"ד היא כן, והתוספות סוברים שאין צריך לעשות הצדית מצבע הטלית. בשו"ע או"ח ט, ה פסק המתברר כedula הראשונה, והגיה עלייו רמ"א, "והאשכגונים אין נהוגים לעשות הצדית רק לבניין". כתעת ראיתי בשו"ת רשב"א ח'ג סימן רפ' שהקשה על רבינו: "מן חייב לנו מעפרא ומליון עיניין אבל אני כר' נראה לי דרבא לית ליה כההיא ברייתא דאי פטור אלא מינה ומנא אמינה לה מדוריית רבא כתיב הכנף מין כנף וכתיב צמר ופשטים הא כיצד צמר ופשטין פטורין בין מבינו בין שלא מבינו שאר מיניין במינו פטורין שלא מבינו אין פטורין אלא לדידיה מין כנף לא מיתתי ליה

כי ידועה הקושיה מותס' יבמות ז': שאיסור כלאים חל בשעת לבישה אלם מצוות ציצית אינה אלא לאחר שנחטף (אבל בסוף הדיבור כתבו החוספות להיפך שבאמת גם מצוות ציצית חלה בשעת מעשה הלבישה ולא לאחר שכבר נחטף, ויש להעיר גם מותס' מנהחות לו. ד"ה וכשיגע, עיין במרדכי מנהחות שם דקדושים⁷⁷ מדרב יוסוף דאמר מריש הוה אמינה מאן דאמר לי הלכה כרבי יהודה דאמר סומה פטור מן המצוות עבדנא יומא טבא לרבען⁷⁸ דלא מיפקדנא ועבדינא ואם איתא דמאן דלא מיחיב לא חזוי לברוכי אם כן איסורה קא עbid דאיו בברכה קא עbid להו דאי בלא ברכה מא יומא טבא אייכא⁷⁹

ללא הוא רבני חם, מובא במסופות ברכות יד. עירובין צו. ראש השנה לג. חגיגה טז:

רבניו תם לפרט אחד וחולק עליון בפרט אחריו. ה"בitem הלוי" תפש את השאגת אריה למזה לאפשר פלוגתא כלול בין ראב"ד לר"ת, והרי אפיקו רבניו תם לא התיר לאשה כלאים בצדיצית אלא בגדי איש "כיוון דלהיא גברא דהו דידייה ליכא כלאים", אבל בגדי אשה לית מאן דפליג שאסורי בכלאים, עי"ש. מי אני להכenis ראיין בין שני הריטים גודלים, השאגת אריה ובית הלוי, בכל זאת פשנות לשונו של רבניו בפרטא, "תכלת בצדיצית לא שרין להו (= לנשים) דאסושא דאוריתא" נועה לפירושו של השאגת אריה של נשים אסור בכל אופן ולא דוקא בגדי אשא. אגב, יש סברא פשוטה לומר בגדי כהונה "הוותה" ובצדיצית תחיה", שהרי בגדי כהונה "מצותו בכרך" (כלומר בכלאים), עי' תוס' יבמות ה: ד"ה כולה. ויש שחולק ואומר אף בברכה. כן השיג רבניו בהלות סוכה, יג' וזהי דעת רבניו תם בכ"מ. אולם בפרטו לספרא פ' ויקרא פרשתא ב, וכן בספר כתוב שם (וין הובאה שיטתו במאררי חגינה טז): פסק להיפך נשים אין מברכות על מצוות עשה שהזמן גרם. וכבר כתוב ביד מלאכי, כליל הרמב"ם והראב"ד, סימן מב, שכשכתב בהשגותיו "יש מי שאומר" אין בלשון הזה הכרע שסובר כן (ונדפס בכלילי הראב"ד בחח' לת משנה תורה). ומkor הדברים בב"י ר"ס תק馥, דלא כתחו שם. (אם כי אפשר שוחר בו הראב"ד, שהרי ההשגות נכתבו לאחרונה בסוף ימיו). וראה מ"ש הגרא"ע יוסף שליט"א בהסתמכו, ועמש' בהערותנו להלכות חפלה, יג' וצרכ' לך. ומבייא סעד לדברינו מפרק קמא דקדושים. רבניו תם הביא ראייה דאיתא דאיתא דאיתא ראייה ראייה השנה לא. עיקר דחיתם — שאין למדוד אשא מסומה, שסומא מיתו מהיבר רביע יהודה במצוות מדרבנן ושפיר יכול לברך "זצנו" כהא דאיתא בשבת כג. "והיכן צנו — מלא תסורו", אבל האשא אפיקו מדרבנן לא חוייבה במצוות עשה שהזמן גרם — כותב רבניו בפרטו לספרא שם: "כ"י הסומא לרבי יהודה אף על פי שהוא פטור מן המצוות מדבר תורה מכל מקום היוכן מדרבנן דלא גרע מקטן שלא הגיע לחינוך הילך לרבי יהודה הסומא עושה כל המצוות וمبرך עליהם". התורה כלאים בגדי כהונה אף שקיים המוצה דהינו העבודה ודחיית איסור כלאים אינם ממש "עבדנא", שהרי בשעת הלבישה טרם נגע הכהן אל העבודה, הוא הזינן שבגדי כהונה הוותרו כלאים לגומי אפיקו שלא בשעת העבודה, מה שאין כן בצדיצית שהעשה הוא בעידנא דדHIGHIM הלאו, כלומר בשעת לבישה (אם

ג, ט נשים ועבדים שרצו להטעטך בצדיצית מתעטפין ללא ברכה. א"א דוקא הצדיצית שאין בה כלאים ויש שחולק⁸⁰ ואומר אף בברכה ואומר שגם הברכה רשות⁸¹ ומבייא סעד⁸² לדבריו מפרק קמא דקדושים⁸³ מדרב יוסוף דאמר מריש הוה אמינה מאן דאמר לי הלכה כרבי יהודה דאמר סומה פטור מן המצוות עבדנא יומא טבא לרבען⁸⁴ דלא מיפקדנא ועבדינא ואם איתא דמאן דלא מיחיב לא חזוי לברוכי אם כן איסורה קא עbid דאיו בברכה קא עbid להו דאי בלא ברכה מא יומא טבא אייכא⁸⁵

77 הלא הוא רבני חם, מובא במסופות ברכות יד. עירובין צו. ראש השנה לג. חגיגה טז: קידושין לא.

78 ואומר שגם הברכה רשות / פנקולר 3219933 שהברכה גם היא רשות.

79 סעד / פנקולר 3219933 מסעדי.

80 מפרק קמא דקדושים / פנקולר 3219933 ליתא / דף לא.

81 לרבען / דף 399 ליתא.

82 דאי בלא ברכה מא יומא טבא אייכא / פנקולר 3219933 ליתא.

היה סובר דרבינו מפרש דשיראן וסרייקין מיני משי אבל כל הינו צמר גפן וליה כתוב דלא מחוור דהא כלם מני משי והאמת דכלך מפרש רבניו בפרטו המונה מא משי". ודברים נוכנים הם.

דוקא הצדיצית שאין בה כלאים. וכן כתוב רבניו בפרטו לספרא ויקרא פרשתא ב: "תכלת בצדיצית לא שרין להו (= לנשים) דאסושא דאוריתא", עי"ש נימוקו. לכארה זה סותר את שיטתו בסוף הלוות כלאים ובהלכות כלוי המקדש ח, יב' שכחן לובש בגדי כהונה (העשויים כלאים) אפיקו שלא בשעת עבודה, ממש "הוותה", וכן ממש "הוותה". [לעומת זאת, רבניו תם במונחים מ: ד"ה תכלת סבור של כלאים הצדיצית הוותרו לגומי בין בינו בלילה (שלאו זמן הצדיצית) בין לאיש בין לאשה (שפטרת הצדיצית ממש דהוי מצוות עשה שהזמן גרם)]. כבר ישבו על מדוכה וז גודלי האחרונים. עי' יד המלך, מבנו של הנודע ביהודה, ושאגת אריה סימנו ל, ובית הלוי סימנו. א' (אגב, יש להעיר העירה ההיסטורית אחת: השאגת אריה ובית הלוי הביאו אף מה שכתב בפרטו המוהס לראב"ד למסכת חמץ, וכך נסתובכו עוד יותר בהבנת שיטתו, ולא מתו של דבר, פירוש זה לא יצא מעטו של הראב"ד, וכבר העיר על כך היד המלך כאן). בישוב סתרתנו כתוב השאגת אריה שני תירוצים: א) מזה שהחורה התורה כלאים בגדי כהונה אף שקיים המוצה דהינו העבודה ודחיית איסור כלאים אינם ממש "עבדנא", שהרי בשעת הלבישה טרם נגע הכהן אל העבודה, הוא הזינן שבגדי כהונה הוותרו כלאים לגומי אפיקו שלא בשעת העבודה, מה שאין כן הצדיצית שהעשה הוא בעידנא דדHIGHIM הלאו, כלומר בשעת לבישה (אם

השגות הראב"ר

אינה אלא דרשה דרבנן ואסמכתה בעולם (אולם בעירובין סוה"ד משמע שהוא אזהרת מן התורה), וכ"כ הרא"ש בפ"קDKידושין והר"ן ר'ה. מאידך גיסא, המנו אברהם (סימן רטו) כתוב שדעת הרמב"ם דהוי דאורייתא. והנה בתורה חמייה שמות כ, ז מצאתי דבר מסמך-שער שמהרמב"ם הלכות ברכות א, טו אין כל הכרה שסביר דהוי דאורייתא. (א"ח ראיית שגム החז"א הל' ר'ה סימן קלז סק"ה פקפק בפ"ש המג"א בדעת הרמב"ם) מי יגלה עפר מעיניך ועל תורה תמייה שבתשיבות הרמב"ם "פאר הדור" סימן קה כתוב במפורש: "ברכה שאינה צדקה אספורה דאורייתא הוא שנשא שם שמים לבללה". ועיי"ע ברכתי יוסף לחיד"א או"ח מו, ג. (ועתה ראה פאר הדור שהויל בנו של הרשל"ץ, ר' דוד יוסף, שליט"א, המאסף לכל המהנות בצדינו הנפלאים). ב) בטוריaben מגילה כד. ובשות"ת רע"א סימן קسط הוכיחו מחותם שדעתם שאף לרבי יהודה שסמא פטור מן המצוות, אין מדובר אלא במצוות עשה אבל בלאות שפיר מצוות, כי אהרת אינו מובן מה שכתבו שאף לרבי יהודה שפטוטר מן התורה מהיב מדרבנן, שהרי כל מקור החיזוב לציתר לרaben הוא "לא תסור", ואם סומא פטור מכל המצוות, גם הלא דלא חסור לא יהול עלי, אלא מוכחה שאפילו לרבי יהודה חייב סומא בלבדיוין (ובציצ' הקודש ח"ב סימן י דחה ראייתם). עליה בריעוני משען לדבריהם מדברי התוס' בסוה"ד שכתבו שמקטן שמברך ברכת המזון אף שהוא פטור אין ראייה לאשה שקטן אינו מוזהר על לא תשא. משמעו קטן לא, אבל סומא אין, שסומא מוזהר על לא תשא, שאפילו לרבי יהודה סומא מוזהר על הלאון. ודוק היטב. ג) הקשו התוס' כיצד תברך אשה "ויצונו" ואפילו מדרבנן לא מיחייב בא מ"ע שהו"ג. עי' בר"ן ראש השנה שתירץ: "כיוון שהאנשים נצטו, ואף הן נוטלות שכר, שפיר יאמרו ויצונו".

הלכות ברכות

א, יב רבים שנתוועדו כו' עד להפסכ באחד.

אי' תמה אני למה הניח אילقا דאמרי¹ דמשמע לרבי יוחנן פת וין מהニア לה² הסיבה אבל שאר מילוי³ לא מהニア להו הסיבה⁴ וכל חד⁵ מברך לנפשיה והוא חומרא

אי' ולמה לא יענה אמן אחר ברכת הפירות כו' עד ולפיכך עוניה אמן.

אי' לא ידעת⁶. מהו זה וכבר אמרו הטעם לברכת המצוות ומה

1 ברכות מג.

2 לה / ננפפכ' להו.

3 מילוי / פנקילרנטן דברים / פפ' הדברים.

4 להו הסיבה / נגכלרנטן ליתא.

5 חד / פ' חד וחוד.

6 ידעת⁷ / י מזאתי.

למה הניח אילقا דאמרי. עי' פאר הדור סימן כג — תשבות הרמב"ם (הור'יל א. ח. פרימין) סימן מט, שחכמי לוניל הקשו לרמב"ם את קושית רבינו. ועי' כתאב אל רסאייל לרבנו מאיר הליוי (רמ"ה עמ' כב, ותשובה רבנו שמשון בר אברהם שם עמי' קידיקיב. ועי' מרכיבת המשנה שישיב הסוגיה אליבא דרמב"ם. והוא חומרא. עברא"ש, "בראה כיוון דברכה דרבנן בשל סופרים הlek אחר המיקל הלכה כלישנא קמא". וקשה על רבינו האי' כללא דספק ברכות לתקל. ומכאן שסביר כר"י בתוס' ברכות יב. ד"ה לא, שספק ברכות לחומרא. וסתביר הגראע"א בಗליון הש"ס שם שבברכות הנהגין חיב לרבר מספק לפ' שאסור ליהנות מן העולם זהה בלבד ברכה והרי זה כספק איסור שלחומרא. (אולם שלא בדברי רע"א כחוב בביואר הגר"א או"ח סימן תפז, ודנו בזה בארכוה בחידושים למסכת ברכות יב). וע"ע מהרש"א פשחים קב. "פרשב"ס"; ופני יהושע ברכות לה.

כבר אמרו הטעם לברכת המצוות. עי' חוספה מגילה ג, טו; ברכות מה: ירושלמי ברכות ה. בודאי על אותה ברכה עונין אמן אחרת. בתלמידי

ב, יב שכח ולא הוכיר בשבת או ביום טוב כי' עד אין חזר. א"א טעה בזוה דלא גרים בארכיה רבייעית ממי שרגיל¹⁸ לומר תחנונים אחר תפלתו שאם טעה ולא הוכיר של ראש חדש בעובודה אף על-פי שסיטים שם שלום חוזר לעובודה¹⁹ ואין חזר בראש הליך הכא נמי פוסק וחזר לתחלה בונה ירושלים

ד, ג היה אוכל בבית זה כי' עד יגמר טעודתו. א"א הפליג בזוה דכל²⁰ לפתח ביתו לא עקריה היא וכל שכן אם רואה מקומו שאינה עקריה כלל

18. ממי שרגיל / פנקולפפ 32997 טריגו.

19. ברכות כת:

20. דכל / פנקולפפ כל.

ולא כוס יין לנזיר שאין מאכיליין את האדם דבר האסור לו ועל כלו אין מברכינו עליוין ואין מזמנין עליוין ואין עונין אחריהן Amen. הראב"ד יכול בקבלה לתרץ את הבבלי ואת הירושלמי שאין המדבר בהם בברכות הנתניין אלא בברכות המצוות (בבבלי ברכת הפרשת חלה, ובירושלמי בברכת אכילת מצה) ש מכיוון שהינה מצוה הבאה בעבריה אין ראוי לברך עליה ברכת המצווה, משא"כ בברכת הנתניין, שאינו מברך על המצוה אלא על התנהנת, מברך אף על דבר איסור. ואל תקשה עלי ממה"ש בירושלמי "אבל בסוף דמים הוא חייב לו", ככלומר אירי בברכת המזון, ומדספאת אירי בברכת המזון שמעין לישא דאיiri בברכת המצויות, ואם כן המדבר בברכת הנתניין ולא ברכת המצווה — הרי לדייעתך שלפי כמה הראשונים שיטת תלמוד המערב לברך על כל המצאות בסופן. (עי' רמב"ן ורשב"א גדה גא: המבאים דעת רבנו שם שדווקא בסליק תפlein והיו מברכין, ולפיגי עליה וסבירו שככל מצאות שיש להן גמר לשיעיתן ועובד ומונו, כגון תקיעת שופר ונטילת לולב, מברכים עליהם בסימון. וע"ע ריטב"א שם) וייל' שהירושלמי לשיטתה, ואין הכוונה לבורהמ"ז אלא לאותה ברכה שմברך על גמר מצאות אכילת מצה. ותירוזנו קם וגס נצב. אלא שתוטפותא באמת קשה לשיטת הראב"ד, וצ"ע. ועי' ברבינו מנוח שמנמק קצת שיטת רビינו, ברבינו מפרישו למסתכת ברכות.

הכא נמי פוסק וחזר לתחלה בונה ירושלים. עי' בחר"י (ברכות לפ' לו: בדפי הרי"ח) שצדדו עם הראב"ד נגד הרמב"ם.

הפליג בזוה דכל לפתח ביתו לאו עקריה היא. לפעםם דרכו של רビינו בהשגותו להשתמש ב"לשון נופל על לשון", כדי שבHASHGAה עצמה ירמו את מקורו. כאן הכוונה לתוטפותא ברכות ד, יה: "בעל הבית שהיא מיסב ואוכל

בין ברכות הפירות לברכת המצוות⁷. ואם אמר על ברכה אחרונה של שבעת המינים גם זה הבל כי בודאי על אותה ברכה⁸ עונין⁹ Amen אחריה ואין חושין לדבריו

א, יט כל האוכל דבר האסור כי' עד לא בתחלת ולא בסוף עד סוף הפרק.

אייא טעה בזוה¹⁰ טעות גדולה¹¹ שלא אמרו¹² שאין מברכין אלא שאין מזמנין עליין לומר שאין להם חשיבות¹³ קביעות הויאל ואוכלין דבר האסור והוא כעין אכילת פירות שאין להם קבוע ליזימון¹⁴ אבל ברכה תחלה וסוף למה לא יברכו הויאל (ונגה¹⁵) [ונגהנו¹⁶]

7. ומה בין ברכת הפירות לברכת המצוות / ר ליאתא.

8. ברכה / פ מברך.

9. עונין / קדרנו עונה / פ וועונה / ג מברך.

10. גודלה / פנקולפפ גודול.

11. ברכות מה.

12. חשבות / ר ליאתא.

13. חשבות קביעות ... ליזימון / פנקולפפ 32 גומן.

14. גודלפפ 399.

15. פילרפפ (וכו מגול עוז וכטף משנה).

רבינו יונה ברכות שם הובאה מחלוקת הגאנונים (מר יהודאי ורבינו האי) והרמב"ם אם יענה Amen אחר עצמו בברכת הפירות מעין שלש. והראב"ד קימא בשיטת הגאנוני. ובהסביר מחלוקתם, נראה שנחלקו מה תפkid עניית Amen אחר עצמו. לגאנונים עניינה כלל עניית Amen, חיווק, ולכן שפיר שייך לעניות אותו אחר ברכה מעין שלש, ולרמב"ם אין עניינו כענין הרגיל של "אמן" אחר ברכת חבירו, אלא להציג סיום סידרת ברכות, ולכך בודדת כוון דא לא שייך לעניות.

ברכה תחלה וסוף למה לא יברכו הויאל ונגהנו. יש שלוש ראיות לשיטת הרמב"ם שאין מברכים על דבר איסור: א) בא קמא צד. הררי שגול סאה של חמוץ תנונה לשה ואפאה והפריש ממנה תלה כיitz מברך אי זה מברך אלא מנאץ ועוגן בודצע בריך נאץ ה'; ב) ירושלמי ממנה תלה א, ה, תני מצה גולה אסור לברכ עליה א"ר הושעיא ע"ש ובוצע בריך נאץ ה' א"ר יונה הדא דתימא בתקילה אבל בסוף לא דמים הוא חייב לו רבי יונה אמר אין עבירה מצוה רבי יוסף אמר אין מצוה עבירה א"ר הילא אלה המצוות אם עשייתן כמצוותן הן מצות ואם לאו אין מצות; ג) Tosfeta דמאי ב, יד, לא יושיט ישראל אבר מן החיה לבני נח

השגות הראב"ד

ד, ה בנסיבות של תאגה ובא לאכול במערכה ציריך לחזור ולברך.
אי"א והוא שלא היה דעתו מתחילה לכך

ד, ז נמר בלבו מלאכול או מלשותות כו' עד לבך שניית.
אי"א לא אמרו ²¹ לענין אכילה אלא לענין שתיה בלבד אבל לענין
אכילה לא הויא הפסקה אלא במים אחרים או בשינה (או ²²)
[ולא ²³] בנמנום

²¹ אמרו / נפק ליתא / פסחים קג:

²² 1999.

²³ נקלה רפ"ז 329.

קראו חבירו לדבריו עמו אי"צ לבך למפרע וכשהוא חזר אי"צ לבך לכתהלה,
הפליג ציריך לבך למפרע וכשהוא חזר ציריך לבך לכתהלה. ("עי' סוף משנה)
כמו בו בהלכות עבודה דורה ז, ו הסביר האור שמה את ההשגה "אני משזה
לו ביישיבת הארץ" ע"ד לשון נופל על לשון, שכונתו לגוריה שודה דטוב טוב
בערכין כת. (אולם עי' חידושי הראב"ד לב"ק סוף עמ' ס, "ואני משזה עם הרוב
זיל בהה", החל' נדרים ג, ה, "איין הירושלמי משזה לדברינו", הל' מעחה"ק ט, ט,
הספרים שלנו איינם משוזים לנו הגירסאות), והל' מעילה א, ה, "איין משזה עם
הגמרא"). המפורסת מתיור מסוג זה, היא ההשגה בהלכות תשובה ח, ד, "וזם
זו היא הסודה, איין כאן כוס של ברכה", רמו לכוס של ברכה האמורה בפסחים
קיט: ("עי' סוף משנה שם). ועד"ז בהלכות חובל ומוקט, ח, טו בשים"ג "איין כאן
לא מלח ולא תבלין", רצונו לרמזו שאין דין הרמב"ם דומה לדין הגמרא "אתא
ההוא גברא מלח ליה להמרא וכו'" (ב"ק קי'). וכבר עמד על זאת רב"מ לוי
בהקדמה לאוצר הגאנונים ב"ק, עמ' ח. ועמ' ש בהל' ציצית א, ג.

והוא שאלה היה דעתו מתחילה לכך. עי' ברכח אברהם לר"א טרייש צרפתין,
בן דורו של הבית יוסף (ונ齊ה שי"ב — ירושלים תשכ"ה) ח"ד סימן קטו —
כ"א עמי רוזריג. ועי"ש עמי רוכדרסדק הקשור להל' ה, ח.

לא אמרו לענין אכילה אלא לענין שתיה בלבד. בש"ע או"ח קעט, א
הובאו שתי הדעות בשם הראב"ש (רэм"ם) ובשם רביינו יונה והר"ן (כראב"ד).
ועי' ביאור הלכה שתירץ את הסוגיה פסחים ק"כ (עי' השגות הראב"ד
גרסינן "בשינה ולא בנמנום" ע"ד הסוגיה פסחים ק"כ (עי' השגות הראב"ד
על בעל המאור שם, ועי' סוף משנה כאן ומרכבת המשנה סוף הלכות חמץ ומצה)
ולא "בשינה או בנמנום" שאין לו שחר. ועי' רביינו מנוח (בהל"ח): "זהגיה
הראב"ד דלענין אכילה לא הויא אלא במים אחרים או בשינה". הרוי חיטר
הבא דמנומו. וראה צ"פ שהלך שלול אחריו גנטחת הדפוס המשובשת.

הלכות ברכות

קיי

ד, ח היו שותין וכו' עד אבל אם אמרו בוואו ונבדיל אין צריכין
לחזור ולברך.

אי"א ערובי דברים יש כאן ²⁴ שהפסקת הקידוש אף על-פי שלא
אמרו בוואו ונΚדש כיוון שקדש היום חייב ²⁵ להפסיק ²⁶ מה שאינו
בן הבדלה שאף על-פי שהשיכה אינו מפסיק כלל מקום אם אמר
בוואו ונבדיל הוא סליק נפשיה ממשתיה ואסור ²⁷ למשתוי בלא ברכה

ה, יא שלשה בני אדם בו' עד שכבר זימנו עליהם.
אי"א לא זימן ממש ²⁸ אלא אפילו זימנו ²⁹ עליו בני חברה ³⁰ על
כרחו פרח זימון מנייחו ואפילו אכלו ³¹ שלשתן אחר מכאן לפि³²
שאלו השלשה לא נועדו יחד תחלה
ה, טו ובן מברך לאביו כו' עד אלא החייב באותו דבר מן התורה
בממות.

אי"א אין הדברים כתקנו ואין מסכימים להלכה דקימא לנו ³³.

²⁴ יש כאן / נפקו אני רואה בכאן.

²⁵ חייב / פ' חייבין.

²⁶ להפסיק / פקנורפוף 321 להפסק ולקוש.

²⁷ ואסור / נפק לאסור.

²⁸ ממש / פקנורפוף ליתא / לא זימן ממש / נ ליתא.

²⁹ זימנו / ז זמן.

³⁰ בני חברה / פקנורפוף 21 בני חברתו / גג' חברתו.

³¹ אכלו / נקלה רפ"ז 3299 אכלו ושונה.

³² ייחר / נ ליתא.

³³ במנות מה.

כיוון שקדש היום חייב להפסיק. הרמב"ם (היל' שבת כת, יט) יודה שכשהחשייך
כבר אסור לשותות, וכך מדובר שעוד לא החשיך ומוסיף מהול על הקודש, עי'
קס' משנה ומרכבת המשנה.

לא זימן ממש וכו'. סוגיה בברכות נ, מג"ע וכ"מ כתבו שאין מחולות בזה
באין רמב"ם ורבא"ד. לח"מ השווה דעת הראב"ד לדעת רביינו יודה כמפורט
שהביאו הרא"ש ותורה"י, ודוחוק טובא (עי' מרכיבת המשנה). ועי' רביינו מנוחות.

אי"א הדברים כתקנו. ראה פאר הדור סימן כד = חשיבות הרמב"ם (חו"ל
א. ח. פרימן) סימן ג, שחכמי לנגל שאלו לרמב"ם את קושית רביינו. קיימא לנו
אכילה כזית וככיצה דאוריתית. ברכות מה, "עד שיأكل כזית דגון",Ursh"י
ותוס' שם. רב עזרא. רמב"ם ריש הל' ברכות פסק כמהות. ואיתה בירושלמי.

אכל דברים יבשים אין טעון⁴⁷ ברכה שאינן⁴⁸ אלא משום רפואי וכן חברותי בחיבורו ועiker [רבינו האי זיל כתוב בשם נר"ש פ"י] שמתא ליהוי מאן דעיביד במים אחרונים ברכת נתילה או ברכת רחיצה או ברכת שתיפה דנ"ר⁴⁹ הוא נוטריקון משמע דסבירה ליה דקרא לمبرך לחוד הוא דעתך שהוא יברך עליהם ולא האחרים⁵⁰

ו, ג כל פת עד מפני הסבנה.

אי אעשה זה כנגד מה שאמר⁵¹ בגמרא⁵² כייל מיכל⁵³ מייא ואמר ליה לא כל שכן⁵⁴ וחוי ראשית קלקל علينا⁵⁵ את הלשון

ו, ה כל הציריך נטילת ידיים כו'.

אי אזה אינו מחומר שהרי בעלי קריין טובליין⁵⁶ בהן אף על-פי שהן שאובין אם יש בהן ארבעים⁵⁷ סאה בקרקע

47 טעון / פ טעוניין / נילרפפ' 321 טעונות.

48 שאינן / נילרפפ' 399.

49 ובשר כ"י ליטתא.

50 שאמר / נילרפפ' 399.

51 עירובין יז: חולין קה:

52 מיכל / נ מלחה.

53 ואמר ליה לא כ"ש / נילרפפ' 399 ואמר ליה כל שכן / פ ואומר כל שכן.

54 עליינו / נילרפפ' 299 עליון.

55 בעלי קריין טובליין / פ בעל קרי טובל.

56 ארבעים / פ ליתה.

כайл מיכל מייא ואמר ליה לא כל שכן. חולין קה: "כל מלחה מייא", ופירש"י מגד מליח כמו (שםות טז) וימודו בעומר וככלו בעומרא. ובעירובין יז: כайл מליח מייא, אל הא לא מביעא, וברש"י גרס "כל שכן" דעתך. וכן גוסחת כ"י הראב"ד.

הרי בעלי קריין טובליין בהן. יש לומר בפשיותם שמהלוקת רמב"ם וראב"ד كانوا תליה בשינויו גוסחות בסוגיא דחולין קה. שבנוסחוננו איתא "אמר רב פפא האי אריתה דדלאי אין גוטלין מגנו לדיים דלא אותו מכח גברא", וכך גרס הראב"ד בבראתה. ואילו בגמגאל עוז וכון בדק"ס (ולכלאורה כ"ג הרמב"ם) "אמר רבא האי אריתה דדלאי אין גוטלין מנונה ואין מטבליין בה את הידיים, אין גוטלין ממנה דלא אותו מכוחה דגברא ואין מטבליין בה את הידיים דהוו לו מיט שאובין". (ועי"ג בתוס' שם ד"ה דלא).

אכילה⁵⁸ כזית וככיצה דאוריתא⁵⁹ היא שהרי מוציאין⁶⁰ אחרים שאכלו⁶¹ כדי שבען ולא נאמרו דברים הללו אלא לרבות עירא⁶² דאמר כזית דגן מדקודק שדקודק ישראל על עצמן עד כזית וככיצה⁶³ הוא ובריתא דקתני⁶⁴ בן מברך לאביו וכן אשה ועובד במקראי אותו ועונה⁶⁵ אחיהם מה שנן אומרם ואיתא⁶⁶ בירושלמי⁶⁷

ו, ב ומים אחרונים אין מברכו עליהן כי עד ביתר. א"א אני⁶⁸ שמעטם בשימוש הגאנונים הקדומים שכתחבו על המים האחרונים ברכה על רחיצת ידיים וחוי ראשי דברים נוכנים הם שהרי חכמים דרשו⁶⁹ את שתיהן מפסיק אחד והתקדשתם והייתם קדושים וכן אמרו ידיים שהן⁷⁰ מזוהמות פסולות לברכה ובאמת ובברור אם אכל דבר שיש בו זהמא צריך לברך על רחיצתן ואם

34 אכילה / ר אכילה.

35 דאוריתא / פ מן התורה.

36 מוציאין / נילרפפ' 329 מוציאין אותו.

37 שאכלו / ג שאכלו אותו.

38 לרבע עירא / ל לרבע עירא / ברכות כ:

39 וככיצה / 299 ועד בכיצה.

40 שם.

41 ועונה / ר והוא עונה.

42 ואיתא / פ והכי איתא.

43 ברכות ג, ג.

44 אני / נילרפפ' 321 ליתה.

45 ברכות גג:

46 שנן / נילרפפ' 399 ליתה.

ברכות ג, ג גם בהשנות על בעל המאור (ברכות דף יב. בדף הראי"ת) פירש הראב"ד את הסוגיה כמו הירושלמי.

শמשוי הגאנונים, ראה ראי"ד מפרשקייריש, עמ' 225, ור. ש. וינברג, תשובה רב שר שלום גאון, עמ' לה-לו, והתקדשתם והייתם קדושים. עותס' חולין קה שס"ל כרמב"ם. ועי" ר宾נו מנוח. וכן חבירתי בחבורי. פירוש הראב"ד למסכת ידים, הובא בחתמים דעתם סימן סו. וערוץ חולין פ"ח (דף לו: בדף הראי"ת). ועי" תורה הבית לרשב"א, הבית הששי (בית הקדושה) השער החמיישי, שהסתכם לירעת הראב"ד. ור宾נו האי זיל כתוב בשם נר"ש. עי" מגדל עוז וכיסף משנה. ועי" בתשובות רב שר שלום גאון עמ' טז, פביב.

השגות הראב"ד

ו, יג הכל כשרים ליתן לירויים כי עד והקופ נוטל לירויים.
אי"א והלא אמרין בגמרא דחולין ⁵⁷ דבעינן דלייתו ⁵⁸ מכח גברא
והוא עצמו כתוב כן ⁵⁹ למטה ⁶⁰ אף על פי ⁶¹ שהוא שני כן במסכת
ידים לתנא קמא בעלי הגمرا לא הסכימו כן ואולי ידעו ⁶² כי
תנא קמא ⁶³ דרבנן יוסי דפליג עלייה יחידאה הוא ולאו הלכתא ⁶⁴
היא ומהיכא תיתי שהקוף ⁶⁵ היה עליון תורה אדם וחוש ושותה ⁶⁶
וקטן יש להם מעשה אבל הקוף ⁶⁷ ולא כלום

ו, טו מים שנפתחק לו כי עד שבכל ספק שבמחלוקת ידים טהור.
אי"א עם כל זה אם יש לו מים לרוחץ אמרין ⁶⁸ לו קומ רוחץ
והוציא ⁶⁹ עצמן מן הספק

דף קו.

57. דילתו / נקע דיניתיה / רפפז דיניתיה.

58. כתוב כן / פנקולרפהפז 321963vr כרך כתוב.

59. הליכ"ד.

60. אף על פי / פנקולרפהפז ואך על פי.

61. ידוע / ר' ידוע.

62. כי תנא קמא / פנקולרפהפז כי תנא / נז דמנה.

63. ולאו הלכתא / פ' ולא הלכתא.

64. ומוחיכא תיתי שהקוף / ר' קוף.

65. ושותה / פנקולרפהפז 321969vr שותה.

66. הקוף / פ' קוף.

67. אמרין / ר' אומרים / פנקולרפהפז אמרין.

68. רוחץ / ר' רוחץ.

69. והוציא / פנקולרפהפז ויהוצא.

דבעינן דלייתו מכח גברא. מחולקת תנא קמא ורבנן יוסי בידים א, ה. הרמב"ם
פסל כתיק' וראב"ד כר"י. וכ"פ חוס' חולין קג. ועי' תורה הבית לרשב"א, הבית
השמי, השער הרביעי, שהאריך בתמיית הראב"ד על הרמב"ם. ועי' חידושים
הגר"ח החדש ח"ג (סטנסיל, ירוש' תשכ"ז) עמ' ס-סב.

קומ רוחץ והוציא עצמן מן הספק. במרקבה המשנה מסתפק אם באמת יש
כאן מחולקת רמב"ם וראב"ד עיי"ש.

הלוות ברשות

קבא

ו, טז מים הראשונים צרייך שינכיה ידיו כי עד כדי שיצא כל כח
המלך מעל ידיו.
א"א והוא יותר טוב ⁷⁰ שלא תעבור הזווהמא על מקום שלא הגיע ⁷¹
תחלה
ו, ייח' לט' אדם את ידיו וכו'.
אי"א והלא אמרו ⁷² לא התירו מפה אלא לאוכל ⁷³ תרומה בלבד

ז, יב הביאו להם מים לנפיילה כי עד בפסוף זה אחר זה.
אי"א אני יודע מהו וזה שהרי הגдол נותן רשות לקטן ממנה ⁷⁴ לברך
והטעם כדי שיעיין בברכת המזון בעוד שהאחרים נוטלים את
ידיהם וכשהם מאה די לו בחמשה לעין ולא יותר כדי שהיא סמוך
לנטילת ידיים ברכה ונטילת ידיים ⁷⁵ שבונתים ⁷⁶ אינה הפסק בין

71. והוא יותר טוב / פפז והוא יותר טוב הוא / ר' והוא יותר הוא טוב / נקע פפז והוא יותר טוב.
72. הגיע' / פפז הגיע'.
73. חולין קו.
74. לאוכל / נ לאוכל.
75. רשות לקטן ממנה / ר' לקטן ממנה רשות.
76. ידיים / פפז ידיים חמישה / נקע פפז חמישה.
77. שבונתים / פנקולרפהפז בונתים.

והוא יותר טוב. עי' סוטה ד: וברש"י שם. ואין כאן מחולקת אלא רבינו הוסיף
טעם לטעם הרמב"ם.

לא התירו מפה אלא לאוכל תרומה בלבד. עי' תורה הבית, הבית השני,
השער השני, שצדד הרשב"א עם הראב"ד נגד הרמב"ם.
וכשהם מאה די לו בחמשה לעין. עי' ברכות מו: ועי' רשב"א שם שהסביר
כרבינו בשינוי: "ושערו חכמים שבשעור נטילת הארבעה יש לעין באברע ברכות
של מזון". ועי' רבינו מגונה הלכות ברכות ו, כ: "בגמרא כיצד שאם היו ה'
מחילין מן הגдол וכו' ור"מ לא הזכיר זה, גם הריב"ת. ואפ"ל דכינו והשתא
לא נהגין כי האי סדרא לא רצה לכתבו שהרי אין המנהג ליטול ידיים אלא
הمبرך בלבד". אבל אין זה מתייחס באמת לשיטת הרמב"ם. והקספ' משנה תירץ
הנוסחה: "ונטילת חמישה שבונתים אינה הפסק". וכן מובא בספר הכתבים (חו"ל
ר"מ הרשלר, ירוש' תשמ"ג) עמי' קמג בשם רבינו: "וחמשה בנט"י אינו הפסק".

ז, יג גמרו ליטול ידיהן כי ערד וכילו עוניון אמן.
א"א אף על-פי שלא בירך ברכת המזון ⁷⁸ אם לאחר סעודת ⁷⁹ בא
הגadol מברך ⁸⁰ ואף על-פי שנתן הגדל רשות לאחר לברך ברכבת
המזון כבר עברה ⁸¹ רשותו וחזרה הברכה לגдол שלא אמרו ⁸²
זה הוא אומר על המוגמר ⁸³ אף על-גב ⁸⁴ דאי' דעדיף מיניה אלא
על המוגמר הבא בתחום הסעודה כדאיתא בירושלמי ⁸⁵

ז, יד אם היה שם ייון מביאין כוס מוחיק ריבועית וכו'.
א"א אני תמה ⁸⁶ אם ⁸⁷ על כוס של ברכה ⁸⁸ הוא אומר ⁸⁹ בגמרא
למה יאחזו הבושים בשמאלו ומה צורך שיהיה טרוד ⁹⁰ לשומר בידו
הbossם עד שיגמור הברכה ואנו אין מפרשין אלא ⁹¹ על היין של
רשות כמו שהבושים של רשות מכל מקום מקדים ⁹² את החביב
לו ⁹³ או את החשוב לו ⁹⁴ ואמרו ⁹⁵ שהיין הוא החשוב

78 המזון / פ המזון הוא מברך על המוגמר.
79 סעודה / פκ הסעודה.

80 סעודה בא הגודל מברך / פס סעודה הגודל בא מברך / נקע הסעודה הגודל בא מברך.
81 עברה / פקע עבר.

82 ברכות מג.
83 והוא אומר על המוגמר / נקע 329993 והוא אומר על המוגמר / פ על המוגמר.
84 אף על-כוב נקע אף על-פנ.

85 ברכות ז. ו.
86 אני תמה / פנק 3219973 תמה אני.

87 אם / פנק 2997 כב.
88 כוס של ברכה / נקע כוס ברכה.

89 הוא אומר / פ ליתא.
90 ברכות מג:

91 שהיה טרוד / נקע טרייד / פ עוז / נקע ליתא.
92 אלא / פ לא.

93 מקרים / פ ליתא.
94 לו / פנק 2997321997 ליתא.
95 לו / פנק 2997321997 ליתא.

ח, יא אף על-פי שטעה בסופה יצא ואין מהוירין אותו.
א"א כל מה שכתב באלו ⁹⁶ העניים הכל הבל שאין הולכי אלא ⁹⁷
אחר הפירוש שהוציא בפיו ⁹⁸

ח, יב שבח והבנים אוכליין כי ערד ומברך עליהם.
א"א והוא שבדעתו לאכול יותר דאם לא ⁹⁹ לא כן הוה ליה ¹⁰¹ גמר
עוד ¹⁰² נראה לי שאם יש לפניו משקין יותר מאשר בוולע מה שבפיו
אלא פולט ומה ¹⁰³ חסרונו יש במלוא פיו משקין אם יאבדו ¹⁰⁴ ולא
יינה מהם בלבד ברכחה אבל כשאין לו יותר והוא דחוק לאותם
שבפיו התירו לבלען ולא יאבדו ותאבד גם כן הברכה שהרי גמר
שאם יפלוט אותם גם כן תאבד שאין ¹⁰⁵ לו יותר

96 באלו / פקע 2997321997 באליה.

97 אלא / פ ליתא.

98 בפיו / נ מפיו.

99adam / פנק 2997321997 שם / דאליך הוה ליה גמר / רפפו ליתא.

100 לא / פ לא היה.

101 היה / פ 2997 ליתא.

102 עונייל... כי תאבד שאין לו יותר / נקע 2997321997 ליתא.

103 ומה / פ מה.

104 יאבדו / פ יאבד.

105 אבל כשאין / פ שהרי אין.

106 שאין / פ שהרי אין.

אין הולכים אלא אחר הפירוש שהוציא בפיו. עי' ברכות יב. השגות ריבינו
על בעל המאור סוף פרק קמא דברכות, וכopsis משנה הלכות קריית שמע א, ח.
וראה מ"ש בסוף ספונגו בוף דרא.

והוא שבדעתו לאכול יותר דאל"כ הוה ליה גמר. עי' ברכות ז: ורבינו
מנוח תירץ את הרמב"ם: "ומברך עליהם בסוף דקאמר הרב, ר"ל שمبرך עליהם
ברכה אחרונה". וכ"כ המכמת והמארין. ישנה סתירה בין מה שכתב הרא"ד כאן
בחשגות שבגמר לאכול איינו מברך, ומה שמובא בשמו בראש"א (וכ"מ בשיטה
להר"א אלשבייל) שפטק בהדייא כרבינה שאפילו גמר לאכול מברך. עי' בב"י
או"ח סימן קעב שעמד על הסתירה. נאמרו בדבר שני תירוצים: א) הרא"ד
חוור בו בחשגות (ב"ח); ב) הרא"ד המובא בראש"א הוא אחר (שער הצין
למשנה ברורה). יע"ש. נ"ל שאם יש לפניו משקין יותר מאשר בוולע
מה שבפיו אלא פולט. הרא"ד, כמו בא בראש"א (וכו בשיטה להר"א אלשבייל)

לא אמרו... אלא על המוגמר הבא בתחום הסעודה. השווות מ"ש ריבינו
בחשגות על בעל המאור, ברכות דף לא. בדף הר"י.
ואנו אין מפרשין אלא על היין של רשות. כפיש"י ברכות מג:

ת, יד וועל היין וכו' וחותם בשתוון על הארץ ועל הפירות.
(נדפס במגדל עוז ובכسف' משנה) א"א אנו חותמים ¹⁰⁸ על הארץ
ועל פרי הגפן

יד על הרוחות שנשבו עד ואם רצה מברך עושה בראשית.
א"א בגמרא יש ¹⁰⁹ מברך תרתי

יא, א כל הברכות כו' עד גנו ברכת ספר התורה.
א"א ומה חסירה לו ¹¹⁰ זו המדה ולא מצא ממנה אלא מעט והנה ¹¹¹
קידוש והבדלה שהן שבח והודאה וпотחה ¹¹² וחותם בברוך אלא ¹¹³
שאין הדבר חלווי אלא במתבוץ ארון לפי מה שיש בה להאריך
האריכוה ¹¹⁴ וחותמה ¹¹⁵

- 107 חותמים / פנק2לפנ' 2992לפנ' חותמים על היין.
- 108 על / פ ועל.
- 109 יש / פנק2לפנ' 3219לפנ' אמרו / ברכות נט.
- 110 לו / פ ליתא.
- 111 והנה / פ והלא.
- 112 וпотחה / פ ליתא.
- 113 אלא / פ ליתא.
- 114 האריכוה / פנק2לפנ' 3219לפנ' האריכוה.
- 115 וחותמה / פנק2לפנ' 3219לפנ' וחותמו.

מסתمد על הירושלמי (ברכות 1, א): "רב הונא אמר הרי שנתן לך פיו ושכיה
ולא בירך אם היו משקין פולטן, אם היו אוכליין מסלקן לצזדיין". ואין כאן בולען
מסתبرا דזה דקאמר פולטן בשיש לו זולתן.

אנו חותמים על הארץ ועל פרי הגפן, עי' ברכות מה. ובתוס' שם: "ובחתימה
יש שחותמים על הארץ ועל הפירות, ויש שחותמים על הגפן ועל פרי הגפן".
בשו"ע או"ח רת, יא הובאו שתי הדעות ולא הוכרע כמו ההלכה, ולכון "דעבד
כمر עבד, ודיעבד כמר עבד".

בגמרא יש מברך תרתי. ברכות נט. רבינו מפרש שצריך לברך את שתי
הברכות, ברוך שכחו מלא עולם ועשה מעשה בראשית. ורמב"ם ותוס' יודע
ראשונים סביר שאמור או זה או זו אבל לא שתיהן.

וננה קידוש והבדלה... וпотחה וחותם בברוך אלא שאין הדבר תロー
אלא במתבוץ ארון וכו'. עי' ירושלמי ברכות א, ה ורבינו מנוגת.

יא, טו נטל את הלולב כו' עד מברך על העשייה.
אי"א הנה לדבריו אם שכח בעטיפת ציצית או בהנחת תפילין ולא
בירך תחלה כشيخוחר ויברך ¹¹⁶ מברך ¹¹⁷ על עטיפת ציצית ועל
הנחת תפילין ואינו כן ¹¹⁸ שהרי מצותו ¹¹⁹ כל היום אבל נטילת ¹²⁰
לולב כיוון שהגבינו נפטר ממנו כל היום

116 ויברך / י' יברך.

117 מברך / נקנ2לפנ' המברך / י' ליתא.

118 כן / ר ליתא.

119 מצותו / פנק2לפנ' מצותה / רפנ' ליתא.

120 נטילת / נקנ2לפנ' 3219לפנ' בונטלה.

הנה לדבריו אם שכח בעטיפת ציצית או בהנחת תפילין ולא בירך
תחילה כشيخוחר ויברך מברך על עטיפת ציצית וכו'. עי' במגדל עוז
שהרמב"ם נשמר מזה בכחכו לעלי (הלה): "העשה מצוה ולא בירך, אם מצוה
שעדין עשייתה קיימת מברך אחר עשייה... כיزاد אחר שנותעט אكبיו להתעתף
בציצית, וכן מברך אחר שלבש להנחת תפילין". והצעיר המג"ע שהשמייטו הספר
מספרו, ובאמת דברי רבינו כאן צ"ע. כתעת מצאת בספר ראב"ן סימן לה שכח
הטעם למה במקצת ברכות מברכין "על", ובמקצת ברכות "ל", "דכל ברכה שהיא
על מעשה דבר אחד שעשיותו של אותו דבר לפי שעיה ונגמרה המצווה באותו
מעשה מברך "על"... וכן נטילת לולב בנטילתו לפי שעיה נגמרה מצותו של
אוו היום כדאמרינו (סוכה מב). כיון דאגבהתה נפק בה... אבל כל ברכה שהיא
על מעשה שאינו בדרב אחד ואינו לפי שעיה ולא נגמרה המצווה באותה עשייה
איינו מברך "על"... וכן להתעתף בציצית דלא נגמרה המצווה בהאי עיטוף דכל
היום מצותו להכHi מברך להתעתף בציצית... וכן להדליק נר של חנוכה לפי
שבכל הלילות בלבד מלילת הראשון יש בו נרות להדליק ולא נגר ולא חילקו
שמידליך כל הנרות להכHi מברך להדליק דמשמע להדליק כל נר ונגר ולא חילקו
ברכת הלילת הראשון משארليلות". וככע"ז שיטת רבינו תם, הובאה בראש"ש
פרק קמא דפחים סימן י"ד. עפ"י האמור יש לבאר ששת הטעות רבינו להלכה
זו (הטל"ז) יונקות מרשש אחד. והוא שרביבנו פוסח על סעיף השיטה הנ"ל.
ומעתה רפהה קושית המגדל עוז עליו. וכן שבקmarcaה מצא המג"ע שגן הרמב"ם
יודה שמשיר לברך "ל" גם אחר עשיית מצוות ציצית ותפילין, אבל הרי בעצם
הטעם נחקלנו. לרבניו, הטעם שתקנו מלכתחילה לברך בציצית ותפילין בלבד"
הוא "שהרי מצות כל היום לפניו", ומайдך תקנו לברך בלולב "על", "כיון
שהגבינו נפטר ממנו כל היום". משא"כ לרמב"ם ה choloka אחרת לגמרי, הטעם
שמברכיהם בציצית ותפילין בלבד הוא האמור לעיל בהל"א שזהו הכלל, ולולב
שמברכין עליו "על" הוא היוצא מן הכלל. ולרבינו שני שניים הם. וכן מ"ש

המהדרין מן המהדרין¹³³ יותר או נמי מפני שזו הברכה¹³⁴ הוקבעה על הנרות¹³⁵ שבמקדש שהן של תורה לפיכך עשויה¹³⁶ כשל תורה ובין כך¹³⁷ ובין כך קשיא לוי¹³⁸ על אכילת מצה ועל אכילת מרור ועוד שיש¹³⁹ תימה איך¹⁴⁰ לא הקשה אותם בגמרה למאן דאמר לעבר ומסתברא דלאכול אמרין בהני ורמיון¹⁴¹ הכי¹⁴² בגמרה דאמר¹⁴³ מברך¹⁴⁴ בורה פרי האדמה ולאכול מרור

133 מן המהדרין / פנקולרפוך 32199 נתקאת.

134 שזו הברכה / פג' שברכות.

135 הנרות / נקנולרפוך 32199 נורת / פ נט הנרות.

136 עשויהו / פג' 1998 עשויה.

137 ובין כך פ ליתא.

138 לי / פלקולרפוך 32199 פן.

139 שיש / פנקולרפוך 32199 יש.

140 איך פ היאו.

141 ורמיון פ ופסיק.

142 הכי פ נמי.

143 דאמר / נקנולרפוך 32199 דאמרין.

144 דאמר מברך פ דאמ'.

(הלי¹⁴⁵ חנוכה ג, ו) סביר ש"יש בהם עשה מדברי קבלה השיר יהיה לכם כליל התקדש חג¹⁴⁶ (ועי' יראים סי' קכח, "ויעד שלא אתה נביא גمرا גמורי לה ואתה נביא ואסמכה אקריא"). ואולי מפני שאין לה קцевה שמהדרין מוסיפין וכן המהדרין מן המהדרין יומר. עם"ש בחשגה הקדמת בשם הראב"ז, מפני שזו הברכה הוקבעה על הנרות שבמקדש שהן של תורה לפיכך עשויה כשל תורה. יש להעיר מדברי הרמב"ן במד' ח, כי גם מהם משמע שנרות חנוכה בכל דור ודור הם המשך גנותה המשמעותית במקדש, יעוז. ובסתורי אויריהן, ע"ז, הסברתי עפי' דברי רビינו דינה דגמרא הרואה נר של חנוכה ציריך לברך, בדמיון לדין המשנה "הרואה מקום שנעשה בו נסים לישראל ברוך שעשה נסם לאבותינו במקום הזה" (ברכות ט, א), שאמנם נר חנוכה יש לו במקצת את הממד הרחוב של המקדש. (ומ"ש הצפת פענת, "משמע מדברי שציריך לברך עלי נרות שבמקדש וכו'", לא נהירא כל — במיוחד לפי נוסחת כי' פריס: " מפני שזו הברכה הוקבעה על נט הנרות שבמקדש"). ורמיון הכי בגמרא דאמר מברך בורה פרי האדמה ולאכול מרור. איתא בפסחים קיד: היכא דאייכא שאר יrokerות מברך אשר יrokerות בפה"א ואכיל והדר מברך על אכילת מרור. ועיי' בר"ז: "גרטינן בדרב חסדא לאכול מרור... וכבר כתבתי זה בפרק קמא בס"ד". וול' בפרק קמא: "והיינו נמי דתנא בפרק ערבי פסחים פשיטה היכא דאייכא שאר יroker מברך מעיקרא בפה"א ואכיל ולכי מטי לחורת מברך לאכול מרור".

וכך (וכו) הוא מברך על ביעור חמץ בין שבך (שבך¹⁴⁷ לעצמו בין שבך¹⁴⁸ לאחרים שמונר (שבך¹⁴⁹ לשגמך¹⁵⁰ בלבו לבטל גששית מצות הביעור (כיבוער).

אי"א קשה¹²⁴ לי על¹²⁵ מקרה מגילה ואם יאמר¹²⁶ כל מצוה שהיא מדבריהם אומר¹²⁷ על¹²⁸ שהיא¹²⁹ כעין רשות קשיא לי נר חנוכה¹³⁰ ואולי מפני שאין לה¹³¹ קצבה שמהדרין¹³² מוסיפין וכן

121 נקנולרפוך 32199.

122 נקנולרפוך 32199.

123 נקנולרפוך 32199.

124 קשה / נקנולרפוך 32199 קשיא.

125 על / נקנולרפוך 32199 פ ליתא.

126 יאמר / נקנולרפוך 32199 נאמר.

127 אמר / נקנולרפוך 32199 או.

128 על פ נתקאת.

129 השיא פ ליתא.

130 חנוכה ר חנוכה הוואית.

131 לה פ לו.

132 שמהדרין פ שמהדרין.

בשיטתו השניה שມברך בנר חנוכה במל"ד " מפני שאין לה קצבה שמהדרין מוסיפין וכן המהדרין מן המהדרין יותר" הוא בדברי הראב"ז שלא נגמרה המצווה באותה עשייה של הילוקה נר אחד.

וכן הוא מברך על ביעור חמץ בין שבך לעצמו בין שבך לאחרים שמשוגמר בלבו גששית מצות ביעור. ראה נסחתת כתה"י, וברור כחמה שלמלים אלו אין מהאכ"ד, אלא דברי הרמב"ם להלן בהלכה זו מלבדם, והמעתיק בטעות העתיק את הדיבור לכאן — דבר שבכללות נכסלים בו כמשמעותיים מוקבץ של השגות הראב"ז, שככל ההשגות בפרק אחד כתובות ברצף, וכי אין לו את הטקסט של הרמב"ם פתוח לניפוי, או שלא חווונו בעין חדה, עלול להתבלבל בין לשונות הראב"ז והרמב"ם. במגדל עוז מתחיימת ההשגה במילים "גששית מצות ביעור", אולם בכספי שינוי מסוימת "גששית מצות ביעור", וזה כדברינו.

ואם יאמר כל מצוה שהיא מדבריהם אומר "על" שהיא כעין רשות, קשיא לי נר חנוכה. צ"ע למה הקשה דוקא מניר חנוכה, ולא מניר שבת והלiday שבת ליל (חל"ב) הרמב"ם שມברך עליהם במל"ד — ואלו מדבריהם. ואפשר שסבירו שנר שבת דומה לנר חנוכה שאין לו קצבה, שאין לו שיעור למעלה; והלайл, הגם שאלייבא דרמב"ם בודאי הוא מדבריהם, ברם הראב"ז אליבא דנפשיה

השנוגות הראב"ד

יא, טז כל דבר שהוא כו'.

אי"א נראה לי ¹⁴⁵ שלא אמרו ¹⁴⁶ אלא על חולו ¹⁴⁷ של פסח בלבד אבל על ¹⁴⁸ של ראש חדש בברכה תקנוهو ¹⁴⁹ כדי לפרסמו ¹⁵⁰ שהוא ראש חדש ואנו מנהגנו לברך בכולן ואין לנו ¹⁵¹ ללמידה

¹⁴⁵ לי / פ ליתא.

¹⁴⁶ אמרו / פ 29953 אמר.

¹⁴⁷ חולו / פ 2995 חולו של מועד / קון חול המועד.

¹⁴⁸ על / פ 29 ליתא.

¹⁴⁹ תקנוו / פ תקנוו.

¹⁵⁰ לפרסמו / פ לפרסומו.

¹⁵¹ לנו / נ ליתא.

הלכות ברכות

מערבה לפि שאין בה לא ¹⁵² שבח ולא הודהה בנטילתה ומה צריך בברכה ¹⁵³ אבל קריית הallel ¹⁵⁴ בימי המקודשים וקרבן מוסף בהם אם תקנו בהן הallel משום ¹⁵⁵ היכר ¹⁵⁶ לקודשתן יפה עשו וצריך ברכה

¹⁵² לא / פ ליתא.

¹⁵³ בברכה / פ 2995 פלרכיה לברכה.

¹⁵⁴ הallel / פ 2995 הallel.

¹⁵⁵ משם / פ 2995 ליתא.

¹⁵⁶ היכר / פ 2995 היכר / פ 29 היכרה.

חדא קדושה עם זו של היום הראשון. אותה קדושת היום שחלה על היום הראשון מתחמשת בשבעת ימי החג. לנו אין היא מחייבת אלא הallel אחד; אין לנו מחייב בתהליל ביום החג אלא קדושתו, ואם אין בהם אלא קדושה אחת, מחייבת היא רק שירותה אחת. מילא, כיון שאמרו את הallel ביום טוב הראשון המועד פסח יצאו ידי חותבת הallel שחודשה ובאה על-ידי קדושת היום. אולם, בחול המועד סוכות, כיון שהימים חלוקים בקרובנותו, והتورה הקדישה לכל יום ויום פרשה מיום חתתת וקראה ימי החג בשמות מיוחדים — יום השלישי, יום הרביעי וכוכו, בהיות שהיתה יכולה לאמר כי יקרו בו מוסף בשבעת הימים במניין הפחות והולך — רואים אנו, כי ישנו מחייבים נפרדים של קרבן מוסף בכל יום ויום. מכיוון שעצם קדושת היום מתחלפת בסוכות מיום ולכל אחד משבעת ימי החג קדושה בפנוי עצמה, מחייבות קדושיםות אלו הלל בכל יום ויום ואנו אנו יוצאים בקריאת הallel ביום הראשון. נמצא, כי בחול המועד פסח לא חסירה קדושת היום היכולה לחיבר, אלא שאין לנו גורמן את הallel משום שכבר יצאו ידי חובה ביום הראשון. נמצא, כי המנהגינו אין מחדש קדושת היום, כי הלא קדושה מחייבת קיימת דבר תורה. המבוגה מתיחס במישרין לאמרות הلال. מעיקרה דדין אנו פטורים מפני שכבר יצאו ידי חובה באמירת הallel ביום הראשון, והמנוג בא ומחייב אותנו לאמר הלל בכל יום. עצם החוב הוא, אם כן, משום מנוג, וכן אין לנו מברכים עליו. ברם בראש חדש עצם החוב, אם ישנה קדושת היום, הוא מעיקרה דדין, והמנוג קובלע קדושת היום. ולשונו הראב"ד עולה יפה-יפה: "נ"ל שלא אמרו אלא על חולו של פסח אבל על של ראש חדש בברכה תקנוו כדי לפרסמו שהוא ראש חדש". והוא אומר, כדי לקדרשו על-ידי אמרת הلال בו. ועיי"ע צפנת פענה, ובית אחרין לר"ב צוקרמן (ירוש' תש"ס) עמי תהי'תיב.

לא אמרו אלא על חולו של פסח בלבד אבל על של ראש החדש בברכה תקנוו לפרסמו שהוא ראש החדש. בדבר ברכה על קריית הallel בחול המועד פסח ובראש חדש ישנו ארבע שיטות: א) לרמב"ם לא מברכים לא בר"ח ולא בחומר"פ; ב) לרביבנו שם (ברכות יד. סוכה מד: תעניינה כתה: עריכין י) מברכים הון בחומר"פ והן בר"ח; ג) לרמב"ז (בספר המצוות, שרש א) מברכים בחומר"פ ולא בר"ח; ד) למון הראב"ד מברכים בר"ח ולא בחומר"פ. ומכלן שיטת רבינו הכי תמהוה. בשלמא שיטת הרמב"ג, על הلال ר"ח אין מברכים משום שלא נاصر בעשיית מלאכה ואין חיוב אלא משום מנהג, ועל הلال בחול בדילוג אלא שקדוש הוא, מברכים, משום דלאו משום מנהג או קובלע את הallel בראש חדש שמקורו אינו אלא במנוג, מודיע יגרעacho של הلال בחול המועד פסח ולמה לא נברך גם עלי, ומה פשר לפרשום שציוין הראב"ד? ובספרו שעורדים לזכר אבआ מרץ זיל, עמי קיזיקכת, והסביר הגראי"ד הלוי שליט"א את שיטת הראב"ד. היסודות העולות: "פטור הلال בר"ח שאינו מפטור הلال בחול המועד. ראש חדש הוופקע מן הلال, מפני שנטול קדושה הוא בגבולין, שאף על-פי שקדושת מוסף כשחיה לעצמה באמת מחייבת בהلال כפי שנתבאר, חז' למקדש אין הקדושה קובעת. ובכן, המנהג לא בא לחיבב קריית הلال ביום של חול, כי זו בדוחה היא, אלא לחידש על-ידי ניהול אמרות הلال קדושת היום כמו ביום טוב שני של גלויה. אם כן, כשהנו עושים קדושה בראש חדש ואומרים את הallel הלה קדושת היום ומחייבים בהلال מעיקרה דדין. אולם בחול המועד פסח, אין גורם בגבולין פוגע שום פגיעה בקדושת היום לענין חוב הلال; שכך ביאנו לעיל כי קדושת חול המועד בעינה עומדת במקדש וחוצה לו; ופק חז' דהרי אומרים הلال בחול המועד של סוכות. כל פטור הلال בחול המועד פסח על פי הטוגיה נובע מהלכה אחרת — מפני שאין הולך בקרובנותו, בהיות שבסתוכות החלוק במוספין גורמים את הلال. וביאור הסוגיה הוא, כי קדושת היום דשרר שבעת ימי הפסח מהוות

א, ג' אחד עבד שנולד ברשות ישראל כי עד הרוי זה נימול לשמונה. א"א לדעת רבינו חמא¹ מחלוקת² בין ילדה ואחר כך הטבילה להטבילה ואחר כך ילדה

- 1 שכת קלה:
- 2 מחלוקת / פ' פרשנין.

נאבדה כנפש הבאה, וגם אםأكل כוכבת הגסה ביום הכהנים תהיה נפשו כנפש הבאה; וכן מאותו תלמיד שהיה עם אשתו בעת לבונגה הוא בגדיו והיא בגדיו ולא נכסל בעבירה אחרת ומת בחזי ימי, עדין תהיה נפשו נאבדה והוא אפשר שקיים כל התורה כללה בלבד מזו, שאפילו בא עליה לא נתחייב אלא כרת ממ"ש שבעת ימים תהיה בגדתת תהיה עד שתבא בימים והוא נשמר מאותו החטא וחיבתו מן השמים כרת והוא דין אמר ויהה ועוד בדין אחר, חילילה לא מרושע ושדי מעול, והלא אבותינו שוחרב בית המקדש בימים עוגבי עבורה וזה היי שופכי דמים מגלי עיריות היי ונאמר עליהם נתנו את גבלת עבדיך מכך לעוף השמים בשחידך לחיתו ארץ, וארוז' ול כי עבדים היי וחסידים היי, והלא עוגבי עז' מגלי עיריות היי, שופכי דמים היי, אלא מאחר שקבלו דינם נקרו עבדים וחסידים, וכל שכן למי שנתחייב כרת שהיא פטור מן החטא בהכרתו ולא תאבד נפשו, ואם איינו כן חמור הכרת מכל שאר העונשים שבחרוי nondum בשמי דין ואחרון קשה מן הראשון, אלא כדי פירוש עגשו של כרת בכל הלשונות שבו, כשהוא אומר ונכורתה הנפש היא מעמיה ר"ל שהחיה נפשו נכרתת שלא תשוב עוד למקום הקדש שחצבה שם ז"ש מעמיה, העפר לסבתו, והרוח למקומו, כמו"ש וישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלים אשר נתנה ר"ל כל דבר ודבר ישוב לעקר מוצאו וסבתו הרاسונה מיד, אם היה צדיק גמור, אבל אם נתחייב כרת לא ישוב העפר לסתמו ואף לא הרוח למקומו אף על-פי שקבל דינו ומות בחזי ימי; דבר אחר, כשהוא אומר מעמיה ר"ל שלא תזרור נפשו לא עם שבתו ולא עם משפחתו, וכן מקרוב עמו ר"ל ממשפחתו מאחר שהם גאנשימים עליי אם לא מיתו בידו והיו מהפחים עליי, אך לא תזרור נפשו עמהם אם מיתו, אבל מאחר שקבל דינו ומות בחזי ימי לא ישובו הדברים הנאמרים למקומם, או שלא ידור עם שבתו או עם בני משפחתו, הרבה נענש עליו, אבל תענה נפשו בתענוג הכלבוד שלא במקומו הנזכר, ומה שודרו רוז' על הארת הכרת, הכרת בעולם הזה שהוא מת בחזי ימי, תכרת בעולם הבא, כאשר פרשתי, שלא תזרור נשמתו במקומות הרואין לה קודם שיחטא, ויעמוד במקום פחות מנגנו, לפי שהראיה עצמו בחטאתו שאין הקב"ה רואה מעשי שבתור, רק לא תזכה נפשו לעמוד לפני במקומות שחצבה שם".

לדעתי רבינו חמא מחלוקת. עי' בסוגיה שבת קלה: ובר"ן שם הביא שרביבינו

א, ב אבל אינו חייב כרת עד שימושות וכו'. א"א אין בזה תבלין וכי משום התיראת ספק פוטרין אותו מן השמים וכל יום עומד באיסור כרת

וכל يوم עומד באיסור כרת. מחולקת רמב"ם וראב"ד סובכת על שני קוטבים: א) מתי חל חיוב כרת על המבטל מצות עשה דミלה; ב) הגדרת "כרת". לרמב"ם חיוב כרת חל בשעת מיתה מפני שכל זמן שהוא חי בידו לתקון את עולתו ולמול את עצמו. לאכ"ד החיוב חל מיד שמניגע לגיל מצות וכל יום עומד באיסור כרת. למרות שגם הראב"ד מודה שברגע שימול ישתקל מעליו חיוב כרת. עי"ע פיהם"ש לרמב"ם שבת סופי"ט, תוספות מכות יד. ד"ה לאפוקי, וערלה"ש יוז"ד סימן רשא. עי' המAIR לעולם ח"ב סימן א' ועמק יהושע סימן ט. ש"ר שהאריך בביואר מחולקתם בדבר אברהם ח"ב סימן ד. באשר להגדרת עונש כרת, הרמב"ם בהלכות תשובה ה, ה סבור שהוא אבדן עולם הבא, "שהכרת הנפש ולא תזכה לאتون החיים". רבני ושראר ראשונים סוברים שכרת היינו קיצור ימים כמו"ש במו"ק כת. מהמשים ועד שנים שנה זו היא מיתה כרת". ועתה"ם יבמות ב. ד"ה אשת, וכקס משנה הלכות בבית המקדש ד, ד. עי' רמב"ן ויק"י, כת ובשער הגמול (עמ' רץ ואילך במחוד' שלול) שלא כל עונשי כרת שוין, יש כרת בגין שמת בקורץ מים, יש כרת בנפש, ויש בגין נפש יחיד. ועי' בארוכה בעמק הגצי"ב לספרי בהעלות פ"ב ושלוח פ"ו. בכל אופן, לזכות הרמב"ם יוציאו שיש עונש מיוחד למת ברשעת ערלותו כמו"ש עירובין יט. "ההוא דמחייבי ההיא שעחא בגאנטונג ואתי אברהם אבינו ומסיק להו ומתקבל לו בר מושראל שבא על בת עובד עבודה זרה ורמשכה ערלותו ולא מבשך ליה". ש"ר בהשגות הרמ"ד על הרמב"ם (שכידוע הוושפעו הרבה מהשגות הראב"ד): "וצ"ע לאחר שימושת מי כרת שיר בו והלא כרת הוא בחזי ימי ובחוין נפרעים ממנו, תירוץ ובמותו יהוה נזון בגאנטונג אם לא יתודה ויקבל שם יתרפא ימול עצמוurdכתי הכרת חכרת". ועם"ש ר' דוד בן הראב"ד בעניין כרת, הובאו דבריו באוצר נחמד, כ"ד, ווין תרכ"ד, עמ' 42-43: "במקומות אחד הוא אומר והאבדתי הנפש ההיא, ונכורתה הנפש היא מעמיה, ונכורתה הנפש היא מלפני, והכרתי אותו מקרב עמו, ועל מי שיעשה מלאכה ביום הכהנים נאמר בו והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה, וכי בעבור שיעשה מלאכה מועצת תהיה נפשו

השגות הראב"ר

א, ו' לך עבר גדור מן הגוים כי עד יهرוג מיר.
אי"א. ימבר מיד אין⁴, לנו עתה להרוג איש

ב' השגה זו ליתא בכ"י פ.

4 אין / נגאלפפ 22 כי אין.

יונה פסק הרבה אס"י וכרכי חמא "כל שאמרו טמאה לידי נימול לשמנוה", ו"הרוי"⁵ לא הクリיע בהלכות בדברי מי משמע דמספקא לייה מילתא הלך מטילין אותו לחומרא דנימול לו⁶ ואין מחלין עליו את השבת... וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' מילה". נמצינו למדים שריבינו ורבינו יונה בדעתה אחת. וראה העתנו למטה הלהה.

ימבר מיד אין לנו עתה להרוג איש. נחלקו שני גdots האחוריים בביואר השגת ריבינו. האור שמה רואת את השגתו על רקע כללי של הלכות איסורי ביאור (פי"ד) והלכות מלכים (ו, א), וסביר שערונית חולק ריבינו על יסוד הרמב"ם שמצויה לבסוף בזיהוי לקבל שבע מצוות ולהרגנו אם אין רוזה ל渴. (ר' מאיר-שמחה אף מציע שינוי טעות סופר בהשגתנו ומלה "עתה" צ"ל "חוובת", דבר שאין כתבי ייד אשר לרשותנו מאשרים אותו). בן עירון, הצפתת פענה, הבין שערונית אין מחלוקת ביןיהם שחייבים לכוף את בניינה ולהרוג את הסרבנים בגיןם, ולא פליגי אלא "בזמן הזה שאין לנו סנהדרין ואין יכולם לדון דין נפשות, אם על בניינה גם כן הדין כן", יע"ש בארכות. (ועי"ע משפט המלכה לר"י גרשוני, פ"ח ה"ט). ראוי לנו להאריך בהקשר זה בנושא של כפיה דתית לגויים: הרמב"ם כותב בהלכות מלכים ת, י: "צוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל בא הארץ לקבל מצוות שנצטו בני נח". האם מקובל פסק-ידינו של הרמב"ם על כל רבותינו הראשונים? בספר משפט המלכה פרק ו הלכה א, ניסה לחשר את שאלתו למלוקת רמב"ם ורמב"ן בעניין הריגת אנשי שם. בהלכות מלכים ט, יד כתוב: "וכיצד מצוין הן על הדינין, חייבין להושיב דינין ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצוות אלו, ולהזהיר את העם, וכן נח שuber על אחת משבע מצוות אלו יهرוג בסיפת, ומפני זה נתחייב כל בעלי שם הריגה, שחרי שם גור ושם ראו ויידעו ולא דנווה". ועל זאת השיב הרמב"ן בראשית לד, יג: "שאין הדבר מסור ליעקב ובניו לעשות בהם הריזן". ומסיק הרב גרשוני: "הרמב"ן חולק על זה דין עליינו דין לכוף לכל בא עולם לקבל עליהם שבע מצוות בני נח". ובמחילה כבוד תורה, "לא קרב זה אל זה". אפילו הרמב"ם לא התכוון לומר שהיו יעקב ובניו מצוים לכוף את כל בא-ישראל לקבל עליהם שבע מצוות, שחרי יסתור זה מה שכח בתחילת דבריו, "צוה משה רבינו מפי הגבורה וכו'", כמו שלא ניתן למוד ממה מקודם למתוך תורה אל המאורח יימנו (ראה

halachot molah

א, י' כשם שמילת הבנים כי עד אין רוחה את השבת.

א"א לא ידעת מהו זה ההפרש ואולי מפני שהוא מסופק אם הלהה כרבי חמא. דמפליג בטבילה ולענין מלחמי שבת לחומרא.

5 שבת שם.

6 לחומרא / פנקדרפפ 22 אולין לחומרא.

פיהם⁷ חולין פ"ז מ"ו), כך לא ניתן למלוד מן המאורח אל המוקדם. אלא פשוטן של דברים הוא שמכיוון שאנשי שכם הם חייבים מיתה עברו זה שלא דנו את שכם, ממילא אין אשם לשמעון ולוי שהרגום (ראה ש"ת ח"ט ח"ד, י"ד). וכן בו גם מדברי הימב"ץ "שאין הדבר מסור ליעקב ובניו לעשות בהם דין", לא ניתן למלוד מה דעתו לאחר מתן תורה, ואודרבא אפשר שישים לרמב"ם. אולי חתיר המחבר אל נקודת האמת — ולאו מטעמה. מקור נאמנו ברמב"ם דברים כב, יה ד"ה לא תהיה קדשה מבנות ישראל: "אבל בראה שדעתה בעל הבריות הוא (ספר תצא רס) כענין שהזוכרנו, יהיר לבית-ידין שלא תעמוד האשה על אם הדרך לונות וכו' וכן יהיר לבית-דין על המזומנים להיות נשבכ מון הזוכרים, כענין שתותם וגם קדש היה בארץ עשו ככל החובות הגוים, ומלאך האזהרה בעשי העברית יהיר כאן בבית-דין שלא ייחיו להיות קדש בעינים על הדרך וכו' ודרשו בבריתא הו ש אין אנו מזווחים באחרים וולחנו אם יעשו עם רעהם לנו, שלא והזוכרנו אנחנו בגוים אלא בענין עירוב גלוים בלבד". וכך כתוב בספר המצוות בהשגה לשרש החמישי), כאן מפורש שהחוק על הרמב"ם, ולדידיה איןנו מצוים לכוף את הגוים אלא לגבי עבורה ורבה. וגראה שמקורו בגיטין מה: תנא לא ישבו בארץ פ"ז יחתיאו אותך לי (שםות כב, לג) יכול בגוי שקיבל עליו שלא לעבד עבודה זרה הכתוב מדבר, תלמוד לומר לא חסיגר עבר לא אודוניו אשר ינצל מעם אודוני עמר יש בקרברך". וכן הובא בחינוך מצوها צד: "דיברי המצאות מה שאמרו ז"ל שайлן רצוי לתגניה עבודה זרה אף על פי שעבורה מתחלון שמוטרים לשכון בארצנו". [עוזין מה שתמה עליו המנתה חינוך שעד שיקבל עליו שבע מצוות אסור לישב בארץן, ומהרמב"ץ טיען לדברי החינוך, ועי' משפט כהן סימן נה (עמ' קכ) וסימן טג (עמ' קכח) ובהערות בסוף הספר]. אבל מה עשה ומיצאתי במנתה חינוך מצורה רט(ב) היפך דברינו: "מה שכח הרמב"ץ דאי נון מוזהרי בווה בגוים כי לפ"ד נוראה דודאי מוזהרים אונחנו לעשות דין בבני נח על כל עבירות שביהם, אך דוכנותו דע"ז יש לאו מיוחד בישראל אבל לא בגוים כמו שיש לאו מיוחד לענין מיתה דמכשפה עין לעיל ובישראל בודאי אנחנו מוזהרים לעשות דין על כל עבירות מכובאר لكمן אך ע"ז יש לאו מיוחד (לא יהיה קדש) כמו לאו דמכשפה כנ"ל.

לא ידעת מהו זה ההפרש. עי' חידושים ריבינו חיים הלי שכונתו לדברי

ולא דחי⁷ . ואם כן במקנת כספ שמנול לשמונה נמי אכן לספק
כי האי⁸

7. דוחי / פפ 29 מודח.

8. כי האי / רפפו כי האי גונן.

ב, ח מקום שדרכו להרחיץ את הקטו כו' עד מפני שכנה היא לו.
א"א שחמן גוי. דבשלמא אחר המילה סכנה היא לו ואפיו
ישראל מצי מחם ליה אבל לפני המילה לא משכחת לה אלא
שהחכם גוי ואין אומר לו שחכם מעצמו¹⁰

9. גוי / נק גונו.

10. דבשלמא... מעצמו / נק גלפפז ליהו / רפפו ואין לו אלא שחומו מעצמן / פ או אומ'
לגווי ומחם.

השפות אשר הם עדים בගייהם, שאלו איננו נקיין אבשי בביתו, וכמו כן זאת
המשפחה שלא טבלה איבנה מאבשי ביתו, ולזה ולאין דינו כדי ליד בית,
ונימול ביום שנולד. ואם טבלה אמו אחר שלילה נמול לשמונה, אבל איןו דוחה
שבת, שכן הוא הדין שאינו דוחה שבת כלל אלאليلיד בית טבלה אמו לשם
עבדות ואחר כך ילדה". עכ"ל פאר הדור. וכי' כספ משנה הלוות מילאה, א, ה,
ומרכיב המשנה פ"א ה"ג. ואם כן במקנת כספ שמנול לשמונה נמי אכן
לספק כי האי. ראה טור ייז"ד סימן רסו: "הלקר אולגן לחומרא וגינול לח"
אע"פ שאין אמו טמאה לדוחה בגין בוגר כספ שלקה שפהה מעוברת ועוברה
עמה אע"פ שילדת ואחר"פ טבלה... ובחלול שבת אולגן לחומרא ואין מלין
אותו בשבת אא"כ טבלה קודם שלידה בין בילד בית בין במקנת כספ". ועיין
מה שכטבנו לעיל בהלכה ג.

שהחמן גוי וכו'. עי' פאר הדור סימן מה שהשגה זו שאלות חכמי לוניל לרמב"ם
והסביר להם שם"ש בסוף ההלכה שמרחיצין אותו "בון בחמן שחומו בע"ש
ובין בחמן שחומו בשבת מפני שכנה היא לו" מוסב על "שלישי למילאה".
בבשנותו להלכות שבת, יד (הובאה במגיד משנה) כתוב רבינו: "גראה לי שאין
מחמץין לו חמץ אלא עליידי נカリ חז' מאהר המילה ויום השלישי ובהדיין
גרסינן בפסחים לא שנא בריא ולא שנא חולה אין מחמץין לו חמץ להברתו
למולו". ועל זאת העיר הלחם משנה: "משמעו מלשון וה דעת עליידי נカリ מותר
כלומר לומר לו שישם... וקשה דברך שנבי מhalbות מילה כתוב שם הראב"ד
וזיל בהשגה דמתהמן נカリ לזכור עצמו ולא שיאמרו שישם, והוא הפך זה עיין
שם". בהגחה ללח"מ כתוב: "מחורתא דחדא מיגייחו משבשתא היא... נקטין
דו"ו השניה היא האמתית והראשונה משובשת". כמה מאושרת ומואוששת השערתו
של אותו מגיה אלמוני! בכ"י פריס (שהוא כתבי יד מקורי ומהימן ביוור) מצאתי
כתב כאן: "א"א שחמן גוי או אומ' לגוי ומחם". אך שהשגה כאן תואמת
בהחלט את ההשגה בהלכות שבת.

הגמרה (שבת קללה): "הא בא בא תליא" (רש"י: "חילול שבת תלוי במליה לח'
דמי שמיול לח' דוחה שבת וכור"). ובביאור הגרא"י י"ד רנס, א תירץ "דא"
על-גב דדוחנן לה הא בא בא תליא, היינו לרבות אב אל אם קיימת לנו דלא כרב
אסי את כפשתה — ונראה שזו דעת הרמב"ם. ועי' הירושי רחה"ל בארכוה
וגלוני החזו"א עליין ועי' בספר להט החורב המתהפקת המשיב על השגות
החו"א. ר' חיים הסביר את מחלוקת רמב"ם ורבא"ד בשני אופנים שונים. באפ"ן
השני כתוב שלפי הרמב"ם ישם שני דיןים במליה, דין שמיini הנאמר לאברהם
ודין שמיini האמור לישראל, וגדריהם שונים. דין שמיini הנאמר לאברהם כולל גם
את מי שאין אמו טמאה לדוחה את השבת; דין שמיini האמור לישראל לא נאמר
אינו דוחה את השבת; דין שמיini האמור למשה הדוחה את השבת לא אלא
אלא לישראל בלבד, דהיינו כל שאמו טמאה לדוחה.ileyik בית שלא טבלה אמו עד
שילדת, מופקע מהדין השני שנאמר לישראל בלבד ולכן אין מילתו דוחה שבת,
אבל עודנו בכלל הדין הראשון שנאמר לאברהם שלא גרע מבני קטרורה, לפיכך
ニימול לשמונה. "וידעת הראב"ד... תרווייזו חד דיןאג להו, וע"כ ס"ל דלעולם
דין שמיini ודוחת שבת הא בא בא תליא וכחטגיא דשבת שחאנו וכשנ"ג". (שו"ר
שדן בו בדבר אברהם ח"א סימן כב; וע"ג משפט המלוכה לר"ר גרשוני, עמי'
שפיג"שפתה) ב"פאר הדור", תשובה עט, התבקש הרמב"ם לבאר "בא ר' היטב"
ד' בבוח, יליד בית שמנול לאחד ויליד בית שמנול לשמונה, מקנת כספ'
שמנול לאחד ומקנה כספ' שמנול לשמונה. וזה לשונו: "ילד בית נימול לשמונה
ידעוע, וכן מקנה כספ' נימול ליום אחד ביום שקנאו, ואם קנה עבר קטו בין יומו
צרי למולו בו ביום, שמקנת כספ' דינו בו ביום, כדי' שמונה להיליד בית. ואם
קנה שפהה אחת וקנה עברה אדם אחר, דהיינו הגור להה והפירוט לאחר, וזה
העובד הוי מקנת כספ' בפני עצמן, שנולד ברשותו, וכאשר קנאנו וקנה את אמו,
קנין אמו קודם לו, כגון זה אם נולד נימול לשמונה, והוא מקנת כספ'. וזאת היא
הביבא הגי' יש מקנת כספ' נימול לשמונה. אמונם אם קנה שפהה לעוברה בלבד,
או שקנה שפהה על מנת שלא להטבילה לשם עבדות, הרי זה הילד נולד ברשותו,
והוא יליד בית בלי ספק, ואם נתבערה ברשותו וילדה הרי זה נימול ביום שנולד,
משמעותו הגולד דינו כדי' מקנת כספ', וככלו היום קנאנו, דהיינו ביום לידתו,
שאני זו שום דבר בגוף האם, שהרי לא קנה אותה אלא לעוברה, שייהיו לו כל
מה שתולד, או שלא טבלה אמו, אין זה הילד נקרא יליד בית למולו לשמונה, כמו
שאמר הכתוב באנשי בית אברהם, שהם אשר טבלו וקיבלו עליהם דיןיהם, ולא

הלכות מילה

ג. וְכֵן אַנְדרוֹגִינָס אֵין מִבְרָכִין עַל מִילְתוֹ מִפְנִי שָׁאַנוּ זֶבֶר וְדָאי. אֲיָא אֶם אַנְדרוֹגִינָס סֶפֶק מִבְרָךְ¹⁴ עַל יְהוּ מִפְנִי שָׁהָא סֶפֶק דָאָרִיִּתָא¹⁵ וְעַל סֶפֶק דָאָרִיִּתָא¹⁶ מִבְרָכִין חֹצֶן מִן הַדָּמָאִי¹⁷ מִפְנִי שָׁרוֹב עַמִּי הָאָרֶץ מְעֻשְׂרֵין הָן¹⁸

14. מִבְרָךְ / פְּמִבְרָכִין.

15. דָאָרִיִּתָא / פְּנַגְלַרְפְּפָפָא 321 תּוֹרָה.

16. וְעַל / פְּוּלְכָל.

17. דָאָרִיִּתָא / פְּנַגְלַרְפְּפָא 321 תּוֹרָה.

18. מִן הַדָּמָאִי / פְּמִהְדָּמָאִי.

19. שָׁבֵר כָּבֵן.

בhalchot ha-ben sham ha-rambam s'vuro ben sh'meret "la-hanayis" achor ha-milla, v'ain loha shom ha-kirah — ad-rabba, bhalchot berkot ya'a, z' pesek, "ain laf mezicha sh'meretin achor ushiyata ala tabilit ha-ger be-lid v'co". (avbel yesh l'dudotot re'aya zo zo sh'ha-rambam cd'retuv v'ket li-shana dagmera, um'ayish ba-hemshar mahgeruk "a"). v'af min ha-uboda sh'erbinu sh'meret. R'ah abodatot halchot berkot, ha-shur ha-ta' b'shem ha-rab"z. u'vei arachot chayim halchot milla: "yozam ain sh'm abbi ha-ben ha-u'mdim sh'm m'bercini la-hanayis v'yish mi sh'horah sh'bi"z m'bercini atota lefi shon ha-chibinu lmolo am ain ha-ab b'veir au afiilo ha-av b'veir v'natatzel ul-ham l'molou. v'cn nami c'tab ha-rab"z v'z'l sh'chazin ha-ab b'veir umu'midzin bi"z shel shlisha, v'hadgol sh'bam m'beret la-hanayis, mi-ho v'negu sh'hansdek m'beret atota v'shema sh'm dho'i shel'ich bi"z v'z'u, v'cn nami c'tab ha-rab"z v'zil." v'benayig ha-l' milla c'tab: "u'omar rab ha-yadi agnon v'z'l b'it-tid'in sh'molo b'makom sh'ain ab m'bercini la-hanayis berkito shel abrahom v'cn mo'ach ba-hasha n'kavim, hi'ca delita li'ha ab, b'd' machibiv la-mehila v'likuf la'ha makra v'coynu d'han ha-chibinu lmolo b'odai ul-ham l'beret". o'lom ui' sh'uy' m'ra'ha m'alashker si'mon ych she-habia mar, abrahom b'n ha-rambam s'v'er sh'eret la-hanayis zri'ica shel h'iot k'odim v'ha-iy berkot ha-milla, v'nerah la-hatukim m'm'sh b'chidushim ri'ya, pesachim z': "y'olunay id'il dhabriyata ("kol ha-mitzotot m'beret ul-hanayin ubor le-ushiytan... choz man ha-tbilah") v'ket choz matbilah dibot ha-ao do'ka acher ushiyton v'afiplo di-yedet la' y'atzet am b'irik makodim dibudin b'irik la' ha-iy ber m'zotot v'la sh'ik l'omer v'coynu v'cela b'irik k'lel d'mi v'chodor v'mberet acher cd... v'bozha mi-yoshav le-ha-rab"z d'sel' drabot airosotin m'bercini achor ha-nishawotn m'oshav sh'ma' y'zor molkdesh, v'amai la' chayib zot ha-babriyata ha-gal v'latani choz matbilah v'berkot airosotin, v'lofi ha-gal nicha' da'uf'im b'diyyud am b'irik k'odim airosotin y'atz, meshuyah nk'et rak tefila da'ava m'gev'ur g'rev be-ubor le-ushiytan".

am androginos sefek. yesh la-hadgish at ha-milla "am". shi'utu shel r'binu bhalchot shoper b, b sh'androginos chzio z'cer v'otziyo n'kava, v'bc'zo ui' mag'del uno sh. ul sefek da'riyata m'bercini, cn c'tab bhalchot s'v'cha, v'ig v'halchot hanoga, g, ta.

השגות הראב"ר

g, a v'abi ha-ben m'beret b'racha achorat v'coi v'ain r'ao le-ushoton. a'a masthera cam'an da'amer¹¹ b'it din ao mi-yod' sh'bam m'beret¹² v'negu azlano sh'hansdekot m'beret¹³

11. l'pi sh'ua nerata sh'chotot lob ha-yadi agnon.

12. m'beret / n'kav li-ta.

13. v'negu... m'beret / p' li-ta.

mi-yod' sh'bam. b'rambam shel'oh ha-nirasha "achad mn ha'um", v'z'u am m'm'sh ha-rab"z "mi-yod' sh'bam" ha-ya girso b'rambam, ao piyush le-dibrio. (mu'yanin sh'bc"i, r, pp2, m, g, 2k b'atzatot shel ha-rambam c'tob: "achad sh'bam". abel ain la-kbuvu m'zot ha-sh'ot ha-iyta noshat ha-mishna torah sh'gihoh ha-rab"z), v'masther sh'chotah le-pniy ha-gosha "achad sh'bam" sh'pirusho ha-miyod' sh'bam. r'ah ba-aisht co, i, "cumut sh'cb' achad ha-um v'go", v'torgomo "d'miyad b'uma", v'ch'ha b'modshim, v'negu azlano sh'hansdekot m'beret. r'ah abodatot halchot berkot, ha-shur ha-ta' b'shem ha-rab"z. u'vei arachot chayim halchot milla: "yozam ain sh'm abbi ha-ben ha-u'mdim sh'm m'bercini la-hanayis v'yish mi sh'horah sh'bi"z m'bercini atota lefi shon ha-chibinu lmolo am ain ha-ab b'veir au afiilo ha-av v'natatzel ul-ham l'molou. v'cn nami c'tab ha-rab"z v'z'l sh'chazin ha-ab b'veir umu'midzin bi"z shel shlisha, v'hadgol sh'bam m'beret la-hanayis, mi-ho v'negu sh'hansdek m'beret atota v'shema sh'm dho'i shel'ich bi"z v'z'u, v'cn nami c'tab ha-rab"z v'zil." v'benayig ha-l' milla c'tab: "u'omar rab ha-yadi agnon v'z'l b'it-tid'in sh'molo b'makom sh'ain ab m'bercini la-hanayis berkito shel abrahom v'cn mo'ach ba-hasha n'kavim, hi'ca delita li'ha ab, b'd' machibiv la-mehila v'likuf la'ha makra v'coynu d'han ha-chibinu lmolo b'odai ul-ham l'beret". o'lom ui' sh'uy' m'ra'ha m'alashker si'mon ych she-habia mar, abrahom b'n ha-rambam s'v'er sh'eret la-hanayis zri'ica shel h'iot k'odim v'ha-iy berkot ha-milla, v'nerah la-hatukim m'm'sh b'chidushim ri'ya, pesachim z': "y'olunay id'il dhabriyata ("kol ha-mitzotot m'beret ul-hanayin ubor le-ushiytan... choz man ha-tbilah") v'ket choz matbilah dibot ha-ao do'ka acher ushiyton v'afiplo di-yedet la' y'atzet am b'irik makodim dibudin b'irik la' ha-iy ber m'zotot v'la sh'ik l'omer v'coynu v'cela b'irik k'lel d'mi v'chodor v'mberet acher cd... v'bozha mi-yoshav le-ha-rab"z d'sel' drabot airosotin m'bercini achor ha-nishawotn m'oshav sh'ma' y'zor molkdesh, v'amai la' chayib zot ha-babriyata ha-gal v'latani choz matbilah v'berkot airosotin, v'lofi ha-gal nicha' da'uf'im b'diyyud am b'irik k'odim airosotin y'atz, meshuyah nk'et rak tefila da'ava m'gev'ur g'rev be-ubor le-ushiytan".

ain no v'negu cn ala makdesh v'ach'c m'beret v'la t'racha ha-berka la-betula v'za ha-hatum la-berka ha-ab achrim sham tam'an ha-ashah v'la t'racha ha-berka la-betula v'za ha-hatum la-berka ha-ab sh'meret ha-berka la-hanayis (la-hanayis — incens — incens). mish'ach b'bit-tid'in, milla y'shona, "ha-knesset la-berka" ainuna, v'ac'mel. b'toro y'oz' rotz na'amr: "v'negu v'cel ha-makomot sh'ib'rot otot (=la-hanayis) mi sh'topas ha-nenar, v'cn p'fet ha-rab"z". cedar la-zaruk la-diyyeno m'm'sh r'binu ba-hagotu la-halchot airosot g, cg: "ain no v'negu cn ala makdesh v'ach'c m'beret v'la t'racha ha-berka la-betula v'za ha-hatum la-berka ha-ab achrim sham tam'an ha-ashah v'la t'racha ha-berka la-betula v'za ha-hatum la-berka ha-ab sh'meret ha-berka la-hanayis (la-hanayis — incens — incens). mish'ach b'bit-tid'in, milla y'shona, "ha-knesset la-berka" ainuna, v'ac'mel. b'toro y'oz' rotz na'amr: "v'negu v'cel ha-makomot sh'ib'rot otot (=la-hanayis) mi sh'topas ha-nenar, v'cn p'fet ha-rab"z". cedar la-zaruk la-diyyeno m'm'sh r'binu ba-hagotu la-halchot airosot g, cg:

השנות הראב"ד

ועי' שאלת יעב"ץ ח"א סימן קעא. בשם הגראייד הלווי סולובייצ'יק שליט"א שמעתי הסבר במלוקת רמב"ם וראב"ד: נחלקו בדיון ברכבת המצוה, אם חיובו מטעם חיוב המצוה, שהחיווב מהחייב את האדם לקיים המצוה, והוא-זהו המחייב לברך עליה, שמצוות המתקינות על-ידי ברכה תחולת היא מצוה שלימה, או nim'a דברכה עניין בפני עצמה היא שהמצוות אינה חסורה כלל כשבשאה ללא ברכה, אלא דתケנה אחריתא אילו העושה מצווה יש לו לברך, וזה חיוב חדש בפני עצמו. דעת הרמב"ם נראה דס"ל שני חייבים הם, חיוב מצווה וחיוב ברכה, ואם כן שני ספקות הם, ושפיר אמרין ספיקא דרבנן דאולין לכולו. ועדעת הראב"ד שהכל מהחייב אחד בא, שברכה היא לקיום המצוה בשלימות, וכך לגבי הרכבת מיקרי ספיקא דאוריתא, שיש רק ספק אחד. ועי' תשובה הרמב"ם, פאר הדור סימן כו, ומהדי' ראי"ח פריימן סימן קכג, ועי' בתאב אל רפאייל — ספר אגרות הרמ"ה, עמ' י, כא-ב, קיב-ח, קלט-קמונה, קמח-קנבס.

נספחות

יעוגנים נוספים בהשגת הראב"ד להלכות תשובה ג, ז

הלכות נזירות

תירוץ השגת הראב"ד בהלכות בית הבחירה ד, א

הלכות טומאת מת

עינויים נוספים בהשגת הראב"ד להלכות תשובה ג, ז

א) בפירוש המשניות, פרק ח'ק, היסוד השביעי, כתוב הרמב"ם: "ויכנס בזה שיעור קומה וענינו". שור' בפתחו של מהדר' קאפתה, עמי קמבר, הע' 42: "במהדר' א' קמא היה כאן "ויתגלה" בתוך הדברים שיעור קומה וענינו". ומהן רביינו עד שלא השאיר להן שום רושם מה שלא עשה כן לשום טעות אחרת, مثل אילו אינו רוצה שיזכר שכצעירותו דומה שאפשר להזכיר ספר זה". ברם, זה עתה ראייתי במעגלי הנגלה והגטאות, עמ' 119, המערער על קביעתו של הרוב קאפתה משתי סיבות: א) "מגן הבתוחן שהמחיקה המשונה החיה היא מעשה ידו של המחבר? ?"; ב) מניין שהרמב"ם בפיהם"ש מתחווון לҚונטרס הידוע הנקריא בשם זה ולא לזרה של שיעור קומה, שלבביה לא שינוי את עמדתו כלל? [נעויין מוה"ב ח"א רפ"ע"ב בשם טוב; קול יהודה לר"י מוסקאטו על הכוורת (ד, ג ד"ה ואין להרחקיק וכו') בעומק; אדר"ג פל"א; וספר חכמוני לר' שבתי דונלו, ח"א]. ליחס הקדמוןנים בספר שיעור קומה, ע"ע אוזח"ג ברכות עמ' 17 בשם רס"ג, וחגיגת, חלק התשובות, עמ' 10-12 בשם ר' שרירא גאון; כוזרי ד, בסופו ובהערה יהודה אבן"שMAIL בשם ר' נתגאל כספי; אבן עזרא שמות לא, כב, ויסוד מורה, שער יב; כתוב תמים לר' משה בן הсадאי תאקו (נדפס באוצר נחמן, כ"ג, ווין תר"ך; המהדר' קירכהיים) עמ' 61, שפורסם כמו הרמב"ם; מגן אבות לרשב"ץ, דפוס ליוורנו, כא ע"ב, "כוננת אותו ספר הוא לומר שהנמצאות כולם הם כבוזו של הקב"ה ושיעורם (של האבירים) כך וכך, או כבונו בזה לשיעור הכבד הנראה לנביאים"; וספר שיעור קומה לדמ"ק.

ב) בהערות הוכרתי שר' אשר בן דוד מօסר פירוש אגדה בשם סבו הראב"ד, בו, בין היתר, מצטט מספר שיעור קומה. מכיוון שהקובץ אוצר נחמן (כ"ג, ווין, תרכ"ד) בו הופיע הקטע, הינו יקר-המציאות, כדאי להביאו:

"במסכת ברכות (ו.) לשון הרב הגדול ר' אברהם בר דוד זקנינו, מניין שהקב"ה מגיח לתפלין, על שר הפנים ששמו כשם רבו (או שמא יש א' שהוא לעמלה ממנו מן הסבה העליונה ויש בו כח העליון) והוא שנראה למשה בסיני, והוא שנראה לייחזקאל כמראה אדם עליון מלמעלה, אבל עלת העלות לא ביוםין ולא בשमאל לא בפנים ולא באחור וזה הסוד במעשה בראשית, כל הידוע שיערו של יוצר בראשית מובטה לו שהוא בן העולם הבא והוא שמי' געשה אדם בצלמו" (עמ' 37).

הלכות נזירות

ב, יג כתן שהגיע לעונת נדרים ונדר בנייר הרי זה נoir ומביא קרבנותיו.

אי"א דבר זה אינו מחוור למאן דאמר ¹ מופלא ² סמור לאיש דרבנן

¹ נoir כתן
² מופלא סמור לאיש דרבנן ... ואפשר דהכלתא כמאן דאמר / נק^נז^ט ליתא.

מוספלה סמור לאיש דרבנן. המגדל עוזו כל-כך תמה על רבינו שצדד שמוספלה סמור לאיש דרבנן, עד שהטהיל דופי בהשגה זו אם בכלל יצאה מפי הראב"ד. ולקיים דמיותה, מלבד רבינו בעל ההשגות, מצחתי עוד שלושה בגאים כולם מתנהבים בסוגנון אחד: "ויצרך עזין דהכא מסקין דכוילי עלמא סבירא להו מופלא סמור לאיש דרבנן, ובפרק יוצא דופן סברוי ר' יוחנן וריש לקיש דמוספלה סמור לאיש דאוריתאת" (תוספי הרואה, הובא בשטמ"ק נoir; וכ"כ בשיטה לתחמי איירוא וברבינו אברהם מן ההר שם). היכי מיתתי חטאת שהיא חולין לעזרה. יש להתחבון למה מקשה רבינו את קושיתו על הרמב"ם ולא על הגمراה עצמה. ואכן ראיתי בקרון אורחה (נזיר ל'), שנחעורר בוה: "יש לדקדק ג"כ למ"ד מופלא הסמור לאיש מדרבנן א"כ אם הויר בשעת הפלאות אין לו תקנה דרבנן איינו יכול להביא כיוון נזירות דרבנן היא, ואטו הו נoir לעולם ? !" אבל כד דיקית טפי, אין זאת קושיה, כי יתכן שסובר שחולין בעורה לאו דאוריתאת כמו שתיריצה הגمراה בדף כת. אליביה דריש לקיש. וכך פנה רבינו בקושיתו לרמב"ם — אלא שאפירלו בשיטת הרמב"ם יש מקום לומר שסובר שחולין בעורה לאו דאוריתאת, ראה דבריו בהלכות שחיטה ב, ג. וכבר בתואר בטוטו"ד במשנה למלך. (זה שלא הקשה רבינו את יתר קושיות המשללים ("היכי עביד הקפה דקייל הקפת כל הראש מן התורה ? וכן אם נתמא היכי מיתתי צפרים ואכיל כהן מליקת לדין דקייל יש שחיתה לעוף מן התורה ?")) פשות שמתיחס לדברינו, כאשר קובל על רס"ג, ראב"ע, רמב"ם, ר' יהודה החסיד וחוגנו אשר (לדבריו) נטעו זמותות-זר, "קריאתית", של הרחיקת הגשםת אלות, בכרם היהודות ! אגב, לטענת ר' משה תקו שרט"ג הוא זה שהודיע את הגטית האנטידי אנטירופומורפית ביהדות (שם, עמ' 68), כבר העלה המורה מקורה בתרגומים אונקלוס. אמגם ראה רמב"ן פ' ויגש, ומ"ש בהגותות נחגניות שם).

השגות הראב"ד

אחריך מצאתי כתע זה מובא בשינויים קלים במערכת האלהות פ"י (ספר מנוטובה דף קג"ז), יע"ש. ועי' בשיטה להר"א אלשביל, ברכות שם (הו"ל ר"מ הרשלר בגינוי ראשוניים): "ויש מפרשין שעל שר הפנים נאמ' ששמו כשם רבו". וכתוב מההדר: "ל"מ פ"ז זה כתע". והלא הוא הראב"ד ז"ל :

אפשר להביא סמד לפירוש הנ"ל של הראב"ד מעובדא לאחר ומט"ט בחגינה טו, עי"ש. והשווה ההשגה להל' תשובה ח, ב, "כגיות המלאכים".

משמעות הראב"ד באשר לשיעור קומה, שרומו למטרונו (שר הפנים) לא לעלה, הרבה יותר קרובה לערצת הרמב"ם והפילוסופים כי כל המצוות בכללה ורקראת שיעור קומה, מאשר שימת רוב המקובלים ששיעור קומה באצילה. ויעי"ז פ"י התייחס למערכת האלהות (ספר מנוטובה) פרק תשיעי, ד' קכ"ג ע"ב: "יבענין מקום השוער הנזכר יש דעתו יש מי אמר שהוא במת"ט שהוא אדם העליון כי ממנו ומעלה נאמר ואל מי תדמינו ואשוות ואל מי תדמינו אל ומה דמותו תערכו לנו, ואל הסברא הזאת נתה הרב בעל הספר הוה ב"ש הוא עניין שעור קומה שהוא מראה הגבואה. כאשר יתבادر בפנת האדם (פרק עשרי), ובפנת האדם אומר כיון שידעת בגין צורת האדם תוכל להשליל אם קבלת מפה להפה אמתת מראה הנבואה הנוגאת לבבאים, ו Robbins ז"ל קראו למראה ההיא שעור קומה ... והוא סוד היודע שעורו של יוצר בראשית וע"ז אה"כ געשה אדם בצלמו כדמותנו, ועל המראה התייא נאמר וביד הנבאים אדמה ואומר ה"ר יצחק דרך סימן תמן"ה בגימטריה פרצוי"ף א"ס וכן מצאי בדברי היר"א לעוזר מגמשיא, והמקובל בעניין המראה הזאת יתבונן הgesmias הוגר אצל השיעית בתורה ויתבונן על עניין העברת והנציבה מ"ש ויעדוד ה' על פניו ויתיצב עמו שם וכל ענייני התנויות עכ"ל".

ג) באשר לפולמוס מסביב לת�שות האלהות, בעת ובעוגת אחת שבמצרים קדש עליה הרמב"ם מלוחמה, בארץ צפון רדיוס חסידי אשכנז את מגשיimi האלהות. ראה ערוגת הבושים לר' אברהם ביר עוריאל, ח"ז (mbוא ומפתחות) ירוש' תשכ"ג, עמ' 80-81.

בראייה לאחרר, מעין קורייו הוא חיבורו של ר' משה בן חסדיי ח(א)קו, כתוב תמים (פרטמו ר. קירכהיים באוצר גהמוד, כ"ג, ווין תר"ק) התובע אמונה תמיימה בגשתות האלהות תוך כדי איזור החומר החבויי, התלמודי והמדרשי הירושאנטי, ומאשים בכפירה, חירוף וגידוף, מי שמאמין להיפך ממשמעות התנ"ז ודבורי רבותינו, כאשר קובל על רס"ג, ראב"ע, רמב"ם, ר' יהודה החסיד וחוגנו אשר (לדבריו) נטעו זמותות-זר, "קריאתית", של הרחיקת הגשםת אלות, בכרם היהודות ! אגב, לטענת ר' משה תקו שרט"ג הוא זה שהודיע את הגטית האנטידי אנטירופומורפית ביהדות (שם, עמ' 68), כבר העלה המורה מקורה בתרגומים אונקלוס. אמגם ראה רמב"ן פ' ויגש, ומ"ש בהגותות נחגניות שם).

השגות הראב"ד

היכי מיתוי חטאת שהוא. חולין לעזורה ואפשר דהילכתא. כמו כן אמר דאוריתא. דרב כהנא ור' יוחנן ור' שמעון בן לקיש פלגי ור' יוחנן ור' שמעון בן לקיש סבירא להו דאוריתא פרק. ייצא דופן.

3. הטעות שהוא / ר. אשם וטהורה.
4. ואפשר דהילכתא / פ. והילכתא.
5. דאוריתא / ר. חייב.
6. ור' / פ. דרכ.
7. פרק / פ. בפרק.
8. נודה מז.

קמה

חולכות נזירות

ברמב"ם הלכה זו: "האומר הריני נזיר מלא הבית או מלא הקופה, בודקין אותו, אם אמר לא היה בדעתו שאחיה נזיר כלימי ולא נתבונתי אלא להאריך זתק הנזירות וכן מרובה הרי זה נזיר שלשים יומם בלבד". סיכון מובהק הוא זה שהיתה במקרה זהה השגת הראב"ד, אולם אצלנו בדפוס אין כל יומו לך. גם בכתבי-ידי המרובים שבדקתי, לא מצאתה. (אופייני הדבר, שככובתיה היחיד שרד העיטוט מהרמב"ם ללא השגת הראב"ד, ממש כמו במגדל עוז). עד שמצאתה את שאבבה נפשי בכ"י רומה-אנגליקה 2, 63:

"לא נתבונתי אלא להאריך, ככלומר אריכא לי מלא הבית
(להאריך הנזירות וכן מרובה)".

כאן "תרין רעין דלא מתרפרשין" — רמב"ם וראב"ד. (אלא שאפלו כאן גדרה שיש שיבוש קל בין לשונות הרמב"ם והראב"ד, שהרי כבר למדים אנו שהדיבור המתחילה במלואו "לא נתבונתי אלא להאריך זמן הנזירות וכן מרובה", ואם כן, העודף "כלומר אריכא לי מלא הבית" הוא-הוא השגת הראב"ד). מעתה חובה עליינו לבאר את כוונת המשיג. בהשכה ראשונה, אין כאן השגה כלל אלא הנאה*. באותה צורה שתמפרש ותוספות פרישו את המשנה בזעיר דף ח, "זה אדר מאיר מלא הבית משמעו אילו אריכא לי מלא הבית", כדי גאות הראב"ד (כגוש-כליו הראשון) להוסיף ביאור למשנת הרמב"ם. אולם בשנוגר קצת מתחת לפניו השטח, يتגלח בפניינו פער עצום בין שיטתו הרימ' והר"א.

מקובל בעולם היישיבות שמכת נזיר "שייכת" לרביי'ו הלו סולובייצ'יק וצ"ל, ללימוד בעיון הלכות נזירות לרמב"ם בעלי "חדרושי מרב ר' ר' הלו", לא בא בחשbon, וגנה בהלכות נזירות ג', יא מסביר הגראי'ו את המחלוקת בין הרמב"ם מחד גיסא, וראב"ד ובعل' התוספות מאידך. לרמב"ם ישנו שני סוג נזירות, סתם נזירות לששים יומם, ונזירות עולם שהוא עולמית. אם הנזירות נשכחת עלולית, אז היא ממילא נזירות עולם. מה שמאפיין נזירות עולם הוא אריכות הזמן, ולא דוקא אופן הקבלה. הרמב"ם איננו מחלק בין הלשונות "עולם" ו"עלום" — בשני המקרים הרי הוא נזיר עולם המתגלה מי'ב חדש ליב' חדש. לראב"ד (ובעל' התוספות) ישנו נזיר כזה שהנזירות שלו נשכחת עלולית ובכל זאת אין לו דין נזיר עולם ואניינו מתגלה לעולם. לפי דעתו מה שמאפיין נזיר עולם הוא לשון הקבלה, ולכן באומר "הריני נזיר לעולם" במקומם "הריני נזיר עולם" אינו בסוג נזיר עולם.

זאת, ועוד. באמת לפי הרמב"ם ישנו שלשה סוג נזירות: "סתם נזיר", "נזיר לזמן קבוע", ו"נזיר עולם". דוגמה של נזיר לזמן קבוע, האומר "הריני נזיר אלף שנה" (וע"פ שאי-אפשר שייהי האדם אלף שנה, אין זה בגדר "עולם"). מי שאיננו נזיר לעולם, וגם לא לזמן קבוע, הרי הוא מילא נכס נסוג של "סתם

* ראה מאמרי ב"סוני", א' אלול תש"ט.

ההשגה החטירה בהלכות נזירות (פורסם ב"המעין", תמו שם"ה)

בחלות נזירות ג', יא השיג הראב"ד: "אמר אברם, זו הגירסה כד מצאי בתוספת ובירושלמי אבל בغمרא שלנו אינה כן והיא מבולבלת מאד". במנגד עוז הובאה ההשגה בתוספת: "זאת הגירסה כד מצאי וכו' מבולבלת מאד לא נתבונתי אלא להאריך זמן מרובה". וחוש הקורה שהמלים הנוספות אין להן שום קשר לדברי ההשגה. אם אכן שיקות להשגה שלנו, מה פשרו? כל מי שעסוק, ولو קצת, בהשגות הראב"ד למשנה תורה מתוך כתבי-היד, מיד יבין שאין ואת לשון הראב"ד כלל, אלא לשון הרמב"ם בדיבור הבא. בכתבי-היד, אף הקדומים ביוחד העומדים לרשותנו, ההשגות אינן סביב לטפסת של משנה תורה, אלא מקובצות בספר בפני עצמו, כד שקל מאד לטעות בלשנות הרמב"ם והראב"ד, שכןן בתובות בשטף-דצף. (אפשר ליראות אותה תופעה במנגד עוז הל', ברכות יא, טו: "כתב הראב"ד ז"ל הנה לדבריו וכו' געשית מצות ביעור"). ברור למעין שהמלים האחרונות "נעשית מצות ביעור" אינן מהראב"ד כלל אלא מהרמב"ם, ושיקות לד"ה הבא שנשתרבב לכאן בטעות. דוגמא נוספת בהליך ביתא המקדש, ג, יט, ע"י"ש, בכ"מ). ואכן המלים. המסתוריות מופיעות. לך מז'

ג' טו נזיר שנצטרע ונרפא מצערתו בתוך ימי נזירות הרי זה מגלח נזירות שאין לה קבבה (בלשון הגمرا דף ז, "קייזותא") היא אוטומטיות סתם נזירות וזה מפורש בדבריו בריש פרק ג: "סתם נזירות שלשים יום, ואפיו אמר הריני נזיר אין פחות שלשים יום, והן כתוב בהל"ה: "האומר הריני נזיר מכאן עד מקום פלוני, אם לא החזיק בדרך הרי זה נזיר שלשים יום בלבד, שלא נתכוון זה אלא לנזירות גדולה והרי לא פירוש זמן". ונך מפרש בפרשנש המשניות נזיר א, ה: "כבר נקדם לך שסתם נזירות שלשים יום אפיו כוון לזמן מרובה לפיכך כל זמן שאמר אני לא נתכוונתי שאיה נזיר לעולם אבל נתכווני לזמן מרובה אינו חייב אלא שלשים יום וכו'".

מחלוקת הראשונים משתקפת היישוב בפרשנותם למשנה בדף ז. במשנה כתוב: "אמר הריני נזיר אחת גדולה וכוי אפיו מכאן ועד סוף העולם, נזיר שלשים יום". וubahירה הגمرا, "אריבא לי הדא מילתא מכאן ועד סוף העולם". לפי המפרש, תוספות ופירוש הרא"ש, התכוון הנזיר לסתם נזירות של שלשים יום ולא התבטה בזורה כזאת אלא כדי לומר "דטריהא וארכא, כד עלי ודומה לי כאיל הוא עד סוף העולם". אילו התכוון באמצעות נזירות שאינה קזובה, היה בידי להשוגת, אלא שכך אנו מפרשים את דבריו שלא התכוון אלא לסתם נזירות של שלשים יום. אבל איך שהרמב"ם העתיק את המשנה, מוכח שכבר שבאמת התכוון הנזיר לנזירות ארוכה שלושים יום, ברם כל זמן שלא הקציב זמן מסויים לנזירונו הרי נשאר בגדיר סתם נזיר: "זואף לא אמר הריני נזיר גדולה עד מאי הרבת, הרי זה נזיר שלשים יום, שהרי לא פירוש זמן" (פ"ג ה"א).

על רקע זה, מובנת היטב ההתנגדות בין הרמב"ם והרא"ד בהלכה שלגונ. כל אחד לשיטתו מוכרת כתוכה מה שכתוב. הרמב"ם מצדיו, כתוב: "האומר הריני נזיר מלא הבית או מלא הקופה, בודקין אותו, אם אמר לא תהיה בדעתיה נזיר כל ימי ולא נתכוונתי אלא להאריך זמן הנזירות זמן מרובה הרי זה נזיר שלשים יום בלבד". לפי הרמב"ם, הנזיר אמן התכוון לתקופה יותר ארוכה מאשר שלשים יום, אבל מכיוון "דילית ליה קיזותא" הרי זה בגדיר סתם נזיר ושלשים יום בלבד. הרא"ד מצדיו, מבין לתפקיד שכונת הנזיר דוקא שלשים יום, וזה שאומר "כملא הבית", כוננו לומר אריכא לי, טריהא לי מילתא כמלא הבית. אבל לו היה כדברי הרמב"ם שכונתו באמת לתקופה יותר ארוכה, היה הדין שונה לגמרי, והיתה נזירות "נזירות אריכתא". ואין לך מחלוקת גדולה מזו! (כל זאת למדנו מתרתו של הגראיין, שלפי הסברנו, לא רק שהשoga זו שלגונ לא באה כהפתעה, אלא אדרבא, צפוי היה מראי, ואף התבקשה.)

ג' טו נזיר שנצטרע ונרפא מצערתו בתוך ימי נזירות הרי זה מגלח כל שערו וגוי. ובכל מקום שאתה מזמין מוצער מוגלה והוא תעשה אם יוכל לקיים את שנייהם מوطב ואם לא יוכל עלה לא תעשה את לא תעשה. והלא נזיר שנגלה בימי נזיר עבר על לא תעשה ועשה שנאמר קדוש יהוה גדול פרע שעיר ראשיו ובכל מקום אין עשה דוחה לא תעשה ועשה ולמה דוחה עשה של תגלחת הנגע לנזירות. מפני שכבר נטמא הנזיר בצרעת וימי חולתו אין עולין לו כמו שbarang. והרי אינו קדוש בהן. ובבטל העשה מאלו ולא נשאר אלא לא תעשה שהוא תעיר לא יעבור על ראשו. ולפיכך בא עשה של תגלחת הצרעת ודוחה אותן.

א"א אני שונה בראש מסכת יבמות: מושם דזהה ליה לאו ועשה שישנו בשאלת והיינו דקיל'

ב דף ז

אמר אברהאם אני שונה וכו'. ביאורו המחוודש של הרמב"ם החורג מפשט הגمرا, ושועර את זומו של הרא"ד זיל, היותו אתגר בפניה תלמידים הלנים בעמק הלכה. עיי' תשובה הרשב"א ח"ג סימן שמג, ערול"ג יבמות, ובנבי מילואים שווית סימן כב. ועיי' אור גדור למשנה נזיר ג. ועיין מה שנאמר בהסביר שיטת הרמב"ם בחודשי הגר"ח (סטנסיל) עמי נאנד, ובירור נבדו הגראי"ד מברוסטן יבלחט"א בקבוץ חדושי תורה. ועיי' ביאור הגרי"פ לסתהמ"ץ לרס"ג עשה ק. שור"ר אגרא לשרים לראה"ח צימרמן, סימן כו, "בדרך החידוד". ועיין בתורת והמצווה לנאות מלבי"ם במד"ג, ה, שהဟרה את מקור הרמב"ם בספרי. והנה הרדב"ז כתוב שמה שהכריח את הרמב"ם לבאר באופן שונה מהגمرا הוא הקושיה מגניר שמשון דליתיה בשאלת ראה לעיל פ"ג הליד': "זומי שנדיר נזיר ד' ע"ב": "ובריש איינו יכול להשאל על נדרו וכו'". אלום עיין קרן אורה נזיר ד' ע"ב: יבמות אמרנן דהא דעשה דגלווע מצער דוחה עשה ול"ת דזניר מושם דינשו בשאלת, וא"כ היכא דהוי נזיר שמשון ומצערו אטו לא גילה כיון דליתיה בשאלת — והרמב"ם זיל כתוב טעם אחר זה ולא כתוב לטעמא דישנו בשאלת — וудין יקשה פובא הא טעם הרמב"ם ג"כ איין מספק על נזירות שמשון דהא טעם הרמב"ם הוא מושם דימי סייפורו וחולתו אין עולין לו מחמת טומאות וזה שייך בנזיר סתם, אבל נזיר שמשון הוא מותר לטמא אפיו למתחים וא"כ מהיכא תיתי לומר שלא יהיה בנזיר שמשון מצער קדושתו עליון, כיון דאפיו אם נטמא במת הרוי הוא בקדושתו דין שייך לטומאה כלל". (אליבא דעתה, יש לדוחות הרואה מטומאת מת, כי טומאת מת וטומאת מצער הם שני עולמות, ומהיכא תיתי שאין

השגות הראב"ד

טומאת מצורע מפקעה קדושתו. והוא קחוינן, שער גזיר שנטמא למת אסור בהנאה, ושער גזיר שננטבע מותר בהנאה, ראה רמב"ם הל' גזירות ז, י"ד ור' ב' ואכמ"ל). ומה שחרץ שם בהמשך אינו מתקבל. מעתה קשה, הון לרמב"ם הונ' לאב"ד, היאך גלה גזיר שמשון שננטבע? ולולוי דמסתפינה, הימי אמר שבגוזר שמשון אין כלל עשה, ולמן אין כאן בעיה של עשה דוחה ל'ית' ועשה. טעם הדברה, האחرونים חקרו חקירה יסודית מה טיביה של נזירות שמושן, האם שיכת לסתו גזירות עולם אם כי בתנאים מיוחדים, לחומרו שאינו מתגלת לעולם, ורקלא שמייטה למתרים, או דילמא גזירות שמושן היא סוג חדש לגמari. הקדו אורחה רמו לצד השני בכתבון, "ובאמת לא ידענו מהיכא ונפקא לו אורה ביני ותגלחת של גזירות שמושן, דהא אורתה האמורה בפרשנtur גזיר לא נאמרה אלא בגין גמור מי שכדוקין גזירות בו, אבל גזיר שמשון מגן לנו כלל אליו האזהרות נאמרו בו?!" ועיין בהפלאת גזירות לר"ד ריצמן שליט"א, עמ' י"ח וכ�"ד, "שמושן עצמו לא היה מזוהה בלאוין ועשין פרשת גזיר ופרשנtur גזיר, וכל אורתו הייתה רק מקרה "זילוי תשמעון" דמווזהין לשמען לדרכי הנביא, וגוזר נ"ש אורתו בגנדרים ועלמא בלאו דבל יחל ועשה כל היוצא מפיו יעשה, אבל אינו מזוהה בלאוין ועשין פרשת גזירות". א"כ תו לא קשיא מידי היאך יתגלה גזיר שמשון שהצטבע, שאין בו לא הלאו דתער לא יעבור על ראשו ולא העשה קודש היה גדיל פרע שער ראשו. אמונם בחוששי הגראיין למסכת גזיר (סתנסיל ירוש' חשל"ב, עמ' קמד) הראה בשיטת הרמב"ם שנזירות משמשו אינה מין גזירות אחרת לגמרי, הרי דמי לשאר גזירות אלא דלא היהת גזירות גמורה, עי"ש. ולענ"ד מסתבר בדיק ההפק, שהרמב"ם סובר בצד החקירה שנזירות שמשון היא סוג בפני עצמו. אלה דבריו בפירוש המשניות (גניר, א': "ופירוש גזיר שמשון שהוא כבוי גזירות שמושן אשר לא זהה ונגע מז התומאה ודבר זה מפני הקבלה והזאת מה שמרגו גمرا גמירי לה ואשר התייר לו זה שהוא לא נדר בנזיר אבל המלאך אמר לאמו כי גזיר אלקים היה הנער, עניינו פרוש". הגע בעצם, אם שמשון השתיך לסוג הנגירים (בשינויים) לא היה מרגיש הרמב"ם צורך לבאר שהשם גזיר עניינו פרוש, ורק בಗל זה שבסורו שמשון לא היה גזיר כלל במובן הרגיל ח' הרמב"ם אחוריות לבאר שנזיר אלקים הנאמר בשמשון אינו השם הרווח במקרא אלא עניינו פרוש. והזר הרמב"ם על הדברים בהלכות גזירות ג, יג כתכתב: "שמושן לא היה גזיר גמור, שהרי לא נדר בנזיר אלא המלאך הפרישו מן התומאה". ("התומאה" הכוונה האיסור — ראה סוטה ט: "ויאל תאכלי כל טמא,מאי כל טמא, דברים האסורים בנזיר"; וער"ז במשנה נדרים י: ור"מ הל' נדרים א, יח), אולם אפיקו נקבל את הסברו של הגראיין בדעת הרמב"ם שגוזר שמשון הוא בפרשנtur גזיר, יש להביע הסתיגות אחת: שייכים בנזיר שמשון דזוקא הלאוין ולא העשה של גזיר, והדברים עתיקים. גזיר שמשון הוא "גזיר שלילי" ולא גזיר חיובי. יש בו את האיסורים, את צד השיליה של הגזירות, אבל חסרה בו כל אותו מעמד נפלא של קדושת גזיר, של "קדוש יהיה גדול פרע שער ראשו". (שוב מצאתי בדברי בצתנת פענה

חלכות גזירות

קמ"ט

עה"ת, במד' ג, ח: "גזיר הקדושה בעצם הגוף וקדושת הגוף כUMBAR בספריו פ' נשא ובגוזיר בכ"מ מלבד קדושת שער ... אך זה רק גבי גזיר עולם וסתם גזיר דיש בו קדושה בקרבתנות ובטומאה והזה הגוף בעצם בגדר קדושה ... משא"כ בגוזיר שמשון דאין בו כל הגז שוב אין עליו גדר עצם קדושה רך דין...") ויש לומר דמהאי טעמא הרי הוא מותר להיטמא למתרים, מאחר והוא אין בו קדושת גזיר. (ונראה שבגוזירה זאת התחבטה הגמרא גזיר ד: "קרבן הוא שלא מיתי אבל גזירות חילא עלייה", כלומר שאסור להיטמאות למתרים לכתחילה, כיון דאיתא לקמן דף טו-י"ג. במי שנזר והוא בבית הקברות דרבנן יותגן ישנו בחורת טומאה ואני בתורת קרבן, שהיה קשה להעלות על הדעת גזיר לא לא קדושה, ומיסקה הגמרא שאינו בתורת טומאה כלל). מענין שבסייעו שמשון לא נאמר כי אם הלאו "זמורה לא עלה על ראשו", אבל לא העשה גדיל פרע שער ראשו. הרי שלא נזווהה על העשה. עיי' העמק דבר לנצ"ב ב' במד' ג, ח: "ש אופן גזירות שניינו מזוהה על טומאת מת, והינו גזירות שמושן שבא בקבלה", ואופן הדיק הוא, דיש לדעת דתכלית הגזירות בא לשוני אופנים, א' כדי להתקדש ולהשאג רוח הקודש וכלושן הנבניה (עמ'ום ב') ואקיט מבנייכם לנבניאים ומבחורייכם לנבניאים, הרי דעתין א' הוא, וע"ז כתיב לחורר לה, שהוא מופרש לגביו (ראה רמב"ם סוף הלכות גזירות — ב. ג), והב' כדי להבדל מניאוף כדאיתא ריש מסכת סוטה הרואה סוטה בקהלת יזר עצמוני לפני שמען והזידיק (נדרים ט: גזיר ד: ספרי נשא, חוספה גזיר פ"ד, ירושלמי נדרדים א, אגוזר א, ה) וגוזר בגזירות סתם ל' יומ, ופעמים בא בשבייל שלול להכחיש בערויות מפני טבעו, ע"כ מזורי עצמוני לעולם והוא גזירות שמשון (איתא במד' ר, ט: "галוי היה לפני הקב"ה שקספ' עליו איזה דרהור כעבודה שבא לפני שמען והזידיק (נדרים ט: גזיר ד: ספרי נשא, חוספה גזיר פ"ד, ירושלמי נדרדים א, אגוזר א, ה) וגוזר בגזירות סתם ל' יומ, ופעמים בא בשבייל שלול להכחיש בערויות מפני טבעו, ע"כ מזורי עצמוני לעולם והוא גזירות שמשון (איתא במד' ר, ט: "галוי היה לפני הקב"ה שמשון היה הולך אחר עניינו לפיק החירו בגוזיר שלא היה שותה יין לפני שהיין מביא לידי זימה, ומה בזמין שהיה גזיר הולך אחר עניינו, אילו היה שותה לא היהת לו תקנה לעולם מרוב שהיה רודף אחר זימה", וערלב"ג שופטים יג, ג — ב. ג) והנה לתכלית הראשון מבואר טעם שלוש אחריות שברשות דין ותגלחת בא להפרישו מהתאות עולם הזה וטומאת מת בא להפרישו מעbezות שמונע גם כן מרוח הקדש שאינו בא אלא מתוך שמחה של מצוה, אבל להכלית השני אין טעם להפרישו ממת, ואדרבה יטמא במת ויזכור יום המיתה ויפרוש מעבירה". ועל דרך סה, מצאתי בחודשי אגדות מהרש"ג גזיר ד: "ויש לכוון בה שאמיר המלאך גזיר אלחים היה וגוזר לא אמר גזיר לה' כדכתיב בתרורה גבי גזיר לה' הורה בזה כי לא היה גזיר במדת הרחמים כשר גזירים רק במדת הדין והגבורה. (מהו ר' הפר' בזוהר נשא כת). — בgn) שעיל כו קראותו שמשון הגבור עליו נאמר זו דין עמו". (וע"ז פוקד עקרים לר' צדוק הכהן מלובלן דכ"א). וידועים דברי הרמב"ן שמות ב, ח (הביאם הגראע"א ב글וין הש"ס פ"ק דיבמות): "מצות עשה, והוא היוצא ממדת האהבה והוא למדת הרחמים... מצות לא עשה, והוא הדין ויוצא ממדת היראה... וכן מצות עשה גדולה מצות לא עשה, כמו שהאהבה גדולה מהיראה. ... וכן אמרו דאי עשה זוחילא. תעשה". ולמן גזיר

השגות חרabe"ר

שםשוון שכולו ממדת הדין והגבורה, אין בו העשה דברו רק הלא-תעשה, ושפירות דוחה העשה לתגלחת מצורע הלא-תעשה דתער לא יעבור על ראשו. ותויז זה עולה יפה הנה לרמב"ם והן לראב"ר. שור"ר שכונתי בזה לדעת ר' יהושע-אייזיק מסלונים (המכונה ר' אייזיל חריף) בנוועם ירושלמי פ"ק דנוזיר שכוב בפשיטות שאין בזעיר שימושו העשה ודקדוש היהיה כיון שמוטר להטמא למתחם. [אולם קשה שיצא לפיה זה שנזיר שימוש מותר לסוך נשא (= סט המשיר את השער) דיין בו אלא איסור עשה דקדוש יהיה כמזואר ברמב"ם פ"ה הל'יב, וזה לא שמענו מעולם.] (כע"ז הקשה הקאן אוורה לשיטת הרמב"ם, עי"ש דף מא.) ויתירה מזו, הנה ליה לתנא לימייניה בדברים שבין נזיר שימוש לנזיר עולם (על דרך שהקשו התוס' בדף ד, "ווא"ת שאלה איך באניינהו"). ועוד נפק"מ. לדברינו יהיה הדין שענין שמשוון מותר בהנהה מכיוון אין בו את העשה דקדוש יהיה גDEL פרע שענין ראשו, כלומר במקורה שלוחתו ליטסיטים (כי מן הדין נו"ש אינו מתגלה לעולם) שמפורש בספר, "קדוש יהיה למה נאמר, לפי שהוא אומר ונחל הנזיר פתח את מועד אין לי אלא המגלח כמצוותו שעשו אסור, גלחווה ליטסיטים מנין, ת"ל קדוש יהיה, מכל מקום". (אולם הצפנת פענה במד' ג', ה התחבט בזה וכותב שהירושלמי ורש"י עבדה זורה חילוקים על הספר וסוברים שאין קדושת השער עצמן רק ממשום שליחות תחת הדוד, ובכך נזיר שימוש שאינו עדיף לשלה את שערו תחת הדוד, אמת וכן הדבר שעשו מותר בהנהה, שווי' שדו בכי' הגרייז בחידושי לנזיר דף מה) (חדשי הגרייז על הש"ס, טטנסיל, ירוש' תשלא"ב, כ"ב, עמ' קסוקסן) ובחדושי מרן ר' ייז' הלוי). لكن מחזרתא כדשנין מעיקרא, שנזיר שימוש אינו בפרש נזיר, ותו לך"מ.]

הלכות נזירות

לעבירה? — אין! (נזיר שם), כנגד "גברו". (ועי"ע במוה"ב ג, מה.) וגידול פרע שער הראש, אותן הצנע וההסתפקות במעט, בחינת "עשיר השמה בחלקו". וכן מצינו בנבאים שהיו מגודלי שער ולבושים בתכלית הפשתות (ואח תיאור אליו הנביא במלכים ב, א, ה, "איש בעל שער ואוצר עור אוור במתנוו"), וראה וכרייה יג, ד, "ויהה ביום ההוא יבשו הנבאים איש מחוינו בהנאותו ולא ילبسו אדרת שער למען בחש"). (אולם ערמב"ם סוף הלכות כל' המקדש).

(לפי המקובלים, השער בחינת מוחין בחכם. ולפי הגדורה הפשטota של גבורה, ככלומר גבורה גופנית, השער כנגד "גברו", כמשמעותו, ועי' רלב"ג שופטים יג, ג.)

בסוף הלכות נזירות כתוב הרמב"ם: "הנודר לה: דרך קדושה הרי זה נאה ומשובח ועל זה נאמר נזיר אלקוין על ראשו קדש הוא לה, ושקלו הכתוב כנביא שנאמר ואקים מבניכם לבנאים ומבחורייכם לנזירים". ומכיון שנזיר כמעט תמיד גבליא, יתכן שלשל המגנות של הנזיר, דודיעינו הימנעות מיין ומטומאת מה וגידול פרע שער ראשו, הן ההכרעה לרווחה שתחול עליו, וכמארז'ל "אין השכינה שורה אלא על חכם, גבור, ועשיר" (שבת צב. נדרים לח). ויתכן שאלות תלת לקלתת. לשיטת הרמב"ם בפ"ז משמונה פרקים (וע"ע רפ"ז מהל' יסודי התורה ומוה"ב ב, לב), "גברו" הוא על דרך אמרם "אייזו גבר?" — הכוש את יצורי" (אבות ד, א), ו"עשיר" עד"א "אייזו עשיר?" — השמת בחקפי" (שם). ובסוף הלכות מקואות כתוב הרמב"ם: "ימזו יש בדבר שם שהמכוין לבו לטהר בין שטב טהור ואך עלי-פי שלא נתחדש בגופו דבר כך המכוין לבו לפזר גפשו מטומאות הנפשות שהן מהשבות האון ודעתות הרעות כיוון שהסכים בלבד לפזר מאותן העצות והביא גפשו במי הדעת טהור וכוכו". (ויש לעיר משבת לא, "ודעת — זה סדר תורה"). מעתה הימנעות מלטמא למתרים כנגד "חכם". הימנעות משתיתין יין, שרש פיתוי היצר, כמארז'ל "כל חרואה סותה בקהלתך יגיד עצמו מן חיקי". (נזיר ב. ונטה ב') ומי' גיטם לת'

הלכות טומאה מות

ב, טו וטומאותו מדברי סופרים וכו'.
 אין לא מהoor ובמסכת חולין גרשין כל אשר יגע על פניהם השדה.²
 להביא גולל ודופק דברי רבי עקיבא ורבי ישמעאל דריש לה
 לעובר במעי אשה וגולל ודופק הלכתא גמירי לה ולרבי עקיבא
 מגע גולל ודופק מאשר יגע ואهل מעלה פניהם השדה דמשמע מאיר
 אבל משא אין בהם

1. דף עב ע"א.
2. במד' יט, טו.

אי לא מהoor וכו'. רבינו מנסה על הרמב"ם שפסק שטומאת גולל ודופק
 מדברי סופרים מש"ס ערוץ דחולין עב. וממה נפשך: אי ס"ל קר"ע הרי מקרה
 מפורש הוא, ואי ס"ל קר"י מכל מקום הוי הלכה למשה מסיני. ותירץ הפסיק משנה
 לרמב"ם סובר דכיון שלא מפורש בקרא ממשע דקרה אסמכתה בעלא. ובאו רוח
 זו הילך המאירי ברוכות יט: ובסדרי טהרות אהלו דף סג ע"ב כתוב כיוון שאין
 טומאותו מפורש בתורה וגם לא נזכר בהדייה בדוחז'ל בש"ס או בבריתא שיקראו
 לו מן התורה להכHi קרי ליה הרמב"ם "מדברי סופרים" ע"פ שהוא دائוריתא
 בשיטתו בכמה דרכתי. ובעמוק הגז"יב לספרי חקת יצא בדבר חדש שפסק
 הרמב"ם שגו"ד מד"ס משום דפסק קר"י בעבור ואיתא בסוגיא דחולין דלר"י
 הלכתא גמירי לה, פ"י מקובלים היו בהלכה זו איש מפני איש, ולא שהיה הילכה
 למשה מסיני אלא אמרי הליל מסיני, ומה חדש הגז"יב כל גודל שאיפה שמו צור
 בש"ס הלשון "הלכתא גמירי לה" לרמב"ם אינה הלכה למשה מסיני אלא
 שמקובלים היו, דלא כרש"י ובעלי התוס, יウוש"ב. (ויש להקשות על האי
 כלל מפה"ש נזיר ט, ב: "וזין לו ראייה אלה הלכה למשה מסיני והוא
 מ"ש טומאת התהום גمرا גמירי להו"), ולר"ע מגע גולל ודופק מאשר
 יגע ואهل וכו' אבל משא אין בהם. כאן מתחים רבינו למ"ש הרמב"ם "וזין
 מטהאין במשא" ואין זאת השגה לדבורי אלא ביאור בשיטת ר"ע, במשלמא
 לר' ישמעאל דגולל ודופק הוא מהלכה איך למייר דהכי גמירי לו שמטמא בגע
 ובאהל ואין מטהאין במשא, אלא לר"ע דמיית לה מעלה פניהם השדה קשה מגן לנו
 לחילק בינויהם. וחתירוטו ממש כתבו החtos' חולין כך: "ונראה משום דהווא

тирוץ השגת הראב"ד בהלכות בית הבחירה ד, א

בhalcolot בית הבחירה ד, א כתב הרמב"ם: "ואף אורחים ותוממים שהיו בבית
 שני לא היו מшибין ברוח הקודש". שיטת הרמב"ם שאורחים אכן היו בבית שני,
 אבל לא עם רוח הקודש, ולזאת כוננו חז"ל (יומה כא): בכולל את האורחים
 בחמשת הדרבים שהסרו בבית שני. בנויגוד לה כותב הראב"ד: "אמיר אברהם,
 והלא אורחים ותוממים ורוח הקודש שני דברים הם מן התמחשה שהסרו בבית שני,
 ולבדיו אין אחד ? !" קושתו נocket ווירודת, והקספ' משנה ניטה לתרצה
 בתירוצים שונים: "ויהראב"ד ... טעמו דתנייא בספ"ק דיומה אלו חמשה דברים
 שהיו בין מזקן אשון למקדש שני ואלו הן ארון וככורת וכרכובים אש ושכינה
 ורוח הקודש ואורים ותוממים, ופרש"י ארון וככורת וכרכובים כליה חז"א מילתא,
 ושכינה לא שרחתה בו, ורוח הקודש לא היתה בגבאים משנת שטים לדריש ואילך
 עכ"ל. ורבינו אפשר דחשייב ארון וככורת וכרכובים בתחלת ושכינה ורוח הקודש
 ואורים ותוממים לא חשיב לנו אלא בחדא, ואפ"ל את"ל דחשיב לארון וככורת
 וכרכובים בחדא ושכינה ורוח הקודש ואורים ותוממים בתלתא לך"ק שרבינו מפרש
 דרות הקדש היינו נבואה שנסתלקה מהגבאים משנת שטים לדריש וזה הסرون
 גדול בישראל שלא היו נבאים להוכחים בדבר ה' ועד היה להם חסרון אחר
 שהסרו גם כן תשובהת אורחים ותוממים". במאמרנו "הארון ואביוירז'" (שפורסם
 ב"הצופה" מיום ו, י"ב מונחים-אב תש"ם, ולאחר מכן בתהוויז, כרך ה (תש"ם) עמ' 493-495) הצענו (בהקשר אחר) שהרמב"ם גרס במסכת יומא כינוסת ר' עורי אל בפירשו לשיר-השירים (הובא בכתבי רמב"ן, מהדי' שלול, ע' תק):
 "אלו ה' דברים שיש בין מקדש ראשון למקדש שני ואלו הן: ארון, ואורים ותוממים,
 ושם המשותה, ואש ושכינה". (אגב, ישנה גירסה שלישית בירושלמי הורות
 ואורים ותוממים ושם המשותה ורוח הקודש, "אבל אין זו לענייננו), מעטה לא קשה
 לתור הלשון של "רוח הקודש ואורים ותוממים" אליבא דרמב"ם — אין היכי נמי,
 הרמב"ם איננו גורס מלה רוחה הקודש !

아버 הנחלל מן המת ושוקע"ט אמר רשב"ל האי אבר מן המת היכי דמי אי דאי ביה עצם כشعורה היינו הנוגע בעצם אלא דלית ביה עצם כشعורה ואפלו הבי רחמנא רביה וריו"ח אמר לעולם דעתך באית ביה ואם איינו עני לunganו תנחו עני למשא. משמע דליו"ח אם אין בו עצם כشعורה אין מטהמא כל, וא"כ נמצינו אמרים אליבא דוריו"ח איזו אבר שאין עליו בשער כראוי שטממא הינו עצם כشعורה. וזה בגיןוד לפסק הרמב"ם לעיל ה"ב שאבר שאין בו העלות ארכחה מטהמא במגע ובמשא ואין מטהמא באלה, אפלו כשהוא בו עצם כشعורה. אמנם, יקשה הראב"ד לרמב"ם, אין שום מציאות של טומאת אבר שאין עליו בשער כראוי שאין חניר מגלה עלייה, וממה נשף: אם אין בו עצם כشعורה אין מטהמא כלל, ואם יש בו עצם כشعורה אווי הבזיר מגלה עליון. ובמגע דטממא מקריא הוא. כמו"ש ייעל הנוגע בעצם, בעצם זה עצם כشعורה" (נזיר גד). ובמשא דטממא הכלתא היא שהנזר מגלה עליון. ראיyi בסדרי טהרות אלהות דרשות דפ"ס ע"א שכח脾 שבשלוחן הראב"ד נפל טעות סופר הגיכר וכן צ"ל "ובמגע ובמשא מקריא הוא דטממא הכלתא שהנזר מגלה עליון" וכונתו דבמשא נמי מטהמא מקריא דאו במת דאוקימנא ליה באם איינו עני לunganו תנחו עני למשא. אולם עלה על ריעוני למד סגנoria על גירסתנו לפי מה שמצוותי ברשי"י חולין קבו: שכח脾 עצם כشعורה הלכה למשה מסיני דmegug ומשא אית להו ולא אהל כדאמרין בנזיר (דף ג). עצם כشعורה הלכה". והקשו עליו החoso' דאי אפשר לומר כן דמקריא ילפין לה בנזיר פרק כהן גדול (דף ג). ולא הו הלכה אלא מה שהנזר מגלה עליו אף על גב דלא מטהמא באלה. ובישוב דברי רשי"י היה מי שכח脾 שעומד בשיטת ריש לקיש אין לו מקריא מפורש אלא מגע אבל משא הלכה למשה מסיני — מה שדוחק מאי כמונו. ויש לומר שבאמת עומר רשי"י בשיטת ר' יוחנן, אבל של"א אם איינו עני לunganו תנחו עני למשאו" קורא רשי"י "הלכה למשה מסיני", אבל גם זה דוחק כי רשי"י מדבר אף במגע שהוא יפותח גמורה. (אבל בראב"ד בהחולת יתכן לומר כן כדי להזכיר את גירסתנו "ובמשא דטממא הכלתא היא". ובכמה מכתבי-היד חסורת המלים "ובמשא דטממא הכלתא זיא שהנזר מגלה עליון"). והפרש האמתה ברשי"י שהבין אחרית מחות' את הסוגיא בנזיר דף ג. שלפי התוס' ההלכה היא שהנזר מגלה עליון אע"ג שלא מטהמא באלה (יעו"ש תוד"ה עצם כشعורה הלכה), ואילו רשי"י וכן הרמב"ם בפירוש המשניות סוף"ז נזיר פ רשו עצם כشعורה הלכה, שאין הכוונה לגביו גילוח נזיר, אלא עצם הטומאה הכלתא. (אלא ש Katzת קשה מרשי"י שבת כלב. ופסחים פא: שפירש עצם כشعורה הלכה כדי לבדוק כמו התוס' בגילוח נזיר). אלא שבאמת קשה קושית התופסות כיצד מפרנסים רשי"י ורמב"ם את הברייתא המובאת בנזיר ג. שלמה טומאת עצם כشعורה מקריא, اي לאו דסביר דקרה אסמכתא בעלמא. ועי' באורך בסדרי טהרות אלהות דף מות: מט. ורביעית דט באלה מקריא על כל נפשות מת לא יבא. רבי עקיבא בחולין עב. אלא שראית בסדרי טהרות (אהלות דף מט ע"א) שכח脾 ש"תמהה הא מגע נמי כתיב ברבעית דט בנפש האדם ונראה שטעות נפל בלשון הראב"ד ז"ל וצריך

ג. ב טומאת רוכע עצמות באהיל וטומאת רביעית דט וטומאת אבר שאין עליו בשער כראוי וכו'.
אי"א אף בזה טעה דבר שאין עליו בשער כראוי הינו עצם כشعורה ואינו מטהמא באהיל ובמגע דטממא מקריא הוא ובמשא דטממא הלכתא היא שהנזר מגלה עליו. ורביעית דט באהיל מקריא על כל נפשות מת לא יבא. אבל על מגעו ומשאו אין מגלה דלא כתיב בה אלא ביה ואין דניין מעצם כشعורה שהוא הלכה בנזיר וחזי קב עצמות וחזי לוג דט כמת שלם נינחו עני שדרה וגולגולת ומשום הכל מטהמא במגע ובמשא ובאהל ונזיר מגלה עליהם דכתיב וכי ימות מת עליו. והוא מת שלם. ונראה לי מה שדיימו. ביתא מקדש לטומאת נזיר בטומאת מת משום דבנזר כתיב וטמא ראש נזרו. ובמקדש כתיב את מקדש ה' טמא. הכא מיתוי קרבן על טומאתו והכא מיתוי קרבן על טומאתו על מה שווה מביא זה מביא

3 ובמשא דטממא הכלתא היא שהנזר מגלה עליו / קפפ 32 ליהא.

4 וקי' כא. יא.

5 במד' ג. ט.

6 סרי זוסא נשא.

7 נזיר נז:

8 במד' שם.

9 במד' יט. ב.

קרא דכל אשר יגע על פני השדה מוקמינן בנזיר (ז' ג): באהיל הלאך מטהמא באהיל, ובמגע נמי מטהמא משום דafkaה בלשון נזעה, אבל במשא לא מצינו שיטמאן.

아버 שאין עליו בשער כראוי הינו עצם כشعורה... שהנזר מגלה עליון. עיי קרנו אוריה נזיר ג: שהסביר בטוב טעם את שיטות רמב"ם וראב"ד באבר שאין עליו בשער כראוי, דבגמר פלייגי בה רב יוחנן וריש לקיש, ריו"ת אמר אין הנזר מגלה עליו ור' אל אמר הנזר מגלה עליון. והשתא נחلكו ר'ם ור' א' אליביה דריו"ת, שלרמב"ם מטהמא במגע ובמשא (כמשגה מפורשת באהילות, ב') אבל אין הנזר מגלה עליון, ולראב"ד אין מטהמא כל (והמשגה באהילות מוקמים לה בשיש בו עצם כشعורה). ושיטת הראב"ד גוסדה על הברייתא שהובאה בהמשך הסוגיא דף ג. תניא ועל הנוגע בעצם או בחולל וגוי בעצם זה עצם כشعורה או בחולל זה אבר הנחלל מן התי ואין בו העלות ארכחה או במת זה

חשגות הראב"ד

להיות ורבייתם גם באהיל מקרה "על נפש מת לא יבא" (הכתוב בנייר) ואני כוונתו על טומאת רבייתם גם באהיל מכך בין למגע בין לאהיל... כלומר שהיה הנזיר מגלה עליי מקרה דכתיב גבי נזיר על נפש מת לא יבא אבל על מגעו ומשווא אינו מגלה אלא כתיב בה שיחיה הנזיר מגלה אלא ביאה כלומר אהילו של רבייתם". (וכן הגיה אותו מחבר את לשון התוס' נזיר גן. ד"ה עצם בשערת הלכה, דנור מגלה עליי מקרה לאathi דכתיב כל נפשות מת לא יבא מיד' דמיימה בביאה, שצ"ל "על נפש מת לא יבא" הכתוב בנייר, י"ע"ש דף מה ע"ב. וכן הגיהו בתוס' ברכת ראש ורש"ש). וכוונת רבינו כאן כפולה: א', לסתור על פניו הרמב"ם שכותב טומאת רבייתם גם באהיל, והרי מקרה מפורש הוא; וב', לחולק עליי הלכה למשעה, שלרמב"ם אינו נזיר מגלה על רבייתם, ולדעת רבא"ד מגלה על אהילו ולא על מגעו ומשווא. אבל על מגעו ומשווא אינו מגלה אלא כתיב בהיא ולא ביאה ואין Dunn מעצם בשערת שהוא הלכה בנזיר. האחרונית, החל ממהר' קוקוס (הבא במשל"מ הל' נזירות ז, ו) ועד הקרן אורה נזיר גן: וס"ט (אהלות מט) השותמו על המראה זהה שהראב"ד חידש שנזיר מגלה על רבייתם גם באהיל. דבר שאין לו מקור בשום מקום. ובנהל אשכול (להלן טומאת הבנים) הערת את מקור רבינו במסנה מפורשת סוף"ז דנוזיר: "אר"ע דנתני לפנוי ר"א מה אם עצם בשערת שאינו מטמא באהיל הנזיר מגלה על מגעו ועל משאו, רבייתם גם שהוא מטמא אדם באהיל אינו דין שהיא הנזיר מגלה על מגעו ועל משאו, אמר לי מה זה עקיבא אין דני אינו מק"ז וכשבאותו והרצינו הדברים לפנוי ר"י אמר לי פה אמרת אלא כן אמרו הלכה" (ובגמרה מפרש מי אמר). והנה במפרש שם כתוב: "אינו דין שהנזר מגלה על מגעה ועל משאה — וזה דוחה ליה למיתנא על אהילה וכור". (ובתוס' רעכ"א כתוב דודוק נקט מגע ומשא ולא אהיל דדו לבא מן הדין להיות כניזין דהא בעצם בשערת ליכא רק במגע ומשא. ועי' בשושנים לדוד על המשניות לר"ד פרדו). אבל בגראה שרבינו תפס את לשון המשנה כפשוטה שבאמת הדין הוא שmagal על אהילת רבייתם גם ולא בא ר"ע לדון כי לאו לגבי מגע ומשא והואו שצעים בשערת הלכה כפשוטה בוגר. ונזיר מגלה עליהם דכתיב וכי ימות מת עליי זהו מות שלם. הנה באשר לשיטת הרמב"ם כאן שאלו טומאות שאין הנזיר מגלה אין מדברי תורה, כבר חממה עליי הגראי"ז שברפ"ז מהלכות נזירות כתוב חילוק אחר לגמרי ז"ל שם: "יש טומאות מן המת שאין הנזיר מגלה עליוון ולא סותר את הקודמין ואע"פ שנטמא בהן טומאת שבעה לפי שלא נאמר בו וכי טמא לפesh אל וכי ימות מת עליו עד שיטמא מטומאות שאין מעצמו של מת וכו'". ויש להרך בפשיטות שבhalbנות נזירות בא רומב"ם להסביר למה אין מגלה הנזיר על טומאות כבר גול ורופך והוא טומא ממש שאינן מעצמו של מת, וכך בא הלאות טו"מ רצונו לעמוד על שיעורין, שהנזיר מגלה על אבר מן המת ועל אבר מן החי שיש עליהם בשר כראוי ועל חזי' קב' עצמות ועל חזי' לג' גם ולא על רובע עצמות ורבייתם גם ואבר שאין עליי בשר כראוי בין מן המת בין מן החי, למרות שככל אלו מעצמו

הלוות טומאות מת

של מת, אלא הטעם ממש שאינן מדברי תורה, ובהלכות נזירות לא נחיה להכני. וכן כתוב רבינו הראב"ד לקמן פ"י' ב' הל"ו שאין הנזיר מגלה אלא על גופו של מת לא כלל ולא על גול ורופך. וכך כדי לחלק בשיעורין נוצר לטעם אחר למגרי דעתינו מות שלם וליכא. (ובהכי ניחא תמיית המשל"מ בה' נזירות ה, טו). ומצאתי אח ורע לשיטת הרמב"ם טומאות אלו שאין הנזיר מגלה עליון אינן דין תורה, במפרש נזיר גן. שכותב "וביית דין של אחיהן אומרים חזי' קב' כי אבל רובע עצמות ורבייתם גם לעניין אכילת תורה וקדושים מטהמיין באהיל אבל לא לסחויר ימי נזיר ועשה פסה לטמא שלא לעשחו ובמקומות כרת לא העמידו רבייתם". הרי שסביר טומאות רובע עצמות ורבייתם גם מדבריהם. אלא שרוטו לגדי הדרך האחرونים שהסבירו פה אחד כמעט שאין כוונת הרמב"ם טומאות ממש מדרבנן אלא לשיטחו הולך שכל דבר שאינו מפורש בתורה נקרא דברי סופרים, ראה סדרי מותרות אהילות מה. ומט. וחידושי הגראי"ז נזיר דף ג"ז ובריאות בהפלאת נזירות עמי עג'עה.

מפתח חדשניים הנמצאים בעיונים:

יג—טו מהלוקת רמב"ם ושאר ראשונים בנווגע לנובאה פרטיה
רואה נספת שמחבר אגרת הקודש אינו הרמב"ן
ויאראב"ד, בנימישראל קודם מותן תורה היה להם דין בניינה
הסביר מהלוקת רמב"ם וראב"ד באיזה גיל הכיר אברהם את קונו
ללא דרוש למה נקרא שמו בירושלמי נחום איש קודש-הקדושים
מקור תנ"כי לדברי הבריתא "דורש אל המתים — זה המרעיב עצמו"
נפקותא לדינא בין שיטות הרמב"ם והרמב"ן בכספיו: פראנסיכולוגיה
הזרת נס אם היא בגדר הלכה
מה—מו היתר ישיבת גר תושב בארץ־ישראל בזמן זה
דעת הרמב"ם דדרשין טעםם דקרה לחומרא ולא לכולא
מט—ט גראב"ד מותר להעביר שער בית השחי ובית העורה במספרים שלא כעין
תער, ומעתה סירה חלונית הצמח צדק מעל הבית יוסף
גנא לאראב"ד איסור לקיטת (או צביעה) שעורת לבנות מתוך שחורות אינו
נא—טב אלא מד"ס מהלוקת רשי" ורמב"ם מהי חכלית גילוי העירות בין אדם לחברו ברבים
גע פלייה בתוספות יומם הכהורים יומא פו:
גע—גע הכרע הגאנגים במחלוקת רביעיקיבא וחכמים יבמות ג. אם משילמין
נד או מוסיפין שנות חיים
נו—נו חילוק דעתות בין הרמב"ם והראב"ד באשר לספר "שיעור קומה"
ט מהלוקת רמב"ם וראב"ד בסוף"ה מהלכות תשובה (בענין ידיעה ובחירה)
טנו נובעת מיחסם להוכנות "רצון" ו"דעת"
ס "אין כאן כוס של ברכה": מהלוקת רמב"ם וראב"ד בדבר השארות הנפש
סד—סה הפרטית
הסביר מהלוקת רמב"ם וראב"ד אם ניתן לדקק בקריאת שם בשאר
עו—עב לשוניות כמו בלשון הקודש
דעט הראב"ד שישוב סמיכת גואלה לתפללה חל אפלו קודם זמן
פאו קריאת-שמע, לשיטתו בפירוש הסוגיה ברכות ל.
פנת האם האמין הרמב"ם במצוות השדים?
פנו הוכחות אמתת פירושו של הגרא"ה הלו (וכן הגרש"ז ערגריד) בהשגת
ס"י מהלכות תפלה, מכתבי־היד

אשֵל אַבְרָהָם

שיעורים שנאמרו בכלל "אשֵל אַבְרָהָם"

קרית ארבע – חברון ת"ו

על – ידי

בצלآل נאור

הראב"ד בהלכות בית הבחירה ו, יד לשיטתו כתחום דעים שקדושת בית הכנסת נתבטלה בחורבן גמור פט-צ שיטת הראב"ד שכחן שהיו הבריות מרוגנים אחריו וכי לא ישא את כפיו צא-צב הסבר שיטת הראב"ד בסידור פרשיות התפילהין, שבתנתת תפילין ישנו צד-צד קיום קריאה בתורה שיטת הראב"ד בשני של ד' ראשין צה לשיטת בעלי החוספות, בזמנן זהה שאין לנו תכלת, אין להקפיד על קב שני גדייל ושוני שלישים ענף קי שמי ענק האחרונים פלמול-סדק בגלל שייחסו בטעות את קיב פליה בתורה חמימה שמota כ, ז (וכן החזו"א) – "לחרמבל"ם, ברכה קיב שאינה צריכה איסורה דרבנן" קיג שיטת הראב"ד כר"י בתוס' ברכות יב. שלא אמרינן ספק ברכות להקל קיד הסבר מחלוקת הגאנונים והרמב"ם אם עונה אמן אחר עצמו בברכת הפירות מעין שלש קטו מצות אכילת מצה קכח-קכו שיטת הראב"ד בטעם המטבחות החלוקים "על" ו"ל" היא בשיטת הראב"ן (וכן רבינו תם) קכו ביאור דין דגמא (שבת כג) "הרואה נר של חנוכה צרייך לברך" קל ראה לשיטת הרמב"ם ש"אם מת והוא ערל או יהיה מחויב ברות הנזכר בתורהumi שלא ימול" מגמא דעתרובין יט. מהלוקות רמב"ם ורמב"ן אם מצווים אלו לכווף את כל בא"עולם לקבל קלב-קלג שבע מצוות בניינה הסבר למה לרמב"ם רק האב מברך ברכת "להכניות בבריתו של אברהם אבנינו" ולא שאר אנשי בירור מחלוקת רמב"ם וראב"ד מתי מברכים ברכת "להכניות" קלו-קלו שלושת צוויי הנזיר נגנד שלוש התכוונות של הנביא "חכם, גבור וועיר" קנא-קנא יישוב קושית הראב"ד בהלכות בית הבחירה ד, א – לרמב"ם גירושא קנב סוגה ביוםَا כא :

תוכן

ברכות

ז	שיטת רשי בק"ש של ערבית (דף ב ע"א)
ט	"שלש משמרות هي הלילה" (דף ג)
יג	גדרי תפלה בזמן דוד המלך (דף ג ע"ב)
יד	"שמא יגروم החטא" (דף ד ע"א ורמב"ם הלוות יסודי התורה י, ד)
טו	קראת שמע על המטה (דף ד ע"ב — ה ע"א, רמב"ם הל' תפלה ג, ב)
יח	קדושת הטבע וקדושת התורה (דף ה ע"א)
יט	גדיר ביטול תורה (דף ה ע"א)
כ	הגדרת יסורין של אהבה (דף ה)
כא	הגדרת "מייטה בין צפון לדרום" (דף ה ע"ב)
כב	קדימה שכינה לעשרה (דף ו)
כג	שמעוח חתן ומתן תורה (דף ו ע"ב)
כה	דעת עליון ודעת תחthon (דף ז ע"א)
כו	קללה רגע (דף ז ע"א)
כו	בעניין צדיק ורע לו (דף ז ע"א)
כט	"לעלום ישלים אדם פרשיותו עם הציבור" (דף ח)
לב	"לתפילין לאחררים" (דף ט ע"ב)
לג	זמן הנחת תפילין (דף ט ע"ב)
לה	"דדים במקומות בינה" (דף י ע"א)
לו	הכוונת הרוגלים בתפללה (דף י ע"ב)
לו	חשש ברכה לבטלה בברכתamina (תוס' דף יא ע"ב ד"ה שכבר)
לה	סביר שיטת החוספות שספק ברכות לחומרה (תוס' דף יב ע"א)
נא	קריאת שמע דרבנן (דף כא ע"א)
נג	חכמת האלהות של אבי ורבא (דף מה ע"א)

מגדרין

בית-דין שkol ובית-דין גוטה (דף ג ע"ב)

"לא יסור שבט מיהודה ומהוקך מבין רגליו" (דף ה ע"א)

"תלמיד אל יורה הلقה במקום רבבו" (דף ה ע"ב)

טענה בפסק הగאנום אם נקרא טעה בדבר משנה (דף ז ע"א ודוח לג ע"א)

מכות הרואיות להשתלשל (דף י ע"א)

שרי ישראל ושורי גויים בעיבור השנה (דף י ע"ב)

מו

מח

ב

גע

נו

נח

מסכת ברכות

שיטת רשיי בק"ש של ערבית

(ברכות ב)

א) פירש רשיי במשנתנו: "...ומקמי הכי נמי לאו זמן שכיבת לפיכך הקורא קודם לנו לא יצא ידי חובתה, אם כן למה קורין אותה בבית-הכנסת כדי לעמוד בתפלה מתחוך דברי תורה והכי תניא בבריתא בברכות ירושלמי ולפיכך חובה علينا לקורתה משוחחש ובקריאת פרשה ראשונה אדם קורא על מטמו יצא". ועיין בפניו יהושע שהקשה לשיטת רשיי שק"ש שאנו יוצאי בה היינו ק"ש שעל המיטה, היאר אנו מותרין לאכול ולשתות קודם קודם ק"ש שהגיע זמן חיובא וזה אסור להסכמתם כל הפסוקים, וכדתוני להדייה לקמן בבריתא (ד): דעשו סייג שלא יאכל קימעה וישחה קימעה וחוטפו שינה. ועיין מה שתירץ, ואענה את חלקו. בפני יהושע דף ד ע"ב שם ד"ה اي בעית אימא לאפוקי ממ"ד תפלה ערבית רשות קמ"ל דחויבה, כתוב: "יש לדקדק את כי היא גופה קשה האיך שמעין מהכא דתפלת ערבית חובה וח"ל דאפשרו אי הו רשות אפיקו הבי הרי עבר על דברי חכמים וחיבר מיתה ממשום ק"ש ... א"ש טפי למאי דפרישית בסמוך דעתך זמנה סמוך לשכיבת אלא עיר התקנה וסייג הינו משום תפלה לחוץ, ודוק". מכאו שעיקר הקפidea שהקפideo חוץ שלא יאכל וישחה קודם התפלה, אבל מאחר ויוצא כבר ידי חובת תפלה בבית הכנסת, אף שעדיין לא יצא י"ח ק"ש, מותר באכילה ושתייה. (צ"ע למה באמת לא תירץ ברכ הפנוי את קושיתו שלו על רשיי בריש מביבלון), וכן מוכחה מלשון הרמב"ם בהלכות תפלה ג, ז: "אעפ' שחפלת ערבית רשות לא יבא אדם מללאתו ויאמר אוכל מעט ואישן קמעא ואה"כ אטאfill שמא תאגס אותו שינה ונמצא ישן כל הלילה אלא מתפלל ערבית ואה"כ אוכל ושותה או ישן". הרי השmittת הרמב"ם כליל את ק"ש שאינה שייכת כלל לגזירה זו. (אגב אורחא, תהה על רמב"ם זה בעל פרמ"ג ב"ראש יוסוף" ברכות ד: "צ"ע דשם מוכחה למ"ד חובה אבל למ"ד רשות לא מוכחה החטם". וכשנדוק בלשון הרמב"ם נמצוא שהבליע התירוץ לקושיה זו בענימת דבריו. בזה ששינה "חווטפו שינה" ל"תאנס אותו שינה", גילה לנו שהבחר ב"איבע"א משום דaicא אונס שינה" ושבק "זאיבע"א לאפוקי ממאן דאמר תפ"ע רשות קמ"ל דחויבה". ודוק).

אשל אברהם

אשל אברהם

"שלש משמרות הוילילה" (ברכות ג')

א) "ואיבעית אימא כולחו סוף משמרות קא חשיב וכ"ת אחרונה לא צריך למאי נפק"מ למיקרי ק"ש למאן דגני בבית אפל ולא ידע זק"ש אימת כינן באשה מספרת עם בעלה ותינוק יונק משדי אמו ליקום וליקרי". גוראות נפלאת על פשטותו של גمرا, למה המציגה הגمرا האזיר של "מאן דגני בבית אפל", הוה לה למינקת "יום המעונן"? ולא ראיתי מי שיעיר בזה ולתי ר' צדוק הכהן מלובלון בדיקת הצדק סימן כו, שתירץ: "והה" דשם הוה מצוי למשיר ליום המעונן או זרחת אור הלבנה כב"ל אלא דמאי דשכיה טפי נקייט". ולא נהירא, דמהיכא תייתי דמאן דגני בבית אפל יותר שכיה מאשר יומם המעונן?!

עוד נפלאת על הגمرا, היה לה לכתחב ואיבע"א שנייה: "וואי בעית אימא כולחו תחולת משמרות קא חשיב וכ"ת ראשונה לא צריך למאי נפק"מ למיקרי ק"ש ליום המעונן ולא ידע זמן ק"ש אימת כיוון דחמור גוער ליקרי". (^{עד"ש שבת לה: (ונפסק בשו"ע א"ח רסא, ג) "א"ל רבא לשמעה אתון דלא קים לכל בשיעורא דרבנן אדישמשא אריש דיקלי אתלו שרוגא ביום המעונן מאי במתא חי תרגנולא בדברא עודבי א"ג אדראי"). וצ"ע.}

ב) חוס' ג. ד"ה למאן דגני בבית אפל, "קודם שיקום ויוזמן עצמו כבר הגיעו אותו עת". וرأיתי בມגיד תעלומה מהתרץ"א מדינוב שמסתמכים התוס' על דיקוק לשון הגمرا "ליקום וליקרי". ובפ"ע"ד דלית בזה דוקיא, ואדרבה איפכא מסתברא, שורי הגمرا כאן אולה לשיטת רבבי אלעוז, וכידוע ר"א שמוטי הוא, כלומר מתלמידי בית שמאי (ערשי" ותוס' שבת קל: ותוס' נדה ז: ע"פ היירוש), וב"ש אמרם (להלן י' ע"ב) בעבר כל אדם יטה ויקרא ובבקר יט彞ר שנא' ובשכבר ובקמר. ודוק.

ג) המגן אברהם ר"ס נח הביא ראייה לשיטתו שעשוות הימים בהשבות מעמוד השחר ולא מהנץ החמה מצירוף חוס' הג"ל שכחטו שסוף אשمرורה הראשונה בעמיה"ש ודברי הגمرا (לקמן ע"ב) "וירבי נתן (ר"א קיימת בשיטתה) כר"י דתנן רבבי יהושע אומר עד שלש שעות שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות

ב) תוס' ד"ה מאימתי הקשו על רשי", "זעוז קsha דא"כ פטקין כריב"ל דאמר תפלות באמצעות תקנות ואנן קי"ל כר' יוחנן דאמר לקמן (ד:): איזהו בגין העולם הבא זה הסומך גאולה של ערבית לתפלת? ו"ו ולקושטא דמליטה, שיטת רשי" היא-היא שיטת הירושלמי שלא סמכין גאולה לתפלת ערבית. [ואולי עברית אליו דרך רב האי גאון שהסביר לשואלו (הובא בראש"כ כאן), "בא-ארץ ישראל עושים כן מתפלין של ערבית ואה"כ קורין את שם בזמנה ולא איכפת לו לשם מסמך גאולה לתפלת ערבית", עלי' אוזח"ג לר"ב מליון שכבר העד שתוכנונה לתלמוד ארץ ישראל] ומעתה סורתה תלונת החוספות מעלי' שיסודתו בהררי קודש של תלמוד ארץ-ישראל. בסוגיה הירושלמית (ברכות פ"א ה"א) אין אף מ"ד אחד דס"ל סמכין גאולה לתפלת ערבית. עיין בפירוש מעבל ספר חרדים שם (ד"ה תנין הקורא) שהביא את דברי הר"ד דוד אבודה-האם (בשער הראשון) על ירושלמי זה שלא היו סמכין גאולה לתפלת בלילה בלילה כדאמר בסמור דהא דתני אין אמרים בדברים אחר אמרת וייציב בשחרית דוקא, ומובן מליין שלשיות הברייתא בירושלמי אין מłów לגעור על אכילה ושתהה קודם ק"ש לפי שהיו קורין ק"ש בכתיהם אחריו שחזרו מבית הכנסת סמוך לשכיבת, והיה מועיל גם להבריח את המזיקין, ודוק.

ג) שיטת תלמודה של ארץ-ישראל (וכו סדר רב עmers גאון, הובא בחוספות ד:): שלא סמכין גאולה לתפלת ערבית.ليلת מסמל גלות, ובקר גאולה. (ראה ירושלמי ברכות פ"א ה"א, ר"י חייא רבא ור' שמעון בן חלפתא הו מהלכין וראו איילת השחר שבקע אורה, א"ר חייא רבה לר' שמעון בן חלפתא כי רבי כד היה גאולתן של ישראל במחילה קימה כל מה שהיא הולכת היא רבה וחולכת). בתורת הסוד, סמיכת גאולה לתפלת רומות לויוג בזען (ה"גואל") ורות (ברכות ז: "מאי רות א"ר"י שוכחה וייצא ממנה דוד שרוינו להקב"ה בשירותה ותשבחות"), יסוד ומלכות. כמו כן לאיחוד תרין משיחין, משיח בן יוסף ומשיח בן דוד (ראה ספרנו איזידון עמי'יט). ולא יתכן חיבור החיצונית והפנימיות, החמריות והרותניות, הפרטיות והכלליות, הלאומיות והעוולמיות, בין-הגולות. הפער בינהן גדול מדי. רק בשחר הגאולה יבואו כל המאוויים והשאיפות האלה על פתרונות: "והה תנוי אין אומר דברים אחר אמרת וייציב, פתר לה באממת וייציב של שחרית".

והרא"מ, כל עוד שלא הביע את דעתו במפורש בעניין ק"ש, יש להתחשב עם הסתייגות הפטני יהושע שמה שכחוב רשי' כאן לא כתוב אלא באර פטח הגمرا בסוגיתנו. (שו"ר שכען זברי הפג"י כתוב השאגת אריה סימן ה ביתר הטעה והרחבה)

ד) ר"א אומר שלש משמרות הויל לילה ועל כל משמר ומשמר ישב הקב"ה ושואג כاري שנא' (ירמיה כה) ה' ממרום ישאג וממעון קדרו יתנו קולו שאוג ישאג על גנוו וסימן לדבר משמרת ראשונה חמור נוער משמרת שנייה כלבים צועקים שלישית תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה... אמר רב יצחק בר שמואל ממשימה דרב שלש משמרות הויל לילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כאר' ואומר אווי לבנים שבוננותיהם החרבתי את ביתי ושרפה ת את היכלי והגליטים לבני אומות העולם... תניא אמר רבי יוסי שמעתי בתיקול ש מגמת כיונה ואומרת אווי לבנים שבוננותיהם החרבתי את בית ושרפה ת את היכלי והגליטים לבין האומות".

הרי ישנו שלש דרגות בהשבה אלוקית: א) נבוואה; ב) בת-קול; ג) "סימנים". ירמיה הנביא שמע את שאגת הארי. "משמותו נבאים האחרונים חגי זכירתה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל ועדין היו משתמשין בת-קול" (יומא ט:). ובכן רב' יוסי שמע את גנטמת היונה. ולנו נשארו "סימנים": חמור גוער — כלבים צועקים — תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה, או בלשון מותר"ן מברסלב — "רמזים". "וכל יומ... הקב"ה מצמצם אלוקתו מאין סוף עד אין תכלית, עד נקודת המרכז של עולם הגשמי שעומד עליו ומomin לו לכל אדם מהשבה דייבור ומעשת, לפיו היום ולפי האדם ולפי המקום, ומלביש לו בזאת המשבה דברור ומעשה שממן לו רומים כדי לקרו בו לעובdotנו. בכן ציריך להעמיק מחשבתו בזה, ולהגדיל בינוו, ולהבין מהן הרמיות בפרטיות, שמולבש בזאת המתוד"מ של זה היום, שהומן לו הש"י. הן מלאכה או מומ", וכל מה שוממין לו הש"י בכל יום, ציריך להעמיק ולהגדיל מחשבתו בזה כדי להבין רמזותיו של הש"י" (לקומ"ם קמא נד, ב). וככ"ז כתוב הגה"ק ר' צדוק החון מלובלין: "וידען כל פעולות וכל דברו בנ"א אדם הכל הוא מעצמות הש"ית שהש"ית פועל ומדבר באותו רגע עניין זה, רק שהוא בטעם ד' יתן ואומר המברשות צבא ורב שבחתפשות הוא מתחפש לכמה אנפין בכל גברא כפי מה שהוא יכול להשמע הקלא דהדרא, שכל פעולות בנ"א אדם ודבורות הוא רק קלא דהדרא מפעולות הש"ית, דרך משל כשהש"ית דבר טוב אז כל הברואים חפצים בטיבם ומדברים מוה ריק כל אחד מה שהוא אצלו טוב, אצל בני ישראל מה שהוא אצלם טוב ואצל עכו"ם כל אומה ואומה לפי אופי שלה לו עשרונות

שית וליליא ותרתי דיממא הו לזו שתי משמרות". הרי חזוןן דמנגן ג' שעוט מעמה"ש, דאיilo לשיטת הגרא"ו ודעימה שמונס ג' שעוט מנץ החמתה הול"ל שית דיליליא ותלתא דיממא, שהרי לכיה פ' ישנה שהות של שעה מעמה"ש עד הנץ החמתה. (לרמב"ם בטהמ"ש ברכות, מעמה"ש עד הנץ החמתה שהות של שבעים ושתיים דקות, ואילו לשיטתו במסכת פסחים, שעוטים מעמה"ש עד נה"ת, יעוש פ"ג מ"ב ופ"ט מ"ב, ויעוין במאה"ק אפ"ה על "שעות הזמנויות" ו"שעות ההשוויה"). אכן לשון המג"א היא סתומה, אבל כך בוארה ראיינו במפרשים, עיי' דגול מרביבה שם.

החות"ס שם דחה את ראיית המג"א: "זאה"ןDKדים טפי משתי משמרות ובכלל מאותים מנה". ואחריו דחאה החזו"א (הקב"ש סימנו יג): "ואין זה מוכרת, דברמת ייל דיש כאן יותר מב' אশמרות ולא הוציא דוד אלא מלטא דקיז דהינו משמרות משמרת ופלגא דילילא ופלגא דיממא, ולא קשיא לה אלא אי הוא בצריך מתרי משמרת". וראיתי בצל"ח שדוחיה זאת כבר נאמרה בהגה"מ פ"א מהק"ש בקשר לשיטת רביינו שמחה (וכן ר"א"ם בספר יראים מצוחה יג, וכן בסדר רב ערומים גאנ) שעוד שלש שעוט עד ולא עד בכלל, כלומר עד תחילת שעה ג'. רביינו שמחה הביא ראייה מסוגיתנן, וככתב הגה"מ: "ויכלבי לומר כי היה דרבי נתן לאו ראייה היא וזה דאמר רב כי הושע עד ג' שעוט פ"י עד סוף ג' שעוט שכן דרך מלכים וכו' ומה שלא הוציא הספר אלא ב' דיממא לא קשה כלום שלא תלמודא אלא למימר שך דם דוד לשאר מלכים ב' משמרות לקיטים קראDKדומו ענייני אשמרות ושעה שלישית מה לו להוציא כיוון שמאצא ב' משמרות וכן דוד לא הוציא בפסקוק אלא משמרות שלימות וכו'". (יעו"ש בהמשך שהוכיחה את צדקת דרכו מהירושלמי). ובאמת שיטת רוב הפסוקים שעוד שלש שעוט עד ועוד בכלל, כלומר רבע היום.

לסיומא דAMILTA, רצוני להעיר הערה אחת בוגע לש-ט-ת רשי". ראיית בפי סביר ליראוי (לר"א ואלאקיין) על היראים הנ"ל שמנה על דעת הסוברים כרבינו שמחה את רשי' ברכות ג' ע"ב, שכותב: "ו/or' נתן, אמר לך האי DKדומו ענייני אשמרות ודקאמר דוד קדומו לשאר מלכים קאמר שדרכו לעמוד בשלש שעוט ביום במחלות שעה שלישית". אלא שראיית בפני יהושע שחמק מזה בכתבבו: "ע"ג דלענין זק"ש קאמר ר"י דהוה עד סוף ג' שעוט הינו משומש מעד שעה שלישית ראיי והוא לומן קימת בני מלכים יש מהן מקידמין בתחילת השעה ויש מהן בסוף השעה ומיש"ה באותה שעה שלישית גופא לא היה שבח מהן לדוד כיון דaicא בני מלכים שעומדיין ממתחן באotta שעה". ואם כי פשוטות דברי רשי' מורה כמ"ש הסביר ליראוי שהוא בדעתה אחת עם רע"ג, רביינו שמחה

גדרי תפלה בזמן דוד המלך
(ברכות ג:)

"כיוון שעה עמוד השחר ונכנסו חכמי ישראל אצלו, אמרו לו, אדוננו המלך עמך ישראל צריכין פרנסת וכ"י" (ברכות ג:). רأיתי בבא אברהם על מסכת ברכות לר' גרא"א אבל פוסול מווילנא שהקשה הא הדרקימו אצלו קודם התפלה היא אסורה להשכים לפתח חבידו קודם שיתפלל (לקמן יד). ותירץ משום דצורך גדייל היה להם לדבר אותו ובשעה אחרת לא היו יכולים לדבר עמו רק בשעה זו. ומယיד שתירצו דחוק, לא הבינו כי קושתו מלכתחילה. הרי המדבר במצב הלכות תפלה לפני תקופה אנשי הכנסת הגדולה, שנוי במחולות רבותינו הראשונים הרמב"ם והרמב"ן. לרמב"ן בספר המצוות (שרש א' ומצוות-עשה ה') התפלה דרבנן פרט לעת צרה ממשום צעקה, וא"כ ביום שכוה שלא ניתן להדרינו כתעת צרה, היו פטורים מכלום. ואפילו לרמב"ם שסבירו שמצוות עשה להחפלה בכל יום", מכל מקום שפטיו ברור מללו בראש הלכות תפלה, "זיאן מני התפלות מן התורה, ואין משנה התפלה הזאת מן התורה, ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה". יצא שלרמב"ם החשוב הוא פעם במעט-עלטה — "בכל יום". וכן הבינו בלשונו החינוך בטוף מצוה תל"ג: "ווצבר ע"ז ואמד يوم ולילה ולא תפלה כלל בטל עשה זה כדעת הרמב"ם זיל". ובאיו טענה בא ר' א' פסבילר אל חכמי ישראל שחיו בזמן דוד המלך ? ! ושם דעתו שמכיוון שחפלות נגדי תמידין תקנות, ותמיד של שור קרב מעמה"ש, הרי תחילת המעל"ע נחשבת מעמה"ש (בדיקה לשון התינוק, "יום ולילה", וכמ"ש הו"ש ר"פ ברכות ב. ד"ה ליתני דשתירת ברייא, "דקיע"ל חפלות נגדי תמידין תקנות ואשכחן בתמיד דכתיב של בקר תחלה") ועליהם להזכיר השכם בבקר כמ"ש בפסחים ד. וריזין מקדים למצות — זה איננו, שהרי תקנה זו גופה, מנין התפלות כמנין הקרבנות, לא תקונה אלא עורא ובית-דיןינו, כמפורט ברמב"ם שם הלכה ה', ומן התורה ודאי תחולת ומן המעל"ע הוא מזכה"כ כאשר מצוות התורה דכתיב וכי ערב ויהי בקר. ומן הסתום יצאו כבר ידי חובה התפלה של אותו מעיל"ע לפני שהשכימו לפתחו של דוד. ודברי הגרא"א פסבילר צע"ג. (ואין להקשות מקריאת-שםע, שהרי איסור זה להשכים לפתח חבידו עיקרו משום חפלת שמונה-עשרה, ראה שו"ע הגוש"ז או"ח פט, ג.)

ולו ניאוף ולו רציחה ولو ממשלה וכיוצא וכן אצל בעלי-חחים לפי עניינים זהה בכלל וכן אצל כל פרט ופרט" (זרבך דף עב, יע"ש בארכוה, אלא מה שאנו הגדנו כ"סימנים" נחשב אצל ר' י"צ ל"בת-קובי"; ועי' זהה ח"א רלה. "השתא פסקא נבואה ופסקא בת קול ולא משתמשי ב"ג אלא בחלמא").
והנה רבותינו הראשונים קלטו את הרמו הרמו בסוגיתנו לעבודות השם. כתוב הרא"ש (והובא להלכה בשו"ע או"ח סימן א): "יראוו לכל ירא-שמות שהוא מיצר ודואג באותה שעיה ולשופך תהנוגים על חורבן בית-המקדש כמ"ש קומי רוני בלילה לראש אשמורות".

"שמא יגרום החטא"

(ברכות ד, רמב"ם הל' יסודי התורה, ד)

הרמב"ם, הוז בקדמה לפירוש המשניות והן במשנה תורה, שם לו חוק ומשפט שבאות יבחן הנביא אם יגaba לטובה ולא התקיים נבואתו הרי בידיעו שהינו נביא שקר. (מקור הדברים בירמיה כח, זט, בעימות בין ירמיה וחנניה בן עזרא, וברוכות ז, "כל דבר ודבר שיצא מפי הקב"ה לטובה אפלו על תחני לא תזר בור"). בקדמה לפירוש המשניות הקשה על שיטתו זאת מסוגיתנו: "ר' יעקב בר אידי רמי כתיב והנה אנכי עמוק ושמתייך בכל אשר תאל וכתיב ויידרא יעקב מאד, אמר שמא יגרום החטא". משמע שאפלו נבואה לטובה יתכן של תקויים בגל העוננות. ומישיב הרמב"ם שבאותה פרטת מה' לנביא ניתנה לחוורה, ודוקא נבואה שנביא שליח לפרש לה עם לא ניתנה לנחמה. (עי' הל' יסודי התורה ג, ז: "הנביא אפשר שתהיה נבאותו לעצמו בלבד... ואפשר שישולח עם עמי הארץ וכו'").

מעניין שהקשה הרמב"ם על עצמו דוקא מיעקב אבינו ולא ממה שנאמר בהמשך הסוגיא: "עד יעבור עמק ה' עד יעבור עם זו קנית, עד יעבור עמק ה' זו ביאת רашונה, עד יעבור עם זו קנית זו ביאת שנייה, מכאן אמרו חכמים ראויים הם ישראל לעשנות להם נס בימי ירושע כדרך שנעשה להם בימי ירושע בן-non אלא שגורם החטא". ראיתי בגבורות השם למחר"ל פרק ז' שהתחיחס זה: "יעוד כי לא הייתה נבואה בפירוש שהיה נסים בכיאת שנייה כמו שתיאת בביאה ראשונה, שכך פירשו מדכתיב עד יעבור עמק ה' עד יעבור עם זו קנית, וה קיש הכתוב אותם יחד ביאת רашונה וביאת שנייה, שמע מינה שהיו רואים להיות שתי תבניות שוות בנסים אלא שגורמו החטא". משא"כ ליעקב אבינו נאמר בפירוש "הנה אנכי עמוק ושמתייך וכו'".

בפרק עשרי מהלכות יסודי התורה לא הרגיש הרמב"ם צורך להתמודד בסוגיתנו, מאחר ועובד שם בנבואה מסוג השני, של נבואה השלולה לעם. במקומה מופיעה סוגיא אחרת: "ולא מצינו שחור בדבר טובה אלא בחרבן ראשון" כשהתבטח לצדיקים שלא יموתו עם הרשעים וחור בדבריו, וזה מפורש במסכת

שבת". כמעט בלתי-מצו שתרםב"ם יכול במשנה תורה מסקנת גمرا (חייב) החקרים התורניים שקבע זה לא יצא מຄולמוסו של הרמב"ם אלא הם דבריו של איזה מגיה או משיג אלמוני שנשפכו בטעות לגוף הרמב"ם. (ראה "פירוש לעם" של רשות רובינשטיין, שחרר הקטע בעכ"י אברבנאל וברלין, ובנוסח אוקספורד. ר' ראוון מרגליות ז"ל הצע שישי כאן השגת הראב"ד והוא מתחילה מן "אלא בחרבן ראשון". ראשיתically א"א שבת מתחילה כל השגוות של הראב"ד על הרמב"ם נסתלו ומהם נמהוות המלה "אלא". חיב אני לומר שלמרות שבדקתי עשרה כתבייד של הראב"ד ז"ל, לא מצאת באך אחד מהם השגה כזו. ובכל זאת, "לא ראנינו איננו ראה"). הלחם משנה תירץ אותה קושיה מהגמרא שבת נה: "מ"מ מילתה דלא שכחיא דלא היה הדבר הזה כי אם פעם אחת בעולם". ולפענ"ד אינה קושיה כלל: א) מדרש הוא הסטור את פשטוטו של מקרה, שהרי כתוב במפורש, "זקן בחור ובותלה וטף ונשים תחרגו למשחית וועל כל איש אשר עליז התו אל תנשו ומתקדשי תחלו ויחלו באנשים הזקנים אשר לרפי הבית" (יחזקאל ט, ו). הרי לפי פשטוטו של מקרה לא נגע מלacky חבלה באותו הצדיקים שהחותוה החו על מצחם. אלא חז"ל דרשו: "תני רב יוסף, אל תקרי מקדשי אלא מקודשי אלו בני-אדם שקיימו את התורה כולה מלאך ועד חיו". ואין הרמב"ם חייב להתחיחס למדרש כזה. ב) המעניין ביחסו יוווכח עד מהרה שדברים אלה ראה אותם יוחזקאל במראה הנבואה, וביחסו יוווכח עד מהרה שדברים אלה ראה אותם יוחזקאל במראה הנבואה, ומהיכא תיתוי שכך בישר לעם?! ואם כן מספיק אותו תירוץ שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות בקשר לסוגיתנו שדוקא הנבואה הטובה המאפרסתה היא מוחלתת ולא זאת הנודעת לנביא בלבד.

באור ה' לוי הפסדי קרשש, מ"ב כלל ד' פ"ב, הקשה על כלל זה של הרמב"ם ממקרה מפורש בירמיה יח, ט-י: "וּרְגַע אֶדְבָּר עַל גּוֹי וְעַל מֶלֶכֶת בְּנֹות וְלִנְטוּעַ וְעַשֵּׂה הָרָעָה בְּעֵינֵי לְבָلְתִּי שָׁמֶעֶן בְּקוֹלִי וְנִתְחַמֵּת עַל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְהִטְבִּיב אֹתוֹ". ותירץ בשני אופנים: א) פירוש נאמר ירמיה, שה' ידבר אל לבו אבל לא בנסיבות נבואה; ב) הפירוש, גם אל נביא, ובלבך שלא יהא שלוח לאומה, עד"ש הרמב"ם בקדמה לפהמ"ש על-אחדות יראת יעקב ופחדו מעשו אחד. עיי' עיי, ע"ע בלבכין במלחמות ה', ובאברבנאל ירמיה טט.

אשל אברהם

אשל אברהם

י

פסוקא דרhamyi וכוכו". ולא ראיתי מי שייעיר על השמטתו זאת. ולענ"ד נראה שהרבmb"ס לשיטתו הנ"ל שאיןנו מאמין במצוות המזיקין. והנה נתקכו הראשונים בביואר הדבר "ואם ת"ח הוא א"צ". פירושי: "שרגיל במשנתו לחזר על גירסתו תמיד דיו בכר". אולם תרי"י וכן המאירי פירושו: "תורתו משמרתו". וכנראה שהרבmb"ס פירוש המימרא דבר נחמן כפירוש האחרון של תלמיד-חכם מגן בפני המזיקין. אבל מכיוון שלרבmb"ס, או שאין הטעם מפני המזיקין, או שאיןנו מבין "מזיקין" במובן הרגיל, לכן לא יכול בשום פנים לפטור תלמיד-חכם מק"ש על המתה. ודוק.

ג) במקום הפטור של תלמיד חכם, חידש הרmb"ס פטור חדש — "אנסתו שינה": "ואם אנסתו שינה, קורא אפילו פטוק וראשון או פסוקי רחמים ואחר קר יישן". הלח"מ כתוב: "יצא לו ממעש בפ"ב דשבועות (דף טו: והובא בר"ף כאז) ריב"ל אמר להו להני קראי וגני, וסובר רבינו זל' שרצתה לומר שascalא היה יכול לומר ק"ש שאנסתו שינה היה אומר להני קראי". מלבד שאין שום הכרח לכל מהגמרא שבועות, אדרבה מבואר להיפך בירושלמי ריש ברכות: "ר' יהושע בן לוי קרי מומרים בתורה". הרי מפורש שקרה פסוקים אלה לאחר ק"ש, יעוז בפרשיות. (והשווה מ"ש בספרנו השגות הראב"ה, סוף"ז מהל' ת"ה, במעשה דריש לקיש, שניתן ללימוד סתום בבלאי מן המפורש בירושלמי) ועודין צ"ע מאין הוציא הרmb"ס פסקו זה. (ועז' ירוש' ברכות פ"ד ה"א, "דבית רבינו ינאי אמרין, עליה אדם על מטהו אין מתריחין אותו לירד, אמר ר"ז כל מאן דחוינו עבדך כן הויינא מפחד בליליא", ועתה יומא פ"ז):

קריאת שמע על המתה
(ברכות ד:הה, רmb"ס הל' תפלה ג, ב)

א) בוגני ק"ש על המתה מפורש בירושלמי ריש מכילתין: "מה טעם אמרו אדם צריך לקרות שמע בビתו בערב בשכיל להבריה את המזיקין". כיודע, הרmb"ס איןנו מאמין בקיום המזיקין. (וכבר הפסו הגר"א בביוארן, וע"ז בספריו השגות הראב"ה הל' תפלה פ"ז ה"ה). אוטם עניינים שנתקנו לשם המזיקין, או שהוא מוצא להם טעם אחר (כגון בהליך רוצח ושמירת הנפש שכחוב, "ולא יתנו התבשיל תחת המתה אעפ' שהוא עוסק בסעודת שבא יופל בו דבר המזיק והוא אינו רואדו"; והשיג עליו הראב"ד, "א"ג גם זה בירושלמי ומפרשים ממשום רוח רעה"), או שאיןנו גורס אותם (כגון נת"י שחרית ממשום רוח רעה השורה על הידים). ומעניין שאפ"לו "שיר של פגעים" המזכיר בגמרה שבאותו טו: (והובא ברי"ף כאז, וע"ז בחר"י) השםיט הון בפהמ"ש והן בהליך בית הבחריה ה, יב. (וראיתי בפהמ"ש שבאותו, הוציא קאפה שעמד ע"ז, ושיעיר שנוסחה אהרת היהת לו לרmb"ס בגמרה, ול"ג) ובכל זאת, בהליך תפלה ג, ב פסק שחיבבים ל��ות ק"ש על המתה. ואפשר שהבין "מזיקין" כאן בצורה אחרת מן הרגילה. וצ"ב*. (אח"כ מצאת במאירי: "וטעם קריאה זו פרשו בלמידה המערב להבריה את המזיקין, וביאورو אצל המזיקין הידועים והם הדעות הכווניות, והזקוקו בעותה הפאי ליהד את השם שלא יטהה באמונות השניות, וכשיקרה על הראיה תהא מטהו בטוחה מותם").

ב) בהליך תפלה שם השםיט הרmb"ס מ"ש בגמרה ד:הה. אמר רב נחמן אם תלמיד חכם הוא אין צרי, אמר אביי אף תלמיד חכם מיבעיליה למימר חד

* אח"כ ראיתי בהלכות הירושלמי לרmb"ס זיל (הויכיר הרmb"ס חיבורו זה בפהיהם"ש חמיד ה, א) ברכות א, ו שtabia מימרא זו: "ר' חונה בשם ר' ב"זטוף מ"ש אמרו אדם צדי לקרות את שמע בביתו בערב בשכיל להבריה את המזיקין". וכותב שם המהדיר שברור שהר"מ פירש שכונת למזיקין בני אדם, והעיר מ"ש בהליך ע"ז יא, יב (עפ' שבאותו טו): "אבל הכריא שקרה פטולין ומוכר מתhalbלים כדי שתגן עליו וכות קרייתן יג澤ל מצרות ומונקיות תרייז מותר", וכן ממה"ג ג, נא, "התבונן בשיר של פגעים וכו'", עי"ש.

**גדר ביטול תורה
(ברכות ה)**

"אמר רבא ואיתימא רב חסדא אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשש במעשו שנאמר נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד כי פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יהה ומהו גורן תלמידנו וכו'".

ראייתי מקשימים, למה יגרע חלק התורה, הא ביטול תורה עון גדול הוא וכבר כשפשבש במעשו היה חייב לחפש עבור ביטול תורה ? ונראה לתרץ ע"פ יסוד הניר"ח הלו ויל' שישנם שני סוגים ביטול תורה, ביטול מצד הנסיבות שאינו לומד כמות מספקת כפי יכולתו, וביטול מצד האיכויות שאינו לומד לימודים המתאימים לפי רמת השכלהו. ועתה, בשלמא ביטול תורה המכוחה נכלל מכבר בפספוס במעשו שהרי מיידי דקיעין הוא, משא"כ הביטול מסוג השני, ביטול תורה האיכותי, מכיוון שאינו דבר הקצוץ לא כלל בפספוס, כי"ם אחר-כך יתלה בו.

**קדושת הטבע וקדושות התורה
(ברכור ה.)**

"אמר ר' לוי בר חמא אמר ר"ש בן לקיש לעולם ירגינו אדם יצר טוב על יצר הרע שנאמר רגוז ואל תחתאו, אם נצחו מוטב, ואם לאו, יעסוק בתורה שנאמר אמרו בלבבם".

הקשה המפרשים: למה לחכota לעסוק בתורה, יש מיד לעסוק בתורה, ולמה לו השלב הקודם של הרגות יצר הטוב ? ונראה להסביר עפמ"ש הרמב"ם בפרק שני משנה פרקים (הקדומו למסכת אבות) שבמצוות שכילות (בן גוד למזווה שמעיות, כלומר חוקים) עדיף שלא ישתווק לאיסורים מטבעו, שמצד עצם גפשו לא יתאהוה לזרעות, וזה מעלה גдолה יותר ממעבד עצמו וborgה את עצמו מחדש לזרעות. קודם פונם למצפונו, יצר הטוב, מקווים שאדם די מפותח מבחינה מוסרית טبيعית להתרשם מآلוי מבלי להצטורך למוסר התורה, שהוא, כאמור, כענין של למוד והרגל, יותר מלאכותי, ולכל היותר,طبع שני.

הגדרת "מיטה בין צפון לדרום"
(ברכות ה:)

"תניא אבא בנימין אומר על שני דברים היהתי מצטרע כל ימי... ועל מטהו שתהא גתונה בין צפון לדרום". פירושי ד"ה צפון לדרום, "ראשה ומרגליותיה זה לצפון וזה לדרום וכו'". ואולם האחרונים כתבו שהזהר חולק עליון, ממ"ש בפרשׁת במדבר קייח': שאין הכוונה שאורך המטה בין צפון לדרום כריפישׁ, אלא שרוחב המטה בין צפון לדרום, אבל באותה ראהשה ומרגליותיה זה למורחה והה למערב (עי' ש"ית רמ"ע מפANO ס"ג, נצווית יעב"ץ סימן מ"ז). ואולם בשו"ת שם דף קיט: שו"ח שב יעקב ס"ג, ושאלות יעב"ץ סימן מ"ז). ואולם בשו"ת בניין של שמהה לוי אברהם-שםחה ממאטיסלאו סימן ג' הביא בשם דודו הגרא"ה מולוז'ין זיל * ששמע מפי רבו הגרא"א זיל שאמר לו סתום שאין הפרישׁ בדבריו הזהר הנ"ל כמו שפירשו בו המקובלים והרמ"ע מפANO זיל ולא פירש לו דעתו בפירוש דברי הזהר. ועל סמך עדות זו הוציא בעמ"ס בניין של שמהה את דברי הזהר לכוננה אחרת שיש בו עניין ורות. והרטישׁ עלמותה בהמצאתו שאין שום מחלוקת בעניינו בין פירושי בש"ס ופירוש הזהר כי דברי הזהר מסכימים לדברי רשי" שכהונתו לאורך המיטה שהיא נתונה בין צפון לדרום. (וראה במשנ"ב סימן ג' סק"ו שהביא את דבריו אלה של הבניין של שמהה ופסק כמותם) במלחילת כבוד חורתו וקדושתו, אין דברי הבניין ש"ש מדויקים, ואין ציד לפניהם שרי בתקוני זהור תיקון כ"ד איתא בתדייא "מיטה לערב בין צפון לדרום" בתוספת מלאה לערב", ומעתה ברור שצדקו המקובלים שכונת הזהר שאורך המיטה לערב ורק רחבה בין צפון לדרום. זאת ועוד, בביאור הגרא"א שם כתוב בפירוש: "מיטה לערב בין כרי בני כי — דעתיה אמר כל הנוטן כי בני זכרים וכמ"ש בפ' במדבר קייח' ב'".

הגדרת יסוריין של אהבה
(ברכות ה:)

תוס' ה: ד"ה והאמר רבי יותנן, הקשו על שיטת רשי שגברא רבא כרשי לא באו לו יסוריין שאיןן של אהבה, מיהושע בן נון. "וחימה דהא מסיק דהיכא דלא הו ליה בנים כלל לא הו יסוריין של אהבתו, והרי כמה צדיקים שלא היו להם בנים וכו' והחשע לא מצינו שהיה לו בנים" (כך לפי גירסת הב"ה וכ"ט בתוספות רבינו פרץ, Tos. הרא"ש, Tos. רשי שיריליאון, ותוס' חכמי אנגליה). והגה בעירובין ס"ג מצינו שנחלקו האמוראים, חד אמר שנגעש יהושע בגל להורה הלכה בפניו רבנן, וח"א לא נעש יהושע אלא בשבייל שביטל את ישראל בעמוד זה ד"ה דהו ליה בנים ומתו, והוא להו יסוריין של אהבה כרשי' על עונותיו — דלא כרשי' בעמוד הקודם ד"ה יסוריין של אהבה שהאבלות מכפרת בעוה"ז بلا שום עון וכו'. ודוק.

* על הקירבה המיחודת שזכה לה ר' אברהם-שםחה מאה דורות ר' חיים, ראה הסכמת ר' אברהם אבלי הקדמת ר' יצחק (בנו של ר' חיים) ל"גופש החיים".

שימוש חתן ומתן תורה
(ברכות ו:)

"וזה אמר רבי חלבו אמר רב הונא כל הננהנה מסעודה חתן ואינו ממשחו עובר בחמשה קולות שנאמר קול שwonן וקול שמחה קול חתן וקול כללה קול אומרים הוודו את הי' צבקות. ואם ממשחו מה שכרו ? אמר רבי יהושע בן לוי זוכה לתורה שננתנה בחמשה קולות שנאמר ויהי ביום השלישי בהיות הבקר ויהי קולות וברכות ועבון כבד על ההר וקול שופר וגוי ויהי קול השופר וגוי והאלקים יעננו בקהל, איini, זהה כתיב, וכל העם רואים את הקולות ? אותן קולות דקדום מתן תורה הו".

הנה רבו התחמימות במאמר זה : א) מה הק舍 בין שימוש חתן וכלה זוכיה בתורה ? וקשה לتاאר שהקשר הוא מספריא, מקרי בלבד, וש המכנה המשוחף איננו אלא חמשת הקולות. ב) מהם חממת הקולות, כלומר פגימות עגניות ? ג) רשי' פירש, "תגרק קולות בתראי הינו גורך דאיירין בהו לעיל נאמר דגראין הין ואפיקעל-פי שהקהל איננו נראה וזה גראה". מוה עניין "רואים את הקולות", וכייזד יתכן ? עד כאן השאלות.

כל התנהנה פרטיה של חתן וכלה פרטיהם מעין החתונה האחת הגדולה של החתן והכלה הקוסמיים, הקודוש-ברוך-הוא וכנסתי-ישראל. "ביום חתונתו וביום שמחות לבו" (שה"ש ג, יא). "ביום חתונתו, יום מתן תורה" (רש"י שם ע"פ משנה שלחי תענית). "ה' מסני בא, יצא לקלאות כשבאו להתייצב בתתיתם הער כחנן היוצא להקביל פני כלת" (רש"י דב' לא, ב' וכן ברש"י שמות ט, יז).ומי שימוש חתן וכלה כהלה זוכה לתורה שננתנה בחמשה קולות.

ישנו הבדל בין לימוד תורה סתום ולימוד תורה שננתנה בחמשה קולות. הזכות מיוחדת לנחשב הלימוד בדרכות הנפשיות של מעמד הר סיני. "כל המלמד לבנו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו קבלה מהר חורב שנאמר והודעתם לבניך ולבני בנויך וכתיב בתריה יום אשר עמדו לפני ה' אלקייך בחורב" (ברכות כא:). "מה להלן באימה וביראה וברוחת ובזיע אף כאן באימה וביראה וברוחת ובזיע" (שם

קדמית שכינה לעשרה
(ברכות ר)

"אמר ר' יוחנן בשעה שהקב"ה בא בבית הכנסת ולא מצא בה עשרה מיד הוא כועס שני' מודיע באתי ואין איש קראתי ואין עוננה" (ברכות ו:). הקשו המפרשים, הלא בעמוד הקודום אומרת הגמרא "ובci מאחר דאפיילו תלתא עשרה מביעיא, שעשרה קדמה שכינה ואתיא, תלתא עד דיתבי", ומה נפרש היד יתכן שכבר קדמה שכינה ובא הקב"ה בבית-הכנסת אלולי יונכו שם עשרה ? (כמו שניסח ואות הרמב"ם בהל' תשובה : "אם ידע שהוא היה צדיק אפשר שלא יהיה צדיק, ואם תאמר שידעו שהיה צדיק ואפשר שהיה רשע הרי לא ידע הדבר על בוריו ? וכו") ולפי מה שכתבנו בספרנו ראשית אווני למסכת ברכות פ"ו גבי מנין עשרה שכינש שם תשעה גברי עומדות השכינה לשירותם וرك' דברי מה דליהול עליה והוא המקבל העשירי,תו לא קשה מדי. מדובר כאן שנכחו תשעה בבית-הכנסת, ולכן קדמה השכינה, אבל מכיוון שלא השלים עשרי למנין,ensus הקב"ה, ודוק היטב.

אשל אברהם

כב. וערמברן בהשגות לסתהמ"צ, מל"ת ב לדעתו). על ידי הטעינות במצות שימוח חתן וכלה זוכה ונכנס במרקליון של סוד מתן תורה. חמישת הקולות של החתונה בה"א הידיעה, מתן תורה, ושל כל החתונות, הם קולות חמשת חלקי הנשמה. לכל נשמה קול, ולא זו בלבד אלא לכל חלק נשמתה: קול, קול הנשמה הינו תומורת, טלפוניה של חמש בנות קול, חמש מדרגותיה: נפש, רוח, נשמה, חייה, יחידה. "הני חנסה ברבי נפשי כנגד מי אמרן דוח, לא אמרן אלא כנגד הקב"ה וכנגד נשמה כו'" (ברכות י. ע"י פני יהושע שם). ישנים זיווגים חלקיים בין נפש ונפש או בין רוח ורוח, או אפילו של רוב חלקי הנשמה אם לא כולם. אמנם בזיווג האידיאלי של חתן וכלה יש הבדיקה גמורה בין נפשו, רוחו, נשמתו, חיתו ויחידתו של הזכר ונפשה, רוחה, נשמתה, חייתה ויחידתה של הנקבה, ועל אחת כמה וכמה הייחוד שלם והדבוקות כולית באוותה זוג עילאי שהוא מתניתורה, עד כדי "נפש יצאה בדברו" (ראה שבת פח:). ובחות הנשמה חייה כל-נכולית, מקיפה יורדות המהיצות בין חמש דרגותיה וכוחותיה המתבטים בחמשת החושים — ראייה, שמיעה, ריח, טעם ומישוש — עד שמאפשר עירוב-התחומים של חופה כגון "זואים את הקולות". מעין בחינת "זרואים את הקולות" חוזים כל זוג ביום חתונתם, וכן כל תלמיד בלמדו את תורתנו הקדושה בדקות של מעמד הר סיני.

אשל אברהם

כח

דעת עליון ודעת תחתון
(ברכות ז)

"תני ואיל וועם בכל יום וכמה זעמו רגע וכמה רגע וכרי' ואין כל בריה יכולת לכוין אותה שעה חז' מבלעם הרשע דכתיב ביה (במד' כד) וידע עדעת עליון, השטא דעתה בהמתו לא היה ידע דעת עליון והוא ידע אלא מלמד שהיה יודע לכובן אותה שעה שהקב"ה כועס בה". ויש להקשות הא סופ-כל-סוף מכיוון שיידע לכובן אותה שעה שפיר מיקרי יידע דעת עליון, אבל מוכרא מהגמרא שאין בהינה זאת נחשבת לבחינת דעת עליון. ויש להקדים מ"ש בתורה אוRLש"ז מלארז'יל, פרשת וירא (ד' ט"ז ע"א) ע"פ כי קל דעתות ה' שיש שתי בchingות בדעת, דעת עליון ודעת תחתון, דעת עליון הוא בח"י מكيف וסובב כל עלמיין הינו כי יש בח"י דעת שיעוד ורואה הכל רק שהדעת הוא באבחי' מكيف דהינו שאינו מתרפסת בהמודות להיות התפעלות מהדבר שהוא יודע או רואה, יעוז'ש בארכיות. ובזה יש להסביר את המשך הגمرا, שמתחלת בミיריה דר' יוחנן משום ר' יוסי "מנין שהקב"ה מתפלל וכו'" וממשיכה "וא"ר יוחנן משום ר' י" מגן שאין מרצין לו לאדם בשעת כעטן דכתיב פני ילכו והגחותי לך וכו'" ועל זאת מקשת הגمرا "ומי איכא ריתחא קמיה דקב"ה ? — שכלה מדבר בבחינת דעת תחתון של הקב"ה בהתרgestות והתפעלות, אבל בבחינת דעת עליון לא שייך לא תפלה ולא כעס וכרי'. ולכן ביראה הגمرا שדעת זאת של הקב"ה היחסית, הרגשית והרגונית לא תקרא באמת דעת עליון, רק דעתו המוחלטת, הבלתי-מתפעלת, ואotta דעת שיעוד בלעם לא נקראת "דעת עליון", ולא מיתנו של דבר תיא-היא "דעת תחתון".

בעניין צדיק ורע לו
(ברכות ז.)

יש קו יש ר המוליך מסוגיתנו לספר איוב. באותו פתח שיצא המפרש מסוגיתנו, נכנס לספר איוב; המשקנה שמסיק בסוגיתנו היא שמשפיע על גישתו לאיוב.

משה רבני נתקשה בעניין "צדיק ורע לו" וביקש להבין את תעלומתו. ישנה דעה של ר' יוחנן מ壽ום רבינו יוסי שהקב"ה מילא אחר בקשתו וענהו: "אמר לו משה, צדיק וטוב לו, צד ק בן צדיק, צדיק ורע לו, צדיק בן רשע, רשע וטוב לו, רשע בן צדיק, רשע ורע לו, רשע בן רשע". כמו כן ישנה דעת המונגדת של רבינו מאיר שלא ניתנה לו בקשתו זאת, ושבועה זאת, "צדיק ורע לו" נשארת בחינת "הגסתרות לה אלקינו".

תניא במסכת בבא בתרא יד: משה כתב ספרו ופרש בלאם ואיוב. הרמב"ן כותב בהקדמה לפירושו לאיוב: "ויש דבר מכאב הלבבות ומדאיים המחשבות ממנה לבדו נמשכו ובים בכל הדורות לכפירה גמורה והוא הראות בעולם משפט מעוקל, הצד ק ורע לו ורשע וטוב לו". ובכן זה הנושא של ספר איוב. ממשיך הרמב"ן: "ויש מרבותינו שאמר כי משה רבני כתבו ונאמר לו מפי הגבורה עניין האיש והחברים ומה... נזטזה בכתיבתו מפני היה עניינו שורש באמונה ויסוד התורה, ודע כי שם בספר ההוא יקשׁו כל העולה על הלב להקשׁתו בעניין הזה, לשם צרך שישיתה הת רוץ הגמור, כי כן יראה מדברי אלהו שאח תרצה הכל ואיוב קבל דבריו ושתק לו". הרמב"ן סבור כמו ר' יוחנן מ壽ום רבינו יוסי שהמשקה רבני אכן קיבל תירוץ לקושתו ושאותו תירוץ כמוס בספרו שכתב בעניין הזה, ספר איוב. איוב תשובה מצא הרמב"ן בדברי אלהו? אם זה איננו מגלת מפורשות כי-אם ברמו: "אבל באמת יש בוה העניין סוד גדול מסודות התורה לא ישיג דעת חושב רק הוויה להם למד מפי מלמד עד משה רבני ע"ה מפי הגבורה יתברך והוא נזכר בדברי אליתו". עד כאן בהקדמתו, בפירושו לדברי אליתו (לג, ל) יכתוב: "ואם חחפץ להבין הסוד הנכבד, לבך חשית לדעתך וכליותיך תשתוננו, ועליך חטא תתאוננו. ויסור עלי פניך

קללת רגע
(שם)

"וכמה זומו רגע, וכמה רגע, א"ר אבין ואית'מא ר' אבינה, רגע כמייריה" (כלומר שיעור אמרת המלה "רגע"). ועתה ע"ז ד: (וכן בתוס' כאן ד"ה ההא) שהקשׁו ואית' מה ויה יכול (בלעם) לומר בשעה מועצת בזאת ויל' היה אומר "כלם" והקב"ה הפסכו ואמר "מלך" כדכתיב (במד' כג) ותורעת מלך בו. ועם מהרש"א שם שהקשה מהר עובדא דריש' מה היה יכול לומר ולכללו דמלת כלחו טפי מרגע כמייריה בין באוטוינו בין בנקדונו ובזה יש לממר דהוה מazi למימר "ימות". ולי הקטן נראה שהיו יכולם לומר "גער". ודוק. (וע"ע בכאר אברהם לר"א אבל פוסולר מווילנא שהאריך בזה.)

אשל אברהם

אשל אברהם

"לעלם ישלים אדם פרשיותו עם הצבור"
(ברכות ח')

"אמר רב הונא בר יהודה אמר רבAMI לעולם ישלים אדם פרשיותו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום". והקשה הראב"ן (סימן פח וחווא בהגה "מ הל'" תפלה יג, כה) "אדם כמו שפירשו רבותי דבקリアת הפרשה בבודק בשבת מيري כמו שאנו רגילים... שנים מקרא וכו' למה לי הלא ישמעו בבית-הכנסת וייצאו ידי חובבן?" ומכח קושיתו זאת (ועוד אחת) פירוש בענין אחר (יעו"ש) אבל בסופו של דבר היה חייב להפסיק "ואעפ' כ' מהנהגו מתנת גמור", ואכן לא נתקבל פירוש הראב"ן להלכה. ובאמת קשה לו קראב"ג, שנים מקרא ואחד תרגום למה ליל, מה זאת ועל מה זאת נתקנה, הלא דינו בקריאת התורה?

ע"פ השקתתו יש לדמות זה למ"ש בש"ת משפט חhn (סימן קמג, עמי שטן) בענין שני ספרי התורה של המלך, אחד שהוא מצווה בו ככל אחד מישראל, והשני מיוחד לו בתורת מלך (יעו"ין ברמב"ם הל' מלכים ג, א). כתוב הרב קוק צ"ל שהאחד מסמל את חובותיו כלפי המורה בתור יחיד, והשני חובותיו כלפי התורה בתור איש-הצבור (וכמ"ש הרמב"ם שם ג, ה, "שלבו הוא לב כל קהל ישראל"), הוניהגה תורה הייחיד ותורת הציבור (או כלשון הרב "הלכות יחיד והלכות ציבורו"), ולא הרי זו כהרי זו. וכן בענייננו ישנן שתי קריאות התורה, אחת הקריאה המשותפת לכל הצבור, והשנייה הקריאה הפרטית של כל אחד ואחד, כלשון הרמב"ם בסוף יג מהל' חפלת: "ע"פ שadam שומע כל התורה כולה בכל שבת באכזר חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע סדר של אותן שבת שנים מקרא ואחד תרגום". "כל ישראל בני מלכים הם" (שבת סז). וא"ש לפי מ"ש הרדב"ז זיל שמי שבקי בטעמי ונΚודות מצוה לקרו באספר תורה גופה (הובא בבה"ט ומשנ"ב ר"ס רפה). הקריאה האחת מסמלת את יחסו האциובי להוראה, והשנייה את ייחסו הפרטוי לתורה. (וכע"ז כתבו בספר יהודה שבגופש בדורשה לפרשנה בהעלותך שמילה מסמלת את היהדות הפרטית, ופסח היהדות החברתית, יע"ש). ידוע מאמרו של תגרש"ז מלאי זיל שהיהודים חייב להיות לחיות עם הזמן, ולראות בפרשיות התורה מעין השתקפות של קורות

הען, תחזינה עיניך המליך והכללה, והצפה לגאולה, תראה עפרים תאמי צביה, והגואה והבניה". בשביל הרמב"ן תירוץ אליהו לקושית צדיק ורע לו וכוי", אותו תירוץ אשר שם בפי משה רבינו, הוא — סוד העיבור, סוד גלגול הנשמות. (וכך ביארו המקובלים מ"ש בפסק הקודם (כת), "הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר", שרומו שהנשמה תחלgal בגוף שלש פעמים — עי"ש בהערות הרוח"ד שול ז"ל).

וכך הבינו חכמי הסוד, החל מספר הבahir ("מדרש רב כיונה בן הקנה"), בעקבותיו יצא הרמב"ן בכמה מקומות, עיין למשל פירושיו לרברא כד, א וויק' כג, מ) את מה שכותוב בغمרא צדיק ורע לו — צדיק בן רשות. אין המדבר באב במש, אלא באותו בנ-אדם בגלגול הקודם. למרות שבנ-אדם בגלגול זה הינו צדיק, בכל זאת סובל עבורי פשעיו בגלגולו הקודם. וכן לחייב רשות וטוב לו, רשות בן צדיק", הכוונה אדם שבגלגול הנוכתי רשות, הנהנה בכל זאת מוצוויותיו בגלגול הקודם. (יעו"ין באוצר הכבוד לוי טודרום הלוי אבולעפה). אבל ישנה גישה אחרת לגמרי לענייננו, זאת של רב מair, שלא נעה הקב"ה לבקשות של משה ורבינו ולא קיבל תירוץ לקובשתו. ואם כן הדבר, אין לצפות שתירוץ כלל בספר איוב. משה לא כתב את ספר איוב כדי לגלות את הסוד שבדבר ולחוץ את חומר הקושייה. מגמותו בכתיבת הספר אחרית לגמרי, להזכיר את כל התורות המלומדות שנאמרו בנושא, ולדחותן, ולהבהיר אחת ולחמיד שאין אנו מתימרים להבין את דרכי ה' הנסתורות וכי צדיק ורע לו...

הסוד תרגום"ם בגימטריא תרדמ"ה * עד"ש אני ישנה ולבוי ער ועד"ש שיר המועלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו בחולמים), כר כל אחד ואחד יש לחייו שני הצדדים האלה, המקראי והתוגומי, בהינתן מוחין גדלות ומוחין דקנות. והנה איתחא בכתבות עה. "וחוד מיננו כי סליק להთם עדיף כתרי מינינו", שבן בבל שעולה לארכ'-ישראל שווה כשתי בני ארץ-ישראל, כי ודקה אותן מתחשבות של מוחין דקנות שאך תורמונה לדרגה של גדלות שותה יותר מהמחשבות גדולות, זו"ס שמו"ת. וכמו שנتابאר שהפרט חייב להעתולות לדרגות הצלבור, כך מוחיביות המחשבות הפרטיות הקטנות להתוומם למעלת המחשבות הכלליות הגדולות.

ולבסוף, זה אמרו "אפילו עטרות ודיובו" (ברכות ח:), אפילו שמות כאלה שלכאורה חסרי משמעות הייב לדרשם, וכמ"ש חז"ל בסנהדר' צט: מנשה היה ישב ודורש בהגדות של דופי אמר וכי לא היה לו למשה לכתוב אלא ואחותו לוטן חמנע, וערשי" בחתימה דבר שאינו ציריך הוא וכן היה מלגלאג ואומר שכחבו משה שלא לצורך. ועוד רבותא קמ"ל שהרי שמות אלה שמות עבודת-אלילים הם (ראה רש"י במד' לב, לח ד"ה מוסבות שם, והשווה צל"ח), ולכן אין להם תרגום, כי במצב של מוחין דקנות הרי אדים בחזקת סכנה שיטפס עליהם, ודוקא במצב של גדלות המוחין יראה להתגבר עליהם, ואף שישנה סכנה בדבר, כי עצם הוכרת השם יש בו סכנה מה, אפילו הכי הייב לשילש הפסוק (כשיטת רש"י ורמב"ם). ולשיטת התוספות ועוד ראשונים, בפסוק כוה שאין לו תרגום אונקלוס הגר יאמר במקומו תרגום ירושלמי, כי דוקא בזותו ניצל. כי בתרגומים ישנו شيء בחרינות, בהינתן תרגום אונקלוס הגר (שנקרא "תרגום בבלאי"), ראה למשל Tos' ואחריות כואת מוטלת על כל אחד ואחד מישראל, לא על המלך בלבד. ולולי דמסתפינא, יש להעמס כוונה זו בראשית-טיבות המקובלים של שנים מקרא לעיל בברכות ז: מנא לנו דשמא גרים דאמר קרא לכו חז"ל במפעלות ה' אשר שם שמות בארץ אל תקרי שמות אלא שמות, שוו ענין הקראית הפרטית שמו"ת, שככל אחד ואחד ימצא שמו ושרש נשמו בתורה, כניל' בשם גודלי ישראל. ועם זאת, לעולם ישלים פרשיותו עם הצלבור דיקא, שילך היחיד בקצב אחד עם הצלבור ואל יפרש מן הצלבור.

* ראה ל��ית לארכ"ל פ' ואחתנה.

העתים. ונמצינו למדים שהשתקפות זאת היא כפולה, כללית ופרטית. כללית, יראה רמזים בפרשת השבוע להנגת הצלbor כולם, ופרטית, קיבל מפרשת השבוע הדרכה לחייו הפרטיים. ולכן לא תספק אותה קריאה צבונית בלבד בלי שתזכיר לה קריאת היחיד.

במסכת תענית ט. אחז"ל "מי איכה מידי דכתבי בכתובי דלא רמייז באורייתא ?" (בקשר זה נראה לפירוש מ"ש חולין קלט: משה מן התורה מנין בשגם הוא בשור, ופירש"י בשגם בגימטריא כמו משה וכתיב שם והוא ימי מאה ועשרים שנה וכבר היו ימי תהי משה וכו', ויש להקשות למה לי רמן, הרי כתוב במפורש בתורה בין כמה היה משה בmonths, דבשלמה המן, אסתור ומרדי כי שאל להם רמן מן התורה, אינם כתובים בתורה אלא בסדר כתובים, בмагילת אסתר, אבל משה למה לי רמן ? ונולע"ד לומר בזה שקשורה שאלו למש' (מנחות ל) שМОונה פסוקים שבתורה (ሞימת שם משה) יחד קורא אותן בבית-הכנסת, למר כדיית לה שכחוב יהושע בן נון, ולמר כדיית לה שמה כותב בدمע. מ"מ הא קתזין שפסק זה "ומשה בן מאה ועשרים שנה בmonths" בהיותו אחד משמונה פסוקים אלה יש לו מקצת דינמים של נביאים ולא של תורה שהרי ונ Kra ביחס, ולכן מביע רמן מן התורה גופה, כדפירוש"י תענית שם ד"ה ולא רמזה מן התורה. ודוק היטב). במיחוד מסופר על הגאון מווילנא זצ"ל שידע למזויא מן התורה. ואחריות כואת מוטלת על כל אחד ואחד מישראל, לא על המלך בלבד. ולולי דמסתפינא, יש להעמס כוונה זו בראשית-טיבות המקובלים של שנים מקרא ואחד תרגום, דהינו שמו"ת (כך כתוב בשו"ע או"ח רפה, ה), וכותא דאיתא לעיל בברכות ז: מנא לנו דשמא גרים דאמר קרא לכו חז"ל במפעלות ה' אשר שם שמות בארץ אל תקרי שמות אלא שמות, שוו ענין הקראית הפרטית שמו"ת, שככל אחד ואחד ימצא שמו ושרש נשמו בתורה, כניל' בשם גודלי ישראל. ועם זאת, לעולם ישלים פרשיותו עם הצלבור דיקא, שילך היחיד בקצב אחד עם הצלبور ואל יפרש מן הצלבור.

וליתר העמeka, כבר נימק הראב"ז (שם) למה דוקא שנים מקרא וכו' שנים מקרא כנגד שנים הקורין בבית-הכנסת ואחד תרגום כנגד המתרגם בבתי הכנסת. ואנו לדרךנו נבר שכמו שהאומה הישראלית בכללותה יש לה צד מקראי המסלל את ארץ-ישראל וצד תרגומי המסלל את הגולה (כמ"ש חכמי

זמן הנחת תפילין
(ברכות ט :)

"תנו רבנן, תפילין מאיימי מברך עליהם משעת הנחתן (פירש"י), משעת זמן הנחתן אמר בפרק קמא דברכות (ט) בק"ש אחרים אומרים משיראה חברו ברוחך ארבע אמות ואמרינן תפילין הלכה כאחרים)... ועד מתי מגין עד שתשאקו החמה, רבי יעקב אומר עד שתכללה רgel מן השוק... אמר רב נחמן הלכה כרבי יעקב" (אולם בשאגת אריה סימן מג מזד"ע פ התוס' עירובין צו. ד"ה ושמרת לפסוק בחכמים גנד ר' יעקב). עכ"ל הגمرا מנוחות לו.

התפליין גועדו להכחד את שונאי ישראל, ועל זהת מוריים ומניות: "משיראה את חברו ברוחך ארבע אמות ויכירנו", ועוד שתכללה רgel מן השוק".

החילת זמן תפילין משיראה את חברו וכו', וכותב רבינו יונה בברכות שם הטעם שתלו אותו בשיראה את חברו מושום דבתפליין כתוב ראייה דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך". קיימת לנו לשון תורה לתחוד ולשונו חכמים לחוד, ותרגומו של "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך" הווא הואה "יראה את חברו ברוחך ד"א ויכירנו". (ראה עינים למשפט לר"י אברחות שם, "שנhalק שגביו ציצית הראייה דכתיב היא על עצמו שהוא בקרוב מקום וסני מעמה" ש בהאר היום קצת משא"כ בתפליין שהראייה היא על אחרים, וכן מובא גם בשו"ת איש מצילה ח"א סימןטו (ד' ס"א סע"ב) וקרא דכתיב וראו וכו', היינו ראייה אדם לחברו, משא"כ ראייה דציצית").

אלא שה"חבר" אינו חבר פשוט כמו בא בירושלמי (חובא בתוס' ברכות שם ד"ה אחרים): "במה אנן קיימין אי בריגל אפילו ברוחך תפוי חכמים ביה ואי בשאיינו ריגל אפילו בקרוב לגביה לא חכמים ביה תפטר בריגל ואין ריגל כדין אסוניא דאתי לקיצין". (ראה בהמשר דברינו שרמו לעשו).

סוף זמן תפילין "עד שתכללה רgel מן השוק". והנה גם לענין נר חנוכה (בשבט כא:) נאמר שיעור זה, שהרי כתוב, מצותה משתאקו החמה עד שתכללה רgel מן השוק, ובמהירות הגمرا, עד דכליא ריגלא דתרמודאי. ומובואר בסוף"ק שהכוונה עד מעט מן האור דוחה הרבה מן החושך, דאיתא ביבמות (טז.זט), שאין מקבלין

"לתפליין כאחרים"
(ברכות ט :)

נשאלה השאלה לכמה גודלים בדבר פועלים החולכים לעבוד מוקדם בבוקר ולא יתפנו להנחת תפליין בזמנם, אם מותר להם להניחם ולברך עליהם לפני הזמן. ראת תשובה ר' מאיר אריק שנדרפהה בתקילת ספר תולדות יצחק למסקנה ברכות; אגרות משה או"ח סימן יו"ד; ושוו"ת איש מצילה לגאון הספרדי ר"מ מאוזו הי"ז, סימן ט"ז, במילוח ד' ס' ע"ג — ס"ב ע"ד.

"דדים במקום בינה"
(ברכות י)

הדרים במקום בינה (וכ"ג ב"פתח אליהו") (הקדמה אחרת לתקוני זהר) "בינה לבא") מקום נבואה. וזהו "וישארו שני אנשים במחנה שם האחד אלדר ישם השני מזרד ותננה עליהם הרוח וגוי ויתנאו במחנה" (במד' יא, כו ועי' ל Kosel תורה לר' חיים ויטאל פ' בהעלותך והובא בין יהודע ע"מ ברכות לר' יח' מבגדד). וכן חזון מלשון חזון. ולקמן י': ויישג גיחוץ להדרה א"ר יוסי בר חנינא שאחות בחודש יפה. ומהרש"א פירוש הוודיה בדדייה כמ"ש עשה לה דדים במקומות בינה. ורב נסים גאון הביא מהירושלמי (יבמות ב, ד; סנהדר' י, ב) אמר ר' יוסי בר חנינא שנtanן ידיו בהוד שביופיה בין דדייה. ואיתז'י גוטרייקון ג"י חז'יון (ישעה כב) שבין הדדים הוא ג' חזון. וד"ה:

גרים מן התרמודים שמורים הם מישראל שנטמעו שם, ו"תרמוד" אותוית "מורדת", שאליה מסמלים את כוחות הטומאה והרע, ונור הנוכה מכללה ומובלר אותם מן העולם. ועוד איתא בגמרא שבת (כב) הילכתא נר חנוכה ממשמאן ומזוודה מימין, ויש לומר שמוזה כנגד תורה שכחבה ונור חנוכה כנגד תורה שעבעל-פה, כי נר מצוה ותורת אורה. שהמאבק בימים ההם היה במיוון בין תורה שעבעל פה מצד הקדושה וחכמת יון מצד שליעומת (cmbואר באריכות בכתב רבי צדוק הכהן מלובליין, ראה לקוטי מאמרין (נדפס בסוף דברי סופרים) ד' קיה ע"ד — ק"ט ע"א; פוך עקרים ד' כו ע"א; וביתר, רס"ס לילה ז פא-פב).

וכן לעניינו, הכוונה של התפלין בעבר את הרע מן העולם, עד שתכללה רgel מן השוק, עד דכלייא ורגלא תרמודאי. אולם תפליין הם בחינת תורה שכחבה, ולכן קיים הבדל זה שזמנן נר חנוכה מתחילה וזמן תפליין מסתיים בלילה, שנר חנוכה בחינת תורה שבע"פ, בחינתليل, ותפלין בחינת תורה שכחבה, בחינת יום. (כידוע שמשה רבינו בארבעים יום בהר סיני, ביום הקב"ה היה מלמדו תושב"כ ובלילה תושב"פ כדאיתא במדרש *, וכן לזרות מובה בפוסקים ע"פ קבלה שאסור למדוד תושב"כ בלילה). ובשני כוחות אלה של תורה שכחבה ושל תורה שעבעל-פה אנו מנצחים את האויב.

יתר על כן, יש לדרש את המלה "שוק" כאילו בקדוח בחולם (במקום שורק), ועתה "שוק" ו"רגל" שמות נרדפים הם, והרמו (עד"ש הכהן שוק על ייר) למאבק המתמיד מדור דור בין יעקב ועשו, תה לה "וידעו אחותו בעקב עשו ויקרא שמו יעקב", ואחריך ר' יואבק איש (= שרו של עשו) עמו... ויגע בכף ירכו ותקע כף ייר יעקב בהאבקו עמו*. והמצב הזה ימשמעות "עד שתכללה רgel מן השוק" ולא יאבקו עוד.

* טנין היה יודע משה אימתי יום, אלא כשחקב"ה היה מלמדו תורה בכתב היה יודע שהוא יום ובשנה מלהיו על פה משנה ותלמיד היה יודע שהוא לילה" (מדרש תנחותא סוטה כי תשא, לו, ובעייז במדרש שוחר טוב תנחים יט).

חשש ברכה לבטלה בברכת שבנה

(תוס' יא : ד"ה שכבר)

"וא"ת מפני מה אין אנו מברכין לישון בסוכה וכי א"ג משום שמא לא ישן והוי ברכה לבטלה שחיי אין בידו לשון כל שעיה שירצחה" (שם). וקשה לדבריהם כיצד מברכין ברכת המפיל, והרי קיים אותו חשש של ברכה לבטלה שמא לא ירדם ? וرأיתי בחyi אדם כלל לה שכתב: "צריך לברך ברכה במפיל, ולא חישינן שמא לא יוכל לישון... אפי' לא ישן כלל לא הו לבטלה, די"א דתנוו אותה על מנוג העולם כמו ברכות השחר". ואולם עיי בביאור הלכה ר"ס רלט שפקפק בויה אחרי דברכה זו על עצמו המפיל חבלני שינוי על עניין וכי עכ"פ נ"לadam מסתפק שמא לא יוכל אה"כ לישון בודאי אין כדי לכתלה לברך, יע"ש. ולפלא יחשב בעניין שלא העירו מתו"ש שלונן.

הכוונה הרגילים בתפלה

(ברכות י:)

"וא"ר יוסי בר' חנינה משום ר'א"י המתפלל צרייך שיכוין את רגליו שנאמר ורגליים רגלי ישרה". יש להבין מהו עניין זה שאנו מחקים את המלכים בתפלה. שניית, מסתבר שלשלש המימרות של ר' יוסי בר'א"י משום ר'א"י יהיה נושא משוחף, שהרי שתי המימרות האחרונות, "אל יעמוד במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך ויתפלל שנאמר ממעמיקים קראתיך ה'" וכן "כל האוכל ושותה וזה"כ מתפלל עהכ"א ואוטרי השלכת אחורי גויר א"ת גויר אלא גאריך אמר הקב"ה לאחר שנתגאה זה קבל עליו מלכות שמים", עוסקות במידה השפלות בתפלה, אבל המימרא שלנו חורגת ממaggת זאת, אחותה.

ונ"ל עפמ"ש "ונתתי לך מHALCHIM בין העומדים האלה" (וכיריה ג, ז) שהמלכים נקראים "עומדים" כי הינם חוקרים וקובעים משא"כ בני-אדם נקראים "מהלכים" שלנו ניתנו לכת ולחתקדם, כמובא בספה"ק. וכיודע זהה מעלו של בני-אדם על מלאך, שהמלכים אין להם בחירה חופשית. אולם בתפלה אנו כביכול הופכים את עצמן מ"מהלכים" ל"עומדים" ומחקים את הרجل הישורה של המלכים, וזאת כדי להשפיל ולבטל את ישותנו ולהשליך את יהבנו על ה', כלומר לא תועיל לנו ההליכה שלנו ואנו נתקעים במקום לא פהות מאותם המלכים שרגליהם רגלי ישרה. וא"ש שלשלש מימרותיו של ר'י בר'א"י משום ר'א"י כי הדרי נינהן.

אשל אברהם

כבר הותרה לו השתיה, והדרא קושיא לדוכחתה, למה מחייבים בת התוספות? גוראות נפלאי עלי הגרא"א למא הקשה מתוס' בדף מט: הרוי החותם שלנו קשה לדבריו, מיניה וביה, שהרי בהמשך מתרברר שגם בתפלת יומ"ט יש להחמיר אילולא כיון מתחלה ליום"ט, ווחילת יומ"ט רוחקה מלהיות ברכת הנגן, ומה ההסביר בדבר?

עליה על רעינו שהוא מטעם אחר, שקידוש דאוריתא (ידועה שיטת המגן אברהם שאפשר לצאת ידי חובת קידוש מן התורה בתפלת, עי' בארכות הלכה ר"ס רע"א), אולם יROUTו הדרך לנגיד להקמת פוסקים כולם סותמים וחותמים שקידוש ביומ"ט זרבנן, הלא מהו המגיד משנה היל' שבת כת, יה' הובא במגן אברהם ר"ס רע"א (וע"ע מג"א תקצ'ן, ג) והשאגת אריה סימן סב, ומשו"ב ר"ס רעא (וע"ע שד"ח מערצת הקו"ף כל ד). עד שמצאתי את אהבה נפשי בשאלות פרשת יתרו, שאליתה נד: "דמחייבין דברת ישראל לקודשי ליום א טבא וליום א דשבתא דכתיב זכור את יום השבת לקדשו וביום טוב כתיב מקרא קודש יהיה לכם ותני מא קראי קודש זה קידוש הימים ומהיבין לקדושה בצלותא ועל כסא דחמו"א". וכן דעת הבה"ג ריש הלוות קידוש והבדלה: "מחייבין לקודשי ליום א דשבתא וליום א בצלותא ועל כסא דחמו"א דכתיב זכור את יום השבת לקדשו אין לי אלא שבת ה' הג מצות מנין ת"ל למען תוכור, ה' השבועות מנין ת"ל וכורת וכור' ה' הסוכות מנין ת"ל וכו'". ועי' בביאור הגראי"פ לסתפה"צ לרס"ג ריש עשה לג' שכנהה זאת דעת רשי' שבועות יג. (ערשי' ותוס' שם ד"ה לא קראו מקרא קודש). ומבוארת בזיה גוסחת הרמב"ם המובאת בלחם משנה היל' עז' יב, ג: "חו"ץ מקידוש שבת ויום טוב", ותמהנו על שני הגאנונים גוזי ונפש, הנצ"ב בהעמק שאלה (וע"ע עמק הנצ"ב לסתפי' נשא רפכ' ג) והגראי"פ הנ"ל, שלא שמו עיניהם ענייני הבדלה בדרכי הרשב"ם פסחים קיון: שמשמע מדבריו שקידוש יט דאוריתא, זיל שם ד"ה צריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש הימים — "בין בכוס בין בתפלת ושל שבת בגזירה שותה דפסח ובשאר מועדים בהם מציינו מפסח". (וע"ע כתאב אל רסאייל לרמ"ה פריסת תרל"א — ירושלים תשכ'ג) עמי קמ"ט, בתשובה רבנו שמושן בר אברהם: "ואם הבדלה בשבת דאוריתא, הבדלה נמי דיו"ט דאוריתא, דמדכתיב בין הקדש ובין החול מדרשי תרוייהו"). ומעטה לא קשה למא מהמורות התוס' בספק גבי האומר מקדש השבת במקום מקדש ישראל והזמנים, כיון דס"ל דקידוש חז' שבת חז' ב"יט דאוריתא.

שוו' בביאור הגרא"א סימן תפוג, "טעמא של חוס' דפסקו לתומרא אף דאמרין שם בא. ספק כי' משום דהילכה כר' יותנן שם דאמר ולואי כי' ופרש חוס' שם

הסביר שיטת התוספות שספק ברכות לחומרא
(תוס' יב.)

"פתח ואמר בא"י אמר"ה והיה סבור שהיה יין והבין שהיה שבר ואחר שהבין שהיה שבר סייפ שהכל. לא לאתווי נחמא. ופירש רב אלפס השטא דלא אפשר בא בעין אולין לקלוא ואפילו פתח בחומרא וסיפים בשכרא יצא. ור"י היה אמר לחומרא נדרש לברך פעם אחרות, ומיהו היה אומר (ר"ח) [ר"מ] אם היה יודע בבירור שיטה בדבורי שאמיר בורה פרי הגפן דבתוכו כדי דבר יכול לחזור בו, וכן ב"יט בחתימה של יום טוב אם טעה בין מקדש ישראל והזמנים ואמר מקדש השבת וחזור בתוך כדי דבר יצא אחריו שהוא יודע פרי הגפן דבתוכו ייט (תוס'). ובמודכי הובא בזה הלשון: "ומיהו היה אומר מהר"ם מאברא אמר היה יודע שהוא יין וטעה בדבורי ואמר בפה"ע תחת בורה פרי הגפן דבתוכו כדי דבר יכול לחזור בו אחריו שהוא יודע בטוב שהוא יין וכן בחתימת יומ"ט אם טעה בין מקדש ישראל והזמנים ואמר מקדש השבת וחזור בו בתוך כדי דבר יצא אחריו שהוא יודע בטוב שהוא יומ"ט". וביאור דבריהם זיל שפירושו הגمرا כפ"רש"י וסוברים שבעית הגمرا דוקא היכא שבתחלת נתקכון בטעות לדבר אחר, אבל אם מתחלה היהת דעתו בטוב אלא שלבסוף טעה בדבריו, וחזר בו תוך כדי דבר, פשיטא דיצא.

ומה שלדינא פסקו לחומרא, נגד הרוי"ף, עי' גלוון הש"ס לגאון ר' עקיבא איגר שכח: "ולא שיד'aca לומר ספק ברכות לקלוא, דלי"ש כן אלא בברכת המצאות דהברכות אינן מעכבות, אבל בברכת הנגןין אסור לאכול בלא ברכה, ולא הו כאו חחש ברכה לבטלה,adam לא יברך יהא אסור לו לשחות". אולם הוא עצמו והרגיש שלא יספיק תירוצו זה להסביר מ"ש התוס' בדף מט: בא"ד ר"מ "ולענין שתיה היה אומר ר' דיש להחמיר ולברך עליו אפילו בפחota מלא לוגמי' וכו'". וכותב שם הגרא"א: "ק"ל היאך שירק להחמיר לברך הא בברכת ספיקא להקל וצ"ע". כלומר מאחר ומזכר שם בתוס' בברכה אחרונה (ברא"ש פ"ז ס"ס כד ובתוס' יומא ע"ט וסופה כו: מבואר שמדובר בברכה על היין לאחוריו "על הגפן ועל פרי תנטז") לא יתכן לומי' שתברכת בתורת מתיר, שהרי

קראיית שמע דרבנן
(ברכות כא.)

א) איתיה בברכות כא. אמר ר' יהודה אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא איינו חזר וקורא,מאי טמא, ק"ש דרבנן, מתיב רב יוסף בשכבר ובוקומר, אמר ליה אבי החוזה בדברי תורה כתיב". וכתבו תלמידי רבינו יונה בתשבר דעתו של שמואל: "זואע"פ שכותב בתורה ובשכבר ובוקומר ס"ל לשמעו אל שלא אמרה תורה דזוקא ק"ש אלא שיקרא בתורה בכ"מ שיריצה ומה שאנו קורין זאת הפרשה דזוקא איינו אלא מדרבנן ולפיכך ס"ל איינו חזר וקורא". וכיון לדעתם השאגת אריה בסימן א', יעוז".

ב) אולם בנגד שיטת ר'/amora/, שיטת התוספות של שמואל אין חיוב כלל מן התורה, וכל-יכולת של ק"ש דרבנן. הרי כתבו בדף כא. ד"ה הוא בד"ת כתיב: "זהה אמרין לעיל בפרק קמא (ב.) בערב משום דכתיב ובשכבר ובוקומר, אסמכתה בעלמא הו". וכן כתבו במנחות מג: ד"ה ואיזו זו ק"ש: "אסמכתה בעלמא דקрайת שמע דרבנן". וע"ע חוס' סוטה לב: ותמהני על השאגת אריה שהשווות את שיטת התוס', לשיטת תלמידי רבינו יונה. ואדרבה בספרנו ראשית אווני הראיינו שלשיות התוספות מכיוון שק"ש דרבנן היא חלק בלתי נפרד מהתפללה. כך אנו מוצאים את רבינו חם קשור את זמו ק"ש של ערבית לזמן תפלה ערבית שלרבי יהודה הוא מפלג המנחה ואילך (תוספות ב. ד"ה מאימתי וב: ד"ה אמר ליה רבי יהודה). וכך מצאנו בתוספות רבינו פרץ למ"ט ברכות (כ"י אוקספורד) דף ב. ד"ה ליתני שחירות ברישא: "דקוייל תפנות בוגר תמידין

תקנות ואשכחן בתמידים דכתיב של בקר תחללה". כשהמדובר בק"ש!

ג) בראב"ז סימן קנ"ה מצאנו שיטה שלישית (ובמהכתה"ה של המהדרין, "אבן שלמה", הגרש"ז ערגורייך ז"ל, לא טוב עשה שהשווה שיטתו לשיטת ר'מי ושאג"א): "אמר ר' יהודה אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא איינו חזר וקורא... ק"ש דרבנן... אבל בשכבר ובוקומר בדברי תורה כתיב ורבנן תקינו לקרות את שמע כדי לקיים לא יממש ס"ית הזה מפיך והנית בו (ייתושע א)". לפ"ז יוצא שלשמואל ומן קראיית שמע בגדר יומם ולילה כדכתיב "והגית בו יומם ולילה", ולא בגדר שכיבה וקיימת.

ד"ה ור'מי כי דבספק מיירי והטעם כמ"ש בסוף ר'ה דברכה שא"צ איינו אסור אלא מדרבנן אבל בה"ג וש"פ כתבו שם ממ"ש שם מ"ט ק"ש כי ש"מ דבכל ספק ברכות דרבנן לקולא ודברי ר'מי מפרשין אף" בזודאי וכמ"ש בפ"ד דפסחים ובתורת נדבה וכמ"ש. וביאור זה יותר מוצלח מביאור הגרעך".

חכמת האלהות של אבי ורבא
(ברכות מה,)

מסופר בגדרא: "אבי ורבא הו יתבי קמיה דרביה. אמר להו רבה, למי מברכין? אמר לייה, לרchromנא. ורchromנא היכא יתיב? רבא אחוי לשמי טלא (= גג). אחוי נפק לברא, אחוי כלפי שמי. אמר להו רבה, תרומייכו רבנן היינו. דאמרי איןשי, בוצין בוצין מקטפיה ידייע".
אכן גבאותו של רבה נתקימה, ומחולקת השיטות הילודית בדבר האלהות מצאה ביטוייה המלא במחולקת המבוגרים: "מאי בגיןו? איכא בגיןו למסמרק אוניסא. אבי אמר... סמכינן אוניסא. רבא אמר... לא סמכינן אוניסא" (פסחים סד:).
רבא שכילד תפיסת האלהות שלו הייתה מוגבלת יותר ולא "פרקעה איגרא", מבוגר מחשב את הסדר הטבעי של העולם ומתנגד לסמכה על נסיט. ואבוי שכילד האביע לאלהות שמיימת, בחינת סובב כל עליין, מבוגר שם את כובד משקלו על ההתרחשויות הנטיות: "סמכינן אוניסא".

ד) ומעתה מובנים דבריו בעל המאור לוטיבערטל שכותב בראש מיכליתין: "וזעדיין אין לנו ראייה להקדים ק"ש קודם זמנה אלא ג"ל כיון דנפשין פלוגתא דתנאי בהאי מילתא ולא איפסיקא הילכתא בהדייא משום דוחקה זצבורא אם עשו כאחד מהם מה שעשה עשו וכדי הוא אחד מן התנאים הנוכרים בעניין הזה לסמן עליו בשעת הדחק ועicker קרייאת קיש' שנית דבורי תורה הוא ויש בה להקל ברגנפי בירושי ורבנן גמליאל פלייג על רבנן ועיביד עבורה בוטווי שניה היא שנייה". והשיג עליו הראב"ד: "ויהקלו שמא札 בה ממי"ש בירושי שנייה היא שהיא שנייה לשנון איןנו גראה שלא נאמר בה כדי לחקל בה אלא כמו שאמר ומה הפסיד אם קרא אחר חצotta או אלא שנון הוא ואין พฤษภาคม שקורא בתורה ורבנן גמלאל מהמיר היה ולא היה מיקל זה פ"י הדבר בiley ספק". ובאמת דברי בעל המאור כמעט שאין להם שחר, יעוני בירושלמי שם שדוחו מרוץ זה בדיחיה "מעתה אף משיעלה עמוד השחר?", ולחומר הנושא, גראה שבבעל המאור סבר קראבין הב"ל, שהפסיק "בשביך ובគומך" מוסב על דברי תורה, וזה שרבען תקינו ק"ש הוא כדי לקיים מ"ש והגית בו יומם ולילה, כדי ריחני שעיר ק"ש שניון. ומעתה אין זמנה חלוי בשכבה אלא בלילה. ומכאן נמצא בעה"מ קולא להקדים זק"ש לפניהם צאת הכוכבים, שמכיוון שנחשב ללילה לעניין תפלה ערבית, כך גם נחשב לילה לעניין ק"ש. (השוווה מ"ש תור"י בראש מיכליתין גבי ברכת מעיריב ערבים) ומайдן, אין מקום עכשו לדיחית הגمراה הירושלמית "מעתה אף משיעלה עמוד השחר", כי והגית בו יומם ולילה כתיב, כלומר פעם אחת ביום ופעם אחת בלילה, ואני לי אלא עד שיעלה עמוד השחר בשביב אותו שניון של הלילה. ויש לתמוך שיטה זו בירושלמי פ"א ה"ה: "ר' סימון בשם ר' שמואל בר נחמן ע"ש והגית בו יומם ולילה שתהא הגита היום והלילה שוין". (ועי' בפי' מבעל ספר חזדים: "היכנו ק"ש, דאמר בבבלי (מנחות צט:) רבי יוחנן בשם רבבי אפי' לא קרא אדם אלא ק"ש שחרית וערבות קיים לא ימוש והגית בו יומם ולילה). משמע בדברי הראב"ז שעicker ק"ש נתכון כדי לקיים אהבת עולם, "ובתים נתגה יומם ולילה", ע"ש "ותגית בו יומם ולילה".

טיופם: בין הראשונים ישנן שלוש דעות בהסביר שיטת שמואל שק"ש דרבנן:
א) תור"י (והשאג"א) — עצם חיוב הקריאה מן התורה אלא שהחכמים ייחדו את פרשת שמע לקריאה זו; ב) תוס' — ק"ש מטעם תפלה; ג) ראב"ז (ואפשר בעה"מ) — ק"ש מטעם לימוד תורה, שיבון והגיה.

מסכת סנהדרין

בית-דין שкол ובית-דין גוטה
(סנהדר' ג:)

חלוקו רבוי יASHIA ורבוי יONTAN AM צRICK בית-דין גוטה שלא היה בית-דין שCOL. רבוי יONTAN מTAHIB בית-דין גוטה, ואילו לרבי יASHIA AM צRICK בית-דין גוטה אלא בDIINI נפשותABEL בDIINI ממונות לא. ומכיון דLA איתMER הלכתא לא CAMER ולא CAMER, רAIYTI באחרונים SMASHTEPKIM הLLCA לMAUSA AM בית-דין שCOL שCOL LDON. (ע"י SHOTH משנת YUZECH LR' בצלאל זילט, CHOUYM SIMON H, ותוספות חיים SCHENKOVICH, מסכת סנהדרין, סמן ג) והעירו MLASHON הרמב"ם (הובא בטוש"ע) בהל' סנהדרין ב, יג, "MOTB SHIHTAR הדין באחד עשר יותר מעשרה", שאין צRICK בית-דין גוטה, כי עשרה הם בית-דין שCOL. AOLM בסמ"ע כתוב דלאו דוקא. יעוז".

ביחס זה עלה ברעיון להעיר שתי העורות. הרשות לישנא דגמרא B: דוקא CRIVI יASHIA — "זהאי דקתוNI גOLIM וחלות MOSOM דעיקר GI דכתיבי BGOLIM וחלות כתיבי גOLIM דכתיב ונקרב בעל הפota אל האלהים". ודרשה זאת לא דרשה RR' יONTAN CI-AM RR' YASHIA כMOVOR בסוגין.ABEL YTCHAN שאין זאת אלא שיטה דLYISHNA, ולא ראייה מכורת.

שניית, אין נעלמו מעיני המחברים דברי הר"ח על אחר, "ואסיקנא אפילו רבוי יASHIA בעי בית-דין גוטה", MSMU בכל אופן, אפילו בDIINI ממונות. (ואילו כרך פירוש הר"ח את מסקנת הגמרא "אפלו TIMA רבוי יASHIA", שף הוא מציריך בית-דין גוטה, בניגוד לפירושי שאין זה נוגע לדין הקודם בעניין ב"ד גוטה אלא ש"מודה דהיכא דחולקין AZOLINU בתור רובה"). ולפי רבינו חננאל שב אין במא להסתפק, שבודאי לכוי"ע בעניין בית-דין גוטה. CNLPU"Z.

"לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו"

(סנהדר' ה.)

"תניא, לא יסור שבט מיהודה, אלו ראשי גליות שבבבל שרודים את ישראל בשבט, ומחוקק מבין רגלו, אלו בני בניו של היל שמגדלים תורה ברבים".

(ועתום' שם ופסחים נא, ופהמ"ש לרמב"ם פ"ד מכבורות). בקשפה ראשונה היינו חושבים למצוות היל שמלכות ישראל, רבוניות ישראלית בארץ-ישראל, ותורת ישראל (שהיא מעל לגבולות המקומות) בגולה. אולם

כשנתעמק בדבר נמצא בו הגיון אלוהי השגחתו.

מלכות ישראל האידיאלית כוללת שני עניינים, תורה וממלכות. "אותו המלך שיעמוד מזורע דוד בעל חכמה יהיה יתר משלה, ונביאו גדול הוא קרוב למשה רבינו, ולפיכך ילמד כל העם ויורה אותו דרך דרך דוד ה", ויבאוו כל הגויים לשומעו וכו'" (רמב"ם, הלכות תשובה ט, ב). "וזאם יעמוד מלך מביית דוד הוגה בתורה ועוסק במצבות כדוד אביו, כפי תורה שבכתב ושבבעל פה... הרי זה בחוקת שהוא מישח" (שם, הלכות מלכים יא, ד). זה האידיאל, אבל המציאות הכתישה את האידיאל הנשגב הזה. היו כמו מלכים צדיקים שהולמים אותם יפה תיאור הרמב"ם "הוגה בתורה כדוד אביו", אולם לא ערכנו, רבים מלכים פורקי על תורה ומסתיימים ומידחים לעובודה ורור.

הגלוות באהה לתקון מצב זה. נתפרדה החבילה, נפרדת התימות הו של תורה וממלוכה. הממלכות ירדה לגלות, ואילו התורה נשארה במקום. נתפרק הגרעין ונתגלה לעין אייה כוחות היו טמונה בתוכו מרשתית היוציארו.

על-ידי נסירה זאת וכתחה התורה, שקדום נבלעה בממלכות, למעמד בפני עצמו. יתר על כן, הועמدة התורה בקרנו אורה, בארץ-ישראל, ואינו נודע הדבר כי דוקא בתורה יהודיותה, עצמיותה ופנימיותה של ממלכת ישראאל. לא כן החיזוניות של הממלכות, התוקף הרודני, שהוא מכנה משותף לישראל ולכל הגויים, מצא מקום מתחאים לו בבבל. הוכחה שבמלכות מיוחדת היה לה אoir ארץ-ישראל, אבל התקיפות שבה הסתדרה היטב בשגער. עד שאנו מוצאים את הרמב"ם כתוב על ראשי גליות שבבבל, "במקומות מלך הן עומדים" (היל' סנהדרין ד, ד). (ויש

להעיר שהמלכות אצל ראשי גליות שבבבל בירושה, דאיתא בירושלמי (הובא בהג"מ שם ובחותו, סנהדר' ה. ד"ה דהכא שבט) "מן מה ראש גולה שבבבל גדול מן הנשיא שבאי" מפני שהוא בא מן הוכרים והנשיא בא מן הנקבות", וערמ"ם הל' מלכים א, ז, "זהרי המלכות לו ולבניו הוכרים עד עולם", ודוק). [שבתי והתבעונתי שבמיוחד לשיטת הרמב"ם בפירוש המשניות ובספר המצוות לא יהלום תואר "מלך" את הנשיאים שבארץ-ישראל. בפירושו לפרק חלק, בסיסוד השניים-עשר, כתוב הורמב"ם: "ומכליל יסוד זה שאין מלך לישראל אלא מבית השנינים-עשר, כתיב הורמב"ם: "ודוד הילך על משפחה הזאת כפר בשם וכדברי נביאו".] (ולענ"ד מקורו בסנהדר' קי, "כל החלק על מלכות בית דוד ראוי להזכירו בחש, כתיב הכא ויזבח אדוניו צאן ובקר ומריא עם ابن הווחלת וכחיב.htm עם חממת זוחלי עפר".) וכן כתוב גם בספר המצוות, מל"ת שבס: "איין מלך למי שיامي שלמה בלבד"). וכן כתוב גם בטהראת הילך על שלמה, מכאן החליט הורמב"ם, "ומורע תורה משה אדורן כל הנבאים אלא מזורע שלמה בלבד, וכל מי שהוא מזולת והווער הנכבד, לעבין מלכות נרכי קדינא בהיה וככו". (אללא שצ"ע למה השםיט פרט זה בהלכות מלכים ועי"ש בהדרת מלך) ווגה בכתובות סב: "רביathi משפטיה בן אביתל". ופירש"י, "בן דוד היה, אביתל שם אשת דוד". (ועמ"ש הורמב"ם בהקדמה לפהמ"ש, "וההיל זה הוא מבני שפטיה בן אביתל, בן דוד וככו"). הרי שנשייאי ארץ-ישראל אינם מזורע שלמה אלא מזורע שפטיה, וממילא פסולים למלכות, לשיטת הורמב"ם.]

וינוקות ומנגניות הימנה. [עי' אור החיים הק' במד' יא, יב, "שכל נשות עם בני ישראל חור המדבר היו ענפי נשמו של משה רבינו"; ורמיוא מילטא, מש"ה רבינו] עולה בגימטריא תרי"ג (ספר הקנה יב, רוח סימן רצוי, מגלה עמוקות אופן קיג), וראה אידיר במרום לומח"ל (הו"ל ש' לורייא) ד' נח ע"ב, "יש בתקלה כללות האורה — ויש הפרטיות שמתפרטין ממנה תרי"ג אורתין כמו תרי"ג שרכי הנשות כי לכל שורש יש אורה אחד ואחר כך התרי"ג אורתין עצמן יש להם פרטיות — פרטיז' פרטיז').

וכן לזרות, תלמיד אסור להורות בפניו של רבו כי נשמת התלמיד ותותו כוללות בנו"ז של רבו המובהק. (כדייתא שבת קא: "משה שפיר קארמת", ופירשׁי, "כלומר רבינו בדורו כמשה בדורו". וידוע מאמר התקוני זה: "אתפסותה דמשה בכל דרא ודרא". ועי' אידיר במרום כ' ע"ב: "ותדע שאפלו כל מה שחלميد ותיק עתיד לחדש ניתן למשה בסיני — ובכל הדורות יש חלק שראוי להתגלות עלי-ידי התלמיד חכם והכל צדיק להיות עלי-ידי משה בסוד וכורו תורה משה עבדיו כי הוא מתלבש בונשות תלמידי חכמים ועל-ידיו מתחדש התורה והוא סוד הדברים שמחים נתינגןן בסיני").

ולפי מה שנכתב לעיל בשם הרשי"ז ניתן להבין מה שמרו נדב ואביהוא "ע"פ שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן הארץ", שהרי זה רומו עלולים העגולים, שבքשו לחבר מעלה ומטה, אש של מעלה ואש של מטה. [כבדי שחשר], "סמכוני באשיותו — בשתי אשות, באש של מעלה ובאש של מטה." יש לומר שפסק זה נאמר על נדב ואביהוא: פמכוני באשיותו, בנו"ל. רפדיוני בתפוחים, תפוח רומו על בחינת עגולים, שהרי התפוח עגול, ולכן התפוח שהיא באצע המצבח נקרא כן על שם שהיא עגול כתפות (עי' תמיד ב, ב' וע"ז נה). והשווה מי"ש בר"א ח"ב לרשי"פ' ויקח על ע"פ תחת התפוח עורתיתך. כי חולת אהבה אני, שמתוך אהבת הש"ית שאפו נדב ואביהוא לאחד את שתי האשים, ואכם"ל].

[ע"פ פשת, לכל הדעות לא נענו בכלל עצם ההוראה שלהם אלא בಗל זה שהורה בפני רבו, אם טעו בהוראות או הורו כראוי — הרי זו מחולקת הראשונים. לרשי"י יומה נג. "ע"פ שהורו כראוי (ראה יומה כא:) בענשו שלא נטלו רשות", ואילו לרב"ד (הנוא בריטב"א עירובין סג) "טעums הי בהוראה זו שלא אמר הכלוב כן אלא לעניין מזבח החיצון אבל להקטיר קטרות במזבח הפנימי אין להביא מן הארץ כדרמן במס' יומה ובמס' תמיד דמערכה בפני עצמה הי עושין על מזבח החיצון שמנחה גוטlein אש לקטרת והם טעו שהשוו מזבח הפנימי למזבח החיצון ומ"מ לא נענו ממש טעום כיון שהוא שוגגין אלא

"תלמיד אל יורה הלכה במקום רבי" (סנהדר' ה:)

"תניא, תלמיד אל יורה הלכה במקום רבו אלא אם כן היה רחוק ממנו שלוש פרסאות נגד מתנה ישראל". בתוס' עירובין סב: מתברר שי"יעקר שיעור דגמرين שלוש פרסאות נגד מתנה ישראל מלבדו (נ"ד ואביהוא) גמرين לה והثم חיבי מיתה הו". ואיתא בעירובין סג. "תניא, רבי אילעוז אומר, לא מתו בני אהרן עד שהורו הלכה בפני משה רבן, Mai Drush, וננתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח, אמרו, אף על פי שהאש יורדת מן השמים, מצאה להביא מן הארץ". עלינו להזכיר מה היתה טעומת של נדב ואביהוא וכייזד עלה על דעתם הקדושה להורות בפניו משה רבן, ולא יצירר שהיתה זאת "אפקירותא" סתם.

מצאי בתרורה או רוש"ז פרשת וישב (ד' כח ע"ד — כת ע"א) שכחוב: "ויש בחינה שישוף הוא יותר במעלה ממדרגת משה רבינו ע"ה, ונדב ואביהוא היו נ"ר (= נפש רוח) של יוסף ... בחינת יוסף הוא מבחינת חלום מעולם העגולים". עי"ש באורך שמאיר ש"החולום הוא מהבר שני הפקים בנשא אחד ומרכיב שני עגילים הפקים כאילו היו לאחדים, ובבחינת חלום זה שרשו למעלה ויסודחו בהורי קדר עליון, בבחינת עגולים שאין בהם בחינת מעלה ומטה רק הכל בשווואה אחת ובתכלויות והתאחדות כל העגילים בעלי שם פרוד והתכלות, רק כשםשך דרך קווים או ייש התכלויות קו ימין חסך כו' משא"כ בבחינת עגולים אין שם התכלויות כלל ושם כל הדברים המתפרדים למטה מחוברים וככלים יחד ולא נראה שם פירוד והתכלויות בוניהם", וקשר כל זאת לעברות השם, שמחבר שני דברים הפקיים, משא ומתן — עניין עולם הזה — צרכי הגות, מחד וההתבוננות והתפעלות שבתפלת, מאידך).

ונראה לומר שלכן הווו בני אהרן הלכה בפני רבו, כי ידעו שיש בחינה שתם יותר במעלה ממדרגת משה רבינו עליון השלום, בבחינת עגולים. אבל חטאו אל האמת, כי היו בתוך שלוש פרסאות של משה רבינו, ושלוש פרסאות רומות על שלושת החלקי הנשמה, נפש-ירוח-נשמה, שלוש פרסאות של מתנה ישראל הווינה נר"ז של משה רבינו, שכל נשות ישראל כוללות בו

אשל אברהם

טעה בפסקין הגאנונים אם נקרא טעה בדבר משנה (סנהדי' ו. ולג.)

רב ששת הבחן בין טעות בדבר משנה וטעות בשיקול הדעת, שאם טעה הדיין בדבר משנה הדיין הוור, משא"כ אם טעה בשיקול הדעת איינו הוור. ומגדירה הגمراה כתועה בדבר משנה אף הטועה בדברי האמוראים האחרונים, ריבינה ורב אשין. ולשאלת "היכי דמי שיקול הדעת?", היהת התשובה, "כגון תרי תנאי או תרי אמראי דפלייגי אהדיין ולא איתמר להכתא לא כמר ולא כמר וטוגין דעלמא אליבא דחיך מדיניהו ואול איינו ועבד כאידך, היינו שיקול הדעת".
ונתלבטו רבותו רראשוני מה גדרה של טעות בפסקין הגאנונים שלאחר חתימת התלמוד, אם נקראת טעות בדבר משנה או טעה בשיקול הדעת.

בעל המאור כתוב בשם "אחד מהכמי הדור שלפנינו" שהאדינא לית לו טועה בשיקול הדעת שככל ההלכה פסקות בידינו או מן התלמוד או מן הגאנונים שאחורי התלמוד, הלכ'r לא משכחה לה האידינא טעה בשיקול הדעת אלא כל הטועין בדבר משנה הם טועים. בעל המאור דוחה זו וסבירו שככל מי שאינו טועה מתררת מן המשנה ומזה שפקלו הגאנונים מאחריו סתימת התלמוד מודעת מכורעת בשיקול הדעת הוא, ומה שפקלו הגאנונים מאחריו סתימת התלמוד מודעת מכורעת ולא מHALCA ברורה ופסוקה מהתלמוד בסוגין דעלמא הוא ומאן דעתו ביה טעה בשיקול הדעת הווי ולא בדבר משנה.

הראב"ד (בספר כתוב שם שהויל רמן"ז חסידה, והובא ברא"ש פ"ד סנהדרין) צידד עם האחכם הנ"ל נגד בעל המאור, שאם טעה בפסקין הגאנונים זהו טעה בדבר משנה. אלא שמסתפק הראב"ד באיזה תנאים נקרא טעה בדבר משנה. לפי הפzn הראשון בראב"ד, ודקה אם הדיין מכיר בסמכות הגאון נקראת זאת טעות בדבר משנה. אולם בכך השני מרחיק לכת הראב"ד, שאין לנו להתחשב ככל בתగותה אותו דיין, סמכות הגאנונים מהחייב אפילו בלי קבלת-הועל הפרטית של הדיין: "אם טעה בפסקין הגאנונים שלא שמע דבריהם ואילו שמע היה הוור בו באמצעות ובברור זהו טעה בדבר משנה, ורקוב אני לומר שגם אם היה חולק על פסק הגאון מטעם שנראה לו לפי דעתו שלא כדעת הגאון ולא כפирושו גם זה טעה בדבר משנה, שאין לנו עתה להלוק על דברי גאון וכו'". הרא"ש תומך בצד הראשון של הראב"ד ודוחה את השני.

אשל אברהם

משום הוראתם". ועיי"ע תוס' עירובין ומתרש"א שם, ותוספות ישנים יומא מגן גן).

ולסיום, נזכר בזוהר (פינחס ריז) שנתעברו נשמות נדב ואביהוא בפניהם (= זה אליו) כשהרג את זמרי. וכתב בשער הגיגלים, הקדמה לב: "וונשלמו הם (= נדב ואביהוא) להתקן בענין הכרמל כאשר נפל כל העם על פניהם ואמרו כי הוא האלקים ואנו נמחל להם עון שלהם שקייצו בנטיות ופגמו בשכינה, ונתקן זה באמרים כי הוא האלקים והבן זה. גם לפי שבתחלת חטא על שהציצו בשכינה בהר סיני (ראה תרגום המכונה "יונתן בן עוזיאל" שמות כד, יא; ויק"ר כ, ז (סדר אחר-מאות) כמש"ה ויראו את אלקי ישראל כו', ועתה נתקן בנטילת אפים שלא להזכיר באש היורד מן השמים".
ולדרכנו, יש להוסיף נופך שודוקא באותו מעמד הר הכרמל נתקנו נדב ואביהוא ונמחל עוגם, שם הורו "אע"פ שהאש יורדת מן השמים, מצוה להביא מן ההדיות", והתקין תשובה המשקל, שאליו לא הביא אש מן ההדיות כלל וכלל לא. אלא סמך בכל כחו על האש היורדת מן השמים. ודוק.

אשל אברהם

יש להסביר בדעת הרמב"ם ש"סוגין דעלמא אויל כאידך" היה שיד דוקא קודם סתימת התלמוד, בזמן שהעולם היהודי היה מלוכד והיה המעשה של כל ישראל להפוך מפסקו, אווי נקרא טעה בשקול הדעת. אבל לאחר חתימת התלמוד, מאחר והעולם היהודי ה��פורר, לא ונשאר "עלמא" שעליו ייאמר "סוגין דעלמא אויל כאידך". שוב ראייתי שכabbת ההלכות סנהדרין ו, ב: "טעעה בשיקול הדעת בגין דבר שהוא מחלוקת תנאים או אמרוראים ולא נפסקה הלכה gemeins מחד מהן בפירוש ועשה כאחד מהן ולא ידע שכבר פשט המעשה בכל העולם בדברי الآخر וכו'". אין הרמב"ם שולל למגרי את האפשרות של "טעעה בשיקול הדעת" עכשו זומנו אלא כתוב "אי-אפשר להיות כן אלא מעט מוער". מפני פירוש הгалות לא ירבו מעשים שיתאפשרו בכל ישראל בכל מקומות מושבותם, אבל כשיתהוו דבר כזה, ויטעה בו הדין, הרי זה נקרא טעה בשקול הדעת.

שבתי וראייתי במאיר סנהדרין שיווצה בעקבות הרמב"ם (אם כי לא נוקב בשם):

"טעעה בשיקול הדעת הוא דבר שמלחクトו בתלמוד ולא הוכרע מתווכו בדברי אחד אלא שנפתחה מנגנון העולם בדברי האחד מהם שלא בהכרעת התלמוד, ודין זה בדברי אחר שלא בשיקול ראייה או נתינה טעם לדבריו כלל, אבל כל שלא הוכרע בתלמוד כלל או שהוכרע ולא הוכרע ולא נפתח בשיקול הדעת, אפילו פסק אחד מן הגאנונים או חכמי האחוריונים בדברי אחד, אם אין שם ראייה ברורה אין זה טעה כלל, וכל שכן במא שהוא מחלוקת בין הפסקים, אלא אם יש לסתירתו ראייה ברורה מן התלמוד הוא טעה בדבר מושנה, ואם יש ראייה לסתירתו ממה שנפתחה מנגנון העולם בדברי האחד הוא טעה בשיקול הדעת. ואם הוא מביא ראייה לדבריו או שדווחה ראיית שלפניו, איבנו טעה כלל. ובכמה דברים ראיינו שטעו גודלי עולם מן הגאנונים והרבנים ושיש לסתיר דרכיהם ראייה מן התלמוד, והאיך מחזיקין בטועה מי שלא עשה בדבריהם. ויש שהחולקין (= החכם המובה בבעל המאור וכמוו הראב"ד) לומר שכל שמצאנוהו נפסק בדברי הגאנונים תלמוד הואר, ואין להחש לדבריהם כלל."

ראיינו שלש גישות של הראשונים לטעם ההלכתי של פסקי הגאנונים. לראב"ד, טעה בפסק הганונים כתועה בדבר מושנה. לבעל המאור, פסק של גאון נחשב ל"סוגין דעלמא", ולכן הטעה בו טעה בשיקול הדעת. ובשביל הרמב"ם (וכן המאייר) אין מעמדו של גאון משווה את פסקו "סוגין ועלמא", אלא אם כן אותו פסק נתקבל לטענה בכל תפוצות ישראל, וזה דבר נדיר מאד.

אשל אברהם

הזכרו שלוש דעתות: לבעל המאור, טעות בפסק הганונים בכל מקרה נקראת טעות בשיקול הדעת; לראב"ד בצד השני שלו, טעות בפסק הганונים בכל מקרה נקראת טעות בדבר מושנה; ולראב"ד בצד השלישי, וכן לר"ש, תלוי באיזו דיין, אם בשביilo פסק הגאון הוא נחשב לסמכוויות, הרי זה טעה בדבר מושנה, ואם לאו, אין זה אלא טעה בשיקול הדעת.

שחקרתי את שיטת הרמב"ם, מצאתי לו דעה אחרת למגרי, שטעות בדברי הגאנונים לרוב אינה לא טעות בדבר מושנה ולא בשיקול הדעת, אלא שלא נקראת טעות כלל! אלה דבריו בפירוש המשניות בכותות ד, ד: "הטעות היא בדיון בשני דברים, האחד במקובל הכתוב בגין שישכח אותה או שלא ידע אותה, ועל זה נאמר טעה בדבר מושנה, והשני שיטה בעניין הקיש שגון שהיה הדבר אפשר כמו שאמר אלא שהמעשה נהperf, והוא נקרא טעה בשיקול הדעת, וכל זה היה קודם חבור הגمرا, אבל עכשו בזמנינו זה אי-אפשר להיות כן אלא מעט מוער מפני שהדין שום דבר אם נמצא במא שכתוב בגمرا הפקו הרי זה טעה בדבר מושנה, ואם לא נמצא הפקו והיה הקשו כראוי כדי הקשות הדת ע"פ שהדין יוצא בהperf אין אומרים עליו שטענה מפני שהקשו אפשרי". מתחבשת השאלה למה לפי הרמב"ם לא נקרא המקורת האחרון טעה בשיקול הדעת מאחר וכותב "שהדין יצא בהperf", והרי לדברי עצמו כ"המעשה בהperf" נקרא טעה בשיקול הדעת?

עליה בריעוני שהתשובה לשאלתנו טבועה عمוק-עמוק בשיטת הרמב"ם, בהקדמתו למשנה תורה:

"נמצא רביינא ורב אשוי ותביריהם סוף גודלי חכמי ישראל המעתקים תורה שבבעל-פה וכו' ופשטה גוירותם ותקנתם ומנהגותם בכל ישראל בכל מקומות מושבותם, ואחר בית-ידיין של רב אשוי שהכרת התלמוד וכו' נתפזרו ישראל בכל הארץ פיזור יתר וכו' וכל בית-ידיין שעד מת ה תלמוד בכל מדינה ומדינה וגוזר או התקין או הניגג לבני מדינתו או לבני מדינות רבות לא פשטו מעשיו בכל ישראל וכו' והיות בית-ידיין של אותה המדינה ייחדים וכו' לפיכך אין כופין אנשי מדינה זו להזог כמנהג מדינה אחרת, ואין אומרים לבית-ידיין זה להגוזר גוירה שגור בitedין אחר במדינתו, וכן אם למד אחד מהganונים שדרך המשפט כך הוא, ונתבאר ליביג-ידיין אחר שעמד אחורי שאין זה דרך המשפט הכתוב בתלמוד אין שומעין לראשונה אלא לפחות שחדעת גוזה לדרכיו בין ראשוןו בין אחרון", יע"ש באורך.

פנים וראית העין ושמיית האוזן ודיבור פה והלוך רגלים ובינה והשכל". שלושה שותפין יש באישיות, הקב"ה ואביו ואמו. בכך הדבר, שני שלishi האישיות הם השפעת אבא ואמא, אבל נותר לאדם עוד שלישי ששייך להקב"ה, של הרוח והנשמה, של בינה והשכל. לגבי שלישי זהו אדם גושא אחריות מלאה. שלישי זה פרי יצרתו ועיצובו העצמיים. ואפילו אותו שני שלishi שנתרמו על-ידי התהורים, אין התורה פוטרת אדם לغمרי מ אחריותם. האחריות פחותה לאביהם, בכל זאת היא קיימת. אין דומה הקול הפנימי של "אבא" המצלץ באוני המבוגר

לקול החיצוני של אבא האמתי הצעק על בנו הקטן.

"מכה אותו שליש מלפניו ושתי ידות מלאחריו" (מכות כב:) השליש מלפניו כנגד שלוש האישיות שהוא תוצרת ונשנית עצמית, כנגד שלישי החטא שלגביו גושא אחריות מלאה. "מלפניו" מורה על מודעות, הכרה מלאה. העונש חמור יותר כי הכאב של מכבה בחזה גדול פי הרבה מכאב מכבה בגב. (העור באותו מקום הרבה יותר רגיש). שתי ידות מלאחריו כנגד שני חלקים האישיות שעוצבו עלי-ידי אביו ואמו. "מלאחריו" מורה על איד-מודעות, אי-הכרה.

מכות הראות להשתלשל (סנהדר' י)

"אין מכין אותו אלא מכות הראות להשתלשל" (גמרא). "מכות הראות להשתלשל שלושה חלקים בעין שמכה שתי ידות מאחוריו ושליש מלפניו ומרקרא נפקא לנו באלו הן הלויקין" (רש"י). וערמבר"ם (היל' סנהדר' טו, ט) שמלךו שליש שליש על חזהו בין צדיו ושני שלishiים מאחוריו, שלישי על כתף זה ושליש על כתף זה.

ידוע שעוני התורה הינם מדה כנגד מדה. במידה שאדם גושא באחריות החטא, כך חומרת העונש, ובמזה שאפשר לתלות את העבירה בגורמים חיצוניים, כך הקלתו. ישנן שיטות בפסיכולוגיה שמנוסת לפטור בן-אדם מאחריות התאו בטענה שאדם נטול בחירה חופשית. ה"אישיות" אשלה, פרי החינוך שקיבל בבית אבא ואמא. אם אדם חוטא, לכך נוצר בידי הוריו. טרם הגיע ילך לניל חמש, כבר נובשת אישיותו לכל החיים. עד כאן תורתנו הקדושה ?
תנו רבנן, שלושה שותפין יש באדם, הקב"ה ואביו ואמו, אבוי מורייע הלובן שמננו עצמות וגידין וצפרנים ומוח שבראשו ולובן שבעין, אמו מזרעת אודם שממנו עור ובשר ושعروת ושהור שבעין, והקב"ה נותן בו רוח ונשמה וקלסתר

* אם כי עיקר ענייני במאמר זה ע"ד פנימיות, מכל מקום לא אמנע מליחסו הדורות שראיתי במנחת חינוך מצווה תקדץ (לאחרונה בחקר הילכה לר"ב וויל', עמ' 53, הע' 4) שהקשה לשיטת הרמב"ם שלוקות ארבעים דאוריות ורכ מדרבון מלפניו ל"ט, אך כתוב אין אומדן אלא במות הראות להשתלשל כלל, וכך לא זו דציריך להשתלשל דדרבתה מות הרורה אין צורך לחשול כלל, והוא לא זו "קושיא גדולה", וכוכחה דילק ממה נפער או שבאמת סבר הרמב"ם (כמ"ש בדעתו הכסף משנה) שלוקות ל"ט דאוריות או להיפך שдин זה של מכות הראות להשתלשל מדרבון. ובחיי ראשי, משנה מבוארת שלא בדבריו, שהרי שניינו (מכות ג, י) "רבי יהודה אומר ארבעים שלימונות הוא לוקה, והיכן הוא לוקה את היתירה וכו'". ופירוש הר' עובדיה מברטנורה : "היכן הוא לוקה את היתירה, שאינה ראייה להשתלשל דחשע ושלישיים ראיות להשתלשל שלישי מלפניו ושתי ידות אחת על כתף זו ואתחת על כתף זו וזה של הארבעים היכן לוקה אותה". הרי מפורש שהוא שסובר מלוקות ארבעים מן התורה אינו סותר כלל את הדמי של מכות הראות להשתלשל, ומורעעה אחד ניתנו.

מלואים

להלכות עבודה ורוה ו, א: הובא מקור לרמב"ם מסטר הרוים. שו"יר פקטורי של הרמ"ם כשר בתו"ש כרך כב (כי תשא) עמי קפח (בהערה), אולם לדעתינו אין בהם ממש.

שם יב, ה: שו"ר בשווית מהר"י בן לב ח"א שאלה יח (דף כ"א ע"ד בדפ' אמשטרדם משנה תפ"ז) שהניחה את דברי הרמב"ם בז"ע.

להלכות נזירות ג, טו: שו"ר בשווות ישועות מלכו לד' יהושע מקוטנא (בסוטו, "יבין דעתך ל��וטי שות סי"א) שתירץ נ cedar המחבר את הקושיא על הגمرا בימאותה. מנזירותו שמשו, עפ' הירושלמי נזיר א, ב שנזירותו שמשו אינה מן התורתו.

לטוף הלכות נזירות: הערכנו מדברי הרמב"ם בסוף ספר טהרה, "מי הדעת ומי". השווה מ"ש במורה ג, מז. ובאופן כללי יש לפחות את דבריו בסוף התקדמה ולסדר תחרות: "וכך אמרו בטומאות ובטהרות הוזיהן גופי תורה (חגיגה א, ח) ומהוע לא? וזה הפלום לרוח הקורש כמ"ש טהרה מביאה לידי קדושה וכו'" (עמ"ז ב: והובאה בריתא זו במשנה שבדורותים בסוף סוטה). ולי" בדעת יוסף (דינקלס) סוף עוקצין שהאריך בזה ובכיאר הגمرا שבת "ודעת — זה סדר טהרות" ע"פ רשי" שמות לא, ג "זברעת — רוח הקודש". באשר לביטוי "מי" הדעת", העיר עמייתי ר"א אלהו שליט"א את הפסוק "כִּי מְלָא הָאָרֶץ דַּעַת תֹּהַת הַיּוֹם מִכְסִים" (ישעה יא, ט) שהובא בסוף משנה תורה.

להלכות טומאות מת ג, ג: צידדנו שרשי קורא לא"ם אינו עניין להה תנחו עניין להה הלהכה למשה מסיני. באמת שיטת רשי" כרך, ראה דבריו בפסחים כד דע"א. ("אם אינו עניין להה תנחו עניין להה" היא המדה הכה' מלב' מדוות דרי"א בר' יוסי הגלילי) ועי" תחילת יד מלאכי.

אשל אברהם

שרי ישראל ושרי גויים בעיבור השנה (סנהדי י:)

"הני שלשה חמשת ושבעה כנגד מי... שלשה כנגד שומרי הסת, חמשת מרואי פני המלך, שבעה רואין פני המלך". רשי" פירש ש"שבעה רואין פני המלך" הם שבעת שריף וandi המזוכרים באSTER א, יד. תוספות הלקשו עלי, "אין נראה שתקנו כנגד שרוי הגויים", ופירשו בಗוון אחר שהכוונה ל"שבעה אנשי מרואי פני המלך" בסוף ירמיהו. ובאמת לפמי מה שכח רשי" ש"עיבור שנה מטכסי"י מלכותיהם הוא לישב סדר השנה על מכונן", חזקה ביום קושית התוספות. אולם כשתנעם בענין עיבור השנה, נמצא את דברי רשי" מכוננים היטב.

עיבור השנה הוא כדי להשווות את השנה היהרית לשנה המשמשת (עי' הלכות קידוש החודש לרמב"ם א, ב). סוד העיבור קשור לסוד תיקון פגימת הלבנה, מיעוט הירח (חולין ס: מתחבא בשלושה אופנים: א) גוף הירח קטן מגוף המשמש; ב) הבהיר או רואין יותר הלהשה; ג) שנת הלבנה קצרה משנת החמה באחד-עשר ימים. וכשאנו משווים בין שנת הלבנה לשנת החמה, הריינו מחזירים את האיזון לעולם ומתקנים את פגימת הלבנה. או"ז שוב מצב של שני מלכים משתמשים בכתר אחד ו"את שני המאות הגדולים". וידוע שישראלי מונגים לבנה, והגויים מונגים לחמתה. (ראה פסחים קיה: "שס"ה שוקים בכרכ גדור של רומי", ובאיורו בחד"א ג מהרש"א, ובגאנץ ישראל למתר"ל פ"ח). ומכיון שעוסקים בעיבור השנה, להתאים ולהשלים בין המשש והירח, ובין ישראל לעמים; נראה שתקנו כנגד שרוי הגויים, וטכסי"י מלכות ייצגו את שתי הממלכות, ממשלה היום וממשלה הלילה, מלכי ישראל ומלאכי אומות העולם.

שְׁנִינָה מִיּוֹתָה. וְתַחַן עַל הַשָּׁא אֶין מִבְּסָר גַּדְעָן מֵאַגְּרָן
לְבַד בְּגַדְעָן הַמְּלָאכָה וְמִבְּנָתָה. בְּגַד אַגְּרָן
לְבַד בְּגַדְעָן יְהִי תְּמִימָה כְּפָנָיו וְמִבְּנָתָה רַעֲבָן
לְבַד בְּגַדְעָן נְהַלְלָן וְהַיָּא תְּמִימָה כְּפָנָיו וְמִבְּנָתָה רַעֲבָן
כְּפָנָיו וְטַב הַיָּה לְמִתְחָדָה הַיָּה כְּפָנָיו הַמְּלָאכָה. אַל-סְבָר
בְּנִידָן לְבַד רַעֲבָן לְבַד כְּפָנָיו וְאַל-עֲזֵב אַחֲרָיו: בְּלֹא תְּהַרְרוּ תְּלֻכָּה
לְבַד אֵת. אַתָּה אָנָן מִמְּמָתָה רַעֲבָן נְלִיָּה שָׂבָט לְמִדְקָר
תְּזִיבָה. וְאַזְגָּב אָז יְהִי תְּזִיבָה תְּאַלְסָס וְיַעֲשֵׂה מְלִין מִבְּרָתָה
הַכְּבָרְבָּרִיָּה הַסִּים אַוְתָּהֶם זִיהְיָה תְּאַלְסָס וְיַעֲשֵׂה נְיִיחָה לְלַבָּתָה.
קַעַד מִלְּאָר וְשַׁבְּדָע עַל-חָרָא חָסָב אַתָּה הַפְּנִימָלֶה לְתַחַת מִזְרָח וְאַפְתָּח
בְּלֹא תְּאַרְבָּתָה אַתָּה יְבָשָׂת אַתָּה יְבָשָׂת בְּנָה. אַתָּה תְּבָרְשָׂת מִאַשְׁעָרָתָךְ
שְׁנִינָה וְבַבָּאָה מִתְּהִיר בְּנָה יְהִי דִתָּךְ. וְאַתָּה לְבַד עַל
מִזְרָח הַאֲמָס וְאֵי בַּדְלָן מִסְרָן אַתָּה כְּמֵבְלָתָה זָבָן וְ
עַמְּמָן כְּמֵהַעַל הַמְּלָאכָה בְּעַמְּמָן לְבַדְעָן מִבְּנָתָה הַמְּלָאכָה רַעֲבָן תְּהִ
אַתָּה עַמְּמָן כְּלָלָה לְמִיְמָה נָתָן אָז לְבַד וְיַחְדָּא "וְאַתָּה תְּמִימָה בְּרַקְבָּרָק"
אַז אָז כְּמֵבְלָל לְבַד זְרוּעָן מִזְרָח אָז לְבַד וְיַחְדָּא "וְאַתָּה תְּמִימָה אַז"
בְּרַקְבָּרָק וְלִפְנֵי כְּפָנָיו.

קעג: להזכיר מנהדרין ה. : שיטת הרמב"ם שלך המשיח מושיע שלמה כתובה גם באגדת תימן. לעוז' ראה זוהר ח"א דף קי : וניצוצי זוהר לר"ר מרגליות שלח

שם ה : "משה רビינו, שבְ נשׂוֹת יִשְׂרָאֵל כְּלֹלוֹת בּוֹ וּכְיוֹן". יש להעיר ממיכילתא בשלח פ"ט: "וכבר היה רבי יושב ודorous שילדה אשה ס' רבוא... . כשלידה יוכבד את משה היה שקול בגנד כל העולם כולו וכיוון".

הקלות בינה פקון כוונתנו היא לסייע לך בפתרון בעיות
הקלות בינה פקון

©
Copyright by Bezalel Naor

זוהי לאו-עכטאלם טהה ערטאָת גוּרְגֵּה דָבָר
טעבָּס . וְאַתִּי טְהֻרְתִּי טְהֻרְתִּי עֲלָיו אֶחָד .
וְאַתִּי וְאַתִּי כְּאַתִּי כְּבָקְעָמָן זָמָן לְאַתִּי
עֲלָיו וְבְּנֵי אַתִּי רְקָבְעָמָן זָמָן ; וְאַתִּי
בְּסָךְ וְיְהִינָּתִי וְיְהִינָּתִי אַתִּי ; וְאַתִּי . גְּדוּלָה
אַפְשָׁר אַתִּי תְּלָאָן עֲלָיו בְּיַן יְמִינֵי עֲלָיו
פְּנֵים וְאַתִּי קָפָעַ נְבָאָתָר עֲבָדָתָר אַשְׁלָשָׁה דָבָר
אַתִּי חָנוֹנָה גְּכָתָה וְכָתָה אַלְפָה . חָסֵד וְחָטָאת שָׁאָר
עֲרָטָה אַרְעָשָׁה וְלִפְנֵים מְלֵיכָה אַסְגָּוָה דָא
הָא . וְקָסְגָּוָה אַתִּי בְּלָרְבָּה וְאַתִּי כְּכָתָס
וְחָרָגוֹת נְעָל אַתִּי עָלָן . אַתִּי עָלָשָׂה כְּמָהָרָה וְמָהָרָה
בְּלָרְבָּה אַתִּי גְּדוּלָה אַתִּי וְרָאָהוּ . אַתִּי גְּדוּלָה
שְׁלָא אַתִּי ; בְּלָרְבָּה אַתִּי קָטָן אַתִּי בְּלָרְבָּה וְלָרְבָּה
בְּלָרְבָּה שְׁלָא אַתִּי גְּדוּלָה אַתִּי וְלָרְבָּה . וְאַתִּי
אַסְגָּוָה . וְאַתִּי אַסְגָּוָה טְהֻרְתִּי . וְאַתִּי
יְהִינָּתִי וְיְהִינָּתִי . וְאַתִּי קָבְעָמָן זָמָן דָבָר
חָנוֹנָה תְּאָל אַסְגָּוָה פְּרִזְבָּה הָאַתָּה בְּלָרְבָּה וְזָהָב
. אַתִּי סְלָמָה חָנוֹנָה בְּלָרְבָּה אַתִּי גְּדוֹלָה גְּדוֹלָה
טְהֻרְתִּי אַטְלָה אַסְגָּוָה וְזָהָב לְעַטְוָה . שְׁלָמָה בְּלָרְבָּה
שְׁלָמָה אַסְגָּוָה וְזָהָב עַלְפָרָה עַלְפָרָה גְּדוֹלָה
שְׁלָמָה לְעַלְפָרָה שְׁלָמָה קָהָרָה הָגִיאָה וְאַסְגָּוָה יְשִׁיחָה
וְלָרְבָּה . וְאַתִּי קָטָן אַתִּי וְקָטָן חָנוֹנָה וְלָרְבָּה
דְּזָמָנוֹ וְקָטָן .

פְּרִזְבָּה אַיִלָּה קָהָרָה וְלָרְבָּה מְלָאָת
רְיִיָּה גְּדוֹלָה . אַיִלָּה גְּדוֹלָה
אַיִלָּה וְאַיִלָּה נְעָל . וְאַיִלָּה וְאַיִלָּה
גְּדוֹלָה סְמָנָה יְהִינָּתִי . אַיִלָּה גְּדוֹלָה

**HASSAGOTH HA-RABAD
LE-MISHNEH TORAH**

RABAD'S GLOSSES ON MISHNEH TORAH

**SEFER HA-MADD'A and SEFER AHABA
EXCURSUSES IN HILKHOTH NEZIRUTH AND
HILKHOTH TUMATH METH**

Edited according to ten manuscripts
and annotated by

BEZALEL NAOR

Second Revised Edition
Jerusalem 5745

הגהות נחמיות

הערות לפירוש הרמב"ן על התורה

מאת
בצלאל נאור

פעה"ק ירושלים טובב"א
שנת תשד'ם לפ"ק

ספר בראשית

סדר בראשית

ברא' ב, ט, "והייפה בעיני כי פרי האילן הזה יהיה מולד הרצון". ראה רmb"ם רפ"ה מהל' תשובה.

סדר לך לך

ברא' יב, ג, "ולכן יעשו הנביאים מעשה בנבאות". ראה הנביאים עמ' 56, 118-117, שהטעם הוא כדי שיחוו הנביא את ה"רגש" האלוהי באותה עת. הדוגמה הבולטת ביותר לה – נישואי הושע.

שם טו, יר, "אני קצפת מעט ומה עוזרו לרעה". כך חירץ הראב"ד סופ"ז מהל' תשובה בתירוץ השני. וראה ראב"ד מפושקירים עמ' 59.

שם טז, ג ד"ה לשכת, "ששיכת חוייל הלכה פסוקה היא שאינה עולה לשום אדם, ומשנה שנינו בה בכל אדם היא". אינה קושיה על רש"י, כי שיטת רש"י היא שודקה לאברהם אבינו ע"ה אין ישיבת חוייל עולה, עי' ריטב"א ומאריב יבמות סד, הגה"מ הל' אישות טו, ז, ורא"ם כאן. וכ"פ בשו"ע.

שם יז, א ד"ה אל שדי, "שכולם נסים הם, כי אין מן הטבע שיבואו הגשמי בעתם". עי' שווי' חכם צבי סימן יח על-אודות ר' דוד ניטו.

סדר וירא

שם ית, א, "ובאמת כי כל מקום שהוזכר בכתב ראיית מלאך או דבר מלאך הוא במראה או בחלום וכו'". השווה דרשת "תורת ה' תמיימה" (כתביו רmb"ג, שול) עמ' קמלה.

שם, "ואין הרואים מלאכים והמדברים עם מכל הנביאים... כמו... בלעם". ערמ"ג במד' כד, א.

כל הזכויות שמורות

בצלאל נאור

ת.ד. 89

קרית ארבע 90100

©

RABBI BEZALEL NAOR

P.O.B. 89

KIRYAT ARBA 90100
ISRAEL

סדר ויצא

שם כת, ית. ערמ"ם הל' עבודה ורוה ז, ו, ע"י אגרות הרא"ה 3, י"ב. שם בט, בז ד"ה מלא שכוע זאת, "ומ"ש כאן בירושלמי שאין ערבעין שמה בשמה, סמך בעלמא ממנהגי הקדמוניים קודם התורה". ע"ע ירוש' מוק' ג, ה, רמ"ם הל' אישות י, יד וירוש' הלכות אבל, ע"י מראה הפנים על הירוש' מוק' א, ז שמיישב הסתירה, ע"י מהר"ץ חיות, שבת קלה. וש"ת ישועות מלכו בין דעת, לקוטי שורית סימן יב.

סדר וישראל

בראי' לג, כ, "דרשו רכובתו נבסכת מגילה, מנין שקראו הקב"ה ליעקב אל, שנאמר ויקרא לו אל אלהי ישראל". ע"י קדושת לוי כאן ע"פ מוק' טז: "אמר אלהי ישראל, אני מושל באדם, מי מושל بي, צדיק, שאני גוזר גוזרת ובכטליה".

שם, ז, יוכן לא יעשה, לענotta הבתולות שהאותות גדרו עצמן מן העירiot, לשון רשי". ע"י בית הלוי כאן שמיישב רשי ע"פ סנהדר' נה: דר"ח ס"ל דבר נח גם על אשתו אסור שלא דרךנה שנאמר ודבק ולא שלא דרךנה, וכ"ש בפנייה, אפשר שגמ' לרבעא שחולק לא הותר רקס אחר מתן תורה אבל קומת מ"ת היה אסור להם שלא בדרך (וכן העלה בדעת רבא המהרי' בבאא"ג באර השני), עד כאן חורף דבריו. ולא נהיא, שבטל העשה ודבק דיקא באשתו. טפי אייכא לימי רעבונה זורה לא: זנות בביית-דינו של שם גוזרו דכתיב ויאמר יהודה והוציאוה צ"פ עבודה זורה לא: זנות בביית-דינו של שם גוזרו דזוקא על זנות של עכרים הבא על ותשרוף. ומחריקת מלת "בישראל" בפסוק שגורו דזוקא על זנות של עכרים הבא על בת ישראל. עתה הקראה ה' לפניו את פירוש הראב"ז למסכת עבודה זורה (הויל' ר"א טופר) וחיל' ד' לו: "יב"ד של שם גוזרו דכתיב הוציאוה ותשרוף – וע"פ שבאותה שעה לא היו ישראל הרוי היו שם ב"ד של שם וב"ד של אע"ה שהיו מקימים את התורה בהופעת רוח הקדש, ושאר האותות היו בעניינים כגון לפי שלא יתערבו מקימין המצוות והוא עובדים ע"ז. וגוזרו אלו שיחו גדרים מן העיריות שלא יתערבו באთרים כדי שלא ימשכו אחריהם בע"ז שלא ישאו את בנותיהם ובנותיהם שלא ינספו להם ואפי' דרך זנות, ולא עוד אלא מפני גדור דבר גוזרו עליה שריפה באותה שעה וכששמע יהודה כי ממנה היה הצילה שהרי יהודה ישראל היה, ובני יעקב בשחוינו נשואין את בנותיהם היו מגירין אותן קודם לנו". ברוך שזכינו לדבריו, כמה עשרים הם וככמה הלכות מאוששות ב"ספר היישר" ניתן למוד מהם!

שם, יג, מחלוקת הרמ"ם והרמ"ן בדרכם הריגת אנשי שכם. ע"י משפט המלכה לר' יהודה גרשוני, וערמ"ן דב' כג, ייח ד"ה לא תהיה קדשה מבונת

שם יט, ח, "כי פלגש היהת לא אשחת-איש". ערמ"ן ברא' כה, ו, תשובה רמ"ן ללבינו יונה (תשובה הרמ"ן, הוץ' שול, סימן קה), וע"י תורה המליך לר' ג' אריאלי, הל' מלכים ד, ד.

סדר חי שרה

שם בה, ו, "פלגש". ע"י השגת הרמ"ן לשרש החמיishi של ספר המזות.

סדר תולדות

שם כה, לד, "זיתכן כי פישנים בכוכבה ממשפט ה תורה לא היה כן לפנים... ואולי היה נוטל גם בנהלה יותר מעט". קשה מבבא בתרא קכga. אםא דיקלא בעלמא, וערשב'ס קרקע מועט. וערמ"ן ברא' מה, ו, שם, "או שהיא יודע בנפשו כי אחר האכילה הייתה מתענגת ושמה ויחול עליה רוח הקדש". ע"י דזנות הרץ' (מדחן, ירוש' תשל"ד) הדרוש החמיishi (עמ' צד) ווסף הארוש השני (עמ' לב).

שם כו, ה, "היה אברחות מקיים ישממר את התורה עד שלא ניתנה". יומא כת: קדושים פב. וע"י בהיר (די' ווילנא) אותן נז: "זמא ותורת, אלא אףלו הוראות ופלפולים שמורים למלחה הוא ידען וקיימים". שם, "א"כ איך נשא (יעקב) שתית אחים, וכדעת רכובתינו, ארבע". ע"י רמ"ן ויק' ית, כי שמתה רחל בכניסתם לארץ כדי שלא ישב בארץ עם שתית אחים. ולדבריו למה לא מתו גם בלהה זולפה בכת אחת איתה?

שם, "ושמירותו אותה היה בארץ בלבד". ע"י תפארת ישראל לא מהר"ל פ' יט'כ, ובאר הגולה, סוף הבהיר ה'ב, וגור אירה ברא' מו, י' ד"ה זו דינה; וע"י תורה אור לרשות' שקיים אברחות כל התורה כולה בפנימיות אבל לא בגשמיות; וע"י שבחי הרץ' סימן כב: וע"י נפש החיים שעיר א פ"א, לא שהיו עושים כך מצד הדין רק לתקן תיקונים, لكن כשהשיגו שאפשר לגורום תיקונים גחלים ע"י ההיפר, כן עשו, וע"י' שבסופה לשער ג', וראה המובא בשם בארחות חיים (כתיר ראש) סימן קלב (אנון ע"י' שורית חבלת השرون לר' ז' באב' ז, מהדורות, סימן ב). וע"י' קוב' דברי חולמות לר' צדוק הכהן מלובליין, סימן ז. ועתה ראה בירורו המקיף של ר' חיים חנוך, הרמ"ן חוקר וכמקובל, עמ' 474-470.

שם, "וחס ושלום שיהיה הדבר הנקרה שכינה או כבוד נברא חוץ מהשיית' כאשר חשב הרב כן". עי' אמונה ודעות לרס"ג, מאמר שני; ערוך, ערד "ספקלר"; כוררי, ב, ג וקהל יהודה שם, שם, ד, ג; ראכ"ע, יסוד מורה, שער יב; ועי' "ספקלר"; רמת-גן תשלה", עמ' 165-1567 (נדפס בעיונים בספרות הקטוע מחיבורו של ר' יהודה החסיד בכ"י אוכספורד 1567, שלש עזות בדבר הכבוד, או שהוא חסידי אשכנז, רמת-גן תשלה", עמ' 171-165, או ג) בברא; ועי' פירוש "עלינו לשבת" (א) אחיזת-עunning, (בדיקות (=אצילות), כ"י אוכספורד 1816, 1816 (הובא בעיונים שם עמ' 82), "אם לפלי לר' יהודה החסיד, כ"י אוכספורד 1960, 1960 (הובא בעיונים שם עמ' 82), "אם לפלי רב סעדיה גאון שאמר שהוא כבוד נברא, לא נוכל לומר על כבוד נברא "הוא אלקינו"; ועי' עבודת הקודש לר' מאיר נ' גבאי, חלק ההיגוי פ"ה; ועי' פרדס רמנונס לרמ"ק שער עצמות וככלים.

סדר ויחי

שם מטה, י' ד"ה לא יסור שבט מיהודה, "שאמ לא חטא (שאלת) היה לזרעו מלכות בישראל לא על כלם... או יודה מלך תחת יד מלך יהודה". ראה שמואל א' גג, יז, "ואתה תלוך על ישראל ואנכי אהיה לך למשנה". ועוד יש להעיר ששאלות לא הוכרח לחפותו מצד ידיעת השם, ראה ויק"ר כו, ז, ובסוף ספר ארבע מאות שקל כסף לאירוע"ל.

שם, "ולא היה להם למלך רק לעבד את עבדות ה'". הרמב"ן הבין את הסתירה בין כהונה וממלכות שהמלכות מקללת את הכהונה, ואילו ר' מאיר-שמעה הכהן כתוב להיפך שהכהונה תקלקל את הממלכות (ראה משך חכמה דב' ית, א). ובספרנו "אוירין" עמ' קעה-קוף שקלנו את שני הצדדים והרחבנום.

שם, "וראית בירושלמי במסכת הוריות אין מושחין מלכים כהנים. אמר רבי יהודה ענתוריא (atzlano biyros' horiot g, b, "רבי יודה ענתודיה"), ועיי' ירוש' ברכות ד, א, "ר' יוחנן אנטורדי"...) אמר רבי חייא בר אבא וכו'". יש שלוש נפקאות להלכה בין שיטות ר' ענתוריא ורחב"א עפ"י רמב"ן: א) אם שאר שבטים באיסור או דוקא שבט לו; ב) אם כאן באיסור לאוג, השווה רמב"ם היל שמייה ויובל יג, י (אולם במשך חכמה פירש בצורה אחרת את הסמכות) או אינו עבר אלא על צוותה הוקן"; וג) אם האיסור חל דוקא מתוקפת מלכות דוד ואילך או אפילו קודם. ודוק היבט.

ישראל (ועי' גיטין מה: חינוך מצוה צד, משפט כהן לראייה קוק סימנים נח וסג). אולם עי' מנח' מצוה רט(ב). וראה מאמרנו "אחריות השיטור של ישראל כלפי האומות", העומד להתרפרש בקרבוב, בעזה".

סדר ויישב

שם לה, ב, "ועל דרך סברא איננו נכון שישאו כלם כנעניות". עי' דברי רבינו לעיל ברא' לד, ז ושם פס' יג, ושיטתו בכ"מ שהכעננים גרים טפי ועי' אגרות הראייה 1, זהצח.

שם, "ובפרשת ויחי כתוב רש"י וישאו אותה בניו, ולא בני בניו ... לפי שהם מבנות כנען". לרשי' ייל שודוק האבות נהרו מיליכם כנעניות מפני שהיו מחוללי האומה והיה דורש שהבשים יהיה על טהרת הקודש (וכמ"ש ברמ"א יו"ד סדרים קצת, "יש לנשימים ליזהר כששיותם מן הטבילה שלא יפגע בה תחילת דבר טמא וכו'"), אבל בדור שלאחר זו לא חשו כ"כ, שלא נאסר עד מתן תורה. אולם עי' יבמות ק: ומחריש"א שם.

שם, ח, "ולא ידענו אם היה (יבום) מנהג קדמון לפני יהודה". עי' מוה"נ ג, מט. שם, יא, ד"ה כי אמר, "ירוחוק הוא שלא שמע יהודה כי בניו חטאו וישראל ביד פשעם ואין לתמר בהם חטא". זהו סלע המחלוקת בין רשי' ורמב"ן, שادرבה מהיכן ידע יהודה שהשחיתו בניו את זרעם ונתחיבו מיתה?!

שם, כד, "וזאת תאמיר שהיה היבום נהוג בבני נח וכו'". עי' שיטת רבינו ויק' כד, י' שלא כשיתת הזרפתים.

שם, "ונראה לי (שתמר) איננה גודנתה כמשפט שאר האנשים אך כמבהה את המלכות". הלא גمرا מפורשת עי' לו: גנות בב"ד של שם גודרו דכתיב ויאמר יהודה הוציאוה ותשרפ?!

סדר ויגש

שם מז, א, "זרבותינו אמרו לא הקריבו בני נח שלמים". עי' שיטת רבינו ס"פ אמרו ולעיל לה, כד.

שם, "ויכן תרגם תדריא עני ה' אלהיך בה מרישא דשתא". באברבנאל למוה"ג א, כנ, ספק י' גרט באונקלוס "תדריא שכינתה דה' אלהיך בה". ועי' "התרגומים הארמיים לתורה וביצת החקת ההגשה", מנחם מ. ברזייר, תלפיות, כרך ת, חוב' ג-ד (חשכ"ג).

כדי לסביר אריכות הגלות צריכים מוחין גדולים מאד, הרי הגולה תhalbיך ממשך הוא. דוק בדברי הרמב"ם הל' חמץ ומצה ז, ב: "לפי דעתו של בן אביו מלמדו, כיצד אם היה קטן או טפש ואומר לו בניו כולם היינו עבדים כבו עבד והם במצרים ובבילה היה פדה אותנו הקב"ה וויציאנו לחירות, ואם היה הבן גדול וחכם מודיעו מה שארוע לנו במצרים ונשים שנעשנו לנו עיי' משה רבינו, הכל לפי דעתו של בן". (וראה מה שדייננו מזה במק"א). ועיי"ע לקוטי מורהין תנינא סא.

סדר וארא

שמות ז, יב, "ומפני זה תארכך התורה ביעודים שבעולם הזה ולא תבהיר עודי הנפש בעולם הנשומות". ראה רמב"ם הל' תשובה ט, א; ו מהר"ל, גבורות ה, הקדמה ראשונה; תניא, אגה"ק פ"יט; ואורות עט' קייקיב. שם יב, ב. השווה תחילת דרשת רבינו לראש השנה.

סדר בא

שמות טז, יג, "זהיא כוונת היツירה". ראה דרשת "תורת ה' חמייה" בכתביו רמב"ן, הוצ' שול, עט' קמבר-קמג (מצטט ابن עזרא); הקדמה לפיהמ"ש לרמב"ם ומורה הנבוכים ג, ג; עבודות הקדוש לר' מאיר ו' גבא, חלק התכלית פרקים א, ב, ה; דרך ה' לרמח"ל ח"א פ"ב ודעת תבונות סי' טזיה; תניא לקוטי אמרים רפל"ז, ושער היהוד והאמונה פ"ז ע"פ רבנן בחו' ברא' לח, ל; לקוטי מהר"ן קמא סימן מט; וראה ניתחוי העמיק של ר' חנוך בהרמב"ן בחוק ובסוגיות, עט' 215-226.

סדר בשלה

שמות טז, ג, מחולקת רבינו עקיבא ורבינו ישמעאל ביוםא עה: ראייתי מי שכינה את שיטת ר"ע "שיטת הפלגה", ושיטת ר"י "שיטת האצטום". דעה זו התולוה עשרות-עשרות מחולקות תנאים בקו אופייני אחד, יש בה לא מעט מון הטנדנטיזיות. ראה להיפך סוכה יא: כי בסוכות הושבתי את בני ישראל, עניין כבוד היו דברי ר"א, רע"א סוכות ממש. אם כי בספרא, ר"א סוכות ממש ורש"א ענני כבוד היין.

ספר שמות

הקדמה

"ונתיחר ספר ואלה שמות בעניין הגלות הראשונות... ובגאולה ממנה". יש להעיר שהשם המקוריים של חמלה חומשי תורה מה: ספר היツירה, יציאת מצרים, תורה כהנים, חומש הפקדומים ומשנה תורה. ראה למשל יומא סח: סוטה תורה של כהנים, חומש הפקדומים ומשנה תורה. (שמות אלה נשרדו בהתקף יונני שאבותם לו; ועיי' מילואים לTORAH שלימה שמות). (שמות אלה נשרדו בהתקף יונני שאבותם הכנסייה העתיקה ממנה אות באות. וערמ"ץ שמות כת, מא) ומכיון שם הספר המתיחס לתכננו הוא "יציאת מצרים", מבוססת היטוב הנחמו של הרמב"ן. ועיי' בסיום ספר שמות.

"זהנה הגלות איננו נשלם עד יומם שוכם אל מקומם ואל מעלה אכותם ישובו". ראה מהר"ב א, ח: "מקום – הרחיבו הלשון ושםתו שם לעלת האיש וערכו".

"אבותם שהיה סוד אלוה עלי אהלויהם". ראה ב"ד ס, טו.

סדר שמות

שמות ב, א, "עשה כה מעשה ל Kohanim, הוושבה באפריוון". עי' מהר"ץ חיות סוטה יב. עט' רמב"ם ט, א, וכ"כ האבעז'ן עה"ת. ובמדרש חפץ כת"י (הובא בתו"ש): "ויקח את בת לוי, בלקוחין, וזהו"ש ונצטו במצרים במצוות, זו מצות נישואין וגירושין".

שמות ג, ח, ד"ה ארץ ובת הלב ודבש, "זוכר בכאן ששנה עמימות ויינה השבעי, אלו לא היתה ארצוז בת הלב ורbesch באללה". עי' בירוש' בכוורים א, ח, וראה פירשו להלן יג, ה ודב' ית, א.

שמות ד, יא, "או מי ישום אלם... האלמות לא יושם כי איןנו דבר, אבל הוא העדר הדיבור... והרב אמר במורה הנבוכים וכו'". לעומת זאת, ראה א. נהר, גלות הדיבור.

שמות ה, כב, ד"ה למה הרעותה, "ולפי דעתך שחשב משה רבינו כי יבאים עליו חכופות זו אחר זו בימים מעטים... או חשב משה כי ארכואה היא".

לוּזָה חַחִית בְּקָנָה, לֹנוּ מָה אַתָּה מְשִׁיב"). ומאחר שמסקנת הגמרא מפирקיה דברי מאיר "אלא משתעי קרא הכל" (ראה רמב"ן שם, "וטעם עלה אל ה' דרך הפשת יזכיר שם במקום הכנעני כמו נשי למרק וכו'", והוא מגמרא הנ"ל), הרי זה פשט של מקרא שאה' אמר למשה לעלות אליו ובסוק הוּא אין זכר למפט"ש כלל. וכוכחה לדברינו שהרי לרשי פרשת הנה אנכי שולח מלך לפניו נאמרה לאחר עשרה הדברים ופרשת ואל משה אמר עלה נאמרה קודם קודם عشرת הדברים בר' בסיוון, ודוק. ומבלוד זאת, יש להקשوت על שיטת רשי", "למה יאמר עתה כן, ובעת שנאמר לו הדיבור ההוא שתקמן ממנה, וכי יבקש משה להצעת המלאך בשינוי העגלין" (רמב"ן שמות לג, יב). ככלומר, למה התנגד משה להצעת המלאך בשינוי בפרשת כייתשה ולא בראשונה בפרשנותו ראה מה שתרץ בדרשות הר"ץ, הדרוש הרביעי. וראה מ"ש אברבנאל ע"פ מוה"ג, ב. לד. וראה מה שתרץ רג"ח מאוזין בספר סוד יהודים פרשת משפטים בשם אביו הב"ה בית יעקב, ר"י מאיזוביצא, "אכן כאן היה קודם החטא... אכן שם היה אחר החטא... ואחר החטא ציריך לשובך להמקור כי אין בכחו לישא לפשעים ולזה כתיב כי לא ישא לפשעכם", יע"ש ברורכה.

שם כה, א, "וְהַכֹּנֶה כִּי מֵשָׁה יָבָא בְּתוֹךְ הַעֲנָן אֲשֶׁר שָׁם כָּבֹוד ה' וְלֹא יָבָא אֶל הַשֵּׁם המיוֹחָד, כִּי לֹא יָרַגְנִי האָדָם וְחַי". ראה דבריו לעיל יט, ג, יט; כ, טו.

שם כה, ח, "וַיַּעַל דָּرְךָ הַפְּשָׁט נָעָרֵי יִשְׂרָאֵל הַמִּבְּחָרִים בְּחֶרְמָבְּן". ראה שו"ת קול מבשר לר"מ רاطה, עמ' קיט' קית' שהקשה, הלא מפורש בזובחים קיב':��טו: עד שלא הוקם המשכן עבודה בבכורות ויליף לה מקרא וישלח את נעריו בני ישראל, גם בבמדי ג, מה כתוב הרמב"ן, "הנה הבכורים נתקדשו ויתבן שהיתה בהם עבודה הקרבנות כדברי רבותינו", נראה מזה שהרמב"ן לא הכריע כזו, וזה תומו מאד שיחולק על דין מוסכם במסנה ובגמרא? "ובע"כ הحلכה שאינה נהוגת לדורות רק לפי שעיה היא בגדר מי דהוא הוה וכיוון שאין שום נפקא מינה לדינא רק למסביר קראי רשאים בפירושם המקראות לנוטות מדו"ל ולפרש ע"ד הפשט באופן אחר כמו בדברי אגדה". ועי' חז"א או"ח סימן קכח.

סדר תרומהה

כה, א, "וְהַנֶּה עָקֵר הַחֲפֵץ הָוּא בְּמִשְׁכָן מָקוֹם מִנּוֹת הַשְׁכִינָה שַׁהְוָא הָארֹן". ראה להלן כה, י דיה ועשוי ארון. וראה בסוףמ"צ השגת הרמב"ן למ"ע ג' שהיה בדעה למנות את עשיית הארון למזהה בפני עצמה. ועי' ביאור הגרי"פ לסוףמ"צ לרס"ג, פרשה נב' מפרשיות המסורת לציורו, שהאריך בה כדרכו בקדושים. אגב אורחא, הביא שם את הרשב"ץ, "ובכיתת שני שלא היה שם ארון לא מפני העדר מצוה זו לא עשוונו, אלא מפני היותו גנוו וגלה ב"ב לימות המשיח",

סדר יתרו

שמות כ, ג, דיה על פני, "יבכאנ אני מכיר מה שיורו הכתובים בענין עבודה גלולים". עי' חכמת שלמה (תרגום א.ש. הרטום) יד, יביבא; כורדי, א: רמב"ם, פיהם"ש ע"ז פ"ד מ"ז והל' ע"ז פ"א. שם "זומין העובודה הזאת היו מהם עובדים לאנשים". ראה חכמת שלמה שם פס' ז. ויצוין שהרמב"ן מזכיר הספר (בשם חכמתא רבתא דשלמה) פעמיים, בהקדמה בספר בראשית ובדרישה על קוהלת.

שם פס' ח, "ולכן מצות עשה גודלה מצוות לא תעשה, כמו שהאהבה גודלה מהיראה... וכלך אמרו דאתמי עשה וחזי לא תעשה". עי' גליוני הש"ס לר"י ענגיל, ירושלמי ורעים, כורא אות לד, טעם אין עשה דוחה לא תעשה שבמקדש, שבמקדש העיקר הוא המורה.

סדר משפטיים

שמות בג, ב, "מטטרון". ראה שמות ג, יב, יב דיה עשה; כד, א. ועי' אור החים כאן: הראת רמב"ן בחוקר וכמקובל לר"ח חנוך, עמ' 265, הע' 528: חוספות יבמות טז: חולין ס. דעתו מבהעת ברא' א, יב: תניא, "חנןך קטן" (הקר לשעה יהו"א) וביאור ר' הלל מאירין, שננדפס בסוף פלח הרמן בראשית: מלאכי עליון לר"ר מרגליות, ערך "מטטרון".

שם, "כך אמרו דאפייו בפרונקה לא קבלניה וכוכו". ראה להלן כד, א, "ויאין כוונת רבותינו כלל במל"ש רשי למלعلا, גם במסמך סנהדרין הפק הרב הענין וכוכו". הנה נחלקו רבותינו הראשונים בביואר הטוגיה סנהדר לה: שלרש"י ור"ח מט"ט אמר עלה אל ה', והרמב"ן בחומש פירשו בהפוך לכך, אמר עלה אל מט"ט המכונה ה' (ראה מהרש"א שם). ויש להקשوت על שיטת רשי" שהמלאך הנזכר בפרשנותו והמלאך הנזכר בפרשת כייתשה לאחר חטא העגל לחתוא ושכינה אומרת להם כי לא עלה בקרובך", כלומר שرك אחר חטא העגל יתמנה עליהם מט"ט כלום בטרכם ה' יצווה לנו אותו כפירים"י "כאן ותבשרו שעידין הדבר, הרמב"ן כתוב שם "אלא שדברו בהגדה היא אםסתיר פנים, כי רב אידי לא גילה למיון הוה השואל עניין מט"ט הגדול וסודו חיללה". גם רשי" יסכים לגישה זו, אבל לזרידה החלוקה אחרת. לרמב"ן החלק האחרון של דברי רב אידי הוא מקום שפרקיו המינימים תשוכנן בצדין" (עיי' ש בסוגיה) ו"כל מקום שפרקיו המינימים תשוכנן בצדין" (עיי' ש בסוגיה) ותו לא. (השוויה מ"ש בumbed"ר ר"פ חקת, "כותי אחד שאל את ריב"ז... וכיוון שיצא אמרו לו תלמידיו רב'

ספר ויקרא

הקדמה

"הספר הזה הוא תורה כהנים ולויים". עמ"ש בהקדמה לספר שמות, וצרף לכך. "כ"א אשר..." השלימו בענין האל מועד וכבוד השם אשר מלא את המשכן, צוהו בקרבנות ובשמירת המשכן שהיינו הקרבות כפירה להן ולא יגרמו העונთ לשלוק השכינה". נדמה שישנה מחלוקת מהותית בין הרמב"ם והרמב"ן העונת לשלוק השכינה. לרמב"ן המשכן-מקדש, מקום השראת השכינה, הוא בדבר המקדש והקרבותנות. לרמב"ם מטה, וככל-כולם של הקרבות לא נועד אלא לשומר את קדושת המקדש כשהלעצמו מטה, וככל-כולו לא קיים אלא כדי להקرب בז קרבות, שם המטה מבנה בעלמא, וככל-כולו לא יתאפשר בז קרבות, שם הבנויה בית הבחירה והחכלה. ומודיקת בז לשונו בספר מ"ץ מ"ע כ, "היא שצונו לבנות בית הבחירה, בו יהיה ההקרבה וכו'; וכן בראש הל' בית הבחירה, "מצות עשה לעשوت בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבות".

סדר שמיני

ויק"י אא, ט, "וטעם הסנפיר והקשחת וכו'". חולק הרמב"ן על המורה ח"ג רפמ"ח שכותב: "וזע שאליו הטעמים רוצחה לומר העלאה גרה ושיטת פרסה בבהמות, סנפיר וקשחת בדגים, אין מציאותם סכת התר ולא העדרם סכת האstor, ואמנם שם סימן יודע בו המין המשובח מן המגונה". לרמב"ם הסנפיר והקשחת גילוי מילתה בעלמא; ולרמב"ן סיבת עצם.

הנחות נחמניות

וחתה הגראי"פ את דבריו שאין זה מספיק לתרץ אמאי לא עשו ארון בבית שני שעמד ארבע מאות ועשרים שנה بلا ארון, ומה בכך שנגנו ועודנו קיימים, מ"מ פשוט שכך לא יצא ידי חובתן, ובוזאי היו חביבים לעשות ארון אחר", ותירץ ש"ע"כ צורך שעיה היה בדבר וע"פ נביא". ובמחילה כבוד תורתו הרמה, המעניין בדברי הרמב"ן בספר מ"ץ שם יבין שהבליע תירוץ לקושיה זו בנעימת דבריו, שככל-כולו של הארון נעשה כדי להחזק את הלוותות ולא יתכן שיישעוו ריק, ומאותר שהלוותות גגנו לא היה חיבור לעשות ארון בבית שני, עם כל זאת המצוה הזאת נוגגת לדורות כל אימת שיזומנו להם להוות, ובבית שלישי שיבנה במהרה שיגלו שוב הלוותות, יחול שוב חיבור עשייתו ארון.

סדר תוצאה

שמות כח, ל, "היו שם שמות הקדושים אחרים נקראים תומים". עי' ריטב"א יומה עג: שם, "ולפיכך היה ביד דוד אפוד... כאשר נאמר בשמואל נער חגור אפוד بد ואמר בנוב עיר הכהנים שטנונים וחמשה איש נשא אפוד بد". ראה רמב"ם סוף הל' כל' המקדש. שם פס' לה, "ומה שאמר לעלה ונשמע קולו וגורי". ראה ערוך ערד "חביב", ר"ח ותור"י יומה נב.

סדר כי תשא

שמות ל, יג, "זוכן הטעם אצליו במה שרבותונו קורין לשון התורה לשון הקודש". עי' של"ה, בית נאמן. ולהסביר מחלוקת רמב"ם ורמב"ן, עי' קול הנבואה לנזר רדי"ר, עמ' כתיל. שם לב, א, עי' כוורי א, צו ובית הלוי בפרשנתנו.

סיום ספר שמות

כאן בפירוש קורא רבינו לספר ואלה שמות, ספר הגאולה. וראה מ"ש בהקדמה לספר שמות. הפיתוח זהה אפשר לפניו בשני מישורים: (א) כלל-ישראל, עיין מ"ש בהקדמה; (ב) אוטוביוגרפיה, שורומו את פרטיו היין. דוק ותשבחת.